

HIVA – K.U.Leuven
Parkstraat 47
B-3000 Leuven

Centre for R&D
Monitoring
Dekenstraat 2
B-3000 Leuven

University of Antwerp
Law Research School
(UALS)
Venusstraat 23
B-2000 Antwerpen

Departement R&D
VUB
Pleinlaan 2
B-1050 Brussel

Naar waarde geschat

Valorisatie van onderzoek in de humane en sociale wetenschappen

Gijssels, Caroline en Steenssens, Katrien (eds.)

Onderzoeksteam:

Callaert, Julie (ECOOM – K.U.Leuven); Debackere, Koenraad (Onderzoekseenheid Bedrijfseconomie, Strategie en Innovatie – K.U.Leuven); Gijssels, Caroline (HIVA – K.U.Leuven); Hubeau, Bernard (UALS – Universiteit Antwerpen); Sannen, Leen (HIVA – K.U.Leuven); Steenssens, Katrien (HIVA – K.U.Leuven); Van Looy, Bart (ECOOM – K.U.Leuven); Verlinden, Victoria (UALS – Universiteit Antwerpen); Ysebaert, Walter (Departement R&D – VUB)

Eindrapport van het onderzoek 'Valorisatie van onderzoek in de Humane en de Sociale Wetenschappen', gefinancierd door de Vlaamse Raad voor Wetenschap en Innovatie

Inhoudstafel

DANKWOORD	7
MANAGEMENTSAMENVATTING	8
LIJST VAN FIGUREN	10
ALGEMENE INLEIDING	11

DEEL I

**Een onderzoek naar valorisatie in de humane en sociale wetenschappen.
Situering, definiëring, probleemstelling**

INLEIDING	12
1 CONTEXT VAN DE ONDERZOEKSVRAAG: DE (POTENTIËLE) ROL VAN KENNISCENTRA IN DE KENNISSAMENLEVING	13
1.1 HET HEERSENDE DISCOURS OMTRENT HET KENNIS- EN INNOVATIESYSTEEM: KENNIS EN INNOVATIE VOOR DE ONTWIKKELING VAN TECHNOLOGIE EN ECONOMISCHE WELVAART	13
1.2 HET BELANG VAN MAATSCHAPPELIJKE VALORISATIE VAN ONDERZOEK IN DE HUMANE EN SOCIALE WETENSCHAPPEN	17
2 VALORISATIE VAN ONDERZOEK IN DE HUMANE EN SOCIALE WETENSCHAPPEN: INZICHTEN UIT DE WETENSCHAPPELIJKE LITERATUUR	19
2.1 THEORETISCHE PERSPECTIEVEN	20
2.2 VALORISATIETIPOLOGIEËN	22
2.3 KWANTIFICERING VAN VALORISATIE	27

3	VALORISATIE-DEFICIT IN DE HUMANE EN SOCIALE WETENSCHAPPEN? EEN KWANTITATIEVE ANALYSE VAN DE GELDSTROMEN	30
3.1	INLEIDING	30
3.2	DATABRONNEN	32
3.3	ANALYSES	33
3.4	CONCLUSIE	41
4	VALORISATIE VAN ONDERZOEK IN DE HUMANE EN SOCIALE WETENSCHAPPEN: BEPALING VAN HET ONDERZOEKSOBJECT	43
4.1	VALORISATIE VAN ONDERZOEK: EEN DEFINITIE	43
4.2	VERDERE AFBAKENING	45
4.3	HUMANE EN SOCIALE WETENSCHAPPEN: EEN AFBAKENING	46
5	ONDERZOEKSVRAGEN EN –OPZET	48
5.1	ONDERZOEKSVRAGEN	48
5.2	ONDERZOEKSOPZET	49

DEEL II

Valorisatie van onderzoek in de humane en sociale wetenschappen. Een breedte- en dieptezicht

INLEIDING	53	
1	METHODE VAN SELECTIE EN VERWERKING VAN DE CASES	55
1.1	DE SELECTIE VAN DE CASES	55
1.2	DATAVERZAMELING EN -VERWERKING	57
2	EEN BREEDTEZICHT: DE 20 CASES IN KORT BESTEK	59
CASE 01:	‘Opvoeding, ook in de voeding’ / ‘Beestig Gezond’	59
CASE 02:	Cyberbullying	61
CASE 03:	(In)Site	63
CASE 04:	Schumann de dansende dichter	64
CASE 05:	‘Interface our Space’ / ‘MAP IT’	65
CASE 06:	Minimumbudgettenonderzoek	66
CASE 07:	Steunpunt Mobiliteit & Openbare Werken – spoor Verkeersveiligheid	68
CASE 08:	FLEET (Flemish E-Publishing Trends)	70

CASE 09: ABOP (Automatische bijsluiters Optimalisator)	71
CASE 10: MELC (Monitoring Quality of End-of-Life Care)	73
CASE 11: GATE	74
CASE 12: TextKernel	75
CASE 13: ISW Limits	77
CASE 14: Bind-Kracht	79
CASE 15: ICW: opleidingen “wetgevingsleer”	80
CASE 16: Online katholieke identiteitsinstrumenten	82
CASE 17: Flanders Synergy	84
CASE 18: Geweld in de welzijnssector	86
CASE 19: Kindvriendelijk ziekenhuis	87
CASE 20: FARO	88
3 EEN DIEPTE-ZICHT: HET PROCES VAN VALORISATIE IN DE 20 CASES ONTRAFELD	90
3.1 DISPOSITIE TEN AANZIEN VAN VALORISATIE	90
3.1.1 Het belang van valorisatie, van onderzoek dat er intentioneel op is gericht én van onderzoek dat er intentioneel niet (onmiddellijk) op is gericht	90
3.1.2 Een taak van hogescholen en/of van universiteiten?	91
3.1.3 Aanknopingspunten voor verbetervoorstellen	92
3.2 DE WORTELS: ONTSTAAN VAN HET IDEE VOOR / DE VRAAG NAAR DE CASE	94
3.2.1 Het belang van netwerking voor valorisatie: komen tot maatschappelijk relevant onderzoek	94
3.2.2 Aanknopingspunten voor verbetervoorstellen	94
3.3 UITWERKING VAN HET OPZET	95
3.3.1 Interdisciplinaire samenwerking	95
3.3.2 Samenwerking tussen hogescholen en universiteiten	96
3.3.3 Samenwerking met gebruikers	96
3.3.4 Aanknopingspunten voor verbetervoorstellen	99
3.4 VERWERVING VAN PROJECTFINANCIERING	100
3.5 VALORISATIE DOORHEEN HET PROJECTVERLOOP	101
3.5.1 Modaliteiten waarlangs de valorisatieaanpak evolueert	101
3.5.2 Aanknopingspunten voor verbetervoorstellen	103
3.6 AFRONDING VAN HET PROJECT, NAZORG, CONTINUERING EN PROLIFERATIE	103
3.6.1 Een kritisch scharnierpunt	103
3.6.2 Aanknopingspunten voor verbetervoorstellen	104
4 EEN GESTRUCTUREERD DIEPTEZICHT: NAAR EEN TYPOLOGIE VAN VALORISATIE IN DE HUMANE EN SOCIALE WETENSCHAPPEN	110
4.1 DRIE NIVEAUS VAN VALORISATIE	110
4.2 PROJECTGEBONDEN VALORISATIE	111
4.2.1 De oorsprong van de onderzoeksvraag	112
4.2.2 De gebruikersparticipatiegraad	112
4.2.3 Types van projectgebonden valorisatie	115
4.3 VALORISATIE OP HET NIVEAU VAN ONDERZOEKSLIJNEN EN –PROGRAMMA’S	118
4.4 STRUCTURELE VERANKERING VAN VALORISATIE	118

4.4.1	Entiteiten gestructureerd rond de bundeling van onderzoeksexpertise	119
4.4.2	Entiteiten gestructureerd rond de commercialisering van producten of diensten	120

DEEL III

Het instrumentarium voor valorisatie.

Faciliterende condities voor de realisatie van het valorisatiepotentieel in de humane en sociale wetenschappen

INLEIDING		121
1 HET VLAAMS FINANCIERINGSINSTRUMENTARIUM TER ONDERSTEUNING VAN VALORISATIE		123
1.1	INLEIDING	123
1.2	OVERZICHT VAN HET BESTAANDE FINANCIERINGSINSTRUMENTARIUM	123
1.3	ANALYSE VAN HET BESTAANDE FINANCIERINGSINSTRUMENTARIUM	142
1.3.1	Op basis van de documentanalyse	142
1.3.2	Reflecties van de respondenten uit de case-studies	143
1.3.3	Reflecties van de respondenten van de Interfacediensten	145
2 DE INTERFACEDIENSTEN VAN DE ASSOCIATIES		147
2.1	INLEIDING	147
2.2	DE INTERFACEDIENSTEN BEVRAAGD	148
2.2.1	Conceptualisering van valorisatie	148
2.2.2	Verschillen qua valorisatie tussen disciplines?	149
2.2.3	Vormen van valorisatie	150
2.2.4	Individuele en institutionele drempels voor valorisatie van onderzoek	150
2.2.5	Het bestaande instrumentarium voor valorisatie (in de humane en sociale wetenschappen)	152
2.3	VRAGEN NAAR MEER UITGEBREIDE ONDERSTEUNING EN MEER FLEXIBILITEIT VANUIT DE HUMANE EN SOCIALE WETENSCHAPPEN	154
3 INTERNATIONALE EXPLORATIEVE STUDIE VAN INNOVATIEF VALORISATIEBELEID		156
3.1	INLEIDING	156
3.2	HET DENKEN OVER EN DE ONTWIKKELING VAN EEN BELEID TEN AANZIEN VAN VALORISATIE (IN DE HUMANE EN SOCIALE WETENSCHAPPEN) IN DE VIER ONDERZOCHE LANDEN	157
3.2.1	(Mede)responsabilisering t.a.v. grote maatschappelijke uitdagingen	157
3.2.2	Een brede opvatting van valorisatie ... en impact	159
3.2.3	Emergerende principes voor een effectief en efficiënt valorisatiebeleid en –instrumentarium	160

DEEL VI

Conclusies en aanbevelingen voor een beleid ter ondersteuning van een meer optimale realisatie van het valorisatiepotentieel in de humane en sociale wetenschappen.

INLEIDING	170
1 DE ONDERZOEKSVRAGEN EN –AANPAK KORT SAMENGEVAT	171
2 CONCLUSIES	172
3 AANBEVELINGEN	186
3.1 VALORISATIE BREED CONCEPTUALISEREN	187
3.2 VALORISATIE OPERATIONALISEREN EN ZICHTBAAR MAKEN	187
3.3 VALORISATIE WAARDEREN	188
3.4 VALORISATIE ONDERSTEUNEN	188
3.5 SAMENWERKING RUIJTE GEVEN EN ONDERSTEUNEN	190
REFERENTIES	192
BIJLAGEN	202
BIJLAGE 1 CONTACTPERSONEN	202
BIJLAGE 2 BIJ DE KWANTITATIEVE ANALYSE VAN DE GELDSTROMEN	206
BIJLAGE 3 METHODOLOGIE VAN DE CASE STUDIES	208

Dankwoord

Dit rapport is het resultaat van een onderzoeksproces waar vele mensen bij betrokken zijn geweest.¹ In eerste instantie de Vlaamse Raad voor Wetenschap en Innovatie die het onderzoek financierde en logistiek ondersteunde. De auteurs wensen een woord van dank uit te spreken ten aanzien van de stuurgroepleden en alle respondenten die betrokken zijn geweest bij dit onderzoek. Ook de waardevolle inbreng van de deelnemers aan de twee workshops die in het kader van dit onderzoek werden gehouden willen we hier niet vergeten. Zonder de input van al deze betrokkenen zou dit rapport niet tot stand zijn kunnen komen. Een welgemeende dank gaat tevens uit naar de leden van het projectteam. De samenwerking binnen dit interdisciplinair en interuniversitair samengesteld team was steeds zeer aangenaam en constructief. Ook het secretariaat van HIVA – K.U.Leuven willen we expliciet bedanken voor hun ondersteuning.

Met name gaat onze dank naar Mevr. Daniëlle Raspoet (secretaris VRWI) en Mevr. Kristien Vercoutere (navorser VRWI) en alle stuurgroepleden onder voorzitterschap van Prof. Dr. Filip Abraham (vice-rector Humane Wetenschappen, K.U.Leuven).

Eveneens bedanken we de contactpersonen in de kennisinstellingen die ons mogelijke cases aanbrachten. In het bijzonder bedanken we de respondenten die hun bereidwillige medewerking verleenden aan dit onderzoek. Enerzijds gaat het om de respondenten die als verantwoordelijke van een Interfacedienst werden bevraagd, anderzijds betreft het alle onderzoekers en gebruikers die in het kader van de casestudies werden bevraagd.

We zijn ook dank verschuldigd aan de contactpersonen die zich bereid toonden ons in het kader van de exploratieve analyse van landencases informatie te verstrekken over het wetenschapsbeleid en het instrumentarium ter ondersteuning en stimulering van valorisatie in de Humane en Sociale Wetenschappen in hun land. Deze informatie was een noodzakelijke aanvulling op de informatie die we op basis van de analyse van via internet beschikbare documenten van hun onderzoeksraden en vertegenwoordigende agentschappen verkregen.

Wij hopen dat dit onderzoek bijdraagt tot de verdere versterking en benutting van het valorisatiepotentieel van de Humane en Sociale Wetenschappen.

Caroline Gijssels
Leuven, 25 februari 2011

¹ Een lijst met de namen van alle betrokkenen bij dit onderzoek is opgenomen in bijlage 1.

Managementsamenvatting

Deze studie betreft valorisatie van onderzoek in de humane en sociale wetenschappen. Valorisatie van onderzoek wordt hierbij gedefinieerd als het *“een proces dat ervoor zorgt dat wetenschappelijke kennis kan gebruikt worden in de praktijk. Valorisatie is het geschikt en bruikbaar maken van onderzoeksresultaten opdat de kans groter wordt dat derden ze zouden kunnen benutten”* (AWT, 2007).

Wetenschappelijk onderzoek speelt een belangrijke rol in het kennis- en innovatiesysteem dat gericht is op welvaarts- en welzijns-groei in de samenleving. In de traditionele op technologische ontwikkelingen en creatie van economische meerwaarde gerichte benaderingen wordt de maatschappelijke bijdrage van wetenschappelijke kennis slechts ten dele gevat en zichtbaar gemaakt. Dit onderzoek richt zich op valorisatie in de humane en sociale wetenschappen, omdat met name ook deze wetenschappen leiden onder de gebrekkige conceptualisering en beperkte zichtbaarheid van valorisatie.

Deze studie onderneemt eerste vingeroefeningen om valorisatie in brede zin en specifiek in de humane en sociale wetenschappen te conceptualiseren, zichtbaar te maken en te typeren. We beperken ons hierbij tot valorisatie van onderzoek aan de universiteiten en hogescholen en zoomen in op een andere vorm van valorisatie dan onderwijs en wetenschapscommunicatie. We besteden hierbij bijzondere aandacht aan knelpunten en uitdagingen bij de betrokken actoren en in de Vlaamse beleidscontext.

De humane en sociale wetenschappen worden afgebakend als de disciplines en subdisciplines die vallen onder de rubrieken ‘Cultuurwetenschappen’ en ‘Gedragswetenschappen’ zoals ze in de nieuwe indeling van disciplinecodes (FWO) worden opgelijst. Bij de cultuurwetenschappen gaat het om: linguïstiek, literatuurwetenschappen, kunsten en kunstwetenschappen, historische wetenschappen, wijsbegeerte, theologie en godsdienstwetenschappen en studie van regio’s. Bij de gedragswetenschappen gaat het om rechten, criminologie, economie, psychologie, pedagogiek, sociologie, politieke wetenschappen, communicatiewetenschappen en antropologie.

Centraal in het onderzoek staat de kwalitatieve analyse van 20 valorisatiecases en diepte-interviews met betrokkenen uit onderzoeks-, gebruikers- en beleidsveld. Dit wordt geflankeerd door een exploratieve studie van buitenlands beleid met betrekking tot valorisatie, onderzoek en ontwikkeling (onderzochte landen zijn: Nederland, het Verenigd Koninkrijk, Finland en Canada) en een exploratieve analyse van de geldstromen aan de Vlaamse universiteiten als een eerste vingeroefening tot kwantificering.

Op basis van de onderzoeksresultaten worden aanbevelingen geformuleerd voor de verdere ondersteuning van valorisatie van onderzoek in het algemeen en in de humane en sociale wetenschappen in het bijzonder. De aanbevelingen zijn ook afgetoetst in een workshop met een brede groep van stakeholders.

Het onderzoek toont aan dat valorisatie van humaan en sociaal wetenschappelijk onderzoek bestaat – zowel in enge zin als in brede zin. Door de kleinschaligheid van veel valorisatie-initiatieven en de moeilijke meetbaarheid van valorisatie in brede zin, zitten de humane en sociale wetenschappen echter gevangen in een ‘paradox van alomtegenwoordigheid en onzichtbaarheid’. Nochtans laat het onderzoek een brede waaier aan valorisatietrajecten en -types in de humane en sociale wetenschappen zien.

Het onderzoek leidt tot het inzicht dat valorisatie van onderzoek dient breed te worden opgevat. Het is essentieel de verschillende finaliteiten die ermee beoogd worden en de veelvormigheid die ze aanneemt te erkennen.

- Het betreft verschillende finaliteiten, of verschillende mogelijke meerwaarden die kunnen worden gecreëerd: economische, sociale, culturele, democratische en/of ecologische. Hier kan zeker ook nog een meerwaarde op vlak van fysisch en psychisch welbevinden aan worden toegevoegd.
- Het betreft interacties met verschillende mogelijke maatschappelijke partners (for profit, non profit, publieke sector)
- Het kan op verschillende niveaus (projectgebonden, in onderzoeksprogramma's en -lijnen, in structureel verankerde entiteiten) en volgens verschillende types naargelang enerzijds de vraagsturing en anderzijds het gebruikersparticipatiepatroon (als combinatie van de oorsprong van de financiële inbreng en de inclusiviteit, de intensiteit, de breedte en de locus van de interactie met de gebruikers).

Het onderzoek toont ook aan dat zowel op het niveau van het Vlaams wetenschaps- en innovatiebeleid als op de niveaus van de kennisinstellingen en van de onderzoekers het belang van valorisatie van onderzoek in de humane en sociale wetenschappen in het kennis- en innovatiesysteem momenteel slechts in beperkte mate wordt (h)erkend. Deze (h)erkenning is nochtans een basisvoorwaarde voor een stimulerend valorisatiebeleid. Een stimulerend valorisatiebeleid richt zich op de motivering, responsabilisering, ondersteuning, en verbinding van alle betrokkenen op alle niveaus. We formuleren dan ook aanbevelingen naar de verschillende betrokken stakeholders. Ze laten zich structureren in vijf punten:

1. Valorisatie breed conceptualiseren
2. Valorisatie operationaliseren en zichtbaar maken
3. Valorisatie waarderen
4. Valorisatie ondersteunen
5. Samenwerking ruimte geven en ondersteunen

Lijst van figuren

Figuur 1 Nationale Innovatie Systemen (OECD, 1999)	14
Figuur 2 Lineaire kennismodellen (Best et al. in: Davies, 2009)	25
Figuur 3 Relationele kennismodellen (Best et al. in: Davies, 2009).....	26
Figuur 4 Systemische kennismodellen (Best et al. in: Davies, 2009)	27
Figuur 5 Variaties in het gebruik van types van kennisinteracties per wetenschapsveld	28
Figuur 6 Afbakening van de geldstromen	31
Figuur 7 Indeling disciplines en afbakening domeinen.....	33
Figuur 8 Disciplinecodes (FWO)	46
Figuur 9 Empirisch gegronde type constructie (Kluge, 2000).....	50
Figuur 10 Schematische voorstelling van het onderzoeksdesign	52
Figuur 11 Valorisatieniveaus.....	111
Figuur 13: Participatiediamant	113

Algemene Inleiding

Dat kennis van kapitaal belang is in onze kennismaatschappij wordt gemeenzaam onderkend en beschreven in beleidsdocumenten zowel als in de wetenschappelijke literatuur. Eerdere publicaties in de VRWI-studiereeks beschreven wetenschappelijke kennis niet als luxe, maar als noodzaak (Studiereeks 9), zoomden in op het belang van een voldoende aanwezigheid van menselijk potentieel en de kwaliteit van mensen in het kennis- en innovatiebestel en op de rol die het hoger onderwijs – met inbegrip van doctoraatsopleidingen en vorming van jonge onderzoekers – daarbij te spelen heeft (Studiereeks 21), alsook op het belang van intensieve en effectieve interacties tussen kennisinstellingen, bedrijven en maatschappelijke organisaties (Studiereeks 16) en van een kennisbeschermings- en exploitatiebeleid als voorwaarde voor een goede samenwerking tussen onderzoekers en bedrijven (Studiereeks 10). In een studie over ‘translationeel onderzoek’ wordt dieper ingegaan op de manier waarop en de voorwaarden waaronder nieuwe inzichten of hypothesen (verworven uit hetzij klinische waarnemingen, hetzij fundamenteel onderzoek of strategisch basisonderzoek) in nieuwe of betere, preventieve, diagnostische of therapeutische toepassingen vertaald kunnen worden (Studiereeks 20).

Dit onderzoek zet de lijn door. Het zoomt in op valorisatie, i.c. *de processen waardoor inzichten uit wetenschappelijk onderzoek geschikt en beschikbaar gemaakt worden voor gebruik door derden* (AWT, 2007). Ditmaal richt de studie zich op de humane en sociale wetenschappen. Het idee leeft immers bij sommigen dat valorisatie vooral zou plaats vinden op basis van kennis uit wat men ‘Wetenschap en Technologie’ (W&T) noemt. Humane en sociale wetenschappen bleven tot dusver goeddeels uit het vizier van studies naar vertaling en gebruik van wetenschappelijk onderzoek.

Met deze studie proberen we een zicht te bieden op de processen waardoor inzichten uit humaan en sociaalwetenschappelijk onderzoek vertaald en bruikbaar gemaakt worden voor de samenleving. We trachten ook na te gaan wat de belemmerende en faciliterende factoren zijn voor valorisatie van onderzoek uit de humane en sociale wetenschappen. Daarbij willen we nagaan welk instrumentarium ter ondersteuning van valorisatie van onderzoek in Vlaanderen reeds gebruikt wordt en bruikbaar wordt bevonden door wetenschappers in de humane en sociale wetenschappen, welke interessante beleidsopties in het buitenland worden genomen ter stimulering en facilitering van valorisatie in de humane en sociale wetenschappen en hoe het Vlaamse instrumentarium verder kan versterkt worden opdat ook hier het valorisatiepotentieel in de humane en sociale wetenschappen nog optimaler zou kunnen worden benut.

DEEL 1

Een onderzoek naar valorisatie in de Humane en Sociale Wetenschappen: situering, definiëring, probleemstelling

Inleiding

In deze inleiding gaan we in een eerste paragraaf dieper in op de context van de onderzoeksvraag: de kennissamenleving. We bespreken het klassieke discours omtrent het kennis- en innovatiesysteem dat sterk gedreven is door een economische logica en vooral technologie als een drijvende kracht hiervoor ziet. Vervolgens zoomen we in op het groeiende belang dat in de literatuur wordt onderkend van valorisatie in de humane wetenschappen, waarbij aandacht wordt gevraagd voor meerdere maatschappelijke finaliteiten, naast en gelijkwaardig aan de economische.

In de tweede paragraaf duiken we in de onderzoeksliteratuur met betrekking tot valorisatie. Aansluitend beschrijven we in een derde paragraaf het voorwerp van dit onderzoek: we definiëren het begrip valorisatie, bakenen het onderzoeksdomein van de 'humane en sociale Wetenschappen' af en beschrijven de resultaten van een exploratieve kwantificering.

Ten slotte stellen we in een vierde paragraaf de onderzoeksvragen scherp en beschrijven we kort de manier waarop we ze aangepakt hebben.

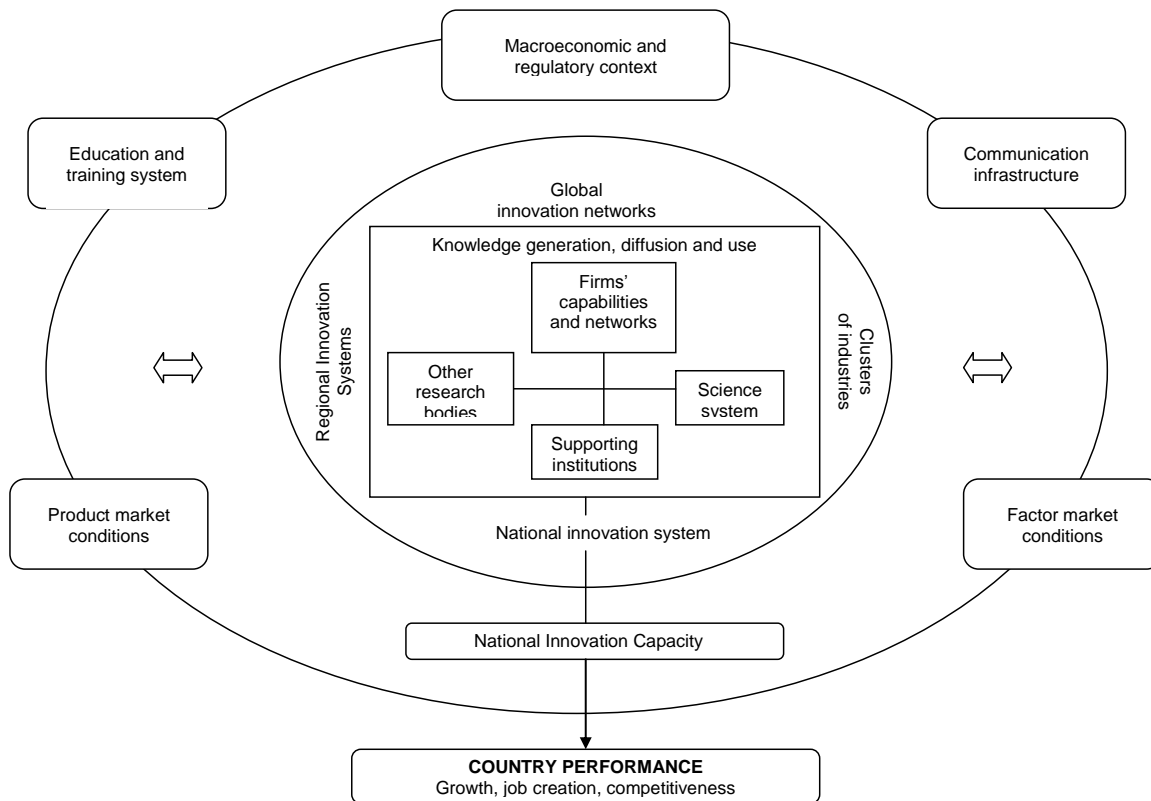
1 Context van de onderzoeksvraag: de (potentiële) rol van kenniscentra in de kennissamenleving

Callaert, J., Van Looy, B., Debackere, K., Ysebaert, W., Steenssens, K. & Gijselinckx, C.

De vraag naar valorisatie van onderzoek in de humane en sociale wetenschappen moet gesitueerd worden in de ruimere vraag naar de (potentiële) rol van kenniscentra in de kennissamenleving. In een eerste paragraaf schetsen we het huidige discours dat tot nog toe primair de aandacht heeft gevestigd op de bijdrage van de wetenschappen op vlak van technologische innovatie en economische welvaart. Hierbij ligt de focus op samenwerking tussen kennisinstellingen en industriële partners. In een tweede paragraaf verruimen we dit vanuit de toenemende aandacht voor valorisatie in de humane en sociale wetenschappen, met inbegrip van de kunsten en kunstwetenschappen.

1.1 Het heersende discours omtrent het kennis- en innovatiesysteem: kennis en innovatie voor de ontwikkeling van technologie en economische welvaart

Samenwerking tussen wetenschappelijke en maatschappelijke actoren (waaronder beleidsactoren, bedrijfsleven en civiele maatschappij) is de voorbije jaren een actueel thema geworden. Deze verhoogde aandacht hangt samen met de toenemende erkenning van de rol van kennis en innovatie voor de ontwikkeling van technologie en economische welvaart. Onderzoekers in het domein van innovatie benadrukken dan ook de bijdrage van wetenschap enerzijds en de wisselwerking tussen wetenschappelijke en economische actoren anderzijds tot het creëren van de innovatieve capaciteit en daaruit volgende economische performantie van een economisch systeem (zie o.m. Freeman, 1987, 1994; Lundvall, 1992; Nelson, 1993; Nelson & Rosenberg, 1993; Mansfield & Lee, 1996; Mansfield, 1995; Mowery & Nelson, 1999; Dosi, 2000). Deze benadering van innovatiedynamieken vindt men ook terug in de notie ‘innovatiesysteem’ die door zowel onderzoekers als beleidsbepalers in toenemende mate wordt gehanteerd als een richtinggevend kader voor het inzichtelijk maken van innovatiedynamieken op het niveau van regio’s en landen (OECD, 1999; European Innovation Scoreboard, 2002).

Figuur 1 Nationale Innovatie Systemen (OECD, 1999)

In deze modellen worden kenniscreërende organisaties zoals universiteiten en hogescholen, industriële en publieke onderzoekscentra erkend als belangrijke actoren – naast bedrijven en ondernemers – op het vlak van innovatie. Een analoge vaststelling kan gemaakt worden met betrekking tot het 'Triple Helix' model dat in dezelfde periode het licht zag (Leydesdorff and Etzkowitz, 1996, 1998; Etzkowitz and Leydesdorff, 1997; Leydesdorff and Etzkowitz, 1998). Hierin worden de complementaire rollen van ondernemingen, kenniscreërende instellingen en overheden benadrukt, alsook het belang van interacties tussen deze actoren onderstreept.

Er zijn verschillende redenen te noemen waarom kenniscreërende instellingen, waaronder universiteiten en hogescholen, een belangrijke actor kunnen zijn binnen een innovatiesysteem. Op de eerste plaats investeren deze instellingen in kenniscreatie. Nieuwe kennis kan op zijn beurt aanleiding geven tot de creatie van nieuwe producten, productieprocessen en diensten. In tweede instantie leggen deze kennisinstellingen, en traditioneel dan vooral de universiteiten, zich ook toe op basisonderzoek, wat een langere tijdshorizon en mede daardoor een hogere uitkomstonzekerheid impliceert, zowel op het vlak van onderzoek als inzake marktontwikkeling. In dit verband kan opgemerkt te worden dat academische en andere kenniscreërende instellingen goed geplaatst zijn om een antwoord te bieden op marktfalingen die zich voordoen op het vlak van innovatie (Arrow, 1962; Freeman, 1994; Baumol, 2002). Dergelijke marktfalingen stellen zich vooral op het niveau van basisonderzoek dat dus wordt gekenmerkt door een hoge mate van onzekerheid (betreffende het realiseren van een doorbraak) en door relatief lange tijdsvensters alvorens te leiden tot marktconforme producten en diensten (het betreft vaak

tientallen jaren). Daarnaast worden extra complicaties geïntroduceerd op het niveau van investeringen in dergelijke activiteiten omwille van de specifieke aard van de uitkomsten, i.e. kennis of informatie. Vanuit een economisch perspectief is het niet-rivaliserende karakter van kennis cruciaal. Hiermee wordt verwezen naar het feit dat het gebruik van kennis door één actor geen vermindering impliceert in de waarde van die kennis voor andere actoren. Dit impliceert enerzijds het potentieel van ongelimiteerde kennisoverdracht en toenemende schaafeffecten. Anderzijds kan het de investeringsbereidheid in basisonderzoek verlagen van met name economische actoren, waardoor markten zonder extra maatregelen niet komen tot de optimale uitkomst voor de maatschappij inzake kennisproductie en –overdracht (Foray, 2004). Om een welvaartsverlies te vermijden, investeren heel wat landen dan ook aanzienlijke overheidsmiddelen in basisonderzoek aan o.m. universiteiten en publieke kenniscentra, en in maatregelen om de investeringsbereidheid in onderzoek van innovatie-actoren te stimuleren en op elkaar af te stemmen.

Vanuit deze vaststelling wordt de specifieke rol van kennisinstellingen zichtbaar binnen een innovatiesysteem. Welvaarts- en welzijns-groei vraagt de aanwezigheid van zowel meer routinematige R&D activiteiten (die aansluiten bij de meer mature levensfase van een technologie en/of industrie) als exploratieve R&D activiteiten, gericht op nieuwe (basis-) inzichten en technologieën. Binnen (regionale) innovatiesystemen kunnen universiteiten en kenniscentra inzake deze exploratieve R&D activiteiten een belangrijke rol spelen. Lester & Piore (2004) wijzen in dit verband op het feit dat een effectieve, duurzame innovatiedynamiek zowel ‘interpretatieve’ probleemdefiniërende activiteiten vereist als analytische, probleemoplossende activiteiten. Waar ondernemingen vanuit hun motieven en doelstellingen vooral aandacht hebben voor probleemoplossende activiteiten, mag het belang van exploratie voor het geheel van een innovatiesysteem niet uit het oog verloren worden. Hier kunnen kennisinstellingen, waaronder universiteiten en hogescholen, een cruciale rol spelen als fora waarbinnen nieuwe inzichten en technologieën worden verkend en ontwikkeld. Participatie in de creatie van hoogstaand wetenschappelijk onderzoek vindt onder andere plaats via internationale fora en onderzoeksgemeenschappen (conferenties, tijdschriften,...). Betrokkenheid bij de exploratie van nieuwe wetenschappelijke en technologische kennis, alsook de diffusie van nieuwe kennis kan dan ook gezien worden als een essentiële en specifieke taak van kenniscentra, in het bijzonder universiteiten en hogescholen die daarnaast ook inzake opleiding een belangrijke verantwoordelijkheid dragen (Debackere, 2000; Van Looy et al; 2003; Lester & Piore, 2004; Debackere & Veugelers, 2005). Regio’s die een dergelijke duale benadering niet opnemen in hun beleid en acties riskeren op lange termijn geconfronteerd te worden met saturatie en met een afname van economische activiteiten die samenhangen met de levenscyclusdynamiek van technologie- en productplatformen. Het belang van kenniscentra situeert zich dus enerzijds in de hoofdrol die ze kunnen spelen op vlak van exploratieve R&D activiteiten en hoogwaardig (internationaal erkend) wetenschappelijk onderzoek dienaangaande. Anderzijds spelen ze een cruciale rol in complementaire relaties met ondernemingen.

Hoewel de ontwikkeling van dergelijke innovatiedynamieken tijd vergt (zie o.m. de ontwikkelingsgeschiedenis van Silicon Valley, Cambridge en Sophia Antipolis: Saxenian, 1994; O’Mara, 2005), leveren tal van studies empirische evidentie over de complementaire rol van kenniscentra binnen regionale ontwikkeling (Anselin et al., 1997; Varga, 1998; 2000; Blind & Grupp, 1999; Acs et al., 2002; Fischer & Varga, 2003). Naast een aantal directe effecten, blijkt de aanwezigheid van kenniscentra ook mee te spelen bij de locatiebeslissingen van ondernemingen (E.g. Niosi and Bas, 2001). Studies binnen de VS en Europa bevestigen wat dat betreft overigens dat universiteiten die sterk presteren op het vlak van wetenschappelijk onderzoek ook effectiever zijn op het vlak van ‘ondernemende’ activiteiten, waarbij vooral de meer economisch gerichte activiteiten bedoeld worden: contractonderzoek met

industriële partners, patenteren, spin-off creatie (zie in dit verband o.m. di Gregorio & Shane, 2003; O'Shea, et al., 2005; Van Looy et al, forthcoming; Sapsalis et al. 2005).

Het spreekt voor zich dat het opnemen van dergelijke rol binnen een innovatiesysteem een bereidheid veronderstelt van kennisinstellingen om zich meer 'ondernemend' op te stellen. De notie 'ondernemende universiteiten' (Branscomb, Kodama & Florida, 1999; Etzkowitz, Webster & Healy, 1998) verwijst in de literatuur traditioneel naar de ontwikkeling van activiteiten door kennisinstellingen die gericht zijn op de transfer van kennis met het oog op economisch georiënteerde exploitatie. Specifiek worden samenwerkingsprojecten met industriële partners beschouwd, alsook het ontwikkelen van patent-en licentieportfolio's, de creatie van spin-off ondernemingen en een grotere betrokkenheid in economische en maatschappelijke ontwikkeling. Men spreekt in die zin van een 'tweede' academische revolutie² die zich recentelijk voltrok en waarbij onderzoek en opleiding nu worden gecombineerd met valorisatie-activiteiten.

Daarnaast mag men niet uit het oog verliezen dat in de Verenigde Staten al langer een traditie bestaat van betrokkenheid van kennisinstellingen in domeinen zoals ruimtevaart, defensie en energie (cf. periode 1940 – 1960). De wortels van huidige ondernemende universiteiten situeren zich volgens de literatuur terzake in de VS zelfs al in de 19de eeuw (zie o.m. Hane, 1999; Kodama & Branscomb, 1999; Nelson & Rosenberg, 1993). Vanaf de jaren tachtig tekende zich daarenboven een expliciete verschuiving af in termen van het beleid ten aanzien van R&D activiteiten: deze worden sindsdien meer en meer gekaderd in termen van een bijdrage tot de productiviteit en competitiviteit van de Amerikaanse economie (Cohen & Noll, 1994).

Maar ook in Europa beperkt de beleidsdiscussie zich niet enkel tot de Lissabon doelstellingen. In toenemende mate wordt de rol van universiteiten en kenniscentra op de agenda geplaatst (zie o.m. EC Green paper, 2007; Aghion et al., 2007; Dosi et al., 2006). Recente aanbevelingen van de EC pleiten dan ook expliciet voor een meer ondernemende oriëntatie van universiteiten (EC Green paper, 2007, p. 7):

"Knowledge transfer must improve in order to accelerate the exploitation of research and the development of new products and services. To that end, European universities and other public research institutions should be given incentives to develop skills and resources to collaborate effectively with business and other stakeholders, both within and across borders."

Het opnemen van een ondernemende rol impliceert ten slotte een aantal voorwaarden op het niveau van de kenniscentra zelf. Het ontwikkelen en het implementeren van een strategie die de 'drievoudige missie' van onderwijs, onderzoek en socio-economische bijdrage erkent, vergt niet enkel de uitbouw van ondersteunende diensten en expertise. Ook de aanwezigheid van een duidelijk kader inzake eigendomsrechten, en het vertalen van de verscheidenheid aan doelstellingen in termen van activiteiten en hiermee samenhangend beoordelingen ('incentives') lijken essentieel om deze ondernemende instelling te realiseren (Bozeman, 2000; Etzkowitz, 1983, 1999; Debackere, 2000; Debackere & Veugelers, 2006, Van Looy, 2009).

2 Tijdens een eerste 'academische revolutie' in de 19de eeuw werd, naast onderwijs, ook onderzoek een inherent deel van het activiteitsprofiel van universiteiten.

1.2 Het belang van maatschappelijke valorisatie van onderzoek in de humane en sociale wetenschappen

In heel wat internationale (dikwijls beleidsvoorbereidende of -adviserende) studies wordt ondertussen de aandacht gevestigd op het belang van onderzoek in de sociale en humane wetenschappen, en dit vanuit het bewustzijn dat dergelijk onderzoek een belangrijke rol te spelen heeft in de processen die karakteristiek zijn aan de overgang naar een daadwerkelijke kenniseconomie. Innovatie, als motor van de kenniseconomie, wordt hierbij gegenereerd in een kader waarin kennisproductie, kennistoepassing en kennisverspreiding een innovatiespiraal op gang brengen in alle maatschappelijke domeinen en contexten, niet alleen de economische en technologische (zie o.m. The British Academy, 2004; AHRC, 2008; Bakhschi, Schneider & Walker, 2008).

Binnen de gebruikte innovatiematrix wordt het concept 'creativiteit' centraal gesteld - hoewel het echter op niet-eenduidige wijze wordt geconceptualiseerd en geoperationaliseerd. De sociale en humane wetenschappen worden vervolgens als fundamenteel belangrijk geacht in het stimuleren van creativiteit én in het ontwikkelen van een 'creatieve atmosfeer' (en dus van een op innovatie gebaseerde kenniseconomie of -maatschappij), zij het dat dit nog niet in alle landen in dezelfde mate wordt onderkend (zie o.m. KEA European Affairs, 2009).

De economische en maatschappelijke invloed die de sociale en humane wetenschappen in deze innovatie-matrix hebben, wordt uitgesplitst in een directe en een indirecte modus. In het eerste geval wordt klassiek verwezen naar de directe relatie tussen in hoofdzaak de kunsten en de creatieve industrie, met een duidelijk aan te wijzen economische correlatie en valorisatie, in het tweede geval naar de betekenis van - in dit geval breder genomen - de sociale en humane wetenschappen en de kunsten in het mee-creëren van een 'creatieve atmosfeer' of van een mentaliteitswijziging waarbij het belang van creativiteit wordt onderkend. Het creatieve komt hierbij op gelijke voet te staan met het technologische: als een middel om economische meerwaarde te creëren. Cumulatief gesteld dragen de sociale en humane wetenschappen en de kunsten bij tot

- het ontwikkelen en promoten van een innovatiecultuur (de zogenaamde 'culturele input),
- het ontwikkelen van de talenten en vaardigheden noodzakelijk voor een innovatief gerichte arbeidspopulatie (de input gericht op de ontwikkeling van talent),
- de ontwikkeling van kennis noodzakelijk voor het begrijpen én creëren van innovatie via productontwikkeling (de kennisinput), en
- de omzetting van kennis en onderzoek in 'markt'gerichte productie (in de brede betekenis van het woord - maar met een economische én maatschappelijke component).

De meerwaarden van sociaal en humaan-wetenschappelijke kennis situeren zich naast het creatieve en economische ook op vlak van het sociale (communicatie, waarden en normen, gewoonten en instituties, organisaties en structuren), het democratische (burgerzin en burgerparticipatie), het psychologisch en fysisch welbevinden (welzijn, zorg, persoonlijke

ontwikkeling, opleiding), het duurzame. Mondige, goed communicerende, zich goed voelende, goed opgeleide, zich sociaal gedragende en geëngageerde, participerende,... burgers in doelmatige en stimulerende organisaties zijn van fundamenteel belang voor een kennissamenleving. Net als kritische inzichten die voorkomen dat eenzijdige oriëntaties en keuzes tot ontsporingen en mislukkingen leiden die van kapitaal belang zijn voor een samenleving en de organisaties die er deel van uitmaken (zie onder meer AWT, 2007; Academy of Finland, 2007).

De culturele en sociale kenniscreërende sectoren in hun totaliteit kunnen dan worden beschouwd als systemen van afzonderlijke instellingen en organisaties (publieke instellingen, onderwijs en onderzoek, ...) die op interactieve wijze functioneren als 'innovation hubs' in relatie tot de maatschappelijke context (zie o.m. Gascoigne & Metcalfe, 2005; KEA European Affairs, 2009).

Zoals o.a. Gordon & Beilbi-Orrin (2006) opmerken is duidelijk cijfermateriaal niet voorhanden, hoewel wordt onderkend dat de economische, culturele en sociale outcome substantieel is. Het gaat hierbij immers om een complex geheel van processen zowel op micro-, meso- als macroniveau, waarin zowel de directe valorisatietrajecten als bredere maatschappelijke processen van beïnvloeding zijn begrepen. Een gericht overheidsbeleid is wat dit betreft, op enkele uitzonderingen na, onbestaande (cf. ook infra).

Het perspectief zoals het hierboven wordt geschetst, verschilt van onderhavig onderzoek in die zin dat het laatste daadwerkelijk de aandacht wil vestigen op maatschappelijke valorisatie die rechtstreeks gerelateerd is aan het onderzoek in de sociale en humane wetenschappen, ingebed in de Vlaamse kennisinstellingen. Bovenstaande studies tonen echter aan hoe in toenemende mate het belang wordt erkend van de sociale en humane wetenschappen in de actuele transformaties naar moderne kennismaatschappijen.

2 Valorisatie van onderzoek in de humane en sociale wetenschappen: inzichten uit de wetenschappelijke literatuur

Callaert, J., Steenssens, S., Van Looy, B., & Gijssels, C.

Een overzicht van de beschikbare literatuur suggereert een relatief bescheiden positie van de sociale en humane wetenschappen. Vergeleken met transfer vanuit de (toegepaste) wetenschappen, krijgen de sociale en humane wetenschappen minder aandacht. Hiervoor worden verschillende redenen aangehaald.

Wanneer valorisatie wordt geïnterpreteerd als louter economisch (op relatief korte termijn inkomstengenererend) verdwijnen bepaalde disciplines van de radar niettegenstaande de aanwezigheid van maatschappelijke relevantie van het kennisdomein. Omtrent sommige vormen van valorisatie zijn geen systematische data beschikbaar en in die zin is er mogelijk sprake van ‘alomtegenwoordige’ onzichtbaarheid. De keerzijde van deze medaille is dan weer de expliciete aandacht voor bepaalde indicatoren (bv. patenten en licenties en spin-offs) die ten dele domeinspecifiek zijn en eerder activiteit signaleren binnen de exacte, toegepaste en biomedische wetenschappen. Door een focus op dergelijke zichtbare commerciële vormen van valorisatie worden alternatieve conceptualiseringen – die terdege relevant zijn in de sociale en humane wetenschappen – onterecht veronachtzaamd. Hierbij kan gedacht worden aan bredere invullingen die geen commerciële component impliceren, zoals de verspreiding en transfer van wetenschappelijke kennis buiten de grenzen van de academische instellingen, de aanwending van deze kennis door externe actoren en creatie van maatschappelijke impact (Broek & Nijssen, 2009).

Ook zouden de mogelijke toepassingen van academisch onderzoek in de humane en sociale wetenschappen onvoldoende onderkend zijn (Broek & Nijssen, 2009), althans niet in vergelijking met de onlosmakelijkheid waarmee toepassingen in exacte, toegepaste en biomedische wetenschappen verbonden worden aan het onderzoeksresultaten.

Ten slotte zou een beperktere manifestatie van economische stakeholders voor de humane en sociale wetenschappen mede aan de basis liggen van een relatief beperkte economische valorisatieactiviteit binnen deze disciplines. De belangrijkste ‘cliënten’ van de humane en sociale wetenschappen zijn publieke instellingen, non-profit organisaties of andere gemeenschappen. Deze hebben niet alleen een lagere koopkracht dan de bedrijven waarnaar kennis overgedragen wordt, ze zijn ook minder manifest als potentiële stakeholders in het universitair onderzoek (Benneworth & Jongbloed, 2009).

De eigenheid van de humane en sociale wetenschappen wordt ook duidelijk in de literatuur rond onderzoeksevaluatie. Verschillende studies stellen de relevantie van bestaande systemen voor onderzoeksevaluatie in vraag voor wat betreft de beoordeling van onderzoek in de humane en sociale wetenschappen (Donovan & Butler, 2006; Gomez-Caridad, 1999; Huang & Chang, 2008). Er wordt hierbij gezocht naar een aangepaste set van indicatoren die rekening houden met de verschillen tussen (exacte, toegepaste en biomedische) wetenschappen enerzijds en humane en sociale wetenschappen anderzijds. De implicaties die deze verschillen tussen beide velden kunnen hebben voor valorisatie in deze disciplines, maken een inhaalbeweging rond onderzoek naar valorisatie in de humane en sociale wetenschappen extra pertinent.

De relatieve achterstand van studies naar valorisatie in de sociale en humane wetenschappen geldt in veel mindere mate voor management en organisatiestudies. In die discipline wordt sinds enige tijd heel wat aandacht geschonken aan de doorstroming van onderzoeksresultaten naar de bedrijfspraktijk. Echter, ook hier is er volgens een aantal auteurs sprake van een gebrek aan effectieve doorstroming (zie o.m. Rynes et al., 2001; Alferoff & Knights, 2009).

In wat volgt overlopen we de beschikbare literatuur rond valorisatie in de humane en sociale wetenschappen. We richten ons hierbij specifiek op de raakvlakken en de verschillen met valorisatie in de exacte, toegepaste en biomedische wetenschappen.

2.1 Theoretische perspectieven

Algemeen kan gesteld worden dat in het denken rond kennistransfer en valorisatie hoofdzakelijk gebruik gemaakt wordt van kaders uit de sociologie, de organisatieleer, en de economie. Studies rond kennistransfer en valorisatie in de exacte, toegepaste en biomedische wetenschappen worden vaak gekaderd in economische theorieën van ondernemerschap en innovatie (Baumol, 1968; Casson, 1982; Schumpeter, 1961). Zo worden publiek-private partnerships gekaderd als een antwoord op marktfalen in onderzoek en ontwikkeling (bv. Zie Martin & Scott, 2000). De notie van “academisch ondernemerschap” die opgang kende samen met de academische evolutie naar een derde missie (Etzkowitz et al., 1998; Shane, 2004; Slaughter & Leslie, 1997) is ook in lijn met een economische georiënteerde theoretische benadering, en werd vooral gedocumenteerd in de context van exacte, toegepaste en biomedische wetenschappen. Gibbons et al. (1994) wezen er echter op dat markten voor kennis niet alleen commercieel van aard zijn, maar dat kennis zich in belangrijke mate ook op sociale markten bevindt en dat de voordelen van kennis dus niet gereduceerd kunnen worden tot economische criteria (Gibbons et al., 1994).

Onderzoek naar ondernemerschap in het algemeen, en naar de creatie en valorisatie van kennis meer specifiek, laat zich ook kaderen in meer sociologische en sociocognitieve denkkaders. Enkele voorbeelden uit de literatuur illustreren dit punt. Een sociocognitieve benadering van het tot stand komen van uitvindingen en technologieontwikkeling wordt geboden door Arthur (2007) en door Johanisson et al. (1997). Stuart en Ding (2006) van hun kant gebruikten theorieën van sociale beïnvloeding, socialisatie en status dynamiek om condities te onderzoeken waaronder academische biomedische wetenschappers ‘ondernemend’ worden (i.e. een bedrijf oprichten of in de wetenschappelijke raad van een bestaand bedrijf gaan zetelen).

Deze sociologische en sociocognitieve denkkaders complementeren dus de meer economische kaders in de studie van kennistransfer en valorisatie vanuit exacte, toegepaste en biomedische wetenschappen. Of zoals Callon (1994, p.396) het uitdrukte:

“The progressive privatization of science is a theme that is on the boundary of economics and sociology”.

Het is met name in de aanwending van sociologisch georiënteerde theorieën en in het beschouwen van sociale markten voor kennis, dat zich de belangrijkste raakvlakken bevinden tussen het denken rond valorisatie in de humane en sociale wetenschappen enerzijds en in de exacte, toegepaste en biomedische wetenschappen anderzijds. De literatuur die specifiek gaat over valorisatie in humane en

sociale wetenschappen leent haar theoretische kaders hoofdzakelijk vanuit de sociologie en organisatieleer.

Een recent voorbeeld kan gevonden worden in de studie van Alferoff & Knights (2009), die de samenwerking tussen business school academici en praktijkmensen beschouwen vanuit de Actor-Netwerk theorie. Deze theorie, die oorspronkelijk wetenschappelijke en technologische netwerken beschouwde, ziet onderzoek, de vertaling ervan en de toepassing ervan als volledig geïntegreerd in heterogene netwerkrelaties. In de Actor-Netwerk Theorie wordt met andere woorden de scheiding tussen wetenschap en toepassing (of tussen productie en valorisatie van kennis) niet onderschreven. In die zin is er aansluiting bij de groeiende conceptualisering van hybride systemen waarin wetenschap, technologie, maar ook politiek, cultuur, en maatschappij een rol spelen en waarbij de grenzen tussen het technisch en wetenschappelijk mogelijke en het cultureel en sociaal aanvaardbare steeds meer vervaagd raken. In zijn meest extreme vorm komt een dergelijke conceptualisering neer op de afbraak van de theorie versus praktijk dichotomie die geassocieerd wordt met traditionele concepten rond 'pure' wetenschap, met de restrictieve invulling van academische disciplines en hun grenzen, en met de scheiding tussen productie en toepassing van kennis (Gibbons et al., 1995; Nowotny et al., 2001). In een minder extreme conceptualisering wordt nog enige discrepantie tussen beide werelden onderkend. Hier wordt gewag gemaakt van de nood aan 'bridging scholarship', bijvoorbeeld in de vorm van 'knowledge brokering' als go-between mechanisme voor de coördinatie van verschillende betrokken partijen (Alferoff & Knights, 2009).

Dergelijke opvattingen worden echter niet door iedereen gedeeld. Vanuit een systeemtheoretisch perspectief argumenteren Kieser & Leiner (2009) dat het onmogelijk is om de "rigour-relevance gap" in management studies te overbruggen via onderzoekscollaboraties tussen academische en bedrijfspartners. De auteurs verwijzen naar het feit dat sociale systemen zelf-referentieel zijn en dat de verschillende motivaties, normen en waarden van academici versus bedrijfsmensen ervoor zorgen dat collaboratie onmogelijk is. Gelijkaardige argumenten werden eertijds opgeworpen toen het academisch ondernemerschap doorbrak in de exacte, toegepaste en biomedische wetenschappen (Geuna, 2001; Hane, 1999; Kelch, 2002; Lee, 1996; Vavakova, 1998). De validiteit van deze argumenten is ondertussen ondergraven door uitgebreide empirische evidentie die wijst op positieve relaties tussen ondernemende activiteiten en wetenschappelijke productiviteit. Gelijkaardige empirische studies zijn bij ons weten nog niet beschikbaar binnen de sociale en humane wetenschappen.

De problematiek van valorisatie in de humane en sociale wetenschappen werd recent ook benaderd vanuit het meer business georiënteerde stakeholder perspectief (Benneworth & Jongbloed, 2009). Stakeholders zijn actoren die kunnen delen in de winsten of verliezen van een organisatie (Ackoff 1981; Allen 1988). De universiteit die haar activiteiten meer en meer gericht ziet naar het vervullen van een maatschappelijke missie via haar onderzoeksresultaten en dienstverlening, kan gezien worden als een sociale onderneming. Daar waar conventionele bedrijven hun winsten verdelen onder hun aandeelhouders, herinvesteren sociale ondernemingen hun opbrengsten in hun eigen werking ter bevordering van hun maatschappelijke dienstverlening. Het sociaal dividend bestaat dus in de aflevering van verbeterde – publieke – goederen aan stakeholders. De belangrijkste 'cliënten' van de humane en sociale wetenschappen zijn publieke instellingen, non-profit organisaties of andere gemeenschappen. Deze hebben niet alleen een lagere koopkracht dan de bedrijven waarnaar kennis overgedragen wordt, ze zijn ook minder manifest als potentiële stakeholders in het universitair onderzoek. Benneworth & Jongbloed (2009) argumenteren aan de hand van drie case studies dat een hogere visibiliteit van deze stakeholders ten goede zou komen aan de valorisatie activiteiten binnen de sociale en humane wetenschappen.

Niettegenstaande de eigenheid van de humane en sociale wetenschappen t.o.v. de exacte, toegepaste en biomedische wetenschappen, zijn er onderlinge raakvlakken in de theoretische benaderingen van hun valorisatie. Op een eerder abstract niveau van conceptualisering kan men merken dat de onderliggende processen van kenniscreatie, -diffusie en -transfer en het gebruik of de toepassing van deze kennis door actoren buiten de academische setting gemeenschappelijk zijn. Omwille van deze gelijke onderliggende processen, kan het denken rond valorisatie in de humane en sociale wetenschappen althans deels vanuit dezelfde theoretische kaders benaderd worden als het denken rond valorisatie in de exacte, toegepaste en biomedische wetenschappen. Sociologische theorieën en theorieën rond kennis in organisaties en uitwisseling tussen organisaties treden hierin op de voorgrond.

2.2 Valorisatietyologieën

Kenschetsend voor theorieën omtrent valorisatie is dat ze steeds inzoomen op verbindingen van de onderzoeksgemeenschap met de ruimere gemeenschap, op *interactiepatronen tussen de onderzoeksgemeenschap en de ruimere gemeenschap*.

Op het vlak van de relaties tussen onderzoek en bedrijfsleven, de zogenaamde '**industry-science links**' zijn hiervoor uitgebreide typologieën ontwikkeld en gevalideerd (zie o.m. Debackere & Veugelers, 2005; Van Looy et al., forthcoming; D'Este & Patel, 2007). Deze houden rekening met het brede spectrum van valorisatiepaden ('pathways'), gaande van informele contactnetwerken (de zogenaamde 'gatekeeper'-netwerken), over bredere valorisatie op basis van publicaties en andere vormen van informatieverspreiding, tot de meer structurele vormen van samenwerking met relevante actoren rond specifieke intellectuele eigendom en de 'transfer' van deze intellectuele eigendom naar markt of maatschappij, gebruikmakend van mechanismen zoals contractonderzoek, licenties, en spin-off creatie.

D'Este en Patel (2007: 1300-1301) groeperen de verschillende soorten 'university-industry'-interacties in vijf categorieën of types op basis van volgende drie criteria of dimensies.

- Middeleninzet (door universiteit, door industrie of door beide).
- Duur van de interactie.
- Formalisering van de interactie (formeel (contractueel) of informeel).

Op basis van deze criteria of dimensies onderscheiden zij vijf empirische interactietypes:

- Vergaderingen en conferenties.
- Consultancy en contractonderzoek.
- Ontwikkeling van nieuwe infrastructuur, technologie, producten.
- Training.
- Gezamenlijk onderzoek.

Beaudry e.a. (2006) ontwikkelden **generische valorisatieketens** voor respectievelijk een technologische uitvinding, een medicijn, een softwareprogramma en een 'sociale innovatie'. Het gaat hier dus niet om een karakterisering of typologieconstructie van valorisatie binnen de humane en sociale wetenschappen. Wel betreft het een proces van valorisatie dat met de term 'sociale innovatie' wordt omschreven en dat binnen de humane en sociale wetenschappen een frequent voorkomend valorisatieproces is in vergelijking met valorisatieprocessen die kenmerkend zijn voor andere wetenschapsgebieden. Beaudry e.a. gebruiken de term 'sociale innovatie' om te verwijzen naar een

vernieuwende, coöperatieve manier van samenwerken tussen onderzoekers en (potentiële) gebruikers, gericht op de verbetering van een situatie of de oplossing van een probleem.

De ontwikkelde generische valorisatieketen is een spiraalmodel dat de mogelijkheid van iteratief terugkerende fasen in het (projectoverstijgend) valorisatieproces uitdrukt. Beaudry e.a. maken daarbij een onderscheid tussen 10 in mindere of meerdere mate coöperatieve fasen:

- Formulering van de valorisatiedoelstellingen.
- Oplijsten van mogelijke uitkomsten.
- Stand van zaken van de beschikbare kennis. ('transferfase')
- Productie van nieuwe kennis.
- Ontwikkeling van operationele modellen.
- Ondersteuning van het toeëigeningsproces. ('transferfase')
- Impactevaluatie bij de gebruikers.
- Formalisering.
- Optimalisering.
- Expansieve disseminatie. ('transferfase')

(H)erkend wordt dat er meerdere mogelijke start- en eindpunten zijn en dat er meerdere aangrijpingspunten voor (tussentijdse) transfer kunnen worden aangeduid: een status quaestionis van de beschikbare kennis, valorisatie met een nabije actieradius (gericht aan de meewerkende (potentiële) gebruikers, vaak bij afronding van het project) en valorisatie met een expansieve actieradius (een verspreiding van de resultaten naar een ruimer doelpubliek, vaak na afloop van het project). Beaudry e.a. (2006: 64) onderkennen dan ook dat de realiteit veel rijker en complexer is dan de voorgestelde sequentie van fasen:

"In any case, it goes without saying that each innovation will be developed in its own particular way and that no figure could possibly represent all the roads that might be taken."

Martinez e.a. (2008) formuleren in hun onderzoek naar mogelijkheden voor en karakteristieken van valorisatie in de humane en sociale wetenschappen, zes te onderscheiden dimensies of categorieën die als *input-, proces- en outputkarakteristieken* zouden kunnen worden gegroepeerd.

- Wie zijn de 'zenders'? (instituten, onderzoeksgroepen, ...) (input)
- Wie zijn de (potentiële) 'ontvangers' of gebruikers van de kennis? (output)
- Wat is de inhoud van de te transfereren kennis/output? (discipline, formaat, commercieel potentieel, ...) (input)
- Welke zijn de valorisatiemechanismen? (proces)
- Welke zijn de contextuele factoren? (vraag, ...) (output)
- Zijn er knelpunten voor de kennistransfer? (output)

Zij onderscheiden vier 'transfermodellen' rond de assen:

- 'science push' (de onderzoeker is de (proactieve) initiatiefnemer) - 'demand pull' (de gebruiker neemt het initiatief – onderzoekers spelen een meer reactieve rol).
- disseminatie (focus op de transfer van kennis, weinig actieve betrokkenheid van de gebruikers) - interactie (actieve betrokkenheid van de gebruikers in de opzet en de ontwikkeling van het onderzoek).

Opvallend in literatuur m.b.t. valorisatie in de humane en sociale wetenschappen, is het vaak *wekerend ideaaltypisch onderscheid tussen een (ex-post) lineair en een (ex-ante) coöperatief interactiemodel* (zie o.m.: Gélinas & Pilon, 1994; Roy e.a.1995; Nutley e.a. 2008). Opgemerkt dient dat

in een aantal gevallen nog een derde model van valorisatie wordt onderscheiden dat kan worden omschreven als een 'onderzoeksgebaseerd praktijkmodel van zelfontwikkeling'. Waar het lineaire en coöperatieve model berusten op mechanismen van kennisverspreiding en -overdracht tussen twee onderscheiden activiteitssystemen met eigen doelstellingen en prioriteiten, m.n. onderzoek en interventie, berust het model van zelfontwikkeling op een persoonsgebonden mechanisme waarin beide geïntegreerd zijn.

Gélinas & Pilon (1994) karakteriseren met betrekking tot de transformatie van de sociale praktijk het onderscheid tussen *een (ex-post) lineair communicatiemodel*, *een (ex-ante) coöperatief interactiemodel* en een model van zelfontwikkeling met behulp van volgende vijf criteria of dimensies die in zekere zin ook *chronologische fasen* in een projectverloop weerspiegelen.

- De oorsprong van de onderzoeksvraag, respectievelijk:
 - o aanbodgestuurd,
 - o vraaggestuurd,
 - o de persoonlijke praktijk.
- De relatie onderzoek-praktijk, respectievelijk:
 - o een eenrichtingsrelatie,
 - o een wederkerige, coöperatieve relatie
 - o de integratie van beide activiteiten door de praktijkwerker.
- Strategieën van kennisoverdracht, respectievelijk:
 - o diffusie/disseminatie,
 - o discussie, uitwisseling en creatie van een netwerk
 - o verandering van taken en gedragingen en/door integratie van nieuwe kennis.
- Voorwaarden voor kennisoverdracht, respectievelijk:
 - o een goede communicatie-/marketingstrategie,
 - o een gezamenlijk comité en wederzijdse vertrouwensrelaties,
 - o organisatorische ondersteuning (m.n. een arbeidsorganisatie die beide activiteiten toelaat).
- De impact van het onderzoek, respectievelijk:
 - o op programma's en diensten,
 - o op programma's, diensten en praktijken,
 - o op de praktijk van de professional.

Op basis van hun analyse van 8 cases geven Gélinas & Pilon daarbij aan dat er naast de ideaaltypische lineaire en coöperatieve projecten ook sprake is van '*gemengde projecten*' ('*projets mixtes*'). Het gaat hier met name om projecten waarin een coöperatieve valorisatiefase wordt gevolgd door een lineaire valorisatiefase waarin de resultaten worden verspreid naar een ruimer doelpubliek.

Roy, Guindon & Fortier (1995) onderscheiden net als Gélinas & Pilon (1994) een lineair en een interactief 'transfermodel'. Hun reflecties op deze beide modellen zetten hen evenwel aan tot het voorstellen van een derde model: het ondersteunend *netwerkmodel*. Niet de mechanismen van kennistransfer staan hierin centraal, maar wel de aanwezigheid van een flexibel, ondersteunend netwerk van actoren afkomstig uit alle sociale systemen die op het thema of de problematiek betrekking hebben. Visionair t.a.v. het aangehaalde 'systeemmodel' voor de toekomst van Best e.a. (cf. infra) stellen zij (1995: 35):

"Plutôt que de considérer la connaissance comme un objet qui passé d'un système à l'autre, nous la présentons comme le produit de l'interaction des acteurs membres de systèmes sociaux reliés en réseaux"

plus ou moins formalisés. Ces interactions se réalisent dans un contexte historique, politique, social et culturel qui conditionne en partie la forme que prendra la connaissance.”

Met het oog op effectieve kennisbenutting als uiteindelijk doel van het valorisatieproces, wordt in de literatuur met name het ideaaltypisch lineair communicatiemodel als weinig efficiënt bekritiseerd. Ter verklaring wordt gewezen op de problematische vooronderstellingen omtrent kennis en kennisoverdracht waarop dit model berust. Best e.a. (in: Davies, 2009) vatten deze samen wanneer ze drie generaties van denken over kennis onderscheiden en deze telkens koppelen aan een bijbehorend dominant valorisatiemodel en –vocabularium.

Generations of Knowledge Thinking 1: Linear Models (1960s to mid-1990s)	
Language	Key assumptions
<ul style="list-style-type: none">• Dissemination• Diffusion• Knowledge transfer• Knowledge uptake	<ul style="list-style-type: none">• Knowledge is a product• Key process is a handoff from research producers to research users• Knowledge is largely generalisable across contexts• Degree of use is a function of research quality and effective packaging

Figuur 2 Lineaire kennismodellen (Best et al. in: Davies, 2009)

De eerste onderscheiden generatie van denken over kennis (van de jaren 60 tot het midden van de jaren 90 van de 20ste eeuw) wordt gerelateerd aan de dominantie van lineaire valorisatiemodellen. Begrippen zoals ‘disseminatie’ (‘dissemination’), ‘diffusie’ (diffusion’), ‘kennistransfer’ (‘knowledge transfer’) en ‘kennisopname’ (knowledge uptake’) onderkennen de nood om nieuwe kennis over te dragen aan potentiële gebruikers, maar reflecteren een eenrichtings, lineair denken, met onderzoekers die ‘eenvoudigweg’ nieuwe kennis produceren en gebruikers die deze ‘eenvoudigweg’ opnemen. Met als sleutelproces een overdracht van kennisproducenten naar kennisgebruikers, wordt kennis in dit denken opgevat als een product dat grotendeels veralgemeenbaar is over verschillende contexten. De mate van impact of ‘gebruik’ wordt voornamelijk gerelateerd aan de kwaliteit van het onderzoek en de effectieve verpakking ervan.

Generations of Knowledge Thinking 2: Relationship Models (mid-1990s to present)

Language

- Knowledge exchange
- Linkage & Exchange

Key assumptions

- Knowledge from multiple sources research, theory, and practice
- Key processes are *interpersonal*, involving social relationships
- Networks of research producers and research consumers
- Collaboration thru production-synthesis-integration cycle
- Knowledge is context-linked, and must be adapted to local setting
- Degree of use is a function of effective relationships and processes

Figuur 3 Relationale kennismodellen (Best et al. in: Davies, 2009)

De tweede onderscheiden generatie van denken over kennis (van het midden van de jaren 90 van de 20ste eeuw tot op heden) wordt gelinkt aan de opkomst en het doorzetten van 'relatiemodellen' ('relationship models'). Begrippen zoals 'kennisuitwisseling' (knowledge exchange) en 'verbinding en uitwisseling' ('linkage & echange') suggereren een model van noodzakelijke interactieve relaties en het belang van sociale netwerken. In interpersoonlijke sleutelprocessen en netwerken wordt op basis van kennis uit meerdere bronnen (onderzoek, theorie, praktijk) samengewerkt doorheen de productie-synthese-integratie cyclus. Kennis wordt opgevat als contextgebonden en moet als dusdanig worden aangepast aan lokale settings. De mate van impact of 'gebruik' wordt voornamelijk gerelateerd aan effectieve relaties en processen.

Generations of Knowledge Thinking 3: Moving forwards: Systems Models?

Language	Key assumptions
<ul style="list-style-type: none"> • Knowledge integration • Knowledge translation • Knowledge mobilisation • Knowledge co-production 	<ul style="list-style-type: none"> • Knowledge creation/use are tightly woven within local priorities, culture, and context • Explicit and tacit knowledge need to be integrated to inform decision making and policy • Relationships and action must be understood from a <i>systems</i> perspective. • Degree of use is a function of effective integration with the organization(s) and its systems

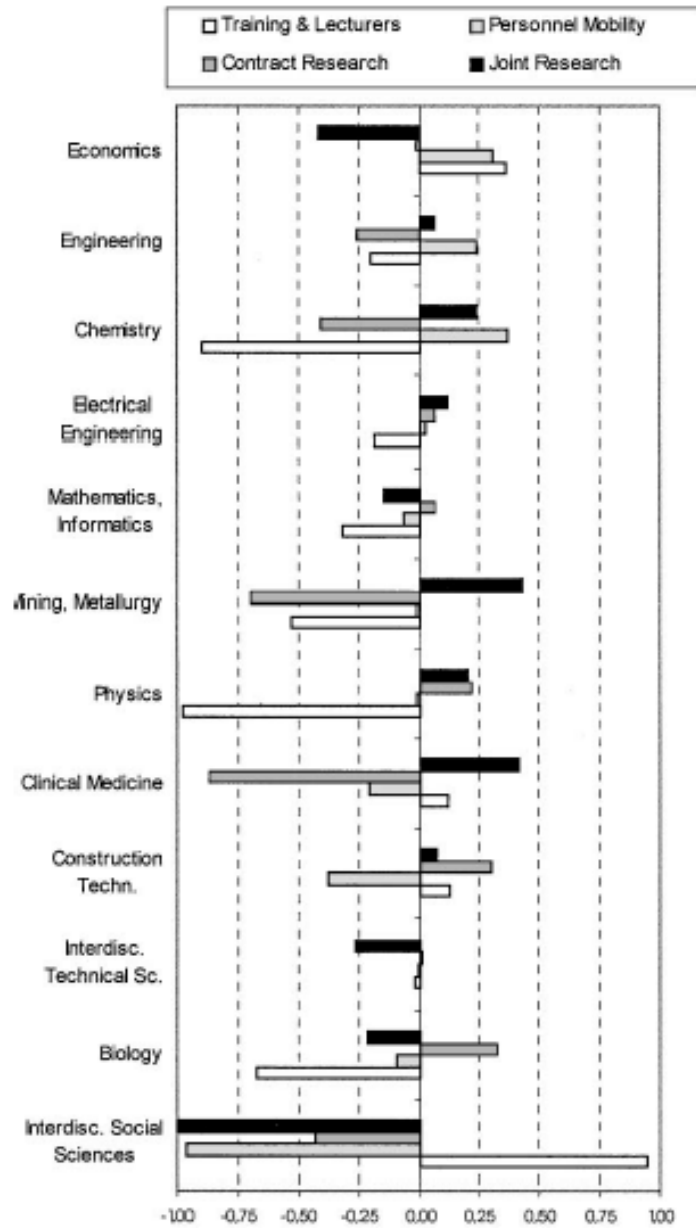
Figuur 4 Systemische kennismodellen (Best et al. in: Davies, 2009)

De derde onderscheiden generatie, ten slotte, betreft eerder een voorstel van model voor de toekomst. Het centrale begrip ‘kennisintegratie’ (‘Knowledge integration’) trekt het proces van kennis-naar-actie nog verder door, door aan te geven dat de betrokken relaties zelf vorm krijgen door de organisaties en systemen waarin ze zijn ingebed en dat deze systemen worden gekenmerkt door geëigende dynamieken, prioriteiten, tijdsbestekken, communicatiemodi en verwachtingen. De klemtoon wordt zo gelegd op een ecologisch systeemdenken waarin zowel expliciete als onbewuste (‘tacit’) kennis dienen te worden geïntegreerd. De mate van impact of ‘gebruik’ wordt gerelateerd aan effectieve integratie met organisaties en systemen.

2.3 Kwantificering van valorisatie

Valorisatie in de humane en sociale wetenschappen leent zich in mindere mate tot kwantificering of meting aan de hand van bestaande secundaire databanken (met name patentdatabanken, gegevens rond spin-offs,...). Het feit dat valorisatie en kennistransfer in de humane en sociale wetenschappen niet sterk gereflecteerd wordt door bestaande indicatoren, mag niet verward worden met een beperkter voorkomen van het fenomeen. Indien andere vormen en bredere invullingen van het begrip ‘valorisatie’ in acht genomen worden, kan blijken dat het ook in de humane en sociale wetenschappen een gangbaar fenomeen is. Een indicatie hiervan werd gegeven in empirisch onderzoek van Schartinger et al. (2002). Hun resultaten weerleggen de verwachte discipline effecten waarbij de intensiteit van kennisuitwisseling tussen universiteiten enerzijds en bedrijven anderzijds lager zou zijn voor sociale en humane wetenschappen en low-tech industrieën. Toch figureerden de disciplines economie en sociale wetenschappen in de top 10 wat betreft intensiteit van samenwerking (binnen een groep van 46 disciplines). Deze bevindingen zijn ook een gevolg van het feit dat de auteurs een bredere waaier van interactieverbanden in kaart brachten dan enkel degene met rechtstreeks commerciële waarde. De resultaten wezen inderdaad uit dat het gebruik van verschillende types van kennisinteractie significant

verschilt tussen disciplines. Gezamenlijk onderzoek bleek prominent bij exacte, toegepaste en biomedische wetenschappen, maar van marginaal belang in economie en sociale wetenschappen. Voor de laatste bleken het organiseren van opleidingen voor bedrijven en het laten geven van lezingen door bedrijfsleden de belangrijkste vormen van kennistransfer (Schartinger et al., 2002). Deze resultaten worden weergegeven in figuur 5.

Figuur 5 Variaties in het gebruik van types van kennisinteracties per wetenschapveld (Schartinger et al., 2002)

Analyses focussen dus op de vormen van kennistransfer die expliciet en/of gecodificeerd zijn, wat de scope aanzienlijk limiteert, doordat verschillende vormen van persoonlijke contacten en hieruit volgende transfers van niet gecodificeerde kennis niet systematisch en uniform geregistreerd worden. Empirisch onderzoek zal daarom de relatieve intensiteit van kennisinteracties en valorisatie overschatten voor die disciplines waar het fenomeen te identificeren is aan de hand van bestaande databanken. De exacte, toegepaste en biomedische wetenschappen zijn wat dat betreft duidelijk in het voordeel. Valorisatie in de (toegepaste) wetenschappen kan gemeten worden aan de hand van zichtbare artefacten, machines of interventies met welomlijnde toepassingen. De humane en sociale wetenschappen zijn in deze zin benadeeld: niet alleen de bestudeerde materie, maar ook de outputs ervan zijn divers, en minder tastbaar. In een recente Canadese studie (Creso et al., 2010) werd aan onderzoekers binnen het pedagogische domein gepeild naar hindernissen in hun strategieën voor onderzoeksmobilisatie. Een belangrijke hindernis die gerapporteerd werd binnen dit subdomein – en die allicht ook relevant is voor andere subdomeinen – is het gebrek aan meetbare doelstellingen en uitkomsten. De studie gaf aan dat, ondanks het feit dat verschillende institutionele strategieën voor onderzoeksdifusie geïnstalleerd waren, de faculteitsleden rapporteerden dat er geen systematische evaluatie bestond van deze strategieën. De belangrijkste aangehaalde redenen waren, naast financiële drempels, het gebrek aan overeengekomen criteria en indicatoren (Creso et al., 2010). Dit heeft repercussies op de te gebruiken evaluatie instrumenten die beleidsbeslissingen kunnen ondersteunen (cf. supra), maar ook op de beschikbaarheid en de aard van empirische studies rond het thema.

Empirische studies naar valorisatie in de humane en sociale wetenschappen zijn hoofdzakelijk beschrijvend en gebaseerd op kwalitatieve gegevens. Een uitzondering hier is een studie over het gebruik van sociale wetenschappen in Canada (Landry et al., 2001). Zij ondervroegen meer dan 1000 Canadese sociale wetenschappers aan de hand van een survey. Die rapporteerden dat bijna de helft van de onderzoeksresultaten zich leende tot verder gebruik in de praktijk. De auteurs vonden verschillen binnen de sociale wetenschappen zelf voor wat betreft valorisatie. Wat zij noemen de ‘professionele’ sociale wetenschappen (zijnde sociaal werk en industriële relaties) lenen zich sterker tot praktijktoepassingen dan wat ze noemen de ‘disciplinaire’ sociale wetenschappen (economie, politieke wetenschappen, sociologie en antropologie). Hun analyses tonen verder enkele determinanten aan voor praktijktoepassing, zijnde de mechanismen die onderzoekers met gebruikers verbinden, de moeite die gedaan wordt om onderzoeksresultaten te verspreiden, contextkarakteristieken van de gebruikers en publicatiesterkte van de onderzoekers. Landry et al. (2001) besluiten uit hun studie dat het gebruik van kennis in de sociale wetenschappen sterker bepaald wordt door gedragingen van de onderzoekers en de context van de gebruikers dan door de karakteristieken van het onderzoek en de resultaten.

Voor het overige bestaat de empirische literatuur rond valorisatie in de humane en sociale wetenschappen grotendeels uit gevalstudies. Deze zijn beschikbaar voor de UK en Schotland (Benneworth & Jongbloed, 2009), Nederland (Broek & Nijssen, 2009) en Spanje (Martinez et al., 2008).

3 Valorisatie-deficit in de humane en sociale wetenschappen? Een kwantitatieve analyse van de geldstromen

Callaert, J. & Van Looy, B.

3.1 Inleiding

Het literatuuroverzicht leert alvast dat een groot deel van de literatuur rond valorisatie in de humane en sociale wetenschappen gebaseerd is op kwalitatieve onderzoeksmethoden, zoals interviews en gevalstudies. Vooralsnog is er weinig kwantitatieve empirische evidentie beschikbaar over de omvang en eigenheid van valorisatie in de humane en sociale wetenschappen. Dat is enerzijds begrijpelijk vanuit de moeilijke meetbaarheid van het concept 'valorisatie' in de humane en sociale wetenschappen, waar de traditioneel gebruikte technologie-gerelateerde valorisatiemaatstaven – zoals octrooi- en spin-off gegevens – heel wat minder relevant blijken.

In deze sectie wordt getracht alsnog een cijfermatige context te bieden waartegen gangbare veronderstellingen en argumenten rond een valorisatie'deficit' in de humane en sociale wetenschappen kunnen gekaderd worden. De gegevens waarop beroep wordt gedaan, hebben betrekking op een mogelijke valorisatiemaat waarvan kan verondersteld worden dat ze in mindere mate uitsluitend relevant zou zijn voor technologiegerelateerde domeinen. Via een analyse van de verdeling van geldstromen over de verschillende disciplines heen, wordt gekeken of de humane en sociale wetenschappen verschillen qua financieringsgraad ten opzichte van andere disciplines voor toegepast of 'valorisatie-relevant' onderzoek. De geldstromen werden in kaart gebracht voor de Vlaamse universiteiten: Universiteit Antwerpen; Vrije Universiteit Brussel; Universiteit Gent; Universiteit Hasselt; Katholieke Universiteit Leuven.

De definitie van de geldstromen die voor deze analyse gehanteerd werd, is afgebeeld in figuur 6. Met 'valorisatie' wordt vooral verwezen naar de derde en de vierde geldstroom.

G1	G2	G3	G4
1ste geldstroom: <i>Basisfinanciering, gewone werkingstoelagen van de overheid</i>	2de geldstroom: <i>Overheidsbijdragen voor fundamenteel wetenschappelijk onderzoek</i>	3de geldstroom: <i>Overheidsbijdragen voor toegepast of beleidsgericht wetenschappelijk onderzoek</i>	4de geldstroom: <i>Contractonderzoek en wetenschappelijke dienstverlening</i>
	Het betreft hier o.a.: - BOF (incl Hercules, Methusalem,...) - FWO (incl. Odysseus) - IUAP (Interuniversitaire AttractiePolen) - ...	Omvat in principe alle overheidsfinanciering die niet onder de 1 ^{ste} of de 2 ^{de} geldstroom thuishoort. Het betreft hier o.a.: - IOF - Federale Overheidsdiensten (o.a. impulsprogramma's,...) - Vlaamse Gemeenschap: ministeries, IWT (enkel projectmiddelen, incl SBO financiering), andere Vlaamse instellingen - Steden en gemeenten - Provincies - Europese Unie (o.a. kaderprogramma's) - Internationale instellingen - Buitenlandse overheidsinstellingen	Het gaat hier om bijdragen afkomstig van het bedrijfsleven en andere private partijen, die verkregen zijn in het kader van contractonderzoek en wetenschappelijke dienstverlening (tegen betaling aanbieden aan derden van kennis, technologie of apparatuur).

VALORISATIE

Figuur 6 Afbakening van de geldstromen

Vooraleer over te gaan tot een bespreking van het geanalyseerde cijfermateriaal, formuleren we eerst enkele bedenkingen die belangrijk zijn voor een correcte interpretatie van de data.

Ten eerste: Op conceptueel niveau is het evalueren van valorisatie aan de hand van geldstromen – en meer bepaald het vatten van valorisatie in de derde en de vierde geldstroom – op zich een verenging van het begrip; zeker in het licht van de bredere invulling van ‘valorisatie’ zoals deze binnen de studieopdracht beoogd wordt. We vatten hier enkel de activiteiten die passeren via het ‘institutionele’ financiële systeem: de activiteiten die gebudgetteerd en ingeboekt worden. Deze verenging doet op zich geen afbreuk aan de waarde van de cijfergegevens als achtergrond waartegen enkele van de startpunten verder beschouwd kunnen worden. Maar men dient er zich te allen tijde bewust van te zijn dat de diepere inzichten die via de kwalitatieve studiegedeeltes geboden worden, een onmisbaar complement vormen voor deze cijfergegevens. Ze dienen dan ook met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd dienen te worden. Daarenboven zijn deze gegevens enkel afkomstig van universiteiten, niet van hogescholen. Ook hier dus een verenging van het landschap van kennisinstellingen dat in de studie beoogd wordt.

Qua rapportering van data, is er sprake van enige institutionele heterogeniteit inzake de afbakening van geldstromen. Het uniformiseren hiervan over de instellingen heen vergde hier en daar een verschuiving van posten. Een tweede kanttekening betreft de indeling in disciplines. Hoewel de lijst van gerapporteerde disciplines voor elke instelling dezelfde is, blijken er verschillen te zijn in de basis waarop personeelsleden aan disciplines toegewezen werden. Waar dit voor de meeste instellingen gebeurt op

basis van de organisatorische eenheden van de promotor, kan het ook gebeuren op basis van de discipline waarin de promotor zijn / haar diploma behaalde.

3.2 Databronnen

Voor de financiële gegevens werd in eerste instantie beroep gedaan de gedetailleerde jaarverslagen van de universiteiten, die meestal publiek beschikbaar zijn of die konden opgevraagd worden bij de verantwoordelijke diensten. De gebruikte gegevens zijn dus rechtstreeks afkomstig uit de goedgekeurde en gerapporteerde jaarverslagen van de Vlaamse universiteiten. Afhankelijk van wat elke instelling in haar jaarrapporten weergeeft, kunnen zowel uitgaven als inkomsten beschouwd worden. Voor het doel van deze analyses waren we genoodzaakt ons te beperken tot die gegevens die beschikbaar waren per discipline en opgedeeld naar geldstromen. Omwille van institutionele heterogeniteit inzake rapportage kunnen bepaalde posten (zoals bv. IMEC en VIB projectgelden), en interfacultaire instituten zoals het Onderzoeksinstituut voor Arbeid en Samenleving (HIVA) al dan niet opgenomen zijn, naargelang de instelling.³ Daarom is een institutionele vergelijking op basis van de gerapporteerde data niet opportuun. Een dergelijke vergelijking levert overigens geen inzichten aan die aansluiten bij het objectief van deze kwantitatieve analyse (is er sprake van verschillen *tussen* disciplines). Hoewel niet alle jaren beschikbaar waren over alle instellingen heen, betreffen de data de periode van 2006-2009. Om te controleren voor schaaffecten, werden de financiële gegevens per instelling en discipline genormaliseerd aan de hand van het aantal VTE ZAP-leden. Deze gegevens zijn afkomstig van de VLIR personeelsstatistieken, waar de indeling in disciplines gebeurt op basis van de hoofdpodracht van het personeelslid. De beschouwde disciplines en hun indeling in domeinen zijn voorgesteld in figuur 7.

³ Details rond de opgenomen gegevens kunnen nagevraagd worden bij de auteurs van de studie.

DOMEIN	DISCIPLINE
Humane Wetenschappen	Sociale gezondheidswetenschappen
Humane Wetenschappen	Historische wetenschappen
Humane Wetenschappen	Politieke en sociale wetenschappen
Humane Wetenschappen	Pedagogische wetenschappen en didactiek
Humane Wetenschappen	Letteren
Humane Wetenschappen	Rechtswetenschappen
Humane Wetenschappen	Economie en toegep. econ. wetenschappen
Humane Wetenschappen	Psychologie
Humane Wetenschappen	Theologie, bijbel en godsdienstwetenschappen
Humane Wetenschappen	Wijsbegeerte
Medische Wetenschappen	Biomedische wetenschappen
Medische Wetenschappen	Diergeneeskunde
Medische Wetenschappen	Farmacie
Medische Wetenschappen	Geneeskunde
Medische Wetenschappen	Lichamelijke opvoeding en kinesitherapie
Medische Wetenschappen	Tandheelkunde
Exacte & Toegepaste Wetenschappen	Toegepaste biologische wetenschappen
Exacte & Toegepaste Wetenschappen	Materiaaltechnologie
Exacte & Toegepaste Wetenschappen	Informatica
Exacte & Toegepaste Wetenschappen	Bouwkunde
Exacte & Toegepaste Wetenschappen	Elektronica en elektrotechniek
Exacte & Toegepaste Wetenschappen	Architectuur, ruimtel. ordening en stedenbouw
Exacte & Toegepaste Wetenschappen	Werktuigkunde
Exacte & Toegepaste Wetenschappen	Aardwetenschappen en aardrijkskunde
Exacte & Toegepaste Wetenschappen	Scheikunde
Exacte & Toegepaste Wetenschappen	Technische en toegepaste scheikunde
Exacte & Toegepaste Wetenschappen	Natuurkunde
Exacte & Toegepaste Wetenschappen	Biologie
Exacte & Toegepaste Wetenschappen	Wiskunde
Exacte & Toegepaste Wetenschappen	Informatie en communicatietechnologie

Figuur 7 Indeling disciplines en afbakening domeinen

3.3 Analyses

In een eerste deel beschouwen we de relaties tussen de geldstromen. Voor de drie domeinen worden de verbanden tussen de verschillende geldstromen (per ZAP) bestudeerd aan de hand van correlaties. Resultaten zijn weergegeven in bijlage 1.

Uit de resultaten van deze correlatie-analyses blijkt in de eerste plaats dat de significante verbanden alle positief zijn. De verschillende geldstromen complementeren elkaar, eerder dan dat ze substituten zijn. Exacte, toegepaste en biomedische wetenschappen vertonen de hoogste complementariteit; terwijl voor de medische wetenschappen enkel de tweede en de derde geldstroom gerelateerd blijken. Specifiek voor de humane en sociale wetenschappen zien we een positieve relatie tussen de eerste geldstroom enerzijds en de tweede en de derde anderzijds. Daarnaast zien we een relatie tussen de derde en de vierde geldstroom, beide gericht op toegepast onderzoek. De specifieke structuur van de complementariteiten verschilt met andere woorden tussen de domeinen.

Tabel 1 geeft de jaarlijkse gemiddelden weer van elke geldstroom per ZAP, opgedeeld naar domeinen. Via een ANOVA werd de significantie van het domeineffect geëvalueerd; deze resultaten zijn ook opgenomen in tabel 1.

Tabel 1 Jaarlijks gemiddelde per ZAP (k€) per geldstroom per domein

	G1 per ZAP	G2 per ZAP	G3 per ZAP	G4 per ZAP
Exacte & Toegepaste Wetenschappen	67,60	109,39	113,82	55,32
Humane & Sociale wetenschappen	56,03	53,96	60,57	23,45
Medische wetenschappen	71,21	113,65	108,08	123,21
Totaal	63,94	90,57	93,93	56,72
N	145	229	229	203
Sign ANOVA	n.s.	***	***	***
Adjusted R ²	0,015	0,096	0,055	0,146

De resultaten van de ANOVA wijzen op significante domeineffecten voor alle geldstromen, met uitzondering van de eerste geldstroom. Van de drie domeinen vertonen de humane en sociale wetenschappen de laagste financiering; wat geenszins dient te verwonderen gezien de kostenstructuur binnen dit domein die aanzienlijk verschilt van die in de twee andere domeinen. Onderzoek – net als onderwijs trouwens⁴ – kost aanzienlijk minder in de humane en sociale wetenschappen, omdat hier doorgaans minder dure infrastructuur nodig is: geen gespecialiseerde laboratoria, geen zware en hoogtechnologische apparatuur, geen reagentia, proefdieren,...

Vanuit argumenten die een valorisatie-deficit binnen de humane en sociale wetenschappen kaderen, zou kunnen verwacht worden dat de aandelen van de derde en de vierde geldstroom laag zou zijn binnen dit domein. Dit wordt ten dele bevestigd in tabel 2 die de resultaten weergeeft van een ANOVA waarbij het effect van domeinen op de relatieve aandelen van de geldstromen wordt beschouwd. Significante domeineffecten manifesteren zich voor alle geldstromen, uitgezonderd de tweede. Het significante domeineffect op de proportie van de derde geldstroom wordt vooral bepaald door de voorsprong voor exacte en toegepaste wetenschappen. Voor de vierde geldstroom betreft het domeineffect een uitgesproken voorsprong voor medische wetenschappen. Wanneer beide geldstromen gezamenlijk bekeken worden, stelt men vast dat het hier voor humane en sociale wetenschappen om ongeveer één derde van de totale geldstromen gaat. Voor de exacte en toegepaste wetenschappen, alsook de biomedische wetenschappen, bedraagt het aandeel van de derde en vierde geldstroom samen circa 45%.

⁴ Ook bij de onderwijsfinanciering worden studiepunten in humane en sociale wetenschappen geacht minder te kosten dan binnen Exacte, toegepaste en biomedische wetenschappen of Biomedische wetenschappen. Dit is o.a. gereflecteerd in de zogenaamde OBE-waarden (OnderwijsBelastingsEenheden) van 1 (humane en sociale wetenschappen) versus 2 of 3 (exacte en biomedische wetenschappen).

Tabel 2 Relatieve aandelen van de verschillende geldstromen per domein

	% G1 per ZAP	% G2 per ZAP	% G3 per ZAP	% G4 per ZAP
Exacte & Toegepaste Wetenschappen (N=661)	23,19%	31,98%	31,83%	12,05%
Humane & Sociale wetenschappen (N=561)	36,50%	30,36%	23,26%	9,88%
Medische wetenschappen (N=26)	25,55%	29,45%	20,48%	24,42%
Totaal (N=148)	28,64%	30,94%	26,66%	13,40%
Sign ANOVA	***	n.s.	***	***
Adjusted R ²	0,139	-0,010	0,061	0,068

OPM: Deze ANOVA beschouwt uitsluitend instellingen en domeinen waarvoor G1, G2, G3 en G4 beschikbaar waren.

Tezelfdertijd dient te worden opgemerkt dat de opdeling in domeinen slechts een beperkt deel van de variantie in de geldstromen bepaalt, zoals blijkt uit de eerder lage R² waarden. In de volgende analyses wordt daarom de minder geaggregeerde opdeling naar disciplines beschouwd.

Tabel 3 geeft de resultaten weer van ANOVA analyses waarbij het effect van disciplines op de verschillende geldstromen beschouwd wordt. Net als voor domeinen (zie tabel 2) is er een significant effect zichtbaar van disciplines op alle geldstromen, met uitzondering van de eerste. Daarenboven toont de aanzienlijke verhoging in R² waarden aan dat een beschouwing op disciplineniveau uiterst relevant is in het kader van deze vergelijkende analyses rond geldstromen, in het bijzonder voor de derde geldstroom (met een Adj R² van 0.4).

Tabel 3 ANOVA: Effect van disciplines op geldstromen

	1ste GELDSTROOM / ZAP				2de GELDSTROOM / ZAP				3de GELDSTROOM / ZAP				4de GELDSTROOM / ZAP			
	Type III Sum of Squares	df	F	Sig.	Type III Sum of Squares	df	F	Sig.	Type III Sum of Squares	df	F	Sig.	Type III Sum of Squares	df	F	Sig.
Corrected Model	48346,4	29	1,3	,18	668296,3	29	4,8	,00	1,033E6	29	6,0	,00	666781,8	29	4,3	,00
Intercept	532556,4	1	409,4	,00	1788651,4	1	371,1	,00	1967311,3	1	332,8	,00	729370,4	1	134,8	,00
DISCIPLINE	48346,4	29	1,3	,18	668296,3	29	4,8	,00	1033220,2	29	6,0	,00	666781,8	29	4,3	,00
Error	149601,0	115			959213,1	199			1176433,8	199			935865,5	173		
Total	790736,5	145			3505796,5	229			4230171,9	229			2255762,7	203		
Corrected Total	197947,4	144			1627509,4	228			2209654,0	228			1602647,4	202		
R-square	,244				,411				,468				,416			
Adj R ²	,054				,325				,390				,318			

In tabellen 4 tot en met 6 – die de resultaten weergeven van post-hoc tests bij de ANOVA analyses – wordt een zicht geboden op de disciplinaire verschillen voor de tweede, derde en vierde geldstroom. Deze test identificeert homogene subgroepen in gemiddelde waarden, en wordt weergegeven voor de tweede geldstroom enerzijds (financiering voor fundamenteel onderzoek) alsook voor de derde en de vierde geldstroom anderzijds (financiering voor toegepast onderzoek, en als dusdanig meer gericht op valorisatie).

De categorie met de laagste gemiddelden blijkt inderdaad sterk vertegenwoordigd door disciplines uit de humane en sociale wetenschappen. Dit is in lijn met de bevindingen uit tabel 1, waar de laagste financiering geobserveerd werd voor de humane en sociale wetenschappen. Een vergelijking van de tabellen 4 tot 6 leert dat de specifieke humane en sociale wetenschappen-disciplines binnen deze laagste categorieën verschillen per geldstroom, maar dat Letteren en in zekere mate ook Wijsbegeerte relatief laag scoren in elk van de drie beschouwde geldstromen. Anderzijds geldt voor alle geldstromen dat er een aanzienlijke middencategorie is, waarbinnen ook disciplines uit de humane en sociale wetenschappen figureren. De lagere financiering van de humane en sociale wetenschappen geldt met andere woorden niet voor alle onderscheiden disciplines. Sommige subdisciplines blijken meer bepaald financiering aan te trekken boven het gemiddelde, en zelfs significant meer dan disciplines uit de medische of uit de exacte, toegepaste en biomedische wetenschappen. Doorheen de verschillende geldstromen blijken de disciplines biomedische wetenschappen, materiaaltechnologie, en informatie- en communicatiewetenschappen bovenaan te staan qua financiering.

Valorisatie wordt in het algemeen gereflecteerd in de 3de en 4de geldstroom. Tabel 5 toont dat met name theologie, maar in sterkere mate nog pedagogische wetenschappen alsook politieke en sociale wetenschappen, qua valorisatiegerichte (want toegepaste) onderzoeksfinanciering binnen de derde geldstroom zeker niet minder presteren dan domeinen uit de medische wetenschappen (bv. geneeskunde) of uit de exacte, toegepaste en biomedische wetenschappen (bv. bouwkunde). Wat de vierde geldstroom betreft hoeft het niet te verwonderen dat de medische wetenschappen sterk vertegenwoordigd zijn aan de top (cf. ook tabel 2), gelet op de betrokkenheid van academische ziekenhuizen bij klinische 'trials', maar ook hier blijken sommige disciplines uit de humane en sociale wetenschappen te kunnen genieten van een relatief hoge valorisatiegerichte financiering. Zoals zichtbaar in tabel 6 betreft het voor de vierde geldstroom meer bepaald psychologie, pedagogie, alsook theologie.

Tabel 4 Posthoc test (REGW-procedure): Tweede geldstroommiddelen per ZAP, opgedeeld naar disciplines

G2perZAP						
Ryan-Einot-Gabriel-Welsch F ^a						
DISCIPLINE	N	Subset				
		1	2	3	4	5
Rechtswetenschappen	9	31,3019				
Letteren	9	32,3333	32,3333			
Economie en toegep. econ. wetenschappen	9	38,9189	38,9189			
Architectuur, ruimtel. Ordening en stedenbouw	7	39,2762	39,2762	39,2762		
Wiskunde	9	44,5242	44,5242	44,5242		
Pedagogische wetenschappen en didactiek	9	47,9816	47,9816	47,9816		
Wijsbegeerte	9	49,6424	49,6424	49,6424		
Politieke en sociale wetenschappen	9	51,0737	51,0737	51,0737		
Lichamelijke opvoeding en kinesitherapie	7	56,2577	56,2577	56,2577		
Psychologie	8	58,8464	58,8464	58,8464		
Aardwetenschappen en aardrijkskunde	7	59,5319	59,5319	59,5319		
Sociale gezondheidswetenschappen	7	61,4168	61,4168	61,4168	61,4168	
Informatica	9	77,4812	77,4812	77,4812	77,4812	
Werktuigkunde	7	82,3946	82,3946	82,3946	82,3946	
Toegepaste biologische wetenschappen	8	85,4607	85,4607	85,4607	85,4607	
Farmacie	8	86,4898	86,4898	86,4898	86,4898	
Diergeneeskunde	3	92,7555	92,7555	92,7555	92,7555	
Theologie, bijbel en godsdienstwetenschappen	4	95,3022	95,3022	95,3022	95,3022	
Geneeskunde	9	100,2141	100,2141	100,2141	100,2141	
Historische wetenschappen	8	103,4187	103,4187	103,4187	103,4187	
Technische en toegepaste scheikunde	7	104,3883	104,3883	104,3883	104,3883	
Bouwkunde	7	114,6302	114,6302	114,6302	114,6302	
Scheikunde	9	116,186	116,186	116,186	116,186	
Tandheelkunde	7	117,9471	117,9471	117,9471	117,9471	
Elektronica en elektrotechniek	7	125,1645	125,1645	125,1645	125,1645	
Biologie	9	125,3346	125,3346	125,3346	125,3346	
Informatie en communicatietechnologie	3		133,6673	133,6673	133,6673	
Natuurkunde	9			149,333	149,333	
Biomedische wetenschappen	8				210,2246	210,2246
Materiaaltechnologie	8					277,1936
Sig.		0,053	0,074	0,054	0,058	0,573

Means for groups in homogeneous subsets are displayed.

Based on observed means.

The error term is Mean Square(Error) = 4820,166.

a. Alpha = 0,05.

Tabel 5 REGW Posthoc test: Derde geldstroommiddelen per ZAP, opgedeeld naar disciplines

G3perZAP									
Ryan-Einot-Gabriel-Welsch F ^a									
DISCIPLINE	N	Subset							
		1	2	3	4	5	6	7	8
Wijsbegeerte	9	5,8479							
Historische wetenschappen	8	13,6271							
Letteren	9	18,069	18,069						
Psychologie	8	29,7383	29,7383	29,7383					
Rechtswetenschappen	9	34,796	34,796	34,796					
Lichamelijke opvoeding en kinesitherapie	7	42,5783	42,5783	42,5783	42,5783				
Farmacie	8	46,0612	46,0612	46,0612	46,0612				
Wiskunde	9	47,1029	47,1029	47,1029	47,1029				
Architectuur, ruimtel. Ordening en stedenbouw	7	52,3965	52,3965	52,3965	52,3965				
Economie en toegep. econ. wetenschappen	9	52,5843	52,5843	52,5843	52,5843				
Diergeneeskunde	3	60,7346	60,7346	60,7346	60,7346	60,7346			
Natuurkunde	9	65,691	65,691	65,691	65,691	65,691			
Technische en toegepaste scheikunde	7	67,5787	67,5787	67,5787	67,5787	67,5787			
Bouwkunde	7	75,0659	75,0659	75,0659	75,0659	75,0659	75,0659		
Scheikunde	9	78,3291	78,3291	78,3291	78,3291	78,3291	78,3291		
Geneeskunde	9	84,1398	84,1398	84,1398	84,1398	84,1398	84,1398		
Theologie, bijbel en godsdienstwetenschappen	4	88,4751	88,4751	88,4751	88,4751	88,4751	88,4751		
Aardwetenschappen en aardrijkskunde	7	90,1714	90,1714	90,1714	90,1714	90,1714	90,1714		
Tandheelkunde	7	93,2251	93,2251	93,2251	93,2251	93,2251	93,2251		
Biologie	9	113,8922	113,8922	113,8922	113,8922	113,8922	113,8922		
Pedagogische wetenschappen en didactiek	9	114,9011	114,9011	114,9011	114,9011	114,9011	114,9011		
Werktuigkunde	7	118,5403	118,5403	118,5403	118,5403	118,5403	118,5403		
Sociale gezondheidswetenschappen	7	127,1756	127,1756	127,1756	127,1756	127,1756	127,1756	127,1756	
Informatica	9		139,4609	139,4609	139,4609	139,4609	139,4609	139,4609	
Politieke en sociale wetenschappen	9			142,1212	142,1212	142,1212	142,1212	142,1212	
Toegepaste biologische wetenschappen	8				148,7543	148,7543	148,7543	148,7543	148,7543
Elektronica en elektrotechniek	7					205,1852	205,1852	205,1852	205,1852
Informatie en communicatietechnologie	3						217,2845	217,2845	217,2845
Materiaaltechnologie	8							245,0471	245,0471
Biomedische wetenschappen	8								285,1011
Sig.		0,057	0,082	0,068	0,091	0,078	0,073	0,079	0,057

Means for groups in homogeneous subsets are displayed.

Based on observed means.

The error term is Mean Square(Error) = 5911,728.

a. Alpha = ,05.

Tabel 6 REGW posthoc test: Vierde geldstroommiddelen per ZAP, opgedeeld naar disciplines

G4perZAP

Ryan-Einot-Gabriel-Welsch F^a

DISCIPLINE	N	Subset				
		1	2	3	4	5
Politieke en sociale wetenschappen	8	10,194				
Economie en toegep. econ. wetenschappen	8	11,1285				
Letteren	8	11,5095				
Wijsbegeerte	8	13,1846				
Historische wetenschappen	7	14,0276				
Informatica	8	15,5325				
Wiskunde	8	15,5405				
Biologie	8	16,2453	16,2453			
Rechtswetenschappen	8	17,5713	17,5713			
Aardwetenschappen en aardrijkskunde	6	22,0615	22,0615			
Architectuur, ruimtel. Ordening en stedenbouw	6	24,4618	24,4618			
Lichamelijke opvoeding en kinesitherapie	6	27,2461	27,2461			
Pedagogische wetenschappen en didactiek	8	36,6552	36,6552			
Scheikunde	8	37,3145	37,3145			
Technische en toegepaste scheikunde	6	40,2843	40,2843			
Theologie, bijbel en godsdienstwetenschappen	4	40,8279	40,8279			
Werktuigkunde	6	40,9123	40,9123			
Psychologie	7	42,357	42,357			
Natuurkunde	8	43,1539	43,1539			
Sociale gezondheidswetenschappen	6	54,6863	54,6863	54,6863		
Elektronica en elektrotechniek	6	61,3077	61,3077	61,3077		
Toegepaste biologische wetenschappen	7	78,5907	78,5907	78,5907		
Bouwkunde	6	86,4637	86,4637	86,4637		
Geneeskunde	8	88,8756	88,8756	88,8756	88,8756	
Tandheelkunde	6	106,1245	106,1245	106,1245	106,1245	106,1245
Informatie en communicatietechnologie	3	122,1823	122,1823	122,1823	122,1823	122,1823
Farmacie	7		160,3598	160,3598	160,3598	160,3598
Biomedische wetenschappen	8			168,4849	168,4849	168,4849
Materiaaltechnologie	7				221,8059	221,8059
Diergeneeskunde	3					233,3954
Sig.		0,415	0,054	0,126	0,054	0,207

Means for groups in homogeneous subsets are displayed.

Based on observed means.

The error term is Mean Square(Error) = 5409,627.

a. Alpha = ,05.

3.4 Conclusie

Via het in kaart brengen van de verdeling van de verschillende geldstromen over disciplines in de Vlaamse universiteiten, trachten we een zicht te bieden op de mate van valorisatie in de verschillende domeinen. Daarbij zijn we specifiek geïnteresseerd in de mate waarin we al dan niet ondersteuning kunnen geven voor argumenten met betrekking tot een valorisatiedeficit in de Humane en sociale wetenschappen. Bij elke interpretatie van het hier geboden cijfermateriaal dient men er zich terdege van bewust te zijn dat een kwantificering noodzakelijkerwijs beperkingen impliceert, zowel op conceptueel niveau als op data-inhoudelijk niveau. Deze beperkingen doen op zich geen afbreuk aan de waarde van de cijfergegevens als achtergrond voor het betoog rond valorisatie of een gebrek eraan in de humane en sociale wetenschappen. Het voorgaande in acht genomen, suggereren de gegevens enkele relevante aandachtspunten.

Ten eerste is gebleken dat de verschillende geldstromen aan de Vlaamse universiteiten eerder complementair zijn. Een deficit in één van de financieringsbronnen (bv. die voor toegepast onderzoek) wordt met andere woorden niet gecompenseerd door een andere, beter gevulde financieringsbron (bv. die voor fundamenteel onderzoek). Dit bestendigt het beeld dat fundamenteel en toegepast onderzoek elkaar aanvullen en mutueel versterken. Het dient overigens opgemerkt dat ook het onderzoek dat middels derde en vierde geldstromen gefinancierd wordt eerder 'fundamenteel' van aard kan zijn. De omvang van wel of niet, in meerdere of mindere mate op valorisatie gericht onderzoek valt niet rechtstreeks uit de cijfers met betrekking tot de geldstromen af te leiden.

Specifiek voor de humane en sociale wetenschappen kan gesteld worden dat ze ten opzichte van de domeinen van de medische en de exacte, toegepaste en biomedische wetenschappen, de laagste financiering vertonen. Qua samenstelling van de geldstromen (proportioneel) valt op dat er geen verschil werd vastgesteld op niveau van de tweede geldstroom. Voor de derde en de vierde geldstroom – zeker wanneer deze gezamenlijk in ogenschouw worden genomen – stelt men wel vast dat het aandeel hiervan lager is dan wat men observeert bij de medische, exacte en toegepaste wetenschappen. Hier dient overigens opgemerkt dat bepaalde budgetten die zich overigens met name in de derde en vierde geldstroom situeren (zoals bv. de projectbudgetten van een onderzoeksinstituut als het HIVA) niet in de cijfers zijn opgenomen.

Tezelfdertijd is het belang gebleken van een beschouwing op het niveau van disciplines. De analyses op dit niveau tonen aan dat er voor verschillende disciplines binnen de humane en sociale wetenschappen – vooral pedagogie en theologie – geen sprake is van een deficit wat betreft de derde en vierde geldstroomfinanciering; ook niet in vergelijking met sommige disciplines binnen de domeinen van medische en exacte & toegepaste wetenschappen. De disciplineverschillen binnen het humane en sociale wetenschapsdomein lijken daarenboven de suggestie van een marktfaalen binnen deze disciplines niet te ondersteunen. Een dergelijk marktfaalen zou intuïtief immers geacht kunnen worden minder ernstig te zijn binnen de economische en toegepaste economische disciplines (alook rechten), die eerder aansluiting kunnen vinden bij de bedrijfswereld. De eerder lage positie van economie en rechten binnen de eerder op valorisatie gerichte geldstromen werkt voor een dergelijke argumentering alvast niet ondersteunend. Deze kan echter tevens duiden op de aanwezigheid van andere valorisatiehefbomen die via de bestudeerde geldstromen niet worden gecapteerd.

Voor een verdere reflectie op de hier geboden aandachtspunten vormen de diepere inzichten, die doorheen de volgende kwalitatieve studiegedeeltes aangereikt zullen worden, een onmisbaar complement.

4 Valorisatie van onderzoek in de humane en sociale wetenschappen: bepaling van het onderzoeksobject

Steenssens, S. & Gijselinckx, C.

4.1 Valorisatie van onderzoek: een definitie

'Valorisatie' is een begrip dat buiten Vlaanderen en Nederland niet gemeenzaam wordt gebruikt om te verwijzen naar processen van waardecreatie op basis van wetenschappelijk onderzoek. Afhankelijk van de invalshoek heeft men er verschillende concepten voor. We hernemen kort de drie grote invalshoeken die Best et al. (2008) onderscheiden.

1. Hanteert men een lineaire visie op de relatie tussen wetenschap en praktijk, dan spreekt men over 'kennistransfer' als de overdracht van door wetenschappers gecreëerde en gevalideerde kennis aan 'gebruikers' die de kennis opnemen en al dan niet benutten, een eerder lineair, eenrichtingsproces. 'Disseminatie' en 'kennisverspreiding' passen ook in deze benadering en verwijzen dan naar kennisoverdracht die niet op specifieke gebruikers gericht is, maar wel naar een algemeen publiek of naar potentiële gebruikers.
2. Legt men de nadruk op interacties en uitwisselingen tussen onderzoekers en gebruikers dan heeft men het veeleer over 'kennisuitwisseling'. In deze benadering beklemtoont men de gelijkwaardigheid van wetenschappelijke en praktische kennis en onderzoekt men precies de effectiviteit en efficiëntie van de interactie tussen beide.
3. Een volgende benadering gaat nog een stap verder. In deze systemische benadering spreekt men van 'kennismobilisatie', 'kennisintegratie', 'kennistranslatie', of 'coproductie van kennis'.

Behalve in het geval van 'disseminatie' en 'kennisverspreiding' die ook naar een algemeen publiek of groepen van potentiële gebruikers gericht kunnen zijn, gaat het telkens om processen waarin specifieke gebruikers of gemeenschappen van gebruikers betrokken zijn (in de systemische benadering spreekt men veeleer van 'coproductanten') (Best et al., 2008).

In deze studie volgen we de werkdefinitie van valorisatie, ontwikkeld door de Nederlandse Adviesraad voor Wetenschap en Techniek (AWT) in een advies in antwoord op een vraag vanuit de Tweede Kamer om aan te geven wat valorisatie in de humane en sociale wetenschappen kan betekenen en na te gaan hoe die verder kan worden bevorderd. In dat advies uit 2007, getiteld '*Alfa en Gamma stralen. Valorisatiebeleid voor de Alfa- en gammawetenschappen*' omschreef de raad valorisatie als volgt (AWT, 2007: 17):

"De AWT ziet valorisatie als een proces dat ervoor zorgt dat wetenschappelijke kennis kan gebruikt worden in de praktijk. Valorisatie is het geschikt en bruikbaar maken van onderzoeksresultaten opdat de kans groter wordt dat derden ze zouden kunnen benutten."

Drie zaken vallen op in deze definitie. Vooreerst verwijst definitie naar een proces van geschikt en bruikbaar maken van onderzoeksresultaten op de kans groter wordt dat derden ze zouden benutten. Valorisatie betekent dus niet noodzakelijk dat er ook een effectief gebruik plaats vindt. Dergelijk gebruik is natuurlijk het ultieme doel van het proces, maar is er geen onderdeel van. Bij

valorisatie gaat het om activiteiten van onderzoekers die ze uitvoeren met hun wetenschappelijke kennis, niet om de uitkomst ervan. Toepassing en gebruik door derden kunnen nooit afgedwongen worden door onderzoekers. Valorisatie kan volgens AWT rechtstreeks plaats vinden in de professionele praktijk (bv. van psychotherapeuten, juristen, theologen, managementdeskundigen,...) of onder de vorm van het verwerken van wetenschappelijke kennis in methoden en leerboeken voor het onderwijs, maar het kan ook via vertalingen. Soms gebeurt het in rechtstreeks interactie met gebruikers, soms via intermediairen (AWT, 2007).

Vervolgens wijst de definitie op een beoogd (maar dus niet noodzakelijk gerealiseerd) gebruik door derden 'in de praktijk'. Aldus gebruikt AWT de term 'valorisatie' als een alternatieve term voor de zogeheten derde opdracht van de hoger onderwijsinstellingen, ook wel omschreven met de term "*maatschappelijke dienstverlening*" of "*kennisoverdracht aan de maatschappij*" (AWT, 2007). Ook wij interpreteren en onderzoeken in deze studie valorisatie als dusdanig. Bij derde partijen kan men dan bijvoorbeeld denken aan beleidsverantwoordelijken, leidinggevenden en medewerkers in het bedrijfsleven en in de civiele maatschappij, professionals, onderwijzend personeel,... en het grote publiek in het algemeen. Deze derde partijen kunnen op het einde van rit betrokken worden, maar ook van bij aanvang van het valorisatieproces. Ze kunnen kennis aangereikt krijgen nadat die door experts werd opgebouwd en klaar gemaakt voor benutting. Ze kunnen evenwel ook de valorisatie mee vorm geven, mee kennis opbouwen, door mee de onderzoeksvragen te formuleren, kennis uit de praktijk in te brengen, nieuwe vragen te stellen onderweg, methodieken voor kennisoverdracht aan te reiken, etc.

Valorisatie zou als concept in principe ook betrekking kunnen hebben op het proces dat ervoor zorgt dat derden uit de academische wereld wetenschappelijke kennis kunnen oppikken en gebruiken ten behoeve van de verdere ontwikkeling van de wetenschap, of ten behoeve van valorisatie in de zin zoals hierboven beschreven. Als wetenschappers het erover hebben dat ze hun inzichten gaan publiceren in wetenschappelijke tijdschriften of boeken, dat ze ze gaan presenteren op wetenschappelijke conferenties, dan zeggen ze inderdaad dat ze hun onderzoeksresultaten 'wetenschappelijk valoriseren'. Processen die de kans vergroten dat collega-onderzoekers iemands wetenschappelijke kennis oppikken en erop verder werken, zijn inderdaad het communiceren van onderzoeksinzichten via publicatie en conferenties, het uitwisselen van kennis in academische netwerken en het samen ontwikkelen van nieuwe onderzoeksprojecten. Deze vorm van valorisatie is eigen aan het wetenschappelijk systeem en wordt er ook hoog binnen gewaardeerd. In het valorisatiebegrip zoals dat door AWT gehanteerd wordt, gaat het er echter om dat er waarde gecreëerd wordt bovenop de wetenschappelijke waarde. Wetenschappelijke valorisatie vormt daarom niet het voorwerp van de definitie van AWT.

Binnen de valorisatie van wetenschappelijke kennis 'in de praktijk' opteert AWT vervolgens duidelijk voor een brede definitie. Een definitie die ruimer is dan een verwijzing naar de bijdrage van de kennisinstellingen aan de creatie van economische meerwaarde. AWT wijst er in haar advies aan de Tweede Kamer op dat het begrip 'valorisatie' in feite uit de financiële wereld afkomstig is en daar refereert naar de bepaling (schatting of toekenning) van de economische waarde van een voorraad. In België en Nederland wordt het begrip sinds kort ook gebruikt in een verwijzing naar de toegevoegde waarde van wetenschappelijke kennis wanneer die overdraagbaar en bruikbaar gemaakt wordt voor andere derden. De economische oorsprong van het begrip blijft ook hier echter nog doorwerken. Traditioneel wordt valorisatie in enge zin betrokken op de creatie van monetaire en technologische waarde uit de onderzoeksresultaten, vaak in antwoord op een sterk gearticuleerde vraag door een partij die in staat en bereid is ervoor te betalen. Vanuit zo'n enge definitie wordt valorisatie vooral gesitueerd binnen de domeinen van

de exacte, toegepaste en biomedische wetenschappen (cf. supra). Indicatoren voor de valorisatie zijn dan contractonderzoek, spin-offs, patenten en licenties. Traditioneel gaat het ook over valorisatie van kennis uit de technische, medische of natuurwetenschappen (AWT, 2007). In brede zin echter, betekent valorisatie dat wetenschappelijke kennis, buiten het wetenschappelijke veld, kan ingezet worden om naast de creatie van economische waarde (voor de producerende samenleving), ook maatschappelijke waarde (voor de samenhangende samenleving), culturele waarde (voor de lerende samenleving) of democratische waarde (voor de argumenterende samenleving) op te leveren.

Ook wij zien valorisatie ruimer dan gericht op de creatie van economische meerwaarde. Net zo min als onderzoekers het gebruik van hun kennis kunnen afdwingen, kunnen ze de wijze waarop het gebruik plaats vindt (stilzwijgend dan wel expliciet en met verwijzing naar het onderzoek) bepalen. Ze kunnen er enkel maar proberen voor te zorgen dat derde partijen hun onderzoeksresultaten kunnen oppikken en er op een of andere manier iets mee kunnen doen.

4.2 Verdere afbakening

In het empirisch luik van dit onderzoek focussen we straks op processen tussen academische (onderzoekers aan hogescholen en universiteiten) en niet-academische partners. Vanuit het argument dat het om de creatie van 'meerwaarde' gaat, i.c. de waarde die bovenop de waarde van het product (hier de wetenschappelijke kennis) gecreëerd wordt, vormt academische valorisatie dus, net als in de definitie van AWT, geen voorwerp van onderzoek.

We bakenen het voorwerp van ons onderzoek echter nog wat verder af. In het empirisch luik van het onderzoek beperken we ons tot valorisatie van wetenschappelijke kennis die (mede) werd gecreëerd aan de associaties van universiteiten en hogescholen. We zijn er ons ten volle van bewust dat er heel wat wetenschappers werken in erkende kennisinstellingen die niet tot de associaties behoren, alsook in andere publieke en private organisaties. We willen echter specifiek inzoomen op de relatie tussen universiteiten en hogescholen enerzijds en andere maatschappelijke actoren anderzijds. Een uitzondering op de regel dat we enkel valorisatie van onderzoek binnen de associaties onderzoeken is de case FARO, die een beleidsrelevant steunpunt betreft waar zeer veel erfgoedonderzoek worden verricht waarmee een duidelijke leemte in Vlaanderen wordt gevuld.

Bovendien nemen we ook het onderwijs niet als focus van onderzoek. Nochtans is het evident dat kennisoverdracht en –creatie in belangrijke mate plaats vindt in het onderwijs. Nieuwe generaties verwerken en verwerven in het onderwijs de door de oudere opgedane en gecommuniceerde kennis en kunnen deze inzetten in hun dagelijks leven, in hun werk, in hun vrije tijd. Dit kanaal van kennisoverdracht en –creatie vormt echter evenmin het voorwerp van dit onderzoek. We beperken onze studie van valorisatie tot processen die te maken hebben met de derde opdracht van de associaties: de maatschappelijke dienstverlening.

Tenslotte nemen we ook Wetenschapscommunicatie, als instrument, niet op in het empirisch onderzoeksluik. Wetenschapscommunicatie wordt door de overheid omschreven als een (inter)actieve manier van informeren en dialogeren over wetenschap door middel van verschillende strategieën, aangepast aan specifieke doelgroepen, met als uiteindelijk doel het opwekken van interesse, het vergroten van de kennis, het vormen van attitudes en opinies, enzovoort. De inbedding van Wetenschapscommunicatie in de verschillende Associaties toont

sterke onderlinge verschillen, wat implicaties heeft op de invulling en uitvoering ervan, waarbij de klemtoon kan liggen op activiteiten gaande van communicatie, over het ontwikkelen van een vertaalslag, tot het werkelijk vermaatschappelijken van onderzoek. Gezien deze differentiatie binnen de verschillende instellingen en Associaties konden we, binnen het bestek van deze studie, wetenschapscommunicatie niet opnemen in de empirische analyse, hoewel het een bijzonder waardevol instrument betreft.

4.3 Humane en Sociale Wetenschappen: een afbakening

Eerder dan een fundamentele discussie te willen aangaan over de indeling van de wetenschappen, sommen we hier op pragmatische wijze de disciplines op die in dit onderzoek vervat worden onder de noemer 'humane en sociale wetenschappen'. We verstaan hieronder de wetenschappen die volgens het classificatieschema van de Europese Unie zoals dat door FWO, IWETO, VLIR en DWTC gehanteerd wordt onder de rubrieken 'Cultuurwetenschappen' en 'Gedragswetenschappen'. Gegeven het feit dat deze nieuwe indeling nog niet geheel ingeburgerd is, houden we het bij de terminologie 'humane en sociale wetenschappen'. Maar we verwijzen er wel mee naar volgende algemene disciplines en alle daaronder ressorterende subdisciplines die onder de nieuwe hoofdingen 'cultuurwetenschappen' en 'gedragswetenschappen' vallen:

(20) Cultuurwetenschappen	(30) Gedragswetenschappen
(200) linguïstiek, (210) literatuurwetenschappen, (220) kunsten en kunstwetenschappen, (230) historische wetenschappen, (240) wijsbegeerte, (250) theologie en godsdienstwetenschappen, (260) studie van regio's	(300) rechten, (310) criminologie (320) economie (330) psychologie (340) pedagogiek (350) sociologie (360) politieke wetenschappen (370) communicatiewetenschappen (380) antropologie

Figuur 8 Disciplinecodes (FWO)

Hoewel deze wetenschappen onderling ook op belangrijke punten van elkaar verschillen, hebben ze toch een aantal belangrijke punten gemeen die hen onderscheiden van de exacte, toegepaste en biomedische-wetenschappen (AWT, 2007: 13-14):

- Ze nemen allen het menselijk handelen en de culturele producten ervan tot voorwerp van studie;
- Bij elk van hen vormen interpretatie en hermeneutiek een belangrijk onderdeel van hun methode;
- Hun onderzoeksobjecten spelen een specifieke rol (ze discussiëren vaak mee, trachten onderzoekers te beïnvloeden, gedragen zich mogelijk anders binnen het kader van het onderzoek dan daarbuiten);
- Voor zover er gezocht wordt naar wetmatigheden betreft het geen natuurwetten. Wetenschappelijke uitspraken zijn vaak eerder van het type interpretaties en correlaties;
- Onderzoekers werken doorgaans minder in groep, vaker individueel. De gemiddelde groepsgrootte is beperkter;

- Publicaties nemen allerhande vormen aan, eerder dan (enkel) vastgestelde artikel-formats;
- Geproduceerde kennis wordt eerder gevat in informatie (woorden, teksten en beelden) en minder in artefacten/objecten;
- De primaire doelgroepen voor veel van het onderzoek uit deze wetenschappen zijn veeleer de publieke sectoren, de diensten (die overigens vandaag de dag 70% van de economie uitmaken), de culturele en de creatieve industrie en het toerisme.

5 Onderzoeksvragen en –opzet

Gijselinckx, C. & Steenssens, S.

5.1 Onderzoeksvragen

Het brede valorisatiebegrip en het onderzoek in de humane en sociale wetenschappen vormen het voorwerp van ons onderzoek. *Vooreerst willen we het proces, i.c. de veelheid van valorisatiepaden, -trajecten en activiteiten en hoe die concreet verlopen zichtbaar maken, en dit in verschillende disciplines van de humane en sociale wetenschappen.*

Immers, in de hedendaagse context van toenemende interactie en samenwerking tussen wetenschap en andere maatschappelijke sectoren en van het persoonlijk leven dat steeds meer met wetenschappelijke kennis doordeesemd is, stelt zich een paradox, namelijk de *paradox van de alomtegenwoordige onzichtbaarheid* van wetenschappelijke kennis, en met name van kennis uit de humane en sociale wetenschappen. In diverse sectoren van de samenleving en het menselijk leven gebruikt men voortdurend begrippen en inzichten die in de humane en sociale wetenschappen ontwikkeld werden. In tegenstelling tot technologische producten en bedrijven, gaat het hier niet altijd om duidelijk tastbare, of op de markt aanwezige producten of organisaties. Het gaat om zaken zoals taal, manieren van kijken, inzichten in fenomenen en processen die men zich heeft eigen gemaakt. Begrip van en oordeel over de realiteit, visies en strategieën, waarden en normen, wet- en regelgevingen, sancties, beloningen en *incentives*, probleemstellingen en ‘windows of opportunity’, evenals manieren van spreken, doen en organiseren worden in belangrijke en toenemende mate gebaseerd op inzichten die in de humane en sociale wetenschappen ontwikkeld werden. Concepten en inzichten uit de humane en sociale wetenschappen worden vertaald in beleids- en adviesteksten, in evaluaties en conclusies over de samenleving of haar organisaties, in wet- en regelgeving, in handelingspraktijken en –protocollen, in organisatiemodellen en –culturen, in beschouwingen en beoordelingen van mensen, hun waarden en normen, gewoonten en praktijken, in de creatie van persoonlijke en collectieve identiteiten, in manieren van communiceren. In deze context stelt zich de vraag het onzichtbare zichtbaar te maken, te tonen op welke manieren en langs welke trajecten kennis uit diverse disciplines van de humane en sociale wetenschappen geschikt en bruikbaar wordt gemaakt opdat ze in de praktijk zou kunnen ingezet worden door andere maatschappelijke actoren.

Beleidsmatig volgt hieruit ook de vraag *wat er nog meer zou kunnen gebeuren opdat het valorisatiepotentieel in de humane en sociale wetenschappen optimaler zou kunnen benut worden. Wat zijn momenteel de drempels en hinderpalen voor valorisatie van onderzoek in de humane en sociale wetenschappen? Wat is nu reeds faciliterend en wat kan er verder nog beleidsmatig gedaan worden om valorisatie in de humane en sociale wetenschappen verder te faciliteren? Kortom, welke aanbevelingen kan men formuleren om het valorisatiepotentieel van de humane en sociale wetenschappen uit te breiden?*

5.2 Onderzoeksopzet

Om een antwoord te kunnen formuleren op deze onderzoeksvragen combineren we verschillende onderzoeksmethoden:

- literatuurstudie (wetenschappelijke literatuur, Vlaamse en buitenlandse beleidsdocumenten),
- exploratieve kwantitatieve analyse van de geldstromen.
- 20 case studies (documentanalyse en interviews met sleutelfiguren uit onderzoekers- en gebruikersveld),
- interviews met vertegenwoordigers van alle Interfacediensten van de Vlaamse associaties
- internationale exploratieve studie van het valorisatiebeleid
- workshops met een ruimere groep van stakeholders

De **casestudies** vormen de spil van dit onderzoeksopzet. De **literatuurstudie** is richtinggevend voor de selectie van de cases en de constructie van de valorisatietypologie. Op basis van het materiaal van de casestudies worden de inzichten hieruit ook weer verder verfijnd en aangevuld.

De **casestudies** worden zorgvuldig en na ruime consultatie in het veld geselecteerd op basis van een typologie van valorisatiepaden die uit de literatuur kan worden gedistilleerd en rekening houdend met een verdeling over de verschillende disciplines in de humane en sociale wetenschappen en de verschillende universiteiten en hogescholen in Vlaanderen. Interviews met betrokkenen uit onderzoekers- en gebruikersveld en een analyse van documenten met informatie over de cases, leveren een veelheid aan materiaal ter beantwoording van verschillende onderzoeksvragen. Op basis van de case studies zijn we in staat om:

- verschillende types van valorisatie in verschillende disciplines van de humane en sociale wetenschappen zichtbaar te maken,
- ervaringen van onderzoekers én gebruikers op vlak van valorisatie naar boven te halen,
- ervaren knelpunten en uitdagingen op het terrein op het spoor te komen en te expliciteren,
- mogelijke verbetervoorstellen op te lijsten.

Het werken met casestudies past in een zogenaamd 'intensief onderzoeksdesign' (Gijselinckx, 2002, 2006; Kluge, 2000; Sayer, 1992; Schuyt, 1991). Intensief onderzoek onderscheidt zich van extensief onderzoek op een aantal essentiële kenmerken. Waar in een extensief onderzoeksopzet veel cases op een beperkt aantal kenmerken worden onderzocht en waarschijnlijkheidsuitspraken worden gemaakt, focust intensief onderzoek op een beperkt aantal cases en tracht het hiervan een zo uitgebreid mogelijke beschrijving te geven, waarbij op zoek gegaan wordt naar essentiële kenmerken en onderliggende mechanismen. Waar generalisatie in extensief onderzoek statistisch van aard is, wat wil zeggen dat men uit de analyse van concrete personen en feiten of fenomenen gemiddelden afleidt om aldus tot een hoger niveau van abstractie te komen, vindt generalisatie in intensief onderzoek plaats door abstractie. Dit betekent dat de onderzochte cases ontdaan worden van hun specifieke eigenschappen zodat uiteindelijk een abstracter beeld wordt geconstrueerd dat de onderzochte fenomenen beschrijft op hun onderliggende dimensies. Er wordt in intensief onderzoek dus ook gegeneraliseerd, maar dan naar de aard (de eigenschappen, de constitutie, de onderliggende mechanismen) van het verschijnsel, en niet naar de mate waarin dat verschijnsel zich voordoet. Intensief onderzoek is in vergelijking met extensief onderzoek veel gedetailleerder en kan meer integrale kennis over het onderzochte verschijnsel verstrekken (o.a. zie Gijselinckx, 2002, 2006a en b; Sayer, 1992; Schuyt, 1991).

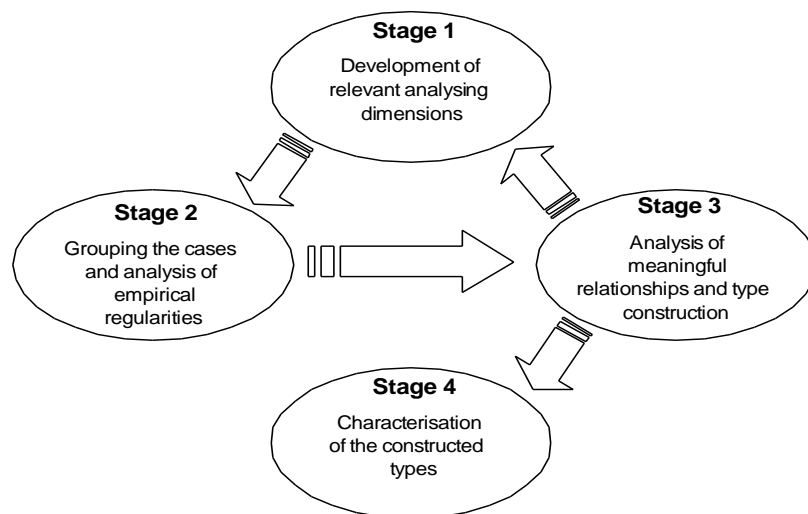
Een casestudie kan gedefinieerd worden als (Yin, 1994: 23):

“an empirical inquiry that investigates a contemporary phenomenon within its real-life context, especially when the boundaries between phenomenon and context are not clearly evident and in which multiple sources of evidence are used.”

Er wordt geselecteerd op basis van ‘theoretische representativiteit’, niet op basis van statistische representativiteit (Billiet, 1996 p. 139-140).

De steekproef van cases is dus een ‘theoretische steekproef’, waarbij binnen elk onderscheiden categorie in de valorisatietypologie een of enkele cases uit een verscheidenheid van disciplines in de humane en sociale wetenschappen geselecteerd worden. Het doel is om te komen tot theoretische generalisatie, niet tot statistische generalisatie.

Uitgaande van het casestudie materiaal wordt een valorisatietypologie opgesteld waarbij ‘types’ van valorisatie in de humane en sociale wetenschappen worden onderkend op basis van de literatuur enerzijds en de empirische data anderzijds. Deze types zijn intern homogeen (de cases ervan zijn onderling zo gelijkend mogelijk) en extern heterogeen (de verschillen tussen de types zijn zo groot mogelijk) (Kluge, 2000). Deze typologie-constructie gebeurt met behulp van voorkennis uit de literatuur, maar wordt verder verfijnd en uitgebreid op basis van empirisch onderzoek. Kluge (2000) vat de beweging van typologie-constructie samen in een ‘*model of empirically grounded type construction*’:

Figuur 9 Empirisch gegronde type constructie (Kluge, 2000)

De typologie onder constructie wordt ook ingezet om het protocol van de casestudies te construeren. Ze stuurt het onderzoeksdesign, i.c. “the logical sequence that connects the empirical data to a study’s initial research questions and, ultimately, to its conclusions” (Yin, 1994, p. 28-29) dat bepaalt welke vragen bestudeerd worden, welke data relevant zijn en verzameld moeten worden, en hoe de resultaten geanalyseerd moeten worden. Het theoretisch kader zorgt ervoor dat niet zomaar alle informatie wordt verzameld. Het helpt bij het identificeren van relevante informatie. Later is het ook belangrijk bij de generalisatie van de resultaten van de case

studies. Het stuurt de case-overstijgende, abstraherende herbeschrijving van de onderzochte cases, d.i. van de eigenschappen en mechanismen die uit de analyse van het concrete onderzoeksmateriaal, de cases, naar boven komen (Sayer, 1992; Gijssels, 2002, 2006a en b).

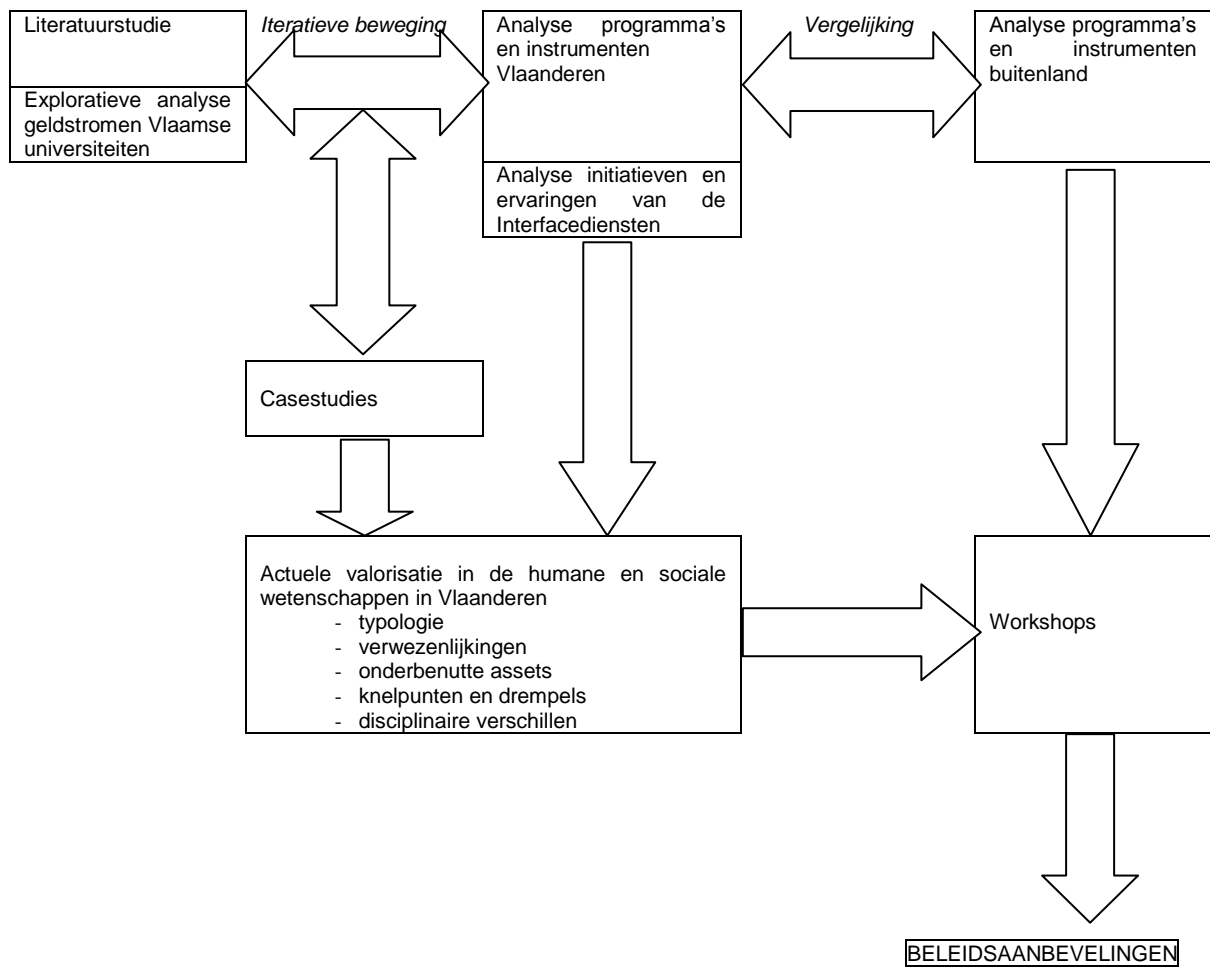
Naast input voor de valorisatietypologie geven de cases ook zicht op types van en ervaringen met valorisatie in de humane en sociale wetenschappen in Vlaanderen, evenals op de ervaringen van onderzoekers en gebruikers met drempels en hinderpalen, knelpunten en uitdagingen. Uit de gesprekken met de respondenten komen ook aandachtspunten voor een versterking van het valorisatiebeleid. Deze inzichten worden aangevuld met in *interviews met vertegenwoordigers van de Interfacediensten* *gecapteerde* inzichten van deze diensten, én met een *analyse van het beleidsinstrumentarium ter stimulering en ondersteuning van valorisatie in de humane en sociale wetenschappen in Vlaanderen en in het buitenland*.

In de *interviews met vertegenwoordigers van de Interfacediensten* wordt ingegaan op hoe zij valorisatie als opdracht van de associatie zien, welke valorisatie ze reeds waarnemen in de humane en sociale wetenschappen, welke drempels en hinderpalen ze waarnemen, welke initiatieven ter facilitering van valorisatie in de humane en sociale wetenschappen ze nemen en welke aanbevelingen voor beleid ze zouden formuleren. Naast de Interfacediensten vervullen ook de Expertiscellen voor wetenschapscommunicatie een intermediaire en ondersteunende rol op vlak van valorisatie van onderzoek. Ze verlenen ondersteuning aan wetenschappers bij de communicatie van de resultaten van hun onderzoek en bemiddelen op vlak van contacten tussen onderzoekers en maatschappelijke actoren, brengen vraag naar en aanbod van kennis met elkaar in verbinding. De Expertiscellen worden echter niet apart bevestigd. We argumenteren hier dat de werking van de Expertiscellen onderhevig is aan gelijkaardige mechanismen als deze van de Interfacediensten.

De *exploratieve studie van beleid ten aanzien van valorisatie in de humane en sociale wetenschappen in het buitenland* heeft als doel inspiratie op te doen voor de versterking van een Vlaams valorisatiebeleid voor de humane en sociale wetenschappen. Bij de selectie van de landen gaan we, vanuit de idee van 'theoretische steekproeftrekking' (cf. supra), op zoek naar innovatieve buitenlandse beleidsinstrumenten voor valorisatie van onderzoek in de humane en sociale wetenschappen die input kunnen geven voor een vernieuwing en versterking van het huidige Vlaamse instrumentarium. Analyse van adviezen, studies en andere beleidsdocumenten van raden voor wetenschapsbeleid en academies voor wetenschappen worden aangevuld met telefonische en mailbevestiging van vertegenwoordigers van raden voor wetenschapsbeleid in deze landen. Samen met de suggesties van de respondenten van de casestudies en de Interfacediensten geeft deze exploratieve analyse van buitenlandse beleidsinstrumenten input voor de formulering van beleidsaanbevelingen ter versterking van het valorisatiebeleid in Vlaanderen.

Tijdens *workshops met een ruime groep van stakeholders* worden probleemstelling zowel als beleidsaanbevelingen afgetoetst. Voor de lijst van deelnemers aan de workshops verwijzen we naar bijlage 1.

Schematisch kunnen we het onderzoeksdesign als volgt voorstellen:

Figuur 10 Schematische voorstelling van het onderzoeksdesign

DEEL II

Valorisatie in de humane en sociale wetenschappen: een breedte- en een dieptezicht

Inleiding

In dit deel willen we elementen aanreiken om (1) de in de inleiding geschetste *paradox van alomtegenwoordige onzichtbaarheid van valorisatie in de humane en sociale wetenschappen te doorbreken en valorisatie in de humane en sociale wetenschappen zichtbaar te maken*. We willen ook (2) *een diepte-zicht krijgen op de processen van valorisatie en de knelpunten en uitdagingen, drempels en hinderpalen zoals ze op het terrein ervaren worden, op het spoor komen*. Zoals beargumenteerd in deel I kunnen dergelijke doelstellingen alleen gerealiseerd worden via een intensief onderzoeksdesign, waarbij uitgebreide en diepgaande informatie over een beperkt aantal cases wordt verzameld.

Middels documentanalyse en diepte-interviews met betrokkenen van elk van de cases, werden concrete valorisatieprocessen en –praktijken in kaart gebracht. De dataverzameling en –analyse dienden een dubbele doelstelling:

- Het verwerven van inzicht in faciliterende en belemmerende factoren voor valorisatie, evenals in de hiaten in de huidige beleidsvoering en het instrumentarium.
- Het verwerven van input voor de ontwikkeling van een valorisatietyologie.

Dit deel is opgebouwd uit vier hoofdstukken. In hoofdstuk 1 beschrijven we kort de gehanteerde methode van selectie en verwerking van de cases. We beperken ons hier tot de grote lijnen. Voor meer details verwijzen we naar bijlage 2. In hoofdstuk 2 geven we een blik op het geheel van de onderzochte cases. We doen dit aan de hand van ‘vignetten’: de op onze onderzoeksinstrumenten geënte, beknopte reconstructie van het valorisatietraject van elk van de 20 cases. De vignetten bieden:

- basisinformatie over elk van de geselecteerde cases,
- een eerste overkoepelend inzicht in de verscheidenheid en complexiteit van valorisatietrajecten in de humane en sociale wetenschappen,
- inspiratie tot het mee denken en handelen op het vlak van valorisatie.

Na deze blik op het geheel ontrafelen we in hoofdstuk 3 de verschillende delen van het valorisatieproces. Het gaat hier om de bevindingen uit onze crosscase-analyse die we ter structurering enten op een ideaaltypisch chronologisch case-verloop: van het idee voor het project tot de 'nazorg', continuering en proliferatie ervan. We besteden daarbij meteen bijzondere aandacht aan de door de respondenten uit onderzoeks- en gebruikersveld ervaren knelpunten, uitdagingen en mogelijkheden. Tezamen met de inzichten uit het volgende deel dienen ze als aanknopingspunten voor verbetervoorstellen.

In het vierde en afrondende hoofdstuk van dit deel grijpen we terug naar de theorie en elaboreren we, op basis van de resultaten van de casestudies onze typologie van valorisatie in de humane en sociale wetenschappen.

1 Onderzoeksmethode

Steenssens, S. & Gijssels, C.

In dit hoofdstuk beschrijven we op beknopte wijze de gehanteerde methode van selectie en verwerking van de cases. We beperken ons hier tot de grote lijnen. Voor meer details verwijzen we naar bijlage 2.

1.1 De selectie van de cases

Aan de basis van de selectie van cases ligt de al eerder aangehaalde brede definitie van valorisatie die we in dit onderzoeksproject hanteren. Verder lieten we ons leiden door de empirische valorisatietypologie die we in de literatuur terugvonden (zie deel I). Een theoriegedreven case-selectie hadden we ook kunnen maken op basis van theoretische types, zoals bv. deze van Gélinas en Pilon (1994) die, geleid door een aantal onderliggende dimensies (oorsprong van de onderzoeksvalorisatie, relatie tussen onderzoeker en praktijk en gehanteerde strategie van kennisoverdracht), een onderscheid maken tussen lineaire, coöperatieve en gemengde valorisatietypes. Doch we opteerden voor een empirische valorisatietypologie om een participatieve strategie van *data mining* op te kunnen zetten op basis waarvan we vervolgens de uiteindelijke case-selectie konden maken.

In die participatieve strategie van data mining hebben we aan een 60-tal sleutelfiguren uit het onderzoeksveld gevraagd om cases door te geven. Aldus hebben we een 'long list' geconstrueerd waaruit we vervolgens, op basis van een aantal bijkomende criteria, i.c. spreiding over de verschillende disciplines in de humane en sociale wetenschappen en over de verschillende Vlaamse universiteiten en hogescholen, een selectie konden maken. Deze strategie maakte het moeilijk om met een theoretische typologie te werken, aangezien de onderliggende dimensies die de criteria vormen om cases in de ene of de andere categorie onder te brengen, niet onmiddellijk observeerbaar zijn. Laat staan dat we van onze contactpersonen konden verwachten dat ze over een dermate diepgaande kennis van de cases beschikken. We hebben dan ook geopteerd voor een typologie die empirisch directer waarneembaar was en onze contactpersonen toeliet een selectie van cases voor te stellen.

We baseerden ons op de empirische valorisatietypologieën in de literatuur en construeerden op die basis een lijst van categorieën van 'valorisatiepaden' die we aan de respondenten doorstuurden met het verzoek maximum drie cases door te geven per categorie:

- Publicaties, presentaties, producties, performances
- Spin-offs / patenten / licenties
- Contractonderzoek en collectief onderzoek
- Uitwisseling van mensen
- Training en opleiding
- Consultancy

We voegden hieraan nog een categorie 'andere' toe, om toe te laten zaken op het spoor te komen die niet in voorgaande categorieën zouden passen. Mochten we dit niet gedaan hebben, dan zouden we niet in staat geweest zijn om de gekende valorisatiepaden te doorbreken. Deze categorieën vormden het eerste selectie criterium.

Vervolgens beoogden we een spreiding over de verschillende disciplines in de humane en sociale wetenschappen en over de verschillende Vlaamse universiteiten en hogescholen. De drie concrete selectiecriteria waarop onze selectie is gebaseerd, zijn dan ook:

1. een spreiding over empirisch onderscheiden, mogelijke valorisatiepaden,
2. een spreiding over de verschillende wetenschapsgebieden in de humane en sociale wetenschappen,
3. een spreiding over de verschillende Vlaamse universiteiten en hogescholen.

Bij een van de twintig cases, met name FARO, is geen universiteit of hogeschool als wetenschappelijke partner betrokken. Het betreft een case die precies een leemte opvult op vlak van wetenschappelijk en praktijkgeoriënteerd onderzoek en valorisatie hiervan in de humane wetenschappen in Vlaanderen.

We merken daar nog bij op dat wat de verschillende wetenschapsgebieden betreft, enerzijds rekening werd gehouden met het aantal cases dat betrekking had op een bepaald wetenschapsgebied, maar anderzijds ook met de overweging om bijzondere aandacht te schenken aan minder gekende (i.c. 'zichtbare') valorisatieprocessen in de humane en sociale wetenschappen.

De fase van het opstellen van een 'short list' werd afgerond met het opstellen van een lijst van 20 effectief geselecteerde cases, aangevuld met een lijst van 8 reservecases.

De derde fase van de caseselectie, ten slotte, bestond uit de *bespreking en bekrachtiging door de stuurgroep* van de voorgestelde lijst van effectief geselecteerde en reservecases.

De 20 effectief geselecteerde en tevens onderzochte cases waren, op basis van hun toewijzing door de contactpersonen, als volgt over de *onderscheiden valorisatiepaden verdeeld*.

Tabel 7 Verdeling van de cases over de verschillende valorisatiepaden

Valorisatiepad	Aantal
Publicaties, presentaties, producties, performances	4
Spin-offs / patenten / licenties	3
Contractonderzoek en collectief onderzoek	6
Uitwisseling van mensen	1
Training en opleiding	2
Consultancy	2
Andere	2

De spreiding van deze cases over de verschillende disciplines in de humane en sociale wetenschappen, ziet er, op basis van de discipline van waaruit zij werden aangebracht, als volgt uit.

Tabel 8 Verdeling van de cases over de verschillende disciplines in de humane en sociale wetenschappen

<i>HUMANE EN SOCIALE WETENSCHAPPEN-discipline</i>	<i>Aantal</i>
<i>Pedagogiek</i>	<i>2</i>
<i>Psychologie</i>	<i>1</i>
<i>Communicatiewetenschappen</i>	<i>2</i>
<i>Sociologie</i>	<i>3</i>
<i>Economie</i>	<i>1</i>
<i>Rechten</i>	<i>3</i>
<i>Linguïstiek</i>	<i>2</i>
<i>Historische wetenschappen</i>	<i>2</i>
<i>Theologie en godsdienstwetenschappen</i>	<i>1</i>
<i>Kunsten en kunstwetenschappen</i>	<i>3</i>

Bij bijna de helft van de cases waren nog 1 of meerdere andere disciplines betrokken. Zij waren met andere woorden interdisciplinair van opzet.

Op de 19 cases afkomstig van *hogeschool- en universitaire instellingen*, waren 11 hogescholen en 5 universiteiten betrokken. De 11 hogescholen waren op 12 verschillende cases betrokken, de 5 universiteiten waren op 17 verschillende cases betrokken. Dit betekent meteen dat bij 2 cases enkel hogescholen waren betrokken en bij 7 cases enkel universiteiten. In 10 cases was er sprake van een samenwerkingsverband hogeschool(-scholen) – universiteit(en). Wat deze 10 cases betreft, lag de aanvoerende rol 7 keer bij een hogeschool en 3 keer bij een universiteit.

1.2 Dataverzameling en -verwerking

Per case en in overleg met de opgegeven contactpersoon werden betrokkenen uit het onderzoeks- en gebruikersveld geselecteerd. We namen telefonisch en per mail contact met de aangebrachte respondenten uit onderzoekers- en gebruikersveld en organiseerden vervolgens een face-to-face-interview. Op voorhand lieten we de onderzoekers een document invullen dat peilde naar de genese en ontwikkeling van hun case, alsook naar de valorisatie-outputs die in het kader van de case werden gerealiseerd. De interviews met onderzoekers en gebruikers werden vervolgens volgens een gestandaardiseerde interviewleidraad afgenomen. De keuze voor een gestandaardiseerde interviewleidraad werd ingegeven vanuit de bekommernis om vertekende interview- en interviewervariantie maximaal te voorkomen. De interviews werden immers afgenomen door drie interviewers afkomstig uit drie verschillende disciplines. De interviewleiden werden vooraf grondig samen doorgenomen en besproken.

In totaal werden 41 interviews afgenomen van 53 respondenten. Van deze 53 respondenten zijn er 31 betrokken op het onderzoeksveld, 21 op het gebruikersveld en 1 op beide velden. Deze aantallen geven meteen weer dat voor een aantal cases meerdere onderzoekers en/of meerdere gebruikers werden bevroegd.

Wat de interviews met betrokkenen uit het onderzoeksveld betreft, werd voor elke case minimum 1 rechtstreeks betrokken uitvoerend onderzoeker geïnterviewd. Verder werden, al of niet in hetzelfde interview, ook nog anderen geïnterviewd. Het kon hier gaan om: een tweede

rechtstreeks betrokken onderzoeker, de projectcoördinator, de onderzoekscoördinator en/of de valorisatiecoördinator van het project of de onderzoeksinstelling.

Wat de interviews met betrokkenen uit het onderzoeksveld betreft, dient opgemerkt dat terwijl er voor 3 cases 2 gebruikers werden geïnterviewd, er voor 4 cases geen gebruiker kon worden geïnterviewd. In twee gevallen had dit te maken met het feit dat de gecontacteerde gebruikers zich als 'louter klant' van de betrokken spin-off beschouwden en als zodanig oordeelden dat zij geen relevante input konden leveren. In de twee andere gevallen kwam het na herhaalde contactpogingen niet tot een interview in de voorziene tijdsperiode.

Om een veilige interviewcontext te garanderen waarin ze vrijuit zouden spreken over hun ervaringen en opinies beloofden we de respondenten uit zowel onderzoeks- als gebruikersveld dat de verslagen niet letterlijk of toewijsbaar zouden worden weergegeven of geciteerd.

Van elk afgenomen interview werd door de betrokken interviewer een uitvoerig, gestructureerd verslag opgemaakt en ter goedkeuring en eventuele aanvulling aan de betrokken respondent voorgelegd. Samen met de doorgenomen schriftelijke bronnen en het invulformulier vormden deze verslagen de dataverzameling waarop we onze analyses toepasten.

Ten eerste betreft het hier een *beknopte reconstructie van elke case*. Op een systematische, objectiverende wijze schetsen deze reconstructies of 'vignetten' het verloop van de case en de elementen die hierin, vanuit onze vraagstelling, als betekenisvol voorkomen. Ze geven een eerste zicht op de variatie en complexiteit van valorisatieprocessen in de humane en sociale wetenschappen.

Ten tweede voerden we een '*cross-case*'-analyse uit. Met bijzondere aandacht voor de vastgestelde knelpunten, uitdagingen en mogelijkheden als aanknopingspunten voor verbetervoorstellen, werden de verzamelde data over de verschillende cases heen geënt op een ideaaltypisch chronologisch caseverloop: van het idee voor het project tot de 'nazorg', continuering en proliferatie ervan.

Ten derde analyseerden we de data met het oog op een *typologieconstructie*. Mede op basis van de literatuur werden de verschillende cases naar mogelijke relevante analysedimensies en criteria onderling vergeleken op betekenisvolle overeenkomsten en verschillen. Zodoende werden 'types' van valorisatie in de humane en sociale wetenschappen geconstrueerd die intern homogeen zijn (de cases ervan zijn onderling zo gelijkend mogelijk) en extern heterogeen (de verschillen tussen de types zijn zo groot mogelijk).

2 Een breedtezicht: de 20 cases in kort bestek

Steenssens, S., Gijselinckx, C., Hubeau, B., Verlinden, V. & Ysebaert, W.

In dit hoofdstuk stellen we de 20 cases op beknopte wijze aan u voor. Ze bieden geen exhaustief zicht op valorisatie in de humane en sociale wetenschappen, doch de hiervoor beschreven selectieprocedure laat wel toe te stellen dat het een behoorlijk breed zicht is. Er werden cases onderzocht uit elk van de valorisatiepaden.

We presenteren de cases onder de vorm van 'vignetten'. Naast een opsomming van de betrokken uitvoerende kennisinstellingen en een weergave van de databronnen, wordt in de vignetten een korte inhoud van de cases geschetst. Deze licht op een systematische, objectiverende wijze enkele elementen uit de cases die na eerste lezing van de data, gericht op de verdere ontwikkeling van een analyseschema, als betekenisvol voorkwamen. In de mate dat ze op de betrokken case van toepassing zijn, gaat het om de volgende elementen:

- Een introductie met aandacht voor het 'type project' (bijvoorbeeld: PWO, SBO, ...), de projecttermijn, het doel van het project, de wortels van het project (voorgaand fundamenteel en/of toegepast onderzoek, signalen of vragen van gebruikers, ...).
- Aandacht voor belangrijke/opvallende elementen in het onderzoeksluik.
- Aandacht voor belangrijke/opvallende elementen in de valorisatie.
- Wat nu? (huidige bekommernis, betrachting, uitdaging, ...)

Het is niet de bedoeling van de vignetten uitgebreid concrete knelpunten of opportuniteiten te bespreken. Deze komen in de cross-case analyse aan bod. Wel is het de bedoeling u als lezer een idee te geven van de verschillende trajecten die in de onderzochte cases gevolgd werden en de types actoren die erin betrokken zijn.

CASE 01: 'Opvoeding, ook in de voeding' / 'Beestig Gezond'

Betrokken kennisinstellingen

- Arteveldehogeschool:
 - o Ba in het onderwijs: kleuteronderwijs,
 - o Ba in communicatiemanagement
- UGent, vakgroep maatschappelijke gezondheidskunde

Korte inhoud

Het PWO-project 'Opvoeding, ook in voeding' (2005-2007) werd opgestart met als doel de ontwikkeling van een interventie om in het kleuteronderwijs aan een gezondheidsbeleid op vlak van voeding en beweging te werken.

Aan de basis van het opzet lagen enerzijds signalen uit stagebezoeken op kleuterscholen omtrent de ongezonde voedingsgewoonten van kleuters en de onderbouwing hiervan door de resultaten van grootschalig onderzoek (UGent), en anderzijds de vaststelling dat er een leemte in het didactische aanbod was om met kleuters te werken rond de actieve voedingsdriehoek. Bovendien

was er in het kleuteronderwijs duidelijk een nood aan ondersteuning om een gezondheidsbeleid op te zetten en misten leraars en directies soms de nodige achtergrondinformatie om juiste beslissingen te nemen.

Terwijl op basis van een grootschalig behoeftenonderzoek het algemene ontwikkelingsdoel werd geconcretiseerd, leidde de introductie van het Intervention Mapping Protocol (IMP) onder impuls van de universitaire onderzoekspartner tot een uitbreiding van de onderzoeks- en valorisatieaanpak. Verder zette de onderschatte omvang van het project aan tot het zoeken naar bijkomende middelen voor de aanwerving van een extra medewerker na ongeveer een jaar. Deze middelen werden gevonden onder de vorm van een cofinanciering door de provincie Oost-Vlaanderen, hetgeen meteen ook leidde tot een oriëntering van het onderzoeksluik op Oost-Vlaamse scholen.

Op basis van het IMP werd in nauwe samenwerking met het professionele veld en andere stakeholders een innovatieve interventie ontwikkeld onder de noemer 'Beestig gezond op school'. Dat deze interventie ook de ontwikkeling van een groot didactisch pakket omvatte, was niet vooropgesteld of voorzien maar was gaandeweg wel noodzakelijk gebleken.

De interventie werd tijdens het schooljaar 2006 – 2007 uitgetest en geëvalueerd in acht Oost-Vlaamse kleuterscholen (40 kleuterklassen) en op basis hiervan bijgestuurd. De inbreng van de scholen hierin, middels individuele contacten en groepsbijeenkomsten, was groter dan voorzien: het ging niet zomaar om het verder ontwikkelen van het aangereikte instrumentarium maar om wezenlijke veranderingen en bijkomende didactische middelen. Deze ruimte voor de eigen inbreng van de scholen is een stuk verworven ruimte, gegroeid op aandringen van sommige scholen voor de (h)erkenning van hun eigenheid en creativiteit. Voor andere scholen was deze ruimte minder of zelfs niet wenselijk.

Mede dankzij de cel Onderzoek en Dienstverlening en de juridische dienst van de Arteveldehogeschool en met behulp van de cel Technologietransfer van de UGent, werd het ontwikkelde materiaal wettelijk beschermd. Middelen van de Christelijke Mutualiteit faciliteerden de disseminatie van het didactisch materiaal uitgegeven bij een uitgeverij, onder meer door de organisatie van 3 grote studiedagen en het goedkoper aanbieden van het pakket.

De grote uitdaging momenteel is de verdere opvolging en uitwerking van de valorisatie na de afronding van het project.

Databronnen

- Het interview met een betrokken onderzoeker.
- Het invulformulier 'genese, netwerk en activiteiten' ingevuld door de geïnterviewde onderzoeker ter voorbereiding van het interview.
- Het interview met een betrokken gebruiker: de directeur en een kleuterjuf van een van de acht pilotscholen.
- Bijkomende informatie ontleend aan deskresearch van documenten:
 - o Van Houte, H. (z.d.), *Opvoeding, ook in de voeding. Onderwijsinnovatie als antwoord op een maatschappelijke behoefte*. Gent: Arteveldehogeschool, Ba in het onderwijs: kleuteronderwijs.
 - o Van Houte, H. en Dhondt, J. (2009), *Opvoeding, ook in de voeding. Onderwijsinnovatie als antwoord op een maatschappelijke behoefte*. Gent:

Arteveldehogeschool, Ba in het onderwijs: kleuteronderwijs. Powerpoint-presentatie gepresenteerd op de VLHORA-studiedag , 'De rol van de hogescholen inzake innovatie en valorisatie', Brussel, 30 november 2009.

- Van Houte, H. (z.d.), *PWO project. Eerste schriftelijk tussentijds verslag.*
- Van Houte, H. (z.d.), *PWO project. Tweede schriftelijk tussentijds verslag.*
- Van Houte, H. (z.d.), *Eindverslag PWO project.*
- Websites:
 - Arteveldehogeschool: <http://www.arteveldehs.be>
 - <http://www.kleutersopverkenning.be>

CASE 02: Cyberbullying

Betrokken kennisinstellingen

- Universiteit Antwerpen (UA):
 - Departement Communicatiewetenschappen, Onderzoeksgroep 'Media and ICT in Organisations & Society (MIOS)

Korte inhoud

Het onderzoek naar cyberbullying startte met een onderzoek in opdracht van het ViWTA (Vlaams Instituut voor Wetenschappelijk en Technologisch Aspectenonderzoek, nu IST: Instituut voor Samenleving en Technologie), op vraag van de Commissie voor Cultuur, Jeugd, Media en Sport van het Vlaams Parlement. Het doel van dit project was het produceren van representatief cijfermateriaal over cyberpesten bij jongeren in de laatste jaren van het lager onderwijs en het volledige middelbaar onderwijs, met het oog op het formuleren van beleidsaanbevelingen.

In aanvulling op dit onderzoek werd een kwalitatief onderzoek naar de perceptie van cyberpesten door jongeren opgestart (leeronderzoek aan het Departement Communicatiewetenschappen van de UA). Aan de hand van focusgroepgesprekken met 257 jongeren van 11-18 jaar (uit 17 klassen in 10 verschillende scholen) werd nagegaan wat leerlingen zelf beschouwen als "cyberpesten". Doel was het creëren van een betere definitie van cyberpesten (die in overeenstemming is met de opvattingen van de onderzoekssubjecten). Deze studie vond plaats in het kader van een "leeronderzoek" (Dept. Communicatiewetenschappen, Universiteit Antwerpen).

Vervolgens werd een onderzoeksproject van het Federaal Wetenschapsbeleid omtrent kansen en risico's van het gebruik van informatie- en communicatietechnologie door tieners uitgevoerd, in samenwerking met onderzoekers van SMIT-VUB, CITA-FUNDP en CRID-FUNDP. Dit onderzoeksproject focuste op het gebruik van e-mail, sms, chatboxes, gsm, online communities, websites en weblogs door leerlingen van het secundair onderwijs (12-18 jaar). De hoofddoelstellingen van het project waren (a) inzicht krijgen in zowel voordelige als nadelige gevolgen en nieuwe sociale relaties die mogelijk gemaakt worden dankzij ICT, (b) inzicht krijgen in de risico's verbonden aan het ICT-gebruik om effectieve instrumenten te ontwikkelen om deze risico's op te sporen en te identificeren, (c) maatregelen formuleren voor (zelf)bescherming die vertaald kunnen worden in beleidsaanbevelingen.

In aansluiting hierop werd opnieuw een kwalitatief leeronderzoek georganiseerd aan het Departement Communicatiewetenschappen van de UA. In het kader van deze studie werden

focusgroepgesprekken georganiseerd met 11-18 jarigen (uit 16 klassen). Het centrale thema van de gesprekken was het ICT-gebruik van de jongeren en hun ervaring met content-, contact- en commerciegerelateerde risico's.

Vervolgens participeerden de onderzoekers samen met collega's van CRID-FUNDP als wetenschappelijke partners in een Observatorium van de Rechten op het Internet, dat werd opgericht op voorstel van de FOD Economie. In het expertenpanel van dit observatorium zetelen een hele reeks vaste leden: vertegenwoordigers van het veld, het beleid en de wetenschap. Het heeft tot doel een inventarisatie te maken van het bestaand sociaalwetenschappelijk onderzoek en een analyse van de internationale en Belgische wetgeving omtrent internet-gerelateerde issues en jongeren. Op basis hiervan werden beleidsadviezen geformuleerd en werden ook informatiefiches verspreid (via de website van het Internetobservatorium). De twee grote thema's waren: cyberpesten bij jongeren, e-commerce en jongeren.

In aanvulling op deze op valorisatie gerichte onderzoeksprojecten werden ook fundamentele onderzoeksprojecten en twee strategisch basisonderzoeksprojecten (SBO-IWT) uitgewerkt. De onderzoekers zijn ook betrokken in een Europees COST-netwerk.

Gebruikers uit het veld hebben impact gehad op de definitie van cyberpesten en de ontwikkeling van vragenlijsten om dit fenomeen te onderzoeken en drukken tevens hun stempel op de valorisatie-aanpak.

De valorisatie-aanpak verschoof geleidelijk doorheen de reeks projecten. In eerste instantie was het nodig kennis te verzamelen over de thematiek en wie erbij betrokken zijn. Eens die kennis verzameld, ontstond de vraag naar interventies voor preventie en remediëring op basis van evidence based onderzoek.

Een grote uitdaging ligt in het organiseren van 'nazorg', i.c. valorisatie die niet in de projecten zelf is verrekend (lezingen op vraag van gebruikers en nieuwe geïnteresseerde actoren, verstrekken van informatie aan gebruikers in het kader van campagnes die door hen worden ontwikkeld,...).

Databronnen

- Het interview met de betrokken onderzoekers (UA).
- Interview met een gebruiker.
- Invulformulier 'genese en netwerk, activiteiten', ingevuld door de onderzoekers.
- Documenten:
 - o Vandebosch, H., Van Cleemput, K., Mortelmans, D. & Walrave, M. (2006). *Cyberbullying among youngsters in Flanders*. Brussels: viWTA.
- Websites:
 - o www.ua.ac.be/mios
 - o www.internet-observatory.be/
 - o www.cyberpesten.be
 - o <http://www.kieskleurtegenpesten.be>

CASE 03: (In)Site

Betrokken kennisinstellingen

- Hogeschool Sint-Lukas Brussel (FAK, KULeuven)
 - Beeldende Kunsten, Fotografie
- Katholieke Universiteit Leuven (KULeuven):
 - Geassocieerde Faculteit Kunsten en Architectuur (FAK) (voorheen: IvOK: Instituut voor Onderzoek in de Kunsten)
 - Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, Departement Archeologie
 - Sagalassos Archaeological Research Project

Korte inhoud

Dit project werd geïnitieerd in 2003 en kent een structureel verloop met onderzoeksfinanciering sinds 2008. Het opzet van het project bestaat eruit hedendaagse fotografie en archeologie samen te brengen vanuit een artistieke invalshoek, met als doel te zien op welke wijze beide disciplines elkaar kunnen verrijken.

De relatie tussen de fotografie en de archeologische wetenschap is 19de eeuws; reeds van bij de start van de archeologie als wetenschappelijke discipline werd het maken van foto's aangewend voor de registratie en inventarisatie van objecten en structuren. Het eerste handboek over de archeologische fotografie verscheen in 1913. De (kunstenaar-) fotograaf kijkt echter op een andere manier naar archeologische opgravingen dan de archeoloog. De betrokken onderzoekers (fotografen-kunstenaars) wilden deze (artistieke) subjectiviteit introduceren, vanuit de vraag op welke manier dit een andere manier van kijken kan bieden aan de archeologen, en dus eventueel tot nieuwe kennis kan leiden voor de archeologie. Tegelijkertijd wensden de onderzoekers in dialoog te gaan zowel met de archeologen, als met andere gebruikers van het project, om op deze wijze ook hun kennis over hun eigen discipline te verrijken. Sinds 2003 vormen de archeologische opgravingen in Sagalassos het decor van de foto's die door de onderzoekers worden gemaakt.

Het (artistiek) onderzoeksproject verkreeg onderzoeksfinanciering vanaf 2008 binnen het IvOK (het Instituut voor Onderzoek in de Kunsten, KULeuven en Hogeschool Sint-Lukas Brussel); het heeft ondertussen geresulteerd in de publicatie van een fotoboek (2008), tentoonstellingen in het binnen- en het buitenland (2006-2011), de lancering van een website (2008), workshops voor de studenten binnen de eigen instelling (doorlopend), en de internationale conferentie "Imaging History, photography after the fact" (2010). De proceedings van deze conferentie worden gepland; samen met de betrokken onderzoekers van het Sagalassos Archaeological Research Project wordt nagedacht over een nieuw gelijksoortig doch grootser onderzoeksproject.

Databronnen

- Het interview met de betrokken onderzoekers.
- Het invulformulier 'genese, netwerk en activiteiten'.
- Het interview met een betrokken gebruiker.
- Websites:
 - <http://www.insitephotography.be>
 - www.arts.kuleuven.be/fotolab/insite/index.html

CASE 04: Schumann de dansende dichter

Betrokken kennisinstellingen

- Erasmushogeschool Brussel:
 - Koninklijk Conservatorium Brussel (KCB)
- Vrije Universiteit Brussel

Korte inhoud

Dit project betreft een onderzoek naar de uitvoering van werken van de componist Robert Schumann uit de periode 1838-1839, en naar de uitvoering van deze werken op een historisch instrument, met name de Pianoforte Streicher. Het project werd geïnitieerd in 2003; vanaf 2005 werden academiseringsmiddelen voorzien om de onderzoeker op gestructureerde wijze aan het project te kunnen laten werken. Dit resulteerde in een dubbel-CD die werd uitgebracht door het platenlabel Fuga Libera in 2009. Een actieve ondersteuning van en samenwerking bij de totstandkoming van de dubbel-CD met Fuga Libera was noodzakelijk om de productiekosten en de release van de CD te kunnen dragen. Het bijhorende booklet bij de CD is van de hand van de betrokken onderzoeker. Via het booklet wordt een beeld geschetst van de manier waarop dit artistiek onderzoeksproject tot stand is gekomen en van het opzet. Eveneens worden de weinig bekende muziekstukken en de componist Robert Schumann door de onderzoeker geduid en in hun historische context geplaatst.

De publicatie van de dubbel-cd heeft geleid tot een grote publiciteit zowel voor de onderzoeker zelf, als voor het onderzoeksproject, als voor de instelling waaraan hij verbonden is. Het resulteert met name in een reeks lecture-performances en concerten door de onderzoeker, zowel in het binnen- als in het buitenland, alsook in radio- en tv-interviews. Dergelijke activiteiten bieden de onderzoeker de gelegenheid om zijn artistiek onderzoeksproject uitvoerig te bespreken en de waarde van het artistiek onderzoek te benadrukken.

Databronnen

- Het interview met de betrokken onderzoeker (KCB).
- Het interview met de onderzoekscoördinator.
- Het interview met Fuga Libera.
- Het interview met een gebruiker.
- Het invulformulier 'genese, netwerk en activiteiten' ingevuld door de geïnterviewde onderzoekers ter voorbereiding van het interview.
- Bijkomende documenten aangeleverd:
 - aanvraag onderzoeksproject 2006-2007,
 - idem 2008-2009,
 - verschillende 'reviews' van de CD in enkele magazines.

CASE 05: 'Interface our Space' / 'MAP IT'

Betrokken kennisinstellingen

- Katholieke Hogeschool Limburg (KHLim), Media & Design Academie (MDA), Onderzoeksgroep Social Spaces
- Katholieke Universiteit Leuven (K.U.Leuven), Faculteit Letteren, Departement Culturele Studies, Maerlant Centrum
- Universiteit Hasselt (UHasselt), Expertise centre for Digital Media (EDM)

Korte inhoud

Het IvOK-project (nu FAK) *'Interface our Space'* (2007 – 2010) werd opgestart met als doel de ontwikkeling van een instrument om het crossdisciplinair werken in het Vlaamse mediakunstenveld in kaart te brengen en uit te wisselen op een manier die een meerwaarde betekent voor de artistieke praktijk. Meer bepaald werd de ontwikkeling vooropgesteld van een digitaal platform voor mediakunst waarin samenwerkingsverbanden worden gevisualiseerd en waar mensen elkaar kunnen ontmoeten (een zogenaamde 'community').

Aan de basis van het opzet lagen voorafgaande onderzoeken door de KHLim-MDA en het Digitaal Platform van de steunpunten IAK/IBK (nu: BAM) over het crossdisciplinair werken in het Vlaamse mediakunstenveld. De vraagstelling sloot ook aan bij het doctoraal onderzoek van een van de betrokken onderzoekers waarin cross-disciplinaire praktijken in het mediakunsten- en mediadesignveld inhouden.

Met behulp van de verzamelde informatie en contacten in deze onderzoeken werd een expertengroep samengesteld waaronder enkele mediakunstenaars en ontwerpers. Met deze experts werden in individuele contacten het verloop van het project en hun mogelijke input besproken.

De eerste, exploratieve onderzoeksfases van het project beoogden, middels digitale etnografie van mediakunstenaar(overzicht)websites en casestudies in de context van een tentoonstellingsproject, voornamelijk conceptontwikkeling aangaande de interdisciplinaire relaties in het mediakunstenveld.

Ongeveer een jaar later mondden deze fases uit in een adviesrapport voor het betrokken Kunstencentrum Z33 en BAM over de plaats van de mediakunsten in de omgeving van de kunstensector in functie van hun netwerk en verder design van hun netwerk. Tevens werd gestart met het vertalen van de inzichten naar theoretische publicaties.

Al tijdens de onderzoeksfases werd duidelijk dat de vooropgestelde ontwikkeling van een digitaal platform geen goede optie was: het community-gegeven is door de opkomst van andere webapplicaties voorbijgestreefd en bovendien werd elders al een database van mediakunstenaars gerealiseerd. De valorisatieaanpak kreeg hierdoor een omslag. Enerzijds werd ze geheroriënteerd op de ontwikkeling van de meer experimentele tool van een digitale multi-touch tafel in de tentoonstelling. Anderzijds werd middels workshops begonnen met de iteratieve onderzoeks- en designontwikkeling van een mapping toolkit en methode die participatieve, crossdisciplinaire creatieprocessen kunnen faciliteren. (Zie: <http://www.socialspaces.be/projects/current-projects/map-it>).

Dit concreet instrumentontwikkelingsproces ging gepaard met toenemend inzicht over wie gebruikers en wat mogelijke gebruiksdoelstellingen kunnen zijn, hetgeen resulteerde in een verruiming van de oorspronkelijk beoogde gebruikersgroep (mediakunstenaars en –organisaties) naar andere mogelijke interdisciplinaire gebruikerscontexten. Op hun beurt noodzaakten deze bredere toepassingsmogelijkheden aanpassingen aan de mapping toolkit en methode en ze versterkten aldus het inzicht van het belang van een flexibel, open-end instrument.

Het vooropgestelde valorisatietraject is ‘ongoing’. Het betreft de voorbereiding en lancering van de open source online mapping toolkit met feedbackloop en de voorbereiding en lancering van de (te betalen) eindpublicatie en geprinte sets van de mapping toolkit. Daarnaast is het blijvend mogelijk om ingehuurd te worden voor ‘MAP it’-workshops. Deze exacte, toegepaste en biomedische dienstverlening én de ontwikkeling van zij- of vervolgprojecten genereren de noodzakelijk aanvullende middelen voor de realisatie van het valorisatietraject. Ondertussen stelt zich de vraag hoe dit traject in de toekomst ‘op zichzelf’ een verder bestaan kan leiden en wordt onder meer gezocht naar mogelijke uitgevers die de toolkit als een open-end construct kunnen gaan beheren.

Databronnen

- Het interview met een betrokken onderzoeker.
- Het invulformulier ‘genese, netwerk en activiteiten’ ingevuld door de geïnterviewde onderzoeker ter voorbereiding van het interview.
- Het interview met een betrokken gebruiker: lid van een interdisciplinair team in een groot bedrijf in de communicatie-industrie.
- Bijkomende informatie ontleend aan deskresearch van documenten:
 - o Projectaanvraag: Laureyssens T., Huybrechts L. & Truyen F. (2007), *Aanvraag aan het Instituut voor Onderzoek in de kunsten. Naar een artistieke interface voor de mediakunsten.*
 - o Websites:
 - Katholieke Hogeschool Limburg: <http://www.khlim.be>
 - Media & Design Academie: <http://193.190.56.244/mda>
 - Onderzoeksgroep Social Spaces: <http://www.socialspaces.be>
 - Project-website: <http://interface-our-space.be>; <http://www.map-it.be>

CASE 06: Minimumbudgettenonderzoek

Betrokken kennisinstellingen

- Katholieke Hogeschool Kempen:
 - o Departement Sociaal Werk, Studiecentrum voor Lokaal Sociaal en Lokaal Economisch Beleid,
 - o Departement Gezondheidszorg en Chemie
 - o Departement Gezondheidszorg Turnhout
 - o Departement Handelswetenschappen en Bedrijfskunde
- K.U.Leuven, Faculteit Sociale Wetenschappen, Onderzoekseenheid Centrum voor Sociologisch Onderzoek

Korte inhoud

Het PWO-project 'Minimumbudgetten' (2006-2009) werd opgestart met als doel het ontwikkelen van wetenschappelijk onderbouwde minimumbudgetten die als richtnorm kunnen worden gebruikt door organisaties en beleidsverantwoordelijken die leefsituaties van gezinnen moeten beoordelen in functie van de menselijke waardigheid. Hieraan gekoppeld werd de ontwikkeling van een 'webbased' instrument vooropgesteld waarmee OCMW's de leefkosten van hun individuele cliënten kunnen berekenen.

Aan de basis van het opzet lagen enerzijds zowel fundamenteel als toegepast onderzoek met betrekking tot budgetstandaarden (UA), en anderzijds signalen aangaande de behoefte aan algemene, actuele steunnormen vanuit het werkveld, met name vanuit OCMW's in functie van het toekennen van aanvullende steun. De onderzoekers zelf onderkenden daarnaast ook de relevantie van de vraagstelling voor het terrein van de arbeidsrechtbanken (i.f.v. omstreden OCMW-beslissingen), de schuldhulpverlening en het vaststellen van alimentatie).

Op basis van het uitgebreide onderzoeksluik (seminarieonderzoek 'aanvullende steun in de Kempen', literatuurstudie, casestudy, expertenstudie en focusgroepen) werden de minimumbudgetten opgesteld en vervolgens afgetoetst in een vereniging waar armen het woord nemen.

In het laatste jaar van het PWO-onderzoek kwam een oproep van de Vlaamse overheid om projecten rond gezondheid in te dienen. Tegelijk stond het vooropgestelde budget voor voeding nogal ter discussie. Dit was de aanleiding om i.s.m. een lokaal OCMW een project rond gezonde voeding in te dienen: het checken van de haalbaarheid van het budget voor voeding in de budgetstandaard (met name voor gezinnen met kinderen). Het betreft hier een apart onderzoeksproject, maar met een sterke win-winrelatie met het PWO-project.

De verschillende onderzoeksfasen mondden uit in de publicatie van een boek i.s.m. de UA en in een studiedag ondersteund door de Programmatorische federale OverheidsDienst Maatschappelijke Integratie en het Vlaams netwerk van verenigingen waar armen het woord nemen.

Naast een afvaardiging van de potentiële gebruikers in de stuurgroep van het project, werd een bijzondere rol opgenomen door een regionale vereniging van OCMW's die de problematiek van verschillen in toegekende steun tussen haar leden al langer op de agenda had staan. Deze vereniging faciliteerde in belangrijke mate het seminarieonderzoeksluik van de studenten en organiseerde op regelmatige wijze klankgroepbijeenkomsten met haar werkgroep 'sociovitale minimum' waartoe zowel secretarissen, voorzitters als maatschappelijk werkers van de OCMW's behoorden.

Zo gebeurde, parallel aan de eerder wetenschappelijke sturing door de stuurgroep, de toetsing aan de verschillende geledingen van het OCMW-werkveld. Tenslotte werd ook meegewerkt aan de promotie van de resultaten en de organisatie en invulling van studiedagen.

Doorheen het project groeide het inzicht dat het potentiële gebruikersveld ruimer is dan aanvankelijk ingeschat. Zo is er ook interesse van onder meer sociale diensten van hogescholen en universiteiten en van mutualiteiten. De noodzakelijke uitwerking van het theoretisch kader leidde daarnaast ook naar een meerwaarde voor beleidsmakers, als een kader van waaruit aan maatschappelijke participatie kan worden gewerkt.

Onderschatting van enerzijds de vertaalslag van de onderzoeksresultaten in een concreet instrument en anderzijds het uitwerken van de noodzakelijke ondersteuning (informatie en vorming) voor het effectieve gebruik ervan, leidde ertoe dat het vooropgestelde valorisatietraject niet binnen de projecttermijn werd gerealiseerd. Via een projectoproep van de KHK voor de besteding van defiscaliseringsmiddelen wordt de concrete instrumentontwikkeling verder gezet. Verhoopt wordt dat vervolgonderzoek in opdracht van de federale overheid zal toelaten om het instrument uit te testen, waarna het middels inschakeling van Kempen Research & Development (KRD, in oprichting) en/of Leuven Research & Development (LRD) zou worden gecommmercialiseerd. De aldus gegenereerde middelen zouden op korte termijn moeten toelaten om een onderzoeker tewerk te stellen voor het updaten van het instrument. Op lange termijn wordt gestreefd naar recurrente financiering door de overheid.

De grote uitdaging die zich bij het commercialiseringstraject stelt, is de strategische aanpak ervan: de potentiële markt is groot genoeg, maar de klanten zullen niet altijd de financiële draagkracht en/of de politieke wil hebben om het advies verkregen via het instrument te realiseren. Dat zou hen kunnen weerhouden om het instrument te gebruiken, terwijl men toch vragende partij is.

Databronnen

- Het interview met een betrokken onderzoeker.
- Het invulformulier 'genese, netwerk en activiteiten' ingevuld door de geïnterviewde onderzoeker ter voorbereiding van het interview.
- Het interview met een betrokken gebruiker: de leidend ambtenaar van een regionale vereniging van OCMW's.
- Bijkomende informatie ontleend aan deskresearch van documenten:
 - o Storms, B. (2005), Wat hebben we nodig om rond te komen? Minimumbudgetten en financiële hulpverlening. Projectvoorstel. Geel: Katholieke Hogeschool Kempen, Departement Sociaal Werk.
 - o Verslagen stuurgroepvergadering minimumbudgetten: 1 juni 2006, 25 oktober 2006, 19 maart 2008, 17 november 2008. Geel: Katholieke Hogeschool Kempen, Departement Sociaal Werk.
 - o Websites:
 - Katholieke Hogeschool Kempen: <http://www.khk.be>
 - Studiecentrum voor Lokaal Sociaal en Lokaal Economisch Beleid: http://onderzoek.khk.be/domein_SociaalEconomischBeleid

CASE 07: Steunpunt Mobiliteit & Openbare Werken – spoor Verkeersveiligheid

Betrokken kennisinstellingen

- Universiteit Hasselt (UHasselt):
 - o Instituut voor Mobiliteit (IMOB) (promotor)
- Provinciale Hogeschool Limburg:
 - o Onderzoeksinstituut Architectuur, Interieurarchitectuur en Beeldende Kunst (ARCK)

- Vrije Universiteit Brussel (VUB):
 - Vakgroep 'Menselijke Ecologie'
 - Vakgroep 'Wiskunde, Operationeel Onderzoek, Statistiek en Informatica voor Management'
- Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek (VITO):
 - unit 'Energietechnologie'
- Universiteit Gent (UGent):
 - Departement Informatietechnologie
 - Instituut voor Duurzame Mobiliteit

Korte inhoud

Het Steunpunt Mobiliteit en Openbare Werken is een van de 14 Vlaamse steunpunten voor beleidsrelevant onderzoek. Het heeft twee sporen: goederenstromen en verkeersveiligheid. De Steunpunten voor Beleidsrelevant Onderzoek ondersteunen de Vlaamse overheid door beleidsondersteunend onderzoek uit te voeren rond prioritaire beleidsthema's. Ze zijn opgericht als een interuniversitair samenwerkingsverband van onderzoeksgroepen en –instellingen.

De activiteiten van een Steunpunt voor Beleidsrelevant Onderzoek zijn (a) het verzamelen, analyseren en ontsluiten van gegevens (ook longitudinaal), (b) het uitvoeren van probleemgericht wetenschappelijk onderzoek (korte termijn), (c) het uitvoeren van beleidsrelevant wetenschappelijk onderzoek dat op langere termijn relevant is voor het Vlaams beleid, (d) het verlenen van wetenschappelijke dienstverlening .

In de beheersovereenkomst tussen de Vlaamse Gemeenschap en de consortiumpartners werd een meerjarenplan vastgelegd voor de onderzoeken voor de periode 2007-2011. In het meerjarenplan worden de onderzoeksactiviteiten van de verschillende onderzoekslijnen in algemene termen vastgelegd. Jaarlijks wordt het onderzoeksprogramma geconcretiseerd in een jaarplan.

Het Steunpunt Mobiliteit & Openbare Werken – spoor Verkeersveiligheid is een vervolg op het vroegere Steunpunt Verkeersveiligheid (2002-2006). Dat was oorspronkelijk sterk vraaggedreven tot stand gekomen vanuit de Vlaamse overheid. De call voor het steunpunt was erg gedetailleerd en men had hiervoor inspiratie gezocht in Nederland en Zweden. Het consortium van onderzoekers werd opgebouwd rond de gevraagde expertise: data-analyse (IMOB), voertuigtechnologie (VITO), duurzaamheid (onderzoeksgroep rond menselijke ecologie - VUB), verkeersveiligheid (praktisch onderzoek aan de Provinciale Hogeschool). Valorisatie van de onderzoeksinzichten gebeurt door onderzoeksrapporten, antwoorden op parlementaire vragen, nieuwsbrieven, het schrijven van artikels in vaktijdschriften, het leveren van bijdragen op conferenties en studiedagen en via de website. Het Steunpunt wordt opgevolgd door een stuurgroep. In deze stuurgroep zitten een aantal mogelijke stakeholders (administraties, BIVV, Vlaams Verkeerscentrum) die van bij het begin van het oorspronkelijke Steunpunt betrokken waren. De Vlaamse Stichting Verkeerskunde (VSV) zetelde eveneens in de stuurgroep van het eerste steunpunt.

Het Steunpunt Mobiliteit & Openbare Werken – spoor Verkeersveiligheid onderhoudt een intensieve samenwerking met de VSV. De VSV omschrijft haar kerntaak als het organiseren van opleiding en vorming over verkeer en mobiliteit en dit voor een waaier aan doelgroepen. Gegeven het Decreet op de oprichting van de Vlaamse Stichting Verkeerskunde (VSV) is haar opdracht

tweeërlei: onderzoek doen en vorming geven. De VSV spitst zich echter toe op dit laatste en laat het onderzoek over aan wetenschappers, waaronder het spoor Verkeersveiligheid van het Steunpunt Mobiliteit & Openbare Werken. Jaarlijks wordt door het Steunpunt wetenschappelijke input geleverd voor de conferentie en het jaarboek van de VSV.

Onderzoeksvragen worden sterk vanuit de gebruikerszijde geformuleerd. De samenwerking wordt op regelmatige basis geëvalueerd.

Uitdagingen naar de toekomst toe zijn de mogelijkheden voor continuering van het steunpunt en de creatie van een optimale omgeving voor verdere valorisatie én verdere opbouw van de wetenschappelijke inzichten.

Databronnen

- Interview met de betrokken onderzoeker-coördinator (UHasselt).
- Interview met een gebruiker
- Websites:
 - o www.steunpuntmowverkeersveiligheid.be

CASE 08: FLEET (Flemish E-Publishing Trends)

Betrokken kennisinstellingen

- Vrije Universiteit Brussel (VUB):
 - o Faculteit Letteren en Wijsbegeerte - Departement Communicatiewetenschappen - The research centre for Studies on Media, Information and Telecommunication (SMIT);
 - o Faculteit Letteren en Wijsbegeerte - Departement Communicatiewetenschappen - The Centre for Studies on Media and Culture (CEMESO);
 - o Faculteit Economische, Sociale en Politieke Wetenschappen - Department of Economic, Financial and Monetary Policy (ECON);
 - o Interdisciplinary Research Group on Law, Science Technology and Society (LSTS).
- Katholieke Universiteit Leuven (K.U.Leuven):
 - o Faculteit Rechtsgeleerdheid, Interdisciplinary Centre for Law & Information Technology (ICRI);
 - o Faculteit Sociale Wetenschappen - Departement Communicatiewetenschappen - The centre for User Experience Research (CUO).
- Universiteit Gent (UGent):
 - o Faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen - Departement Communicatiewetenschappen - The research centre Media and ICT (MICT)

Korte inhoud

Het SBO-project "Flemish E-Publishing Trends" (FLEET) (2006-2010) is een multidisciplinair onderzoeksproject naar Vlaamse e-publishing trends. Het werd opgestart om klaarheid te scheppen in de vervaging van de grenzen tussen maker en gebruiker van media, tussen professional en amateur en tussen 'publiek' en 'journalistiek'. FLEET tracht ondermeer met een on-line 'trendflagging' een overzicht te bieden van de diverse innovatieve ontwikkelingen in

communicatieland, met een nadruk op de positie van uitgevers van gedrukte media. Doelgroep is zowel de zoekende mediaprofessional als de nieuwkomer op de informatiemarkt.

De werkzaamheden zijn onderverdeeld in vier inhoudelijke werkpakketten:

- productie en business modelling;
- media-inhoud en het veranderende beroep van de journalist;
- gebruikers: profielen en patronen;
- juridische implicaties en transversale kwesties.

De valorisatie van onderzoeksresultaten is een integraal deel van het FLEET-project. De conclusies worden zo veel mogelijk ter beschikking te gesteld aan alle mogelijke geïnteresseerden, en de Vlaamse dagbladindustrie in het bijzonder. De valorisatie verloopt volgens de volgende punten:

- FLEET Project-website
- Lezingen en seminars
- Beleidsadviezen
- Interactie met de adviescommissie (ACU): een adviescommissie van gebruikers (ACU) die bestaat uit vertegenwoordigers van het bedrijfsleven, belangengroepen en gebruikersgroepen
- Task Force E-Publishing
- Curriculum-ontwikkeling (in de opleidingen van de gerelateerde vakgebieden, zoals mediastudies, journalistiek, rechten en informatiekunde. Verschillende onderzoekspartners zijn betrokken bij onderwijs in een van deze gebieden en zullen zorgen dat onderzoeksresultaten hun plaats krijgen binnen de betreffende opleidingen.)

Wat nu? Er is een nieuw SBO-project aangevraagd, en ondertussen gehonoreerd, over de 'empowered consumer' (wat ook een klein thema binnen FLEET was). Daarbij werd de geïdentificeerde gebruikersgroep (ACU-groep) anders ingezet. Voor FLEET namen de onderzoekers het initiatief om beleid en veld samen te brengen en stelden zij de onderzoeksthema's voor. Voor het nieuwe project werd eerst de ACU-groep bevestigd om de noden uit de praktijk vast te stellen en het onderzoek daarop te enten. De groep werd actief betrokken bij het verwerken van de feedback en daardoor voelen de gebruikers zich nu veel meer betrokken bij het onderzoek.

Databronnen

- 1 interview met de projectmanager (VUB) en een betrokken onderzoeker van VUB.
- 1 interview met twee betrokken onderzoekers van VUB (juridische luik).
- Het invulformulier 'genese, netwerk en activiteiten', ingevuld door interviewer op basis van de interviews.
- Lijst van leden ACU-groep, verkregen van de projectmanager.
- Website:
 - o www.fleetproject.be/nl/home/

CASE 09: ABOP (Automatische bijsluiter Optimalisator)

Betrokken kennisinstellingen

- Artesis Hogeschool Antwerpen
 - o Hoger Instituut voor Vertalers en Tolken (HIVT)

- Hogeschool Gent (HoGent):
 - Language and Translation Technology Team (LT3)
- Universiteit Antwerpen (UA):
 - Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, Departement Taalkunde, Centrum voor Computerlinguïstiek en Psycholinguïstiek (CLiPS)
- Katholieke Universiteit Leuven (K.U.Leuven):
 - Onderzoekscentrum voor Farmaceutische Zorg en Farmaco-Economie

Korte inhoud

Het TETRA-project 'Automatische bijsluiters Optimalisator', kortweg ABOP (1/12/2007 - 30/11/2009) werd opgestart met als doel een auteursomgeving (een software-prototype) te creëren, die de auteur van bijsluiters begeleidt en bewaakt zowel bij het opstellen van nieuwe bijsluiterteksten als bij het aanpassen van reeds bestaande in het kader van de nationale registratie. De doelstelling is om sneller tot een consistentere en leesbaardere bijsluiters te komen.

Aan de basis van dit project ligt fundamenteel onderzoek binnen de taaltechnologie. Externe en doorslaggevende aanzet voor het project was de aanpassing in de Europese regelgeving op de leesbaarheid van bijsluiters. Ondanks de wettelijke bepalingen betreffende de leesbaarheid van de bijsluiters voor het publiek en ondanks de concrete uitwerking van sjablonen met standaardformuleringen is de bijsluitertekst nog altijd moeilijk leesbaar en leidt hij bij de patiënt niet altijd tot het juiste gedrag (2004/27/EC). Begin 2012 moeten alle geneesmiddelen die in België geregistreerd worden vergezeld zijn van een bijsluiters die een leesbaarheidstest heeft ondergaan bij een geselecteerde groep van testpersonen.

De combinatie van kennis uit fundamenteel taaltechnologisch onderzoek en de veranderde regelgeving op bijsluiters deed bij de wetenschappers het idee ontstaan om een tool te ontwikkelen die de auteurs van bijsluiterteksten moeten leiden in de keuze van allerlei vormelijke aspecten én bijstaan op inhoudelijk vlak. Door het gebruik van het instrument zal (a) onnodige herhaling worden verminderd, zal (b) vakterminologie zo veel mogelijk worden vermeden, zullen (c) informatie, instructies en waarschuwingen duidelijk van elkaar worden onderscheiden (o.a. in de layout) en worden (d) formuleringen met een vaste inhoud verbonden. Om deze inhoudelijke ondersteuning te kunnen bieden werd een automatisch tekstbegrip opgebouwd door verregaand gebruik te maken van taaltechnologische tools voor syntactische en semantische analyse. De impact van elk van deze inhoudelijke ingrepen werd gemeten aan de hand van een kwaliteitstest naar de leesbaarheid, begrijpelijkheid en bruikbaarheid van de bijsluitertekst.

Belangrijke factor bij de vormgeving van het valorisatietraject en het contact met de gebruikers was dat dit programma 7,5% co-financiering door gebruikers vereist en dat er minstens 4 Vlaamse KMO's moeten betrokken worden. Uit de farmaceutische sector werden daarom betrokken: Biocodex, Econophar, Fresenius, Kabi, Galderma, Novartis, Servier R&D Benelux en Wyeth. Uit de dienstverleningssector werden betrokken: Centrum Wetenschappelijke Ontwikkeling voor Apothekers, GC Translations, MediLingua, Miles Group, Missing Link, MPI, Ophaco, Synergetics, Vlaams Patiëntenplatform en Yamagata Europe.

Momenteel worden de voorwaarden voor licensering onderzocht. Met steun van de IOF'en van de Associatie-Universiteiten van Antwerpen en Gent wordt nu het prototype uitgewerkt tot een robuuste webservice voor het Nederlands, en wordt de service ook uitgebreid naar het Engels. Er wordt eveneens gekeken of de service verder kan verbreed worden naar andere sectoren (bv.

juridisch, mechatronica,...). Een grote uitdaging naar de toekomst toe vormt de aanpak van de vermarkting van de tool.

Databronnen

- Het interview met een betrokken onderzoeker.
- De powerpointpresentatie van de onderzoeker tijdens de VRWI-workshop dd. 12/02/2010.
- Documenten:
 - o Delaere, I., Hoste, V., Peersman, C., Van Vaerenbergh, L., & Velaerts, P. (2009). ABOP, Automatic Optimization of Patient Information Leaflets. In S. Cardey (ed.), *Proceedings of the International Symposium on Data and Sense Mining, Machine Translation and Controlled Languages*. Presses Universitaires De Franche-Comté, Besançon, France.
- Website:
 - o veto.hogent.be/lt3/abop_nl.html

CASE10 MELC (Monitoring Quality of End-of-Life Care)

Betrokken kennisinstellingen

- Universiteit Antwerpen:
 - o Faculteit Rechten
- Vrije Universiteit Brussel:
 - o Faculteit Geneeskunde en Farmacie, Vakgroep Sociaal-medische wetenschappen, onderzoeksgroep End-of-life Care.
- Universiteit Gent:
 - o Faculteit Rechtsgeleerdheid, Vakgroep Strafrecht en Criminologie
 - o Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, Vakgroep Wijsbegeerte en Moraalwetenschap, Bioethics Institute Ghent

Korte inhoud

Het SBO-project "Monitoring Quality of End-of-Life Care" (MELC) (2006-2010) werd opgestart met als doel zicht te krijgen op de wijze waarop met de zorg rond het levenseinde wordt omgegaan en hoe de kwaliteit ervan kan worden verbeterd: een instrument daartoe is de opmaak van een kwaliteitsindicatorenset om de zorg te evalueren. Kernvraag was tevens welke de gevolgen waren van de euthanasiewet in de praktijk. Men wil ook sensibiliserend werken zowel naar de betrokken professionals (medici, verpleegkundigen) en instellingen (parlement, ziekenhuizen) als naar de ruime samenleving en het middenveld (patiënten- en artsenverenigingen, palliatieve zorg) en het debat daarover stimuleren (micro-, meso- en macro-niveau).

De wortels van het project lagen in het werk van initiatiefnemer en de projectleiders van de andere universiteiten en het Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid (WIV). De gebruikers werden van in het begin gevraagd om mee te werken, maar ze stapten in een vooropgesteld onderzoeksframework, eerder dan er zelf ook bij te worden betrokken.

In het brede onderzoeksluik, dat vooral bestond uit bio-ethisch onderzoek, maar met als bedoeling ook adviezen voor te bereiden aan de medische wereld en aan het middenveld, waren ook een aantal belangrijke juridische elementen opgenomen. Er waren drie missies: (a) de bekendheid van de juridische aspecten van het levenseinde; (b) nieuwe wetsvoorstellen bevorderen en (c) de kwaliteit van het sterven verhogen (c).

De rol van juristen bestond er vooral in om het wetgevend kader, maar ook de juridische grenzen en randvoorwaarden van “end of life-care” in kaart te brengen en in te gaan op concrete knelpunten. In het perspectief van valorisatie kon dit ook uitmonden in een bijdrage op het wetgevend vlak. Over de problematiek zijn een 50-tal lezingen en informatiesessies, waarop juridische informatie werd gegeven, naast een aantal congressen (naast medische en ethische, ook één juridisch (en interdisciplinair) congres). Het belangrijkste aangegeven probleem is de moeilijke communicatie tussen de juridische en de andere disciplines, voornamelijk door het verschil in werkwijze.

Belangrijk is dat er een valorisatie-coördinator is (als postdoc) aangetrokken tijdens het project, en men is het daarover eens dat dit erg gerendeerd heeft, zowel intern, als extern, op het vlak van coördinatie en communicatie van de valorisatie-initiatieven.

Er was geen sprake van cofinanciering.

Wat nu? Er is een nieuwe SBO-project goedgekeurd. In plaats van VUB (medici), UA (juristen) en UG (ethici) zijn de partners nu VUB, UG, VuMC (Amsterdam) en KULeuven (Lucas, Centrum voor Zorgonderzoek en consultancy). In het nieuwe project is de helft onderzoek, de helft valorisatie (brochures, handleidingen, handboeken, opleiding): de filosofie is meer op valorisatie gericht.

Databronnen

- Het interview met de valorisatiecoördinator.
- Het interview met twee betrokken onderzoekers.
- Het invulformulier ‘genese, netwerk en activiteiten’ ingevuld door de geïnterviewde valorisatiecoördinator ter voorbereiding van het interview
- Bijkomende informatie ontleend aan deskresearch van documenten:
 - o Lijst leden gebruikerscommissie
 - o Websites: www.endoflifecare.be/

CASE 11: GATE

Betrokken kennisinstellingen

- Universiteit Gent (UGent), Vakgroep Archeologie

Korte inhoud

GATE (Ghent Archaeological Team) is een spin-off die in 2010 werd opgericht door onderzoekers van de Vakgroep Archeologie van de Universiteit Gent. GATE voert archeologische (nood)opgravingen uit in opdracht van derden (overheid en privé).

Het ontstaan van de GATE vindt zijn oorsprong in een gewijzigde Vlaamse regelgeving. De implementatie van het Verdrag van Malta door de Vlaamse overheid impliceert namelijk dat voor bouw- en/of grondwerken voorafgaandelijk wordt bepaald of archeologische opgravingen noodzakelijk worden geacht. In Nederland is deze regelgeving reeds langer van toepassing, wat heeft geleid tot een gecommercialiseerde markt, waarbij er heel wat privé-bedrijven zijn die dergelijke opgravingen uitvoeren. In Vlaanderen is het aantal commerciële spelers vooralsnog beperkt (de markt is ook 'anders' wegens de aanwezigheid van publieke overheden); GATE is momenteel de enige spin-off die dergelijke (nood)opgravingen uitvoert.

GATE stelt dat het bij opgravingen dezelfde kwaliteit wil leveren als de kwaliteit die wordt geleverd wanneer opgravingen worden uitgevoerd onder leiding van universitaire archeologen; volgens de onderzoekers van GATE willen ze op deze manier een vorm van kwaliteit leveren die ook in Nederland sterk ontbreekt. De onderzoekers van GATE staan in voor de opgravingen (het terreinwerk) en ze hanteren hierbij de kennis die ze via de universitaire opleiding/het wetenschappelijk onderzoek hebben verworven; zij leveren vervolgens de wetenschappelijke gegevens van de opgravingen (de basisrapportage) aan de onderzoekers van de Vakgroep Archeologie van de Universiteit Gent die deze gegevens kunnen omzetten in wetenschappelijke publicaties. In sommige gevallen werken ze ook samen met lokale besturen of (culturele) instellingen (musea, scholen) om de resultaten van de archeologische opgravingen aan een breed publiek op toegankelijke wijze kenbaar te maken. In het kader van een momenteel lopend project willen ze samen met de opdrachtgever een tentoostelling organiseren én in dit verband samen met de Gentse onderzoekers een publieksboek samenstellen.

De grootste doelstelling van GATE voor de komende jaren is te groeien als bedrijf en eveneens op de Nederlandse markt een plaats te veroveren.

Databronnen

- Het interview met een betrokken onderzoeker.
- Het invulformulier 'genese, netwerk en activiteiten' ingevuld door de geïnterviewde onderzoekers ter voorbereiding van het interview.
- Het interview met een opdrachtgever.
- De website van de spin-off:
 - o <http://www.gatearcheology.be>

CASE 12: TextKernel

Betrokken kennisinstellingen

- Universiteit Antwerpen (UA):
 - o Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, Departement Taalkunde, Centrum voor Computerlinguïstiek en Psycholinguïstiek (CLIPS)

- Universiteit van Tilburg (UvT):
 - o Faculteit der Letteren, sectie Taal en Informatica, onderzoeksgroep Induction of Linguistic Knowledge (ILK)
- Universiteit Amsterdam (UvA)

Korte inhoud

Het bedrijf Textkernel (°2001) is een spin-off van Universiteit Tilburg, Universiteit Antwerpen en Universiteit van Amsterdam rond "informatie-extractie" (faculteit Letteren, taaltechnologie). Het bedrijf verkoopt op maat gemaakte softwarepakketten aan klanten.

De centrale persoon bij de totstandkoming is een toenmalig doctoraatsstudent van de Universiteit Antwerpen die in 2001 besloot een spin-off op te richten voor de automatische analyse van teksten, zodat een gestructureerde database kan opgebouwd worden op basis van ongestructureerde tekst (*text mining*: een toepassing van de computertaalkunde die veel gebruik maakt van *machine learning* en andere artificiële intelligentie technieken).

De doctoraatsstudent betrok een onderzoeker van de UvA bij zijn plannen en begon samen met hem het bedrijf. Meer specifiek ging het om knowhow en software over het gebruik van *machine learning* technieken voor informatie-extractie.

Er werd bij de oprichting geen beroep gedaan op Interfacediensten en geen externe financiering gezocht. Wel hebben de onderzoekers en hun promotor gebruik gemaakt van een stichting (vzw) opgericht in Nederland (STIL) en waar zowel de Tilburgse als de Antwerpse onderzoeksgroep in het bestuur zitten, om te investeren in het bedrijf en de inkomsten uit die investering en uit licenties voor door Textkernel gebruikte software van ILK en CliPS te verdelen tussen de onderzoeksgroepen in Tilburg en Antwerpen.

Het business plan was opgebouwd rond informatie-extractie voor de *human resources*: automatische analyse van cv's en vacatures in een aantal velden. Dit is een nichemarkt, maar wel een grote, en met een voortdurend veranderend en groot volume van opdrachten. Textkernel moet veel tijd en energie stoppen in het adapteren van de technologie aan specifieke domeinen. Die aanpak heeft tot succes geleid in de eerste fase van het bestaan van het bedrijf.

De gebruikers met wie de onderzoekers samenwerkten, werden klanten. Textkernel heeft zijn software moeten verkopen aan die bedrijven zoals ieder ander bedrijf. De gebruikers waren dus niet echt betrokken bij het uitbouwen van de spin-off.

Na een trage start (enkele jaren twee medewerkers, enkele jaren vijftal medewerkers) is het bedrijf nu gegroeid tot 30-40 medewerkers de laatste jaren en steeds op zoek naar goed opgeleide computertaalkundigen. Enkele jaren geleden was Textkernel het snelst groeiende technologiebedrijf in Nederland.

Databronnen

- 1 interview met een betrokken onderzoeker van UA.
- 1 interview met een betrokken onderzoeker van UvT en UA.
- Het invulformulier 'genese, netwerk en activiteiten' ingevuld door de eerste geïnterviewde onderzoeker van UA ter voorbereiding van het interview.
- Website: www.textkernel.com/

CASE 13: ISW Limits

Betrokken kennisinstellingen

- Katholieke Universiteit Leuven (K.U.Leuven) en Université Catholique de Louvain (UCL):
 - Faculteit Psychologische en Pedagogische Wetenschappen

Korte inhoud

ISW Limits is een spin-off bedrijf van de Katholieke Universiteit Leuven en de Université Catholique de Louvain en is gespecialiseerd in het optimaliseren van welzijn binnen organisaties. De kernexpertise van ISW Limits bestaat uit (a) het optimaliseren van factoren die het welzijn van individuen en organisaties bevorderen zoals tevredenheid, betrokkenheid, motivatie en (b) het verminderen van factoren die het welzijn hinderen zoals stress, fysieke en psychische klachten, ongewenst gedrag. ISW Limits werkt op maat van bedrijven, organisaties, zorgverzekeraars en overheid.

ISW Limits is een samenwerking tussen Limits vzw en ISW n.v. – Instituut voor Stress en Werk (spin-off van de K.U.Leuven). Limits vzw werd in 1993 opgericht naar aanleiding van het KB van 1992 inzake de aanpak van ongewenst seksueel gedrag binnen privé-ondernemingen. Sindsdien was Limits vzw actief op drie belangrijke domeinen inzake ongewenst gedrag op het werk: de meldingen en de bemiddelingen in verband met geweld, pesten en ongewenst seksueel gedrag op het werk, opleiding van vertrouwenspersonen (in samenwerking met Lucina – K.U.Leuven) en het uitwerken van een positief beleid rond respectvol omgaan met elkaar op het werk. Limits organiseerde meldpunten voor overheidsdiensten (onderwijs, Vlaamse overheid) en verzorgde workshops en trainingen in het kader van ongewenst gedrag.

ISW werd opgericht in 1998 onder impuls van enkele professoren van de universiteiten van Leuven en Nijmegen gespecialiseerd in volgende domeinen: werk en organisatie, gedrag, psychische gezondheid en welzijn. Later hebben professoren van de universiteiten van Luik en Louvain-la-Neuve zich aangesloten.

In 2005 sloten ISW en Limits een samenwerkingsovereenkomst. Vandaag bestaat ISW Limits uit een twintigtal permanente consultants-trainers, waarvan het merendeel psycholoog is, en een netwerk van 50 freelancers inclusief psychologen-therapeuten in Vlaanderen en Wallonië. In ISW Limits bundelen vier teams hun complementaire expertise: Surveys & Assessment (S&A), Support, Product Development en Research.

Het S&A-team is gespecialiseerd in het identificeren van psychosociale risicofactoren die cruciaal zijn voor de performantie, het stressniveau en de motivatie van medewerkers en dus ook cruciaal zijn voor de organisatie. Daarvoor werkt het team met gestandaardiseerde instrumenten. Het S&A-team heeft ook ervaring in het ontwikkelen van nieuwe instrumenten (o.a. op internet gebaseerde tools) en methodes op maat. Bovendien verrichten de leden van het Research team en het Product Development team ook fundamenteel en toegepast onderzoek op de verzamelde databases om hun kennis en expertise uit te breiden in het domein van de psychosociale aspecten van de werksituatie en om nieuwe tools te ontwikkelen.

Het Support-team is gespecialiseerd in het optimaliseren van factoren die belangrijk zijn voor de performantie en de motivatie van de medewerkers en voor het verminderen van stressgerelateerde klachten en onwelbevinden. Hiervoor werkt het team via projectbegeleiding, advies, directe interventies, specifieke opleidingen en bijstand. Beide teams werken zowel rechtstreeks met bedrijven en organisaties als ondersteunend voor organisaties en overheden die zelf gezondheidsbevorderende doelen hebben.

De aanleiding voor de start van ISW (later dus ISW Limits) was een overleg tussen twee professoren naar aanleiding van een verandering in de wetgeving rond psycho-sociale risico's op het werk. De basis was de overtuiging dat kennis uit arbeids- en gezondheidspsychologie en de omzetting naar praktische interventies een belangrijke bijdrage diende te leveren aan de reductie van psychosociale risico's. Verdere input kwam dankzij contacten met een Nederlandse collega die een therapiebedrijf leidde. Aanvankelijk was het de idee een kleine spin-off op te richten met beperkt kapitaal (een 'uren-bedrijf'). Geleidelijk bleek het nodig deze aanpak uit te breiden met productontwikkeling en verkoop van instrumenten. Geleidelijk werd ook de klemtoon verlegd van een focus op verminderen van stress naar preventie van risico's en optimaliseren van welzijn. Er werd ook geïnternationaliseerd en met meerdere externe partners samen gegaan. Tevens heeft er een management buy-out plaats gevonden.

Cruciaal waren het enthousiasme en missioneringsdrang van de betrokken onderzoekers om het valorisatietraject uit te tekenen en de spin-off uit de startblokken te krijgen. Cruciale elementen in de ontwikkeling van de spin-off waren de symbolische financiële steun van de K.U.Leuven (legitimiteit), de financiële steun en het managementadvies van het Gemma Frisius Fonds en Fortis Investment. Cruciaal was ook de professionalisering door de aanwerving van een CEO (Master in Business Administration in combinatie met Licentie in de Psychologie) en van een stafmedewerker verantwoordelijk voor het aantrekken en begeleiden van de valorisatieprojecten (gedoctrineerd in de schoot van het wetenschappelijk team dat ook ISW had opgericht). Cruciaal in de doorstart, maar ook voor de verdere ontwikkeling van ISW Limits zijn een aantal contracten (waaronder enkele permanente) met grote bedrijven.

De permanente uitdaging ligt erin telkens te innoveren zonder al te ver vooruit te lopen op de markt.

Voor ISW Limits zijn klanten tegelijkertijd ook partners. Ze dragen actief bij tot de ontwikkeling van de valorisatie-aanpak. ISW Limits biedt naast producten en diensten op gebied van optimalisatie van welzijn en reductie van werkgerelateerde stress in economische organisaties (bedrijven, werknemersorganisaties) ook een gamma van producten en diensten ter versterking van de mentale gezondheid van individuen buiten de werkcontext. Hier zijn de partners in het veld geen bedrijven, maar middenveldorganisaties en overheden.

Databronnen

- Interview met de betrokken onderzoeker.
- Interview met een gebruiker.
- Powerpoint presentatie directeur ISW Limits, gepresenteerd tijdens VRWI-workshop dd. 12/02/2010.
- Websites: www.iswlimits.be

CASE 14: Bind-Kracht

Betrokken kennisinstellingen

- Karel de Grote – Hogeschool (KdG), Departement Sociaal-Agogisch Werk
- Katholieke Universiteit Leuven (K.U.Leuven), Onderzoeksinstituut voor Arbeid en Samenleving (HIVA), Onderzoeksgroep Armoede, Maatschappelijke Integratie en Migratie
- Katholieke Hogeschool Kempen (KHK), Departement Sociaal Werk

Korte inhoud

Het initiële Bind-Kracht-project (sept. 2004 – aug. 2007) werd opgestart met als doel de ondersteuning en kwaliteitsverbetering van de hulpverlening aan mensen in armoede via actie-onderzoek, vorming en supervisie.

Aan de basis van het opzet lagen signalen van enerzijds docenten van hogescholen over de nood aan verdere doorvertaling van doctoraal onderzoek over armoede en hulpverlening naar de hulpverleningspraktijk, en anderzijds van hulpverleners over de nood aan ondersteuning en begeleiding op dit vlak.

Onder impuls van de gecontacteerde potentiële opdrachtgever/financierder Cera werd het aanvankelijke opzet sterk uitgebreid van een vertaalslag van de doctorale scriptie en de ontwikkeling van een vorming gedurende een jaar naar een grootschalig valorisatieproject van 3 jaar met veel partners op Vlaams niveau. Dit herwerkte voorstel kreeg het fiat van de potentiële opdrachtgever, zij het dat deze slechts de helft van de sterk toegenomen begroting zou financieren. De beslissing van het onderzoeksteam om in te gaan op dit voorstel bracht met zich mee dat er gedurende het eerste jaar van het project veel bijkomende tijd moest worden geïnvesteerd in het zoeken van co-financiering. Deze werd - voor uiteenlopende bedragen, perioden en/of specifieke onderdelen- gevonden bij de coördinerende instantie KdG via PWO-middelen, de provincie Antwerpen, Porticus en de toenmalige Federaal Minister van Maatschappelijke Integratie. Bij het ontegensprekelijk faciliterend karakter van deze co-financieringen moet wel worden opgemerkt dat zij vaak (maar niet altijd) ook bijkomende taken met zich meebrachten (bijkomende opdrachten, verslagen voor eigen stuurgroepen, ...). Vanaf het tweede jaar genereerde het project ook zijn eerste inkomsten via de inschrijvingsgelden van de cursisten van de ontwikkelde vormingen.

In continue dialoog met alle partners werden doorheen het project onder meer:

- een inzichtenboek ontwikkeld in dialoog met een groep mensen in armoede en met focusgroepen van hulpverleners en van vrijwilligers,
- drie vormingsprogramma's ontwikkeld in dialoog met de focusgroep van hulpverleners en de stuurgroepleden (een 10-daagse herbronningscursus op vraag van de focusgroep van hulpverleners, een 4-daagse vormingscursus op vraag van stuurgroepleden, een specifieke vormingscursus van 6 halve dagen voor vrijwilligers),
- mensen in armoede als coaches betrokken bij het geven van de vormingen,
- een methodiekboek uitgewerkt,
- een actie-onderzoek ondernomen in 4 organisaties naar de organisatorische voorwaarden voor de implementatie van Bind-Kracht.

Bind-Kracht was opgezet als een eindig project. De aanhoudende vraag naar vormingen op maat vanuit een steeds breder wordend gebruikersveld en groeiende inzichten omtrent het nog niet

gerealiseerde valorisatiepotentieel, zette het team evenwel aan om te streven naar continuering. Met behulp van een overgangsfinanciering en praktische steun vanwege de hoofdopdrachtgever kon recurrente financiering voor de verankering van het vormingsluik worden gezocht en uiteindelijk ook gevonden bij het Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin van de Vlaamse overheid. Voor de groeiende Bind-Kracht organisatie, die onder de vorm van een samenwerkingsverband verankerd op KdG als expertisecentrum wordt uitgebouwd, blijken de gevraagde en toegekende middelen ondertussen evenwel te beperkt.

Andere uitdagingen die zich momenteel stellen zijn onder meer:

- het herstel van het evenwicht tussen reactieve continuering en groei (die leidde tot een versnippering over heel uiteenlopende, kleine projecten) en proactieve continuering en groei (die langere en meer intensieve uitdieping van deelthema's binnen een afgebakende 'core business' zou toelaten);
- de exacte, toegepaste en biomedische haalbaarheid van het aanbod voor de weinig kapitaalkrachtige gebruikers in de welzijnssector.

Databronnen

- Het interview met een betrokken onderzoeker.
- Het invulformulier 'genese, netwerk en activiteiten' ingevuld door de geïnterviewde onderzoeker ter voorbereiding van het interview.
- Het interview met een betrokken gebruiker: werkvormdirecteur dagcentra in een Centrum binnen de Bijzondere Jeugdbijstand.
- Bijkomende informatie ontleend aan deskresearch van documenten:
 - o Driessens, K. (2008), Eindverslag PWO-project Bind-Kracht in Armoede 01/01/2005 – 31/08/2008. Antwerpen: KdG - Departement Sociaal-Agogisch Werk.
 - o Jaarverslag Bind-Kracht in Armoede 2009 i.o.v. de Vlaamse overheid, Departement Welzijn, Volksgezondheid en gezin.
 - o Jaarplan Bind-Kracht in Armoede 2010 i.o.v. de Vlaamse overheid, Departement Welzijn, Volksgezondheid en gezin.
 - o Websites:
 - Karel de Grote-Hogeschool: <http://www.kdg.be>
 - Bind-Kracht: <http://www.bindkracht.be>

CASE 15: ICW: opleidingen "wetgevingsleer"

Betrokken kennisinstellingen

- Universiteit Antwerpen (UA), Faculteit Rechten
- Katholieke Universiteit Leuven (K.U.Leuven), Faculteit Rechtsgeleerdheid
- Universiteit Gent (UGent), Faculteit Rechtsgeleerdheid
- Universiteit Hasselt (UHasselt), Instituut voor Mobiliteit (IMOB)
- Hogeschool – Universiteit Brussel (HUB), Faculteit Rechten
- Universiteit van Tilburg (UvT), Faculteit Rechtswetenschappen
- Vrije Universiteit Brussel (VUB)
- Facultés Universitaires Notre-Dame de la Paix (FUNDP), Faculté de Droit

Korte inhoud

Het Interuniversitair Centrum voor Wetgeving (ICW) werd in 2004 opgericht als een overkoepelende structuur voor het wetenschappelijk onderzoek over wetgeving. Het centrum is samengesteld uit academici van verschillende Vlaamse en ook Nederlandse universiteiten en corresponderende leden uit overheidsinstellingen die zich inlaten met wetgeving (o.m. Kamer, Senaat en Vlaams Parlement; Grondwettelijk Hof, Hof van Cassatie en Raad van State; Kancelarijen van de federale en Vlaamse regering; SERV).

Het ICW heeft als voornaamste doelstelling het wetenschappelijk onderzoek inzake wetgeving te bevorderen. Het beoogt daartoe:

- 1° het onderzoek aan te moedigen of zelf te ondernemen, dat kan bijdragen tot de bevordering van de kwaliteit van wetgeving;
- 2° te voorzien in een betere doorstroming van informatie over wetgeving en wetgevingsonderzoek;
- 3° het bevorderen van de contacten tussen onderzoekers, centra en overheidsinstellingen;
- 4° de coördinatie van wetenschappelijke initiatieven en onderwijs- en vormingsinitiatieven.

Het ICW heeft op 30 april 2008 de rechtsvorm van een vereniging zonder winstoogmerk aangenomen.

Het ICW was al langer een aanspreekpunt voor (overheids)instellingen voor wetenschappelijke dienstverlening en het uitvoeren van onderzoeksprojecten inzake wetgeving. Via het fundamenteel en beleidsondersteunend onderzoek heeft het ICW uitgebreide expertise opgebouwd omtrent wetgevingsleer en de kwaliteit van regelgeving.

Verscheidene leden waren reeds voor de oprichting van het ICW betrokken bij vormingssessies voor Vlaamse ambtenaren en beleidsondersteunend onderzoek voor de Dienst Wetsmatiging. Er werd in 2007 een offerte uitgeschreven voor een nieuwe vormingsreeks "wetgevingsleer" (2008-2010) voor Vlaamse ambtenaren en beleidsmedewerkers. Het ICW heeft deze opdracht binnengehaald. De link met het beleidsondersteunend onderzoek is daarbij erg belangrijk.

De lessenreeks bestaat uit verschillende modules voor zowel beginnende als meer ervaren Vlaamse beleidsmedewerkers, over de verschillende fasen en wetgevingstechnieken binnen het wetgevingsproces.

Wat nu? De overheidsopdracht voor de vormingssessies "wetgevingsleer" liep eind 2010 af. Er zal een nieuwe offerte worden uitgeschreven, waarop het ICW zal moeten reageren. Ondertussen blijft het ICW beleidsondersteunend onderzoek uitvoeren.

Databronnen

- 1 interview met een betrokken onderzoeker van UA.
- Het invulformulier 'genese, netwerk en activiteiten' ingevuld door de geïnterviewde onderzoeker ter voorbereiding van het interview.
- 1 interview met een betrokken gebruiker: verantwoordelijke managementontwikkeling van het Vlaamse Agentschap dat de lessen praktisch mee organiseert.

- 1 interview met een betrokken gebruiker: coördinator van de dienst binnen het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap dat de lessen mee inhoudelijk organiseert.
- Websites:
 - o www.centrumwetgeving.be en www.ua.ac.be/icw.
 - o www.wetsmatiging.be/fileadmin/user_upload/Publicaties/brochure_wetgevingsleer2010.pdf.

CASE 16: Online katholieke identiteitsinstrumenten

Betrokken kennisinstellingen

K.U.Leuven, Faculteit Godgeleerdheid, Onderzoekseenheid Pastoraaltheologie

Korte inhoud

Focus van het 'Enhancing Catholic School Identity Project' (ECSIP, aug. 2006 – juli 2009) of zogenaamde 'Victoria Project' is de levensbeschouwelijke identiteit van katholieke scholen vandaag. Het project werd opgestart op vraag van en –aanvankelijk- gefinancierd door het Catholic Education Office (CEOM) van Melbourne, een van de vier bisdommen van de Australische deelstaat Victoria.

Het project is zeer organisch tot stand gekomen, via een synergie van enerzijds een lange traditie van contacten tussen zowel de K.U.Leuven, faculteit Godgeleerdheid als het Vlaams Secretariaat voor Katholiek Onderwijs (VSKO) met Australische organisaties en instituten en anderzijds reeds uitgevoerde onderzoeksprojecten (meestal FWO-projecten) die inhoudelijk de weg voorbereidden.

In de loop van het project vond een verruiming naar de andere drie bisdommen van Victoria plaats. Dit ging gepaard met een verschuiving van de rol van opdrachtgever en financierder naar de overkoepelende Catholic Education Commission of Victoria (CECV).

Het project omvat twee grote luiken. Het eerste luik bestaat uit de ontwikkeling van empirische instrumenten om de katholieke identiteit van scholen te 'meten' en genuanceerd in kaart te brengen. De instrumenten zijn toepasbaar zowel in lagere scholen, in secundaire scholen, als in onderwijsbeleidsinstellingen. Ze worden gecreëerd zowel in het Nederlands als het Engels. Een aantal proefnemingen vindt plaats zowel hier in Vlaanderen, als in Australische scholen. De vragenlijsten worden geïntegreerd in onderzoekswebsites (een Engelse versie op www.schoolidentity.net en een Nederlandse versie op www.schoolidentiteit.be) opdat het verzamelen van informatie snel en handig online kan gebeuren.

Het tweede luik van het onderzoeksproject bestaat uit het ontwikkelen en uittesten van een aantal praktisch-theologische instrumenten, met als doel de ontwikkeling van katholieke schoolidentiteit te begeleiden en ondersteunen. Ook deze instrumenten worden in twee talen gecreëerd, en uitgetoetst zowel in Vlaanderen als in Australië.

Uit de Vlaamse proefonderzoeken voor het ECSIP, waarvan er enkele door studenten werden uitgevoerd, groeide het nieuwe opleidingsonderdeel Theologie, Religie en Onderwijs (TRO), een verplicht onderdeel van de academische lerarenopleiding godsdienst en een keuzevak in de

masteropleiding theologie. Groepjes van 4 à 5 studenten voeren een uitgebreid empirisch onderzoek uit naar de katholieke identiteit van een door het didactisch team geselecteerde Vlaamse onderwijsinstelling (meestal een secundaire school). Hierbij maken ze gebruik van de empirische instrumenten, ontwikkeld in de context van het Australische project. De resultaten worden gebundeld in een lijvig onderzoeksrapport en tijdens een schoolbezoek voorgesteld.

In 2009 werd besloten om het ECSIP te verlengen met twee extra jaren tot juli 2011. In het licht van de eindigheid van deze financiering en met het oog op de continuering en verruiming van de valorisatie (naar bijvoorbeeld andere sectoren dan het onderwijs of een verdere internationalisering) werd en wordt uitgekeken naar een mogelijke verlenging van het project, andere geïnteresseerde partners en/of andere financieringskanalen. Uitdagingen die zich hier stellen zijn de uitklaring van onder meer:

- de intellectuele eigendomsrechten,
- de keuze van proliferatie-opties in verhouding tot het lopende project,
- de beheersbaarheid en exacte, toegepaste en biomedische haalbaarheid van de proliferatie,
- de commercialiseerbaarheid van het instrumentarium,
- de verhouding fundamenteel – praktisch onderzoek,
- het aanhouden van het momentum van de valorisatie.

Contacten met de K.U.Leuven Research & Development (LRD) dienst leidden reeds tot de opstart van een commercialiseringsproces waarbij de ontwikkelde instrumenten online beschikbaar zouden worden voor betalende derden. De bedoeling is niet om winst te maken, maar wel om eventueel gegenereerde middelen te herinvesteren zodat de website zelfbedruipend en generisch is.

Ondertussen:

- werd de discussie omtrent intellectuele eigendomsrechten afgerond. De nieuwe 'contractual letter' vermeldt in zoveel woorden dat de meetinstrumenten, de onderzoeksmethodologie en de (Engelstalige) onderzoekswebsite 'gedeeld eigendom' zijn van zowel de CECV als de K.U.Leuven, en door beide partijen onbeperkt gebruikt mogen worden.
- werd afgelopen augustus (2010) een mondelinge overeenkomst gemaakt om het ECSIP nogmaals te verlengen met vier jaren (augustus 2011 tot juli 2015). Het opzet van deze tweede verlenging wordt momenteel onderhandeld, maar zal wellicht neerkomen op het doorlichten van zo goed als alle 480 primaire en secundaire scholen in de vier bisdommen van Victoria, als vast onderdeel van het zogenaamde 'School Improvement framework'.
- werd onlangs een principe-overeenkomst bereikt met de vzw OZCS Koepel (Zusters der Christelijke Scholen van Vorselaar) om gedurende het schooljaar 2011-2012 de twaalf secundaire scholen die vallen onder deze inrichtende macht in groep te onderzoeken aan de hand van zowel kwantitatieve als kwalitatieve onderzoeksmethodologieën. De scholen zullen tevens worden begeleid in het zoeken naar antwoorden op de vraag hoe de (katholieke) identiteit verder te ontwikkelen naar de toekomst toe.

Databronnen

- Het interview met een betrokken onderzoeker.
- De schriftelijke aanvullingen in het verslag van een medewerker van de geïnterviewde onderzoeker.
- Het invulformulier 'genese, netwerk en activiteiten' ingevuld door de geïnterviewde onderzoeker en een medewerker ter voorbereiding van het interview.

- Het interview met een betrokken gebruiker: de voorzitter van de koepel-vzw van de Vlaamse Jezuïetencolleges.
- Bijkomende informatie ontleend aan deskresearch van documenten:
 - Z.n., (z.d.), *Onderzoeksproject: Enhancing Catholic School identity. Een korte voorstelling*. Leuven: K.U.Leuven, faculteit Godgeleerdheid.
 - Pollefeyt, D. & Bouwens, J. (2009), *Identiteit van scholen in beeld gebracht. Empirische methodologie voor kwantitatief onderzoek naar de katholieke identiteit van van een onderwijsinstelling*. Leuven: K.U.Leuven, faculteit Godgeleerdheid.
 - Pollefeyt, D. & Bouwens, J. (2009), *De Melbourne Schaal 'for dummies'*. Leuven: K.U.Leuven, faculteit Godgeleerdheid, Centrum Academische lerarenopleiding.
 - Pollefeyt, D. & Bouwens, J. (2009), *De Postkritische Geloofsschaal 'for dummies'*. Leuven: K.U.Leuven, faculteit Godgeleerdheid, Centrum Academische lerarenopleiding.
 - Pollefeyt, D. & Bouwens, J. (2009), *De Victoria Schaal 'for dummies'*. Leuven: K.U.Leuven, faculteit Godgeleerdheid, Centrum Academische lerarenopleiding.
 - Z.n., (z.d.), *Theologie, Religie en Onderwijs (TRO) 2010-2011. Tijdsplanning*. Leuven: K.U.Leuven, faculteit Godgeleerdheid.
 - Z.n., (2010), *Theologie, Religie en Onderwijs (TRO) 2010-2011. Vakbeschrijving*. Leuven: K.U.Leuven, faculteit Godgeleerdheid.
 - Websites:
 - K.U.Leuven, faculteit Godgeleerdheid: <http://theo.kuleuven.be/pag/nl>
 - Theologie, Onderwijs en Multimedia: Actieve Samenwerking: <http://www.kuleuven.be/thomas>

CASE 17: Flanders Synergy

Betrokken kennisinstellingen

- Katholieke Universiteit Leuven (K.U.Leuven)
 - Centrum voor Sociologisch Onderzoek

Korte inhoud

Flanders Synergy (FS) is een Competentiepool die in 2009 werd opgericht met cofinanciering van gebruikers en die structurele financiering ontvangt van IWT tot einde 2012.

De wetenschappelijke wortels liggen in het sociotechnisch onderzoek dat in de jaren tachtig opgang maakte in Nederland. In Vlaanderen werd een ESF-oproep geformuleerd in het kader waarvan, met wetenschappelijke begeleiding, een Task Force werd opgezet en rondetafelconferenties werden georganiseerd. IWT-financiering heeft het vervolgens mogelijk gemaakt om een haalbaarheidsstudie te maken voor een competentiepool en de competentiepool uiteindelijk op te richten. Voor de competentiepool was cofinanciering nodig uit het gebruikersveld. Een deel van de pilootprojecten van de ESF-call werd, samen met enkele andere bedrijven, gebruikers (ambassadeurs) van de competentiepool.

De competentiepool promoot, bevordert en initieert innovaties op vlak van arbeidsorganisatie in Vlaamse bedrijven, social profit organisaties en overheidsbedrijven met het oog op meer slagvaardige organisaties (in termen van efficiëntie, flexibiliteit, kwaliteitsvolle werking, innovatief

en duurzaam karakter) en een betere kwaliteit van de arbeid (meer “actieve” jobs). De innovaties zijn nodig om meer mensen aan de slag te houden, in actieve en aantrekkelijke jobs. FS doet aan kenniscreatie door middel van wetenschappelijk onderzoek, creatie van nieuwe modellen, inzichten en instrumenten. FS ondersteunt bedrijven, organisaties en instellingen bij de voorbereiding en de implementatie van IAO projecten en dissimineert en promoot IAO naar een breed netwerk (kennisdiffusie).

Eigen aan de competentiepool van Flanders Synergy is de wisselwerking tussen toegepast en fundamenteel onderzoek. Op basis van de ervaringen met veranderingspraktijken wordt er fundamenteel en toegepast onderzoek rond het thema van arbeidsorganisatie verricht. De wetenschappers houden de vinger aan de pols met de praktijk en vertalen de vergaarde kennis in concrete instrumenten die de veranderingspraktijk in organisaties ondersteunen.

FS organiseert jaarlijks een congres en regionale zowel als thematische netwerkingactiviteiten voor ondernemingen. De netwerking wordt voortdurend gevoed met inzichten uit toegepast en fundamenteel wetenschappelijk onderzoek. FS biedt ook aan consultants de kans om hun ervaringen uit te wisselen, antwoorden op vakproblemen te zoeken, kennis te maken met nieuwe invalshoeken en kennis te maken met nieuwe invalshoeken. FS organiseert ook opleidingen tot consultants innovatieve arbeidsorganisatie (eerste in 2009-2010) en een vierdaagse kennismaking met het vernieuwen van de arbeidsorganisatie. FS biedt eerste lijnsadvies aan organisaties, en ondersteunt organisaties financieel wanneer ze tweedelijnsadvies inhuren bij externe consultants, opgeleid door de competentiepool, tijdens de uitvoering van een project.

De grote uitdaging naar de toekomst toe ligt erin dat de structurele financiering voor competentiepolen in principe eindig is en dat de competentiepolen zelfbedruipend moeten kunnen zijn.

Databronnen

- Interview met de betrokken onderzoeker.
- Interview met twee gebruikers:
 - Een uit de for profit sector
 - Een uit de non-profit sector.
- Documenten:
 - o Van Hootegem, G., van Amelsvoort, P., Van Beek, G., Huys, R. (2008). *Anders organiseren & beter werken: handboek sociale innovatie en erandermanagement*. Synergie-'trilogie', 1. Leuven: Acco.
 - o Van Hootegem, G., Huys, R., Van Beek, G., Beens, E. (2008). *In het land van Flanders synergy: werken en ondernemen in een innovatieve economie*. Synergie-'trilogie', 3. Leuven: Acco.
- Websites:
 - www.flanderssynergy.be

CASE 18: Geweld in de welzijnssector

Betrokken kennisinstellingen

- Katholieke Hogeschool Limburg (KHLim), Departement Sociaal-Agogisch Werk
- EHSAL- Hogeschool-Universiteit Brussel (HUB)

Korte inhoud

Het PWO-project 'Geweld in de welzijnssector: uitzonderlijk en alledaags' (sept. 2005 – aug. 2008) werd opgestart met als doel het formuleren van aanbevelingen naar de praktijk toe op het vlak van agressief gedrag binnen residentiële voorzieningen van de Bijzondere Jeugdbijstand. Tevens werd de ontwikkeling van instrumenten vooropgesteld met behulp waarvan praktijkwerkers de eigen organisatie kunnen screenen op sterktes en zwaktes en incidenten kunnen evalueren.

Aan de basis van het opzet lag een synergie van signalen uit het praktijkveld, impulsen in het kader van FESET⁵, verhoogde beleidsaandacht via de werkgroep 'zorgzaam omgaan met agressie' onder toenmalig Vlaams minister van Welzijn, Gezondheid en Gelijke Kansen en een seminariewerk over agressie in de welzijnssector van KHLim-studenten uit het 3de jaar grauaat orthopedagogie.

Een opmerkelijk gegeven in de onderzoekscontext is dat een van de twee deeltijds betrokken onderzoekers tevens deeltijds werkte in een residentiële voorzieningen van de Bijzondere Jeugdbijstand en aldus tegelijkertijd deel uitmaakte van de beoogde gebruikers.

Praktijkwerkers waren tevens betrokken in de begeleidende kenniskring. Vooral onder hun impuls werd afgestapt van het kwantitatieve luik in het onderzoeksopzet en de aandacht toegespits op het verwerven van inzicht in de processen en de beïnvloedende factoren die op micro- en mesoniveau een rol spelen bij agressief gedrag binnen de voorzieningen.

Na een intensieve voorbereiding werden over beide betrokken hogescholen 14 focusgroepen georganiseerd waaraan uit 30 verschillende voorzieningen 79 deelnemers deelnamen uit de drie beoogde subgroepen: jongeren, begeleiders en staf-en directieleden.

Na de analyse van de focusgroepen en de vertaling van de bevindingen naar een werkbaar en inzichtelijk kader, werd de aandacht in een tweede fase gericht op het formuleren van aanbevelingen. Het besef dat er nog andere actoren betrokken zijn bij agressieincidenten en/of het complexe gebeuren binnen een leefgroep zette hier aan tot een verruiming van de onderzoeksvraag, een verbreding van het onderzoeksveld en - aldus - bijkomende onderzoeksacties. Door middel van expertgroepen werd een bevraging naar aanbevelingen georganiseerd bij drie weerhouden actoren: de voorziening (meso), de overheid en koepelorganisaties (macro), de opleiding (macro).

Het eindrapport beoogt een verbreding van de blik op het probleem en aanknopingspunten voor concrete acties in de praktijk. De complexiteit van de vastgestelde beïnvloedende factoren maakt dat de vooropgestelde ontwikkeling van praktisch hanteerbare instrumenten (nog) niet werd gerealiseerd.

⁵ Formation d'Éducateur Sociaux Européens / Formation European Social Educator Training

Een verdere valorisatie van de onderzoeksresultaten zit wel mee verweven in enkele ruimere ontwikkelingen, zoals in de oprichting van een expertisecentrum van KHLim i.s.m. Huize Levensruimte rond conflict- en agressiehantering in hulpverlening en onderwijs, en in vervolgonderzoek, zoals het PWO-project 'Agressie in de schoolcontext'.

Databronnen

- Het interview met een betrokken onderzoeker/gebruiker.
- Het invulformulier 'genese, netwerk en activiteiten' ingevuld door de geïnterviewde onderzoeker/gebruiker ter voorbereiding van het interview.
- Bijkomende informatie ontleend aan deskresearch van documenten:
 - o Leers, B. & Philips, P. (2008), Geweld in de welzijnssector; uitzonderlijk en alledaags. Eindrapport. Hasselt: Katholieke Hogeschool Limburg.
 - o Websites:
 - Katholieke Hogeschool Limburg (KHLim): <http://www.khlim.be>
 - KHLim, QUADRI vorming onderzoek dienstverlening: http://www.khlim.be/2324/QUADRI_vorming_-_onderzoek_-_dienstverlening.html
 - **Huize Levensruimte**, Begeleidingstehuis Bijzondere Jeugdbijstand: <http://www.huizelevensruimte.be/Levensrm>

CASE 19: Kindvriendelijk ziekenhuis

Betrokken kennisinstellingen

- Hogeschool Gent (HOGENT)
 - o Departement KASK (Koninklijke Academie voor Schone Kunsten), Optie Interieurvormgeving
- Universiteit Gent (UGent)
 - o Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen

Korte inhoud

Het project 'Kindvriendelijk Ziekenhuis' is een PWO-project (Projectmatig Wetenschappelijk Onderzoek) dat wordt uitgevoerd in een samenwerkingsverband tussen de Hogeschool Gent (departement Kask), de Universiteit Gent (Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen) en het Gentse ziekenhuis AZ Jan Palfijn AV (als gebruiker). Het project loopt van 2008 tot 2012.

Het project heeft als missie het ziekenhuis 'kindvriendelijker' te maken door gebruik van aangepaste vormgeving en interieur en door de introductie van kunst(werken). Door de inbreng van culturele elementen, wil men, bij uitbreiding, het ziekenhuis aangenamer maken voor iedereen (patiënten, bezoekers, personeelsleden). Het project werd geïnitieerd door het AZ Jan Palfijn dat de inhoudelijke idee aanbracht; wat de theoretische invalshoeken betreft, wordt gebruik gemaakt van (inter)nationale literatuur, onderzoeksresultaten van wetenschappelijk onderzoek uitgevoerd aan de Universiteit Gent en eigen (theoretiserend) onderzoek binnen het Departement KASK.

Het project wordt gecoördineerd door de Hogeschool Gent, en meer bepaald door het Departement KASK. Studenten Vormgeving en Interieur enerzijds, Kunsten anderzijds, krijgen binnen het kader van hun opleiding, de opdracht een project uit te werken om specifieke afdelingen van het ziekenhuis kindvriendelijker te maken. Ze kunnen hierbij gebruik maken van de wetenschappelijke basisgegevens, van de informatie verstrekt door het AZ Jan Palfijn, en van de kennis aangeleverd binnen de eigen instelling. Om de resultaten van de opdrachten zo goed mogelijk af te stemmen op de vraag van het ziekenhuis wordt samengewerkt met een werkgroep van personeelsleden van het AZ Jan Palfijn. Er is eveneens een PWO-stuurgroep waarin het AZ Jan Palfijn betrokken is.

In eerste instantie is binnen het project de gebruiker het AZ Jan Palfijn, maar bij uitbreiding zijn alle Vlaamse ziekenhuizen en zorginstellingen potentiële gebruikers. Uit het symposium dat in juni 2010 in het kader van dit project werd georganiseerd, blijkt dat de belangstelling van de ziekenhuissector groot is.

Het project heeft tot nog toe geleid tot de realisatie van een symposium met bijhorende brochure en tot een website. Verdere publicaties worden beoogd.

Databronnen

- Het interview met de betrokken onderzoekers van de Hogeschool Gent.
- Het invulformulier 'genese, netwerk en activiteiten' ingevuld door de geïnterviewde onderzoekers ter voorbereiding van het interview.
- Het interview met vertegenwoordigers van de gebruiker, het AZ Jan Palfijn Gent AV.
- De website: <http://www.kindvriendelijkziekenhuis.be/>
- Andere documenten:
 - o programma symposium 24 juni 2010
 - o brochure/boekje uitgegeven n.a.v. bovenvermeld symposium

CASE 20: FARO

Betrokken kennisinstellingen

- FARO - Vlaams Steunpunt voor Cultureel Erfgoed vzw

Korte inhoud

FARO is een Steunpunt dat wordt gefinancierd door de Vlaamse Gemeenschap; de oprichting van FARO dateert van 2008 en resulteert uit een fusie van het Vlaams Centrum voor Volkscultuur vzw (opgericht in 1999) en Culturele Biografie Vlaanderen vzw (opgericht in 2001). De erkenning van FARO als Steunpunt dateert van 2009.

Als Steunpunt heeft FARO de opdracht om aan praktijkondersteuning- en ontwikkeling te doen binnen de sector van het cultureel erfgoed, en om te werken rond beeldvorming en communicatie rond cultureel erfgoed en cultureel-erfgoedgemeenschappen in Vlaanderen. FARO is op korte termijn een erkende en belangrijke speler geworden (in Vlaanderen, maar ook internationaal) in de sector van het cultureel erfgoed. FARO initieert onderzoek bij andere instellingen en voert zelf onderzoek uit, doet aan dienstverlening voor de sector, verleent advies aan de sector en aan de overheid, doet aan praktijkonderzoek en -praktijkondersteuning (al dan

niet op basis van contracten). Het meeste onderzoek is 'gericht' en heeft een hoog valorisatiepotentieel. Er is samenwerking met diverse academische partners, innovatiepartners, overheden en internationale partners om O&O-projecten te ontwikkelen. Er worden eigen onderzoeksvoorstellen geformuleerd, er wordt ingegaan op oproepen in het kader van onderzoeksprojecten, op vragen van de Vlaamse overheid, op aanbiedingen in het kader van contractonderzoek via openbare aanbestedingen.

Belangrijke verwezenlijkingen in de periode 2009-2011 zijn de ontwikkeling van innovatietrajecten (BOM-Vlaanderen, Archipel, Erfgoed 2.0, EPICS), samenwerking in internationale projecten (ENUMERATE, Europeana 1.0), onderzoeksopdrachten voor de Vlaamse overheid (Prisma, Open Depot, Spectrum), ontwikkelingsgerichte onderzoeks- en/of participatieprojecten, de coördinatie van grote evenementen (Erfgoeddag, Week van de Smaak, ...), enzovoort. FARO is niet erkend als kennisinstelling of onderzoeksinstelling maar wil zich naar de toekomst toe wel (verder) profileren als kennisinstelling. FARO stelt in te spelen / actief in te werken op een sector met groot valorisatiepotentieel, hetwelk niet gebeurt door de academische instellingen.

Databronnen

- Het interview met de betrokken onderzoekers.
- Het invulformulier 'genese, netwerk en activiteiten' ingevuld door de geïnterviewde onderzoekers + een bijlage hierbij m.b.t. de problemen die FARO ondervindt.
- Het interview met een betrokken gebruiker.
- Documenten:
 - o Het beleidsplan 2009-2011 van FARO.
- De website:
 - o www.faronet.be

3 Een diepte-zicht: het proces van valorisatie in de 20 cases ontrafeld

Steenssens, K. m.m.v. Gijssels, C., Hubeau, B., Verlinden, V. & W. Ysebaert

In dit hoofdstuk stellen we de belangrijkste bevindingen voor die uit de cross case-analyse naar voren komen. We enten deze bevindingen op een ideaaltypisch chronologisch projectverloop: van het idee voor het project tot de 'nazorg', continuering en proliferatie ervan. Daarbij ontrafelen we het proces in zijn verschillende onderdelen. We besteden bijzondere aandacht naar de vastgestelde knelpunten, uitdagingen en mogelijkheden als aanknopingspunten voor verbetervoorstellen.

3.1 Dispositie ten aanzien van valorisatie⁶

Peilend naar hun houding ten aanzien van valorisatie van onderzoek in het algemeen, vroegen we onze respondenten onder meer naar de mate waarin en de wijze waarop valorisatie van onderzoek voor hen een kwestie is van 'moeten', 'mogen', 'kunnen' en/of 'willen'. Met name de kwestie 'moeten' lokte hierbij heel wat reactie uit. Opvallend daarbij is dat zowel de onderzoekers als de gebruikers onder onze respondenten het belang van valorisatie uitdrukkelijk onderschrijven,⁷ maar vaak tegelijkertijd expliciet het evenwaardige belang benadrukken van fundamenteel onderzoek, hier begrepen als: onderzoek dat intentioneel niet (onmiddellijk) op valorisatie is gericht.

Samengevat, luidt de grootst gemeenschappelijke deler in de houding van onze respondenten ten aanzien van valorisatie als volgt.

Valorisatie van wetenschappelijk onderzoek moet, maar niet alle onderzoek moet intentioneel (onmiddellijk) op valorisatie gericht zijn: toegepast én fundamenteel onderzoek zijn belangrijk en moeten op gelijkwaardige en interagerende wijze naast elkaar bestaan.

3.1.1 Het belang van valorisatie, van onderzoek dat er intentioneel op is gericht én van onderzoek dat er intentioneel niet (onmiddellijk) op is gericht

Wat het 'moeten' van valorisatie betreft, verwijzen de respondenten naar een of meerdere van de volgende maatschappelijke plichten die zij aan het wetenschappelijk onderzoeksveld toedichten.

- De sociale plicht: wetenschap moet ten dienst staan van de praktijk, het verbeteren van de samenleving.
- De democratische plicht: onderzoekers moeten mee in het maatschappelijk debat stappen.

⁶ Doorheen de tekst dient 'valorisatie', tenzij uitdrukkelijk anders vermeld, steeds te worden opgevat als 'maatschappelijke valorisatie'

⁷ We herinneren eraan dat onze respondenten, gezien de selectiecriteria, allen in mindere of meerdere mate op valorisatie van onderzoek betrokken zijn.

- De financiële verantwoordingsplicht: er moet 'return on investment' zijn.

Het belang van fundamenteel onderzoek als onderzoek dat intentioneel niet (onmiddellijk) op valorisatie is gericht, wordt door de respondenten voornamelijk geduid als een noodzakelijke vrijplaats voor experiment, creativiteit en vernieuwing.

Enkele respondenten wijzen tevens op de noodzakelijke mogelijkheid die het biedt om het volledige werkterrein te behouden. Vanuit een langetermijnperspectief waarschuwen zij voor een te grote koppeling van onderzoek aan vragen in de huidige maatschappelijke context. Tegelijk stellen sommige respondenten uitdrukkelijk dat fundamenteel onderzoek op langere termijn ook tot toegepast onderzoek of valorisatie 'kan' dan wel 'moet' leiden. Zij pleiten ervoor:

- om ook hier al van bij de aanvang (samen met de praktijk) na te denken over mogelijkheden op het vlak van valorisatie.
- om voldoende aandacht te besteden aan het 'schakelen' van de verworven kennis door onmiddellijke valorisatie van de onderzoeksresultaten of door een vervolgtraject middels toegepast onderzoek.

Voor het belang van fundamenteel onderzoek als onderzoek dat intentioneel niet (onmiddellijk) op valorisatie is gericht, wordt er ten slotte ook nog op gewezen dat, indien het kwalitatief hoogstaand is, het ook mogelijkheden voor valorisatie en/door toegepast onderzoek aantrekt.

Hoewel de onderlinge relatie tussen fundamenteel en toegepast onderzoek nog vaak als een eenrichtingsrelatie wordt gekarakteriseerd, benadrukken vooral respondenten uit het onderzoeksveld de wederzijds voedende relatie tussen beide types van onderzoek. Zij wijzen op de mogelijkheid van toegepast onderzoek ('in de weerbarstige realiteit') om fundamenteel onderzoek te voeden door:

- het creëren van data,
- het aanzetten tot verschuivingen en aanpassingen in theoretische concepten.

3.1.2 Een taak van hogescholen en/of van universiteiten?

Het onderkende belang van enerzijds valorisatie van onderzoek en intentioneel op valorisatie gericht onderzoek (het 'toegepast onderzoek'), maar anderzijds ook van intentioneel niet (onmiddellijk) op valorisatie gericht onderzoek (het 'fundamenteel onderzoek') en van de wederzijds voedende relatie tussen fundamenteel en toegepast onderzoek, krijgt een complement in de door onze respondenten in grote mate gedeelde opvatting dat beide types van onderzoek op gelijkwaardige en interagerende wijze naast elkaar moeten bestaan.

Wel wordt deze opvatting enigszins doorkruist door verschillen in opvattingen over waar en hoe deze gelijkwaardige, interagerende relatie dient te worden gerealiseerd: in samenwerkingsrelaties tussen hogescholen en universiteiten, binnen de universiteiten en/of binnen de hogescholen?⁸

⁸ De hier vermelde ervaringen moeten in het licht gezien worden van de verschuivingen in het hoger onderwijslandschap. De cases hebben betrekking op een vroege fase in de nog steeds voortschrijdende hervorming van het hoger onderwijslandschap richting een geïntegreerde hoger onderwijsruimte. De ervaringen zullen veranderen naarmate het hoger onderwijslandschap verder verandert.

Sommige respondenten vinden dat fundamenteel onderzoek het prerogatief is van de universiteiten en toegepast onderzoek de fundamentele taak van hogescholen. Anderen daarentegen vinden dat beide types van onderzoek aan beide types van instellingen moeten kunnen plaatsvinden. Overwegend beschouwen de hogeschoolonderzoekers onder onze respondenten valorisatie en toegepast onderzoek bij uitstek als hun terrein en fundamenteel onderzoek bij uitstek als het terrein van universitaire onderzoekers. Zij moeten dan in samenwerkingsrelaties elkaars expertise kunnen betrekken. Eén hogeschoolonderzoeker pleit er evenwel voor dat ook de financieringskanalen voor fundamenteel onderzoek meer toegankelijk worden voor hogeschoolonderzoekers.

De universitaire onderzoekers wijzen op de plicht en het belang (cf. de hierboven aangehaalde argumenten) om ook binnen de universiteit fundamenteel onderzoek, toegepast onderzoek én valorisatie te combineren.

3.1.3 Aanknopingspunten voor verbetervoorstellen

Bij de verschillende besproken aspecten van de dispositie van onze respondenten ten aanzien van valorisatie van onderzoeksresultaten, formuleren zij een aantal knelpunten, vragen en uitdagingen die kunnen worden aangeprezen om te komen tot verbetervoorstellen.

Op het maatschappelijk macroniveau gaat het om volgende aanknopingspunten voor verbetervoorstellen.

- Knelpunt: De basisvoorwaarde om tot een optimale maatschappelijke valorisatie van onderzoek in de humane en sociale wetenschappen te komen wordt niet gerealiseerd: er is onvoldoende expliciete (h)erkenning van de waarde en het belang ervan door beleids(adviserende) instanties.
- Knelpunt: Er worden te weinig middelen ingezet voor maatschappelijke O&O-projecten.
- Uitdaging: Meer (h)erkenning en/door meer middelen voor valorisatie en met name voor intentioneel op valorisatie gericht onderzoek, mag fundamenteel onderzoek, begrepen als onderzoek dat intentioneel niet (onmiddellijk) op valorisatie is gericht, niet (verder) in de verdrukking brengen.
- Vraag naar uitklaring: Valorisatie, toegepast en fundamenteel onderzoek: wat is de taak van wie? Ergo: welke (onderzoeks)financieringskanalen worden toegankelijk gemaakt voor wie?

Op het maatschappelijk mesoniveau worden volgende twee aanknopingspunten voor verbetervoorstellen benadrukt.

- Knelpunt: Er is (in het bijzonder aan de universiteiten) gebrek aan waardering en incentives voor valorisatie en voor toegepast onderzoek. Meer specifiek worden volgende drie deelaspecten van dit knelpunt ter sprake gebracht.
 - o Valorisatie wordt niet 'gevaloriseerd' in benoemingsprocedures en allocatiemechanismen. Hieraan gekoppeld wordt expliciet de vraag gesteld naar:

- gelijkwaardige waardering van valorisatie en van toegepast onderzoek (in vergelijking met het zogenaamd fundamenteel onderzoek) in het personeels- en allocatiebeleid van de kennisinstellingen.
 - (h)erkenning van de nood aan differentiatie in functieprofielen van academici.
- Er is een gepercipieerd statusverschil tussen fundamenteel onderzoek en toegepast onderzoek (respectievelijk: hoger – lager) dat (slechts) deels wordt toegeschreven aan het verschil in ‘valorisatie’ ervan. Er wordt ook expliciet gewag gemaakt van de nood aan:
 - het stimuleren van een mentaliteitswijziging.
- Gekoppeld aan de vraag naar meer institutionele waardering van valorisatie, wordt de nood gesignaleerd aan:
 - valorisatie-indatoren, kwaliteitscriteria voor maatschappelijke valorisatie (specifiek voor humane en sociale wetenschappen).
- Knelpunt: Er is een gebrek aan competentieverwerving op het vlak van valorisatie van wetenschappelijk onderzoekers in de humane en sociale wetenschappen. Vanuit de achterliggende vaststelling dat efficiënte valorisatie vaak zowel een interdisciplinaire benadering als inzicht in de logica en werkingsprincipes van het praktijk- en beleidsveld vereist, worden volgende deelaspecten van dit knelpunt ter sprake gebracht.
 - De opleiding van studenten is te vak- en wetenschapsspecifiek. Hieraan gekoppeld wordt expliciet de vraag gesteld naar:
 - bredere opleidingen.
 - snellere contacten tussen studenten en werkveld.
 - Het carrièrepad van onderzoekers is te strikt academisch. Hieraan gekoppeld wordt expliciet de vraag gesteld naar:
 - praktijkstages voor onderzoekers.
 - ‘Baekelandbeurzen’ voor humane en sociale wetenschappen.
 - brede training en opleiding op het vlak van valorisatie voor onderzoekers uit de humane en sociale wetenschappen.

Knelpunten op het individueel niveau komen in onze interviews in het kader van de casestudies minder ter sprake. Een eerder negatieve beleving van types van onderzoek die intentioneel op valorisatie gericht zijn (het strategisch en toegepast onderzoek) spreekt wel uit volgende opgetekende kwalificaties ervan:

- ‘Je leert zelf weinig nieuws bij’.
- ‘Het is een opgelegde verplichting’.

Op de mate waarin en de wijze waarop deze vormen van beleving samenhangen met eerder genoemde vaststellingen (zoals de opvatting van de relatie tussen fundamenteel en toegepast onderzoek als een eenrichtingsrelatie, het tekort aan middelen voor fundamenteel onderzoek en het gepercipieerde statusverschil tussen fundamenteel en toegepast onderzoek) kunnen we in het beknopte tijdsbestek van deze studie niet verder ingaan.

3.2 De wortels: ontstaan van het idee voor / de vraag naar de case

In het invulformulier over de genese en het netwerk van de betrokken case, maar ook in de interviews met de onderzoekers en de gebruikers brachten we het ontstaan van de case ter sprake, evenals de vraag naar welke elementen hierin belangrijk worden geacht in functie van valorisatie van onderzoek. De rode draad doorheen de verzamelde data terzake kan als volgt worden omschreven.

Maatschappelijk relevant onderzoek is een basisvoorwaarde voor effectieve valorisatie. Om hiertoe te komen, is netwerking van primair belang.

3.2.1 Het belang van netwerking voor valorisatie: komen tot maatschappelijk relevant onderzoek

Zowel de onderzoekers als de gebruikers onder onze respondenten beschouwen netwerking als een element dat van primair belang is om te komen tot maatschappelijk relevant onderzoek. Daarbij verwijzen zij expliciet naar het ontwikkelen en onderhouden van een of meerdere van deze drie (deel)netwerken.

- Netwerking tussen onderzoekers, met name in functie van:
 - o multidisciplinair onderzoek.
 - o interregionaal en internationaal onderzoek.
- Netwerking tussen onderzoekers en gebruikers, met name in functie van:
 - o het creëren van wederzijdse ingangen en het uitwisselen van ideeën.
- Netwerking tussen opdrachtgevers en gebruikers (vb. tussen een overheid en het betrokken praktijkveld), met name in functie van:
 - o onderlinge afstemming over relevante vragen en opdrachten.

Aanvullend merken we hierbij nog op dat in een aantal cases een veranderde regelgeving wordt genoemd als de aanleidinggevende 'window of opportunity'.

3.2.2 Aanknopingspunten voor verbetervoorstellen

Bij het onderkende primaire belang van netwerking formuleren onze respondenten enkele knelpunten, en voorstellen met het oog op verbetervoorstellen.

- Knelpunt: Er bestaan schotten tussen de kennisinstellingen en tussen de disciplines. Hieraan gekoppeld wordt, overwegend door onderzoekers onder onze respondenten, expliciet de vraag gesteld naar:
 - o meer daadwerkelijke interdisciplinaire kennisinstellingen en samenwerkingsverbanden tussen onderzoekers. Men wijst hierbij op het belang van:
 - fysieke nabijheid,
 - veel onderlinge communicatie.
- Knelpunt: De relevantie van overheidsopdrachten is voor het werkveld niet altijd duidelijk. Hieraan gekoppeld wordt, met name door gebruikers onder onze respondenten, expliciet de vraag gesteld naar:

- een platform voor vraagontwikkeling waarin overheid, praktijk en kennisinstellingen elkaar vinden.
- Uitdaging: Netwerking vraagt veel tijd. Hieraan gekoppeld wordt, met name door onderzoekers onder onze respondenten, expliciet de vraag gesteld naar:
 - middelen (tijd) voor netwerking.

3.3 Uitwerking van het opzet

Ook de uitwerking van het opzet van de cases bevroegen we in het invulformulier en in de interviews met de onderzoekers en de gebruikers. Onze aandacht ging hierbij in het bijzonder naar samenwerkingsverbanden die werden aangegaan.

Samengevat luidt de overkoepelende vaststelling als volgt.

Samenwerking (interdisciplinair, tussen hogescholen en universiteiten, met gebruikers) biedt een grote meerwaarde maar is tevens een grote uitdaging op organisatorisch en inhoudelijk vlak.

In de volgende drie paragrafen gaan we op elk van deze samenwerkingsverbanden verder in.

3.3.1 Interdisciplinaire samenwerking

De onderzoekers onder onze respondenten geven aan dat interdisciplinaire samenwerking een uitdaging is waaraan kan worden gewerkt mits er voldoende tijd voor wordt voorzien.

Wat de uitdaging van het interdisciplinair samenwerken betreft, worden volgende aspecten genoemd:

- De eigen structuren en culturen van de verschillende disciplines.
- Een verschil in prioriteiten tussen verschillende disciplines.
- Opvattingen over statusverschillen tussen onderzoekers van verschillende disciplines (wetenschappers uit de humane en sociale wetenschappen vermeldden vaak dat ze een houding van superioriteit ervaren bij met name ingenieurs).
- Wederzijds onbegrip, met name door het discipline-eigen discours en taalgebruik.

Enkele respondenten wijzen op faciliterende factoren waarlangs deze uitdaging actief kan worden aangegaan, mits er voldoende tijd voor is voorzien. Deze kunnen als volgt worden gegroepeerd:

- Zorgen voor een hechte teamwerking van bij de aanvang en doorlopend, door:
 - veel communicatie.
 - fysieke nabijheid.
- Elkaars taal leren spreken, door:
 - het inschakelen van brugfiguren die vertrouwd zijn of op zijn minst voeling hebben met de verschillende disciplines.
 - het inzetten van filosofie als gemeenschappelijke metataal. Filosofen kunnen helpen de onderliggende fundamentele perspectieven en vragen te expliciteren.
 - het toepassen van concrete samenwerkingsmethoden die de creativiteit bevorderen (visueel werken, samen iets dóen, ...).
 - deel te nemen aan interdisciplinaire studiedagen.

3.3.2 Samenwerking tussen hogescholen en universiteiten

De respondenten van wie de cases betrekking hebben op een samenwerking tussen een of meerdere hogescholen en een of meerdere universiteiten, zijn overwegend verbonden aan hogescholen.

Wat de meerwaarde van deze samenwerking betreft, wijzen zij op volgende aspecten:

- Elk heeft een eigen expertise.
- Elk heeft een eigen netwerk.
- Het betrekken van een universiteit versterkt de weerklank (en daarmee de mogelijke impact) van een case.

Toch, merken ze op, is ook deze samenwerking een uitdaging omwille van:

- de eigen structuren en culturen van de hogeschool- en universitaire instellingen.
- de eigen prioriteiten van de hogeschool- en universitaire instellingen. Deze worden soms nader gespecificeerd als respectievelijk: het realiseren van veranderingen in het werkveld versus het realiseren van A1-publicaties.

3.3.3 Samenwerking met gebruikers

Zowel gebruikers als onderzoekers onder onze respondenten met ervaring terzake, wijzen op de meervoudige meerwaarde die een *participatief* engagement van de (potentiële) gebruikers kan bieden. Deze meerwaarde wordt door hen gesitueerd op volgende vlakken.

- Op het vlak van kennisverwerving: de wederzijdse bevruchting tussen kennis uit de praktijk en theoretische kennis is sterk.
- Op het methodologisch vlak, met name door een betere bereikbaarheid en bevrraagbaarheid van onderzoekseenheden.
- Op het vlak van doelgerichte valorisatie, met name door:
 - o het beter weten wat relevant is, wat verbeteringen zijn, wat effectief bruikbaar is (waardoor de kans op impact toeneemt).
 - o een groter disseminatiebereik: hoe nauwer gebruikers betrokken zijn, hoe groter hun eigenaarschap en hoe meer zij ambassadeurs worden (waardoor eveneens de kans op impact toeneemt).
- Op praktisch en organisatorisch vlak: via insiderskennis van en een netwerk met (potentiële) gebruikers.

Basisvoorwaarde voor dit participatief engagement, zo wordt gesteld, is de (h)erkenning van het bestaan en de evenwaardigheid van verschillende vormen van kennis: praktijk- of ervaringskennis en wetenschappelijke kennis.

De talrijk aangebrachte faciliterende factoren ten aanzien van de *bereidheid* tot participatief engagement van de (potentiële) gebruikers, kunnen als volgt worden gegroepeerd.

- De motivatie van de (potentiële) gebruikers.
 - Een duidelijke, geëxpliciteerde win-win opzet ('return on investment') wordt algemeen als een 'must' beschouwd. Voorbeelden van 'win' voor (potentiële) gebruikers zijn:
 - aansluiting bij de core business, de agenda, de eigen bekommernissen.
 - kennisverrijking:
 - door kennisdeling met onderzoekers en met andere (potentiële) gebruikers.
 - via aanzet tot zelfreflectie.
 - een onmiddellijke return:
 - via ruil (bijvoorbeeld bijstand op de werkvloer in ruil voor registratie).
 - training.
 - de garantie van implementeerbaarheid.
 - een grotere impact op het beleid kunnen realiseren.
 - voorbereid zijn op beleids- of marktontwikkelingen.
 - prestige, imagoverbetering, profilering door deelname.
 - Zin voor vernieuwing, innovatie.
 - Trots op de pioniersrol.

- De vertrouwdheid met (als: kennis van én vertrouwen in) onderzoek, de betrokken onderzoeksinstelling, de betrokken onderzoekers van de (potentiële) gebruikers. Als aspecten die hiermee verband houden, worden genoemd:
 - een duidelijk, eenduidig paradigma / referentiekader.
 - aansluiting bij het gehanteerde paradigma, mens- en maatschappijbeeld.
 - de degelijkheid van eerder gevoerd onderzoek.
 - eerdere positieve ervaringen in samenwerkingsverbanden.

- Daadwerkelijk impact kunnen hebben (eigenaarschap) als (potentiële) gebruikers:
 - tijdens het proces.
 - op het product.

- Ondersteuning van de participerende (potentiële) gebruikers:
 - want:
 - niet iedereen die wil participeren, heeft de middelen (mankracht, tijd) om te participeren.
 - geëngageerde participatie kan (te) belastend zijn/worden.
 - door:
 - het in evenwicht houden van de kosten (tijdsinvestering)/baten-balans.
 - raad en daad.

- Onderhandelbare 'legal issues' voor (potentiële) gebruikers, met name voor 'for profit'-gebruikers.

De eveneens talrijk aangebrachte faciliterende factoren ten aanzien van een *geslaagd* participatief engagement van de (potentiële) gebruikers laten zich als volgt karakteriseren.

- (Potentiële) gebruikers (en andere partners) zo snel mogelijk betrekken. Dit bevordert de mogelijkheid tot effectieve inbreng aanzienlijk doordat er meer tijd is om:
 - o te plannen en voor te bereiden.
 - o betrouwbare relaties te laten ontstaan

- Aandacht hebben voor wie uit de organisatie van de participerende (potentiële) gebruikers wordt betrokken (i.f.v. een realistische kennisverwerving, een realistische strategie, een realistische aanpak, een realistisch product (waardoor de kans op impact toeneemt)).
 - o Ideaal: alle geledingen van de organisatie.
 - o Zo niet: personen die voldoende, actuele voeling hebben met de werkvloer én een positie en mandaat hebben om invloed uit te oefenen.

- Openheid en flexibiliteit in opzet én aanpak bij de onderzoekers (i.f.v. zinvolheid, relevantie).

- Openheid bij de (potentiële) gebruikers. Deze hangt, zo wordt met name ten aanzien van beleids mensen opgemerkt, samen met volgende factoren.
 - o De vooraf ingenomen positie m.b.t. de relativiteit van de resultaten, de opvatting of en hoe zij bindend zullen zijn. (Hoe meer bindend de resultaten vooropgesteld worden, hoe minder openheid er zal zijn voor het leveren van input.)
 - o Opvattingen over wat de mogelijke impact kan zijn. (Wantrouwen bij beleids mensen kan alleen worden voorkomen wanneer vooraf of tijdens het valorisatieproces al duidelijk gemaakt is wat de impact zou kunnen zijn en hoe daarmee zou kunnen worden omgegaan, wanneer rekening wordt gehouden met het hele operationele en politieke gegeven dat speelt.)
 - o Het respect voor de autonomie van elk bestuur. (Een gemeenschappelijk standpunt is soms nog een brug te ver.)

- Geduld bij de (potentiële) gebruikers.

- Evenwaardigheid tussen onderzoekers en gebruikers realiseren. Als elementen van deze vaak als 'conditio sine qua non' aangehaalde factor worden genoemd:
 - o wederzijds respect.
 - o de mogelijkheid om zich vertrouwd te maken met elkaars taal, referentiekader.
 - o dialoog.

- Een duidelijke rol- en taakverdeling tussen onderzoekers en gebruikers installeren.

- Voldoende en vlotte contacten tussen onderzoekers en gebruikers. Volgende deelaspecten worden hier genoemd.
 - o Voldoende en regelmatig overleg tussen onderzoekers en gebruikers.
 - o Levendige en gemoedelijke contacten tussen onderzoekers en gebruikers.
 - o Contacten tussen de participerende (potentiële) gebruikers onderling organiseren i.f.v. een grondige en kritische feedback.
 - o Een goede bereikbaarheid van de onderzoekers voor de participerende (potentiële) gebruikers.
 - o Rekening houden met de organisatorische elementen bij de participerende (potentiële) gebruikers (organisatiestructuur en –cultuur, werktijden, tijdsbeleving en –gebruik, hiërarchische principes).

Ten slotte wijzen onderzoekers onder onze respondenten nog op twee bijzondere uitdagingen in de samenwerking tussen onderzoekers en (potentiële) gebruikers.

- Het vinden van een flexibel evenwicht tussen een aanbod- en een vraaggerichte aanpak i.f.v. respect voor de verschillen in autonomie en creativiteit tussen verschillende participerende (potentiële) gebruikers.
- Samenwerking, communicatie met verschillende gebruikerscontexten (sectoren, types van organisaties, ...).

In het bijzonder ten aanzien van gebruikers uit het beleid rapporteren onderzoekers een aantal specifieke uitdagingen en knelpunten:

- de logica van de politieke besluitvorming
- verschuivende politieke verantwoordelijkheden maken dat de aandacht voor een thematiek plots kan wegvallen of dat een thematiek onder twee bevoegde ministers valt die het ieder als een verantwoordelijkheid van de ander definiëren
- de lange duurtijd voor het storten van de overeengekomen middelen versus het korte tijdspectief van de onderzoeksvragen

3.3.4 Aanknopingspunten voor verbetervoorstellen

Ten aanzien van de meerwaarde die samenwerkingsverbanden te bieden hebben, formuleren onze respondenten drie aanknopingspunten voor verbetering.

- Knelpunt: Een door onze respondenten algemeen ervaren knelpunt is dat geslaagde samenwerkingsverbanden veel tijd vergen waarvoor de voorziene middelen vaak onvoldoende zijn. Dit knelpunt wordt gekoppeld aan de expliciete vraag naar:
 - o voldoende middelen (tijd) voor het effectief kunnen benutten van de voordelen van partnerschappen / samenwerkingsverbanden
- Uitdaging: Er is nood aan voldoende ondersteuning van participerende (potentiële) gebruikers opdat er medewerkers deeltijds kunnen worden vrijgesteld, in het bijzonder in:
 - o organisaties waar het om erg ingrijpende ingrepen gaat (vb. een ommekeer in visie en aanpak).
 - o kleine(re) organisaties.
 - o weinig kapitaalkrachtige organisaties (vb. de welzijns- en de cultuursector).
- Knelpunt: Voor een aantal (m.n. 'for profit') organisaties is de bereidheid tot participatieve deelname en de toepasbaarheid van veel onderzoek voor niet-academische doeleinden (i.c. de industrie) ondermaats omwille van de lange termijn waarop resultaten pas beschikbaar zijn. De vraag wordt gesteld naar:
 - o 'guerillaonderzoek', waarin onderzoekers hun methodische aanpak durven aanpassen, buiten de lijntjes durven kleuren, mits de nodige kantlijnen aan te brengen. Opgemerkt wordt dat sommige kwalitatieve onderzoeksmethoden zich voor deze aanpak lenen.
 - o publicatie van tussentijdse resultaten.

3.4 Verwerving van projectfinanciering

De inhoudelijke kwaliteit van projectvoorstellen en de hoeveelheid beschikbare middelen (cf. punt 3.1.3) beïnvloeden uiteraard in belangrijke mate de succesratio bij de verwerving van financiering. Op basis van de ervaringen van onze respondenten evenwel, dient zelfs met abstractie van deze twee factoren het verwerven van financiering vaak te worden gekarakteriseerd als een af te leggen hindernissenparcours. Opnieuw met het oog op aanknopingspunten voor verbetervoorstellen, focussen we onze aandacht hier op de aangebrachte knelpunten en vragen, die we in de gebruikte beeldtaal kunnen samenvatten als volgt.

Het financieringsparcours mondt soms uit op een kale plek, is slecht bewegwijzerd, is vaak (te) lang en is niet altijd voorzien van geschikte poortwachters.

- Knelpunt: De schotten tussen de verschillende beleidsdomeinen kunnen ertoe leiden dat mogelijke financiering van een onderzoeks- en/of valorisatiethema, vaak na heel wat heen en weer draven, tussen twee of meerdere beleidsstoelen valt. Voorbeelden op dit vlak werden onder meer gegeven voor: onderzoek in de kunsten (dat vaak tussen de stoelen van 'wetenschap', 'cultuur' en 'onderwijs' valt), onderzoek in de erfgoedsector (dat vaak tussen de stoelen van 'wetenschap' en cultuur' valt), ontwikkeling en vorming op vlak van armoedebestrijding (dat vaak tussen de stoelen van tussen 'onderwijs' en 'welzijn' valt). Gevraagd wordt:
 - algemeen: naar oplossingen voor deze structurele vorm van ontoegankelijkheid van financieringsbronnen.
 - specifiek voor artistiek onderzoek: naar een aangepaste wetgeving om hogere privé-financiering van kunst en cultuur mogelijk te maken.
- Knelpunt: De communicatie aangaande mogelijke financieringskanalen is vaak gebrekkig en ondoorzichtig.
- Knelpunt: Het uitwerken van kwalitatief hoogstaande onderzoeksvorstellen is (te) tijdsintensief in verhouding tot de mogelijke personeelsinzet ervoor. Hieraan gekoppeld is er vraag naar:
 - meer personeelondersteuning voor het uitwerken van onderzoeksvorstellen.
 - Algemeen: meer administratieve ondersteuning.
 - Specifiek voor hogescholen: een kader vergelijkbaar met het ZAP-kader aan de universiteiten.
 - Specifiek voor universiteiten: het realiseren van een middenkader en meer postdocs.
 - Een 'beloning' indien een ingediend voorstel in een arbeidsintensieve procedure (vb. SBO) een goede beoordeling krijgt, maar (net) niet wordt geselecteerd. Verschillende mogelijke pistes worden geopperd: honorering van niet goedgekeurde voorstellen in een personeelsdossier, de hoogste rangschikking in een ander financieringskanaal toekennen, middelen voor personeel om dossiers gericht op valorisatie van onderzoek voor te bereiden, ...
- Knelpunt: De samenstelling van evaluatie- en beoordelingscommissies is niet altijd voldoende interdisciplinair. De vraag wordt gesteld naar:

- evaluatie- en beoordelingscommissies die voldoende interdisciplinair zijn samengesteld (dit is: met experts op alle betrokken domeinen), in het bijzonder voor:
 - artistiek onderzoek.
 - sociaal wetenschappelijke luiken in technologische of industriële projecten.

3.5 Valorisatie doorheen het projectverloop

Vanuit onze focus op valorisatie van onderzoek in de humane en sociale wetenschappen, stellen we op basis van onze casestudies vast dat de aanpak ervan niet enkel wijzigt doorheen verschillende opeenvolgende (types van) onderzoeksprojecten, maar vaak ook doorheen een projectverloop. Een algemene, overkoepelende vaststelling luidt hier als volgt.

Doorheen een projectverloop wordt de valorisatieaanpak vaak gekenmerkt door een organische evolutie die zich in mindere of meerdere mate doorzet doorheen verschillende te onderscheiden modaliteiten. Deze op efficiëntie en effectiviteit gerichte evolutie noodzaakt flexibele financieringsinstrumenten.

3.5.1 Modaliteiten waarlangs de valorisatieaanpak evolueert

We beschrijven beknopt de verschillende vastgestelde modaliteiten waarlangs de valorisatieaanpak evolueert.

- Tijdstip. Waar de valorisatieaanpak in sommige projecten nog vóór of bij de aanvang ervan significant wijzigt, gebeurt dit in de meeste projecten doorheen het verdere projectverloop.
- Initiator en reden. De aanzet tot wijzigingen in de door onderzoekers minder of meer uitgewerkte, vooropgestelde valorisatieaanpak wordt in onze cases gegeven door (hoofd- of co-) financierder(s), participerende (potentiële) gebruikers en/of de betrokken onderzoekers.
 - Wijzigingen nog vóór of bij de aanvang van het project gebeuren meestal op voorstel van (hoofd- of co-) financierder(s) of van (potentiële) gebruikers die participeren in een stuur- of begeleidende groep of kring. Dat de verwerving van co-financiering vaak gepaard gaat met bijkomende vereisten op vlak van valorisatieoutput doet sommige respondenten opmerken dat deze dus niet steeds meer sla(a)gkracht voor het oorspronkelijke opzet garandeert.
 - Wijzigingen doorheen het verdere projectverloop gebeuren meestal op voorstel van de participerende gebruikers of de betrokken onderzoekers. Aan de basis van deze wijzigingen liggen meestal de groeiende inzichten en vragen op vlak van:
 - (potentiële) gebruiksmogelijkheden.
 - (potentiële) gebruikersgroepen.
 - Opvallende vaststelling daarbij is nog dat een groeiende impact van participerende (potentiële) gebruikers meer dan eens wordt gekarakteriseerd als een door hen zelf verworven impact door het aandringen op (h)erkenning van hun eigenheid, autonomie of creativiteit.

- Intensiteit en richting. Ook wat de intensiteit en richting van de wijzigingen in de valorisatieaanpak betreft, worden verschillen vastgesteld.
 - De wijzigingen zijn in mindere of meerdere mate ingrijpend: het gaat om 'aanpassingen' dan wel om 'wezenlijke veranderingen', in een enkel geval zelfs over een 'omslag'.
 - Ten aanzien van het minder of meer uitgewerkte opzet kan de omvang van de beoogde valorisatieoutput in het algemeen of variërend naargelang het 'valorisatieaspect' (cf. infra) naar onder of naar boven worden bijgesteld.

- Valorisatieaspect. Onze respondenten brengen, ten slotte, een aantal aspecten van valorisatie ter sprake waarop wijzigingen in de valorisatieaanpak betrekking kunnen hebben.
 - Beoogde product(en). Het gaat hier om een beperking, verruiming of omslag in:
 - type(s): instrument(en), vorming en opleiding, beleidsvoorstellen.
 - specificiteit: generieker en/of specifieker (op maat)
 - Beoogde (potentiële) gebruikersgroepen. Het betreft hier meestal een verruiming naar:
 - andere organisaties en/of andere sectoren,
 - eindgebruikers of intermediären,
 - praktijk of beleid.
 - Beoogde type(s) van leren. Het gaat hier om een verruiming of omslag met betrekking tot instrumenteel en conceptueel leren.
 - Beoogde geografische afbakening van het toepassingsgebied. Dit wordt beperkt of verruimd.
 - Gehanteerde methode(n) van gebruikersparticipatie. Deze kunnen, met het oog op meer mogelijkheden tot kritische feedback en effectieve impact, verruimen van:
 - product- naar (eveneens) procesimpact,
 - individuele contacten naar (eveneens) groepsbijeenkomsten.
 - Disseminatiestrategie(ën), m.i.v. eventuele marketing- en commercialiseringsstrategieën.

Aanvullend bij deze vaststellingen over de modaliteiten waarlangs de valorisatieaanpak evolueert, vestigen we de aandacht op onze bevindingen omtrent door de gebruikers minder of meer gewaardeerde valorisatie-output/activiteiten.

- Gebruikers verwachten over het algemeen meer concrete output (vb. instrumenten) in tegenstelling tot artikels. Gebruikers hebben met name geen boodschap aan klassieke academische output, zoals artikels in Engelstalige peer-reviewed tijdschriften en doctoraten. Nederlandstalige artikels in vaktijdschriften en in de algemene pers worden dan weer wel sterk gewaardeerd. Men verwacht echter ook meer eigentijdse en gedifferentieerde vormen van producten en disseminatiekanalen.

- Wat studiedagen betreft, worden in het bijzonder interdisciplinaire initiatieven gewaardeerd, waarin vertegenwoordigers en genodigden van de verschillende betrokken partijen (onderzoekers, beleid, praktijk) met elkaar in interactie gaan.

- Alleszins is er de vraag naar meer cyclische en duurzame disseminatie- en valorisatie-activiteiten.

- Een aantal gebruikers pleit voor een meer toegankelijk *open source* publicatiebeleid van kennisinstellingen.

3.5.2 Aanknopingspunten voor verbetervoorstellen

De vaak onvermijdelijke evolutie van de valorisatieaanpak en de vele modaliteiten waarlangs deze zich kan doorzetten, noopt de onderzoekers onder onze respondenten tot het benadrukken van de nood aan flexibele instrumenten. Ze moeten een veelheid aan trajecten en vormen van samenwerking toestaan, alsook evolutie in valorisatie-aanpak, -methodiek en –resultaat.

Ze vragen ook instrumenten die rekening houden met de verschillende waarden die door humaan en sociaal wetenschappelijk onderzoek worden gecreëerd en de finaliteiten die bijgevolg beoogd worden (niet enkel commercialisering, niet enkel instrumentalisme).

In het deel 3 (hoofdstuk 1) gaan we dieper in op de specifieke evaluatieve opmerkingen die door de respondenten ten aanzien van de beschikbare generieke financieringskanalen voor valorisatie werden gemaakt.

3.6 Afronding van het project, nazorg, continuering en proliferatie

Een laatste fase die we in het (ideaaltypisch) chronologisch projectverloop onderscheiden is de fase waarin het project wordt afgerond. Met het oog op het realiseren van valorisatie, kunnen we op basis van onze bevindingen besluiten tot de volgende overkoepelende vaststelling.

De fase waarin een project afloopt, kan worden gekarakteriseerd als een kritisch scharnierpunt. Waar in een aantal gevallen de beoogde valorisatieaanpak niet wordt gerealiseerd, geldt in bijna alle gevallen dat het gaandeweg of naderhand onderkende valorisatiepotentieel (soms sterk) onderbenut blijft.

3.6.1 Een kritisch scharnierpunt

In het vorige punt stelden we reeds vast dat de valorisatieaanpak doorheen het projectverloop vaak wordt gekenmerkt door een organische evolutie. Doorheen verschillende te onderscheiden modaliteiten van valorisatie kunnen zich meer of minder en al of niet ingrijpende wijzigingen doorzetten. Gericht op de efficiëntie en effectiviteit van de valorisatieaanpak, vormen gewenste wijzigingen uiteraard geen probleem, tenminste: indien het financieringsinstrumentarium voldoende flexibel is om dergelijke wijzigingen toe te laten en, meer nog, te ondersteunen. Bij de afronding van het project stellen zich echter wel twee opvallende knelpunten.

Ten eerste stellen we vast dat de beoogde valorisatieaanpak soms deels niet wordt gerealiseerd binnen de projecttermijn.

- In vier van de vijf betrokken cases gaat het om het niet-realiseren van de meest concrete (en door gebruikers meest gewenste), vooropgestelde output (i.c. een gebruiksklaar ‘instrument’ (3) en praktische richtlijnen (1)).

- In vier van de vijf betrokken cases wordt tijdsgebrek als voornaamste reden aangehaald. Op zijn beurt wordt dit in verband gebracht met:
 - ofwel een onderschatting in het projectopzet van de nodige tijd om de concrete producten te ontwikkelen, gebruiksklaar en –vriendelijk te maken en, indien nodig, te voorzien van begeleidende vorming voor gebruik.
 - ofwel een omslag in het valorisatieopzet tijdens het projectverloop.
- Andere aangehaalde redenen zijn:
 - de middelen voorzien voor valorisatie werden aangewend voor het onderzoeksluik.
 - de complexiteit van de onderzoeksresultaten laat (vooralsnog) geen vertaling in een praktisch hanteerbaar instrument toe.

Ten tweede stellen we vast dat het valorisatiepotentieel vaak (en soms sterk) onderbenut blijft. Vooral volgende redenen worden hierbij aangehaald.

- Er zijn geen middelen voor ‘nazorg’ terwijl valorisatie grotendeels pas na afloop van het project op gang komt middels het ingaan op vragen naar advies, deelname aan expertgroepen, het geven van lezingen en workshops, het schrijven van artikels en bijdragen, enz.
- Er is in dit verband ook nood aan:
 - kennisbeheer, gezien:
 - de onderzoekers ondertussen in andere projecten geëngageerd zijn.
 - de verworven expertise op iemand anders overbrengen moeilijk is.
 - middelen voor productbeheer, in functie van:
 - instrumenten die als flexibele open-end constructen een zo groot mogelijk gebruikersveld beogen.
 - instrumenten die voor gebruik blijvend geactualiseerd dienen te worden.
 - producten of kanalen die technisch onderhoud of inhoudelijke opvolging behoeven (vb. website).
- Er zijn geen middelen voor verdere doorvertaling of herwerking van de valorisatieoutput op basis van het gegroeide inzicht in mogelijke gebruiksdoelen en mogelijke gebruikersgroepen.

3.6.2 Aanknopingspunten voor verbetervoorstellen

Ten aanzien van deze knelpunten wordt een waaier van strategieën, mogelijkheden en oplossingen vastgesteld, aangehaald of voorgesteld. Opvallend is evenwel dat deze lang niet altijd veralgemeend van toepassing zijn of op hun beurt uitdagingen of knelpunten genereren die eveneens strategisch handelen en oplossingen behoeven. Achtereenvolgens komen aan bod:

- oneigenlijke oplossingsstrategieën,
- de vraag naar training en advies,
- het voorzien of creëren van meer financiële middelen voor het valorisatiepotentieel middels:
 - het instrumentarium voor projectfinanciering,
 - het creëren van projectsynergieën,

- commercialisering van het product.
- de oprichting van structuren of entiteiten met als missie commercialisering (spin-off) of toegepast onderzoek en valorisatie.

a) Oneigenlijke oplossingsstrategieën

Ten aanzien van het deels niet realiseren van de valorisatieaanpak en de onderbenutting van het valorisatiepotentieel stellen we ten eerste enkele wijdverbreide, haast vanzelfsprekende, maar desalniettemin oneigenlijke oplossingsstrategieën vast. Het gaat er dan om dat er meer tijd wordt geïnvesteerd in valorisatie middels:

- overwerk van alle betrokkenen. Hoewel een aantal respondenten de kwalificatie ‘werk’ hier deels relativeren door te wijzen op het persoonlijke engagement en de persoonlijke voldoening die hier uit wordt geput, wordt ook gewezen op het risico op overbelasting of afhaken van gewaardeerde medewerkers.
- aanwending van middelen/tijd voorzien voor andere projecten. Hoewel deze strategie in een context van voldoende recurrente financiering, een ruime projectportefeuille en/of synergetische projecten niet onmiddellijk voor problemen zorgt, wordt toch ook gewezen op het risico op het creëren van een vicieuze cirkel en zelfs een cumulatief effect.

b) Training en advies

Onderzoekers die tijdsgebrek aanhalen als een belangrijke reden voor het niet realiseren van de valorisatieaanpak, maar ook enkele andere respondenten stellen de expliciete vraag naar training en advies op het vlak van het uittekenen van valorisatietrajecten. Het gaat dan zowel om projectgebonden als om projectoverstijgende valorisatietrajecten, met aandacht voor zowel de globale aanpak als voor specifieke onderdelen zoals de planning, de budgettering, enz.

We merken hier bij op dat er in zekere mate een spanningsveld kan optreden tussen enerzijds de nood aan een goed uitgewerkte valorisatieaanpak in de projectopzet en anderzijds de al eerder aangehaalde nood aan flexibiliteit in de ‘weerbarstige’ maar ook ‘leerrijke’ realiteit. Beide hoeven elkaar nochtans niet wederzijds uit te sluiten, in tegendeel: een uitgewerkte aanpak kan een stevige ruggengraat zijn om snelen efficiënt tot beargumenteerde wijzigingen te kunnen besluiten.

c) Voorzien of creëren van meer financiële middelen (werktijd) middels het financieringsinstrumentarium

Een flink aandeel van de vastgestelde strategieën en voorgestelde oplossingen hebben betrekking op het vergroten van de budgettaire ruimte voor valorisatie van onderzoeksresultaten. Een eerste groep voorstellen hierbinnen betreft het instrumentarium voor projectfinanciering. Deze kunnen we onder drie hoofdingen samenbrengen.

- Het structureel inbouwen van een valorisatielink in projectvoorstellen:
 - o binnen de beschikbare budgetten van de bestaande financieringskanalen. Opgemerkt wordt evenwel dat dit een minder ambitieuze projectopzet noodzaakt.
 - o door uitbreiding van de budgetten voor de bestaande financieringskanalen. Ter inspiratie verwijst een onderzoeker hierbij naar de IWT O&O-projecten.
- Het creëren van een 'follow-on'-financieringskanaal voor valorisatie.
- Het creëren van meer flexibele financieringskanalen.

d) Voorzien of creëren van meer financiële middelen (werktijd) middels het creëren van synergieën

Een tweede groep vastgestelde strategieën en aangehaalde voorstellen met betrekking tot het vergroten van de budgettaire ruimte voor valorisatie, betreft het creëren van projectgebonden en projectoverstijgende synergieën. Deze laten zich opdelen in externe en interne strategieën.

- Externe synergieën:
 - o Het verwerven van cofinanciering:
 - voor het hele project.
 - voor specifieke onderdelen of doelgroepen van het project.
 Eerder al werd opgemerkt dat dit kan gepaard gaan met extra vereisten vanwege de cofinancierders naar aanpak en/of output.
 - o Het verwerven van zij- en vervolprojecten met een inhoudelijke en/of methodologische win-win (projectproliferatie).
- Interne synergieën:
 - o Het enten van output/producten op reeds bestaande producten/kanalen (bijvoorbeeld: het aanbieden van een instrument via een website waarvan onderhoud reeds gewaarborgd is).

Met name projectproliferatie wordt door onderzoekers als succesfactor ervaren. Zij merken evenwel op dat dit met twee nieuwe uitdagingen/knelpunten gepaard gaat.

- o Het organisatorisch uitbouwen van een voldoende grote onderzoeksgroep met aanwezigheid en ondersteuning van alle nodige competenties. Hieraan wordt de vraag gekoppeld naar:
 - managementondersteuning voor onderzoeksleiders.
 - de (h)erkenning van de nood aan verschillende competentieprofielen.
 - decentrale valorisatiemanagers cf. de IOF-valorisatiemanagers.
- o Op inhoudelijk vlak keuzes maken aangaande de gewenste en haalbare verhouding tussen:
 - reactief en proactief continueren en groeien, met bij:
 - reactief continueren en groeien het risico op:
 - o financiële versnippering over kleine(re) projecten.
 - o verlies van overzicht, beheersbaarheid en kwaliteit.
 - proactief continueren en groeien de nood aan:
 - o een afgebakende 'core business'.
 - o het verwerven van voldoende middelen hiertoe.
 - fundamenteel en toegepast onderzoek.

e) Voorzien of creëren van meer financiële middelen (werktijd) middels commercialisering van het product

Een derde strategie voor het creëren van meer budgettaire ruimte betreft de geheel of gedeeltelijke commercialisering van het ontwikkelde valorisatieproduct. Deze strategie wordt vaak overwogen of toegepast met het oog op het verwerven van middelen noodzakelijk voor het productbeheer. We overlopen de verschillende knelpunten die op dit vlak worden ervaren samen met de eraan verbonden voorgestelde oplossingen, vragen en bedenkingen.

- Knelpunt: Een gebrek aan specifieke know how / competenties en middelen:
 - o op juridisch vlak.
 - o op vlak van marketing.
- Gesuggereerde oplossingen:
 - o (meer uitgebreide) ondersteuning door de Interfacediensten. Deze suggestie is meestal gelinkt aan een van volgende vaststellingen.
 - Sommige kennisinstellingen beschikken (nog) niet over een dergelijke dienst.
 - Sommige onderzoekers zijn niet op de hoogte van het bestaan van deze dienst of van de mogelijkheid om er ook vanuit hun discipline beroep op te doen.
 - Sommige onderzoekers ervaren steun op zowel het juridische als het marketingdomein, anderen enkel op het juridische domein.
 - Sommige onderzoekers vragen zich af of deze diensten voldoende kennis (kunnen) hebben van bijvoorbeeld de welzijnssector.
 - Sommige onderzoekers geven aan dat de visie van deze dienst op intellectuele eigendom niet strookt met die van hen en/of hun gebruikers hetgeen de samenwerking bemoeilijkt.
 - o extra middelen voor vermarkting bovenop de middelen voorzien voor O&O.
- Knelpunt: De markt is soms te klein, vaak onrijp, m.n. in de culturele en de welzijnssector waar een grote vraag is maar weinig kapitaalkracht.
- Mogelijke (deel)oplossingsstrategieën die werden vastgesteld, zijn de volgende.
 - o Het goedkoper aanbieden van het product middels:
 - samenwerking met middenveldorganisaties die zich op hetzelfde thema of naar dezelfde doelgroep(en) profileren.
 - gedeeltelijke recurrente, structurele financiering (subsidiëring) vanwege een overheid (evt. in ruil voor een jaarlijks 'valorisatiepakket' op maat van de eigen prioriteiten). Hierbij worden evenwel volgende opmerkingen gemaakt.
 - Dergelijke financiering is hoe dan ook moeilijk te bekomen. Een bijkomende moeilijkheid doet zich voor wanneer het thema of onderwerp tussen twee of meerdere 'beleidsstoelen' valt (cf. supra m.b.t. projectfinanciering).
 - Het is niet eenvoudig om het nodige budget in te schatten.
 - Er is nood aan overbruggingskredieten.
 - o variabele prijssetting i.f.v. de kapitaalkracht van de gebruikers (indien mogelijk).
 - o vragen omzetten in (gratis) studentenprojecten. Opgemerkt wordt evenwel dat hier geen garantie kan worden gegeven op een afgewerkt of kwaliteitsvol product.

- Er is vraag naar meer mogelijkheden voor weinig kapitaalkrachtige sectoren en organisaties. Mogelijkheden die worden genoemd zijn:
 - gesubsidieerde expertise / valorisatieproducten,
 - meer hefboomprojecten waarin organisaties kunnen samenwerken met het onderzoeksveld,
 - naast het betrekken van gebruikers bij onderzoeksprojecten, ook onderzoekers van bij de aanvang betrekken bij (door het beleid geïnitieerde) pilootprojecten in de praktijk. Dit is nodig omwille van de mogelijkheid die het biedt:
 - om vanop afstand te reflecteren,
 - de inzichten te bundelen,
 - zeggenschap te verwerven naar het beleid,
 - ruimer te kunnen valoriseren / implementeren (in andere organisaties en sectoren).
- Knelpunt / drempel: de morele en ethische overweging dat:
 - het de taak van een kennisinstelling is om verworven kennis met de rest van de maatschappij te delen.
 - commercialisering de onafhankelijkheid van de onderzoeker(s) hypothekeert.
- Vastgestelde oplossingsstrategie: het product deels gratis ter beschikking stellen (vb. open source via internet) en deels tegen betaling (vb. geprinte output, begeleidende consultancy).
- Knelpunt: Er is een grijze zone tussen enerzijds valorisatie van onderzoek en anderzijds commercialisering. Het gaat om een onduidelijke grens tussen incubatie en marktverstoring, een onduidelijke aflijning tussen datgene wat nog door academische onderzoekers kan worden opgenomen en datgene wat aan privé-bedrijven (consultancy) toebehoort.
- Er is expliciet vraag naar het uitklaren van deze grijze zone tussen enerzijds valorisatie van onderzoek en anderzijds commercialisering.

f) De oprichting van structuren of entiteiten met als missie commercialisering (spin-off) of toegepast onderzoek en valorisatie

Een laatste strategie ten slotte, met het oog op een maximale benutting van het valorisatiepotentieel van onderzoeksresultaten is de oprichting van structuren of entiteiten met als missie commercialisering (spin-off) of toegepast onderzoek en valorisatie.

Wat de oprichting van een Spin-off betreft, halen onze respondenten volgende heikele punten aan.

- Het veronderstelt een voldoende grote en voldoende rijpe markt.
- Het noodzaakt het wegwerken van maatschappelijke barrières.
- Het noodzaakt voldoende startkapitaal, risicofondsen, overbruggingskredieten.
- Het noodzaakt het binnenhalen van managementcompetenties.
- Een Spin-off biedt een onveilig statuut.
- Er is een grijze zone tussen enerzijds deze vorm van commercialisering en anderzijds onderzoek. Het gaat om een onduidelijkheden over de mate waarin of de wijze waarop deze commerciële bedrijven nog beroep kunnen of mogen doen op financieringskanalen bestemd voor onderzoek (bijvoorbeeld: SBO).

Wat de oprichting van structuren of entiteiten met het oog op toegepast onderzoek en valorisatie betreft, maken we eveneens een aantal meer of minder specifieke vaststellingen.

- We stellen we vast dat deze zeer verscheiden zijn naar oorsprong en organisatie.
 - o Ze zijn ontstaan op initiatief van onderzoekers, kennisinstellingen, middenveldorganisaties en/of de overheid.
 - o Ze zijn geïntegreerd in, gelieerd aan of bestaan los van kennisinstellingen.
 - o De organisatievorm varieert van 'samenwerkingsverbanden' over 'speerpunten' en 'expertisecentra' tot steunpunten en instituten.
- Knelpunten die worden genoemd zijn de volgende.
 - o Er is een gebrek aan generieke structurele middelen hiertoe, of nog: er is geen of weinig structurele verankering van valorisatie.
 - o Er is vaak onzekerheid over hun voortbestaan (bijvoorbeeld voor de steunpunten).
 - o Er is een verschil in regimes/mogelijkheden tussen 'erkende' en 'niet erkende' kennisinstellingen.
- Er is vraag naar:
 - o middelen voor structurele verankering van valorisatie.
 - o verankering van de steunpunten in de administraties (i.p.v. de kabinetten).
 - o managementondersteuning van onderzoeksleiders.
 - o decentrale valorisatiemanagers cf. de IOF-valorisatiemanagers.

4 Een gestructureerd dieptezicht: naar een typologie van valorisatie in de humane en sociale wetenschappen

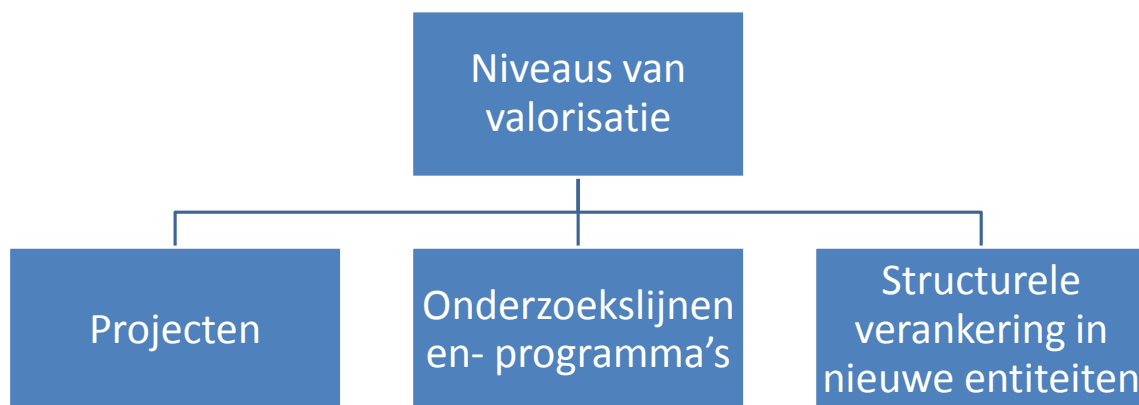
Steenssens, S. & Gijselinckx, C.

Op basis van de literatuur (cf. deel I) en mede geïnspireerd en gevoed door de twee voorgaande analyses ondernamen we een derde analyse gericht op een typologieconstructie. De verschillende cases werden naar mogelijke relevante analysedimensies en criteria onderling vergeleken op betekenisvolle overeenkomsten en verschillen. Zodoende werden ‘types’ van valorisatie in de humane en sociale wetenschappen geconstrueerd die intern zo homogeen mogelijk zijn en extern zo heterogeen mogelijk.

4.1 Drie niveaus van valorisatie

Een eerste belangwekkende vaststelling waartoe onze analyse aanzet is dat valorisatie op verschillende niveaus kan gebeuren (zie figuur 11). Valorisatie kan gebeuren op projectniveau. We zien ook vaak dat op basis van deze projecten bredere onderzoeklijnen of –programma’s worden uitgebouwd, gecentreerd rond het valorisatiethema. Er wordt dan gezocht naar opeenvolgende, aanvullende, complementaire, verruimende projecten, financieringen en (potentiële) gebruikersgroepen. Soms krijgt valorisatie een structurele verankering in nieuwe op valorisatie gerichte entiteiten.

Hierbij dient gezegd dat er uiteraard niet steeds een verloop van het eerste tot het derde niveau plaatsvindt: niet elk project evolueert tot een onderzoeklijn of een entiteit, niet elke oprichting van een valorisatie gerichte entiteit wordt vooraf gegaan door een project of de ontwikkeling van een onderzoeklijn of –programma. Ook willen we opmerken dat de verschillende niveaus evenwaardig zijn.

© Steenssens, K. en Gijssels, C., 2011

Figuur 11 Valorisatieniveaus

In de cross-case analyse stelden we al vast dat projectgebonden valorisatie vaak en doorheen verschillende modaliteiten organisch groeit. Tegelijkertijd stelden we vast dat zich, doorheen de ontwikkeling van zij- en vervolgprijzen (de zogenaamde ‘projectproliferatie’), vaak ook op projectoverstijgend niveau een valorisatietraject aftekent. Dit tweede niveau van valorisatie is het niveau waarop onderzoekslijnen en –programma’s worden uitgebouwd. Ten slotte stelden we vast dat er ook sprake kan zijn van de oprichting van structuren waarin valorisatie van onderzoek als het ware wordt verankerd in nieuwe entiteiten. Deze nieuwe entiteiten kunnen primair gestructureerd zijn rond de commercialisering van producten of diensten, of ze kunnen gestoeld zijn op de bundeling van onderzoeksexpertise ten dienste van (onder meer) valorisatie van onderzoek. Dit derde niveau van valorisatie, met haar twee modaliteiten, omschrijven we als het niveau van structurele verankering van valorisatie.

Uiteraard dienden we bij de verdere analyse gericht op typologieconstructie rekening te houden met deze drie te onderscheiden niveaus. Onze beperkte en in hoofdzaak projectgebonden caseselectie evenals het beperkte tijdsbestek lieten niet toe om op elke van de drie niveaus een grondige analyse, ergo: volledig uitgewerkte typologieconstructie, door te voeren. Wel was het mogelijk om voor elke van de drie niveaus een empirische onderbouwde aanzet uit te tekenen op basis waarvan een aantal voorzichtige conclusies en aanbevelingen voor beleid en verder onderzoek kunnen worden geformuleerd.

4.2 Projectgebonden valorisatie

Onze analyse betreft hier 14 van de 20 cases. De zes andere cases komen, samen met drie van deze 14 cases, aan bod op het niveau van de structurele verankering van valorisatie.

Uitgangspunt voor de typologieconstructie is, zoals eerder gesteld, het inzoomen op valorisatie als verbinding van de onderzoeksgemeenschap met de ruimere gemeenschap, op de interactiepatronen tussen beide gemeenschappen. Onze analyse van de 14 projectgebonden valorisatiecases leidde tot het weerhouden van twee dimensies voor de typologieconstructie op dit niveau: de oorsprong van de onderzoeksvraag en de gebruikersparticipatiegraad.

4.2.1 De oorsprong van de onderzoeksvraag

De eerste onderscheiden dimensie betreft de totstandkoming van de projecten, met name: de *oorsprong van de onderzoeksvraag* (kortweg : de vraagsturing). Binnen deze dimensie kunnen, vanuit het perspectief van het onderzoeksveld, op basis van onze analyse drie categorieën worden onderscheiden:

1. aanbodgestuurde projecten ('science push'),
2. projecten aangestuurd door een synergie van vraag (allerhande signalen en opmerkingen van potentiële gebruikers) en aanbod (de beschikbare kennis),
3. vraaggestuurde projecten ('demand pull').

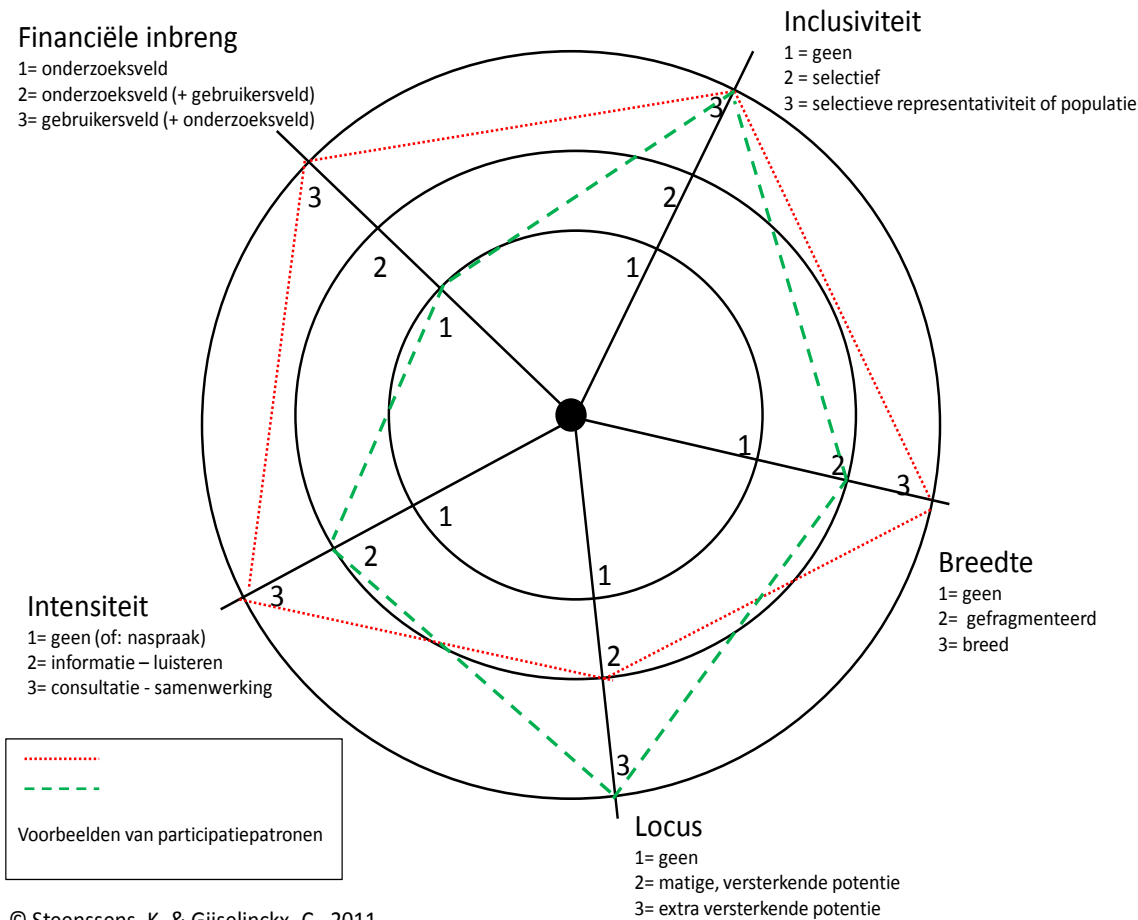
4.2.2 De gebruikersparticipatiegraad

De tweede onderscheiden dimensie betreft de '*gebruikersparticipatiegraad*' (kortweg: participatiegraad), met als onderscheiden categorieën:

1. niet-participatief,
2. laag participatief,
3. hoog participatief.

We lichten de totstandkoming en invulling van deze dimensie nader toe.

De '*gebruikersparticipatiegraad*' is een samengestelde indicator van de mate waarin en de wijze waarop de gebruikers participeren in de projecten. De ontwikkeling van deze indicator liet ons toe om het polariserend onderscheid tussen lineaire en interactieve valorisatiepatronen dat volgens onze bevindingen al te vereenvoudigend bleek, te overstijgen en meer recht te doen aan de vastgestelde variatie in projectgebonden valorisatie. De samengestelde indicator combineert vijf aspecten van het concept participatie die, tesamen bekeken en uitgezet op een '*participatiediamant*', toelaten om patronen in gebruikersparticipatie te karakteriseren. Het betreft: financiële inbreng, inclusiviteit, breedte, locus en intensiteit (zie figuur 12).

Figuur 12: Participatiediamant

Het aspect van *financiële inbreng* kan op drievoudige wijze worden gekarakteriseerd:

1. De financiële inbreng verloopt uitsluitend via het onderzoeksveld (dit is: met middelen waar de kennisinstellingen zelf over beschikken of met middelen afkomstig van programmafinanciering voor onderzoek van de overheid), er is met andere woorden geen inbreng vanuit het gebruikersveld.
2. De financiële inbreng verloopt hoofdzakelijk via het onderzoeksveld of vanuit op valorisatie georiënteerde programma's voor onderzoek en ontwikkeling van de overheid, maar er is ook (onder de vorm van cofinanciering voor het hele project of onderdelen ervan) financiële inbreng vanuit het gebruikersveld. Deze inbreng kan afkomstig zijn van de beoogde eindgebruikers of belanghebbende intermediairen of overheden.
3. De financiële inbreng is volledig of hoofdzakelijk afkomstig vanuit het gebruikersveld. Het kan hier gaan om de beoogde eindgebruikers of om belanghebbende intermediairen of overheden.

De *inclusiviteit* van de gerealiseerde participatie heeft betrekking op de vraag: wie participeert en wie niet? Het gaat dan om aandacht voor het relatief aantal participerende gebruikers en hun

vertegenwoordiging van eventuele relevante subdoelgroepen. Dit participatieaspect kan als volgt worden gekarakteriseerd:

1. Geen enkele potentiële gebruiker of vertegenwoordiger participeert.
2. Er is een niet-representatieve selectieve participatie van potentiële gebruikers of vertegenwoordiger(s).
3. Er is een representatieve selectieve participatie van potentiële gebruikers of vertegenwoordiger(s) of alle potentiële gebruikers participeren (= participatie door de populatie van potentiële gebruikers).

Bij het karakteriseren van het derde aspect van de gerealiseerde participatie, de *breedte*, gaat het om de vraag: in welke (deelaspecten van de) projectfasen participeren de potentiële gebruikers? Deze fasen kunnen worden onderscheiden in het proces dat loopt van de aanvang van een project tot en met de nazorgfase ervan. Op basis van onze analyse kunnen we als volgt het breedte-aspect karakteriseren:

1. Er wordt in geen enkele fase door de potentiële gebruikers geparticipeerd.
2. De potentiële gebruikers participeren gefragmenteerd.
3. De potentiële gebruikers participeren in substantiële fasen van of doorheen het gehele project.

Een vierde onderscheiden participatie-aspect, de *locus*, richt de aandacht op de extra versterkende potentie van samenwerkingsrelaties en groepswerking onder doelgroepleden. Zo bieden actieve netwerken en groepsbijeenkomsten, via overleg en discussie, deelnemers de kans:

- om een beter zicht te geven en te krijgen op het gestelde onderwerp en mogelijke oplossingen, wat aangrijpingspunten biedt voor onder meer:
 - kennisvermeerdering,
 - kritische bewustwording,
 - ontplooiing van zelfinzicht,
- om meer onderlinge betrokkenheid en een grotere betrokkenheid bij het onderwerp te creëren, wat aangrijpingspunten biedt voor onder meer:
 - ontplooiing van gezamenlijke krachten en kwaliteiten,
 - stimulering van de motivatie en de wil om invloed uit te oefenen.

Op basis van onze analyse kan dit participatie-aspect als volgt worden gekarakteriseerd:

1. Er is geen participatie.
2. De participerende potentiële gebruikers nemen deel aan een ruimer samengestelde stuurgroep, maken deel uit van een gebruikersgroep die met een lage frequentie en/of opkomt functioneert of participeren middels individuele contacten met de betrokken onderzoekers.
3. Er is een actieve gebruikersgroep met hoge opkomst en/of potentiële gebruikers zijn (co-) onderzoekers.

Ten slotte, maar niet in het minst, is er het vijfde onderscheiden participatie-aspect: de *intensiteit* (of: diepte) ervan. Het gaat dan om de vraag naar de effectieve impact die de potentiële gebruikers op het projectverloop kunnen hebben. Inspirerend hier voor analyse waren de vele participatieladders die in de literatuur kunnen worden gevonden (zie o.m.: Shier, 2001). Op basis van onze analyse weerhielden we drie sporten waarmee dit aspect kan worden gekarakteriseerd.

1. Er is geen participatie, er is hoogstens 'naspraak' bij disseminatie.
2. De participerende potentiële gebruikers worden geïnformeerd, vaak ook beluisterd, heel soms of over kleine aangelegenheden geraadpleegd, maar er is geen daadwerkelijke inspanning of engagement om rekening te houden met hun vragen en bemerkingen (informatie en luisteren).

3. De participerende potentiële gebruikers worden minimaal actief en doelbewust geconsulteerd met het oog op hun effectieve inbreng in het projectverloop (consultatie), maximaal zijn (potentiële) gebruikers co-onderzoekers (samenwerking) .

4.2.3 Types van projectgebonden valorisatie

De analyse volgens de twee onderscheiden valorisatiedimensies en hun categorieën leidde, op basis van onze cases, tot een onderscheid in vier valorisatietypes:

- het aanbodgestuurd, niet-participatief valorisatietype,
- het aanbodgestuurd, laag tot matig participatief valorisatietype,
- het synergetisch gedreven, hoog participatief valorisatietype,
- het vraaggedreven, hoog participatief valorisatietype.

a) Aanbodgestuurd, niet-participatief valorisatietype

Het *aanbodgestuurd, niet-participatief valorisatietype* stemt overeen met wat we in de literatuur terugvinden onder de noemer van het (ex-post) lineair interactiemodel. Vooreerst ligt, wat de totstandkoming van de betrokken projecten betreft, de oorsprong van de onderzoeksvraag hier in het onderzoeksveld. Wat betreft de mate waarin en de wijze waarop de potentiële gebruikers participeren in de betrokken projecten, blijft de participatiediamant hier omsloten door de binnenste cirkel. Dit betekent dat er ook in de betrokken projecten op geen enkele wijze sprake is van participatie van de potentiële gebruikers.

Twee van de 14 hier beschouwde cases laten zich in dit type onderbrengen. Opmerkelijk is dat het in beide gevallen om cases gaat die werden aangebracht vanuit de discipline kunsten en naar opzet en uitvoering de ontwikkeling van een artistiek product beogen dat, wat het gebruikersveld betreft, bestemd is voor 'het grote publiek'. Kenmerkend voor beide cases is tevens dat de valorisatie (die hier hoofdzakelijk een kwestie is van communicatie-, marketing- en of commercialiseringsstrategieën) slechts kan worden gerealiseerd middels de investering (financieel of in natura) van intermediairen.

b) Aanbodgestuurd, laag tot matig participatief valorisatietype

Ook in het *aanbodgestuurd, laag tot matig participatief valorisatietype* ligt, wat de totstandkoming van de betrokken projecten betreft, de oorsprong van de onderzoeksvraag in het onderzoeksveld. Wat betreft de mate waarin en de wijze waarop de potentiële gebruikers participeren in de betrokken projecten, blijft de participatiediamant hier volledig of overwegend door de tweede cirkel omsloten.

Drie van de 14 hier beschouwde cases laten zich in dit type onderbrengen (we noemen ze hier cases A, B en C). Wat de 5 onderscheiden participatie-aspecten betreft, laten zij zich voor drie aspecten op dezelfde wijze karakteriseren.

- De potentiële gebruikers participeren niet in de financiering van de case.
- De locus van de participatie heeft slechts een zwakke versterkende potentie.
- De intensiteit van de participatie blijft zo goed als uitsluitend beperkt tot informeren en luisteren.

Voor de twee andere participatie-aspecten varieert de karakterisering van de drie cases.

- De inclusiviteit van de gebruikersparticipatie is voor case A als selectief te karakteriseren, voor de cases B en C geldt hier het label van representatieve selectiviteit.
- De breedte van de gebruikersparticipatie is voor de cases A en B te karakteriseren als niet-frekwent, voor case C betreft het een meer frekwente regelmaat.

Opmerkelijk is dat twee van deze drie cases (B en C) de twee SBO-projecten in onze caseselectie betreffen. De analyse gericht op de beknopte reconstructie van elke case leerde al dat vanuit beide cases een vervolgpriject binnen het SBO werd verkregen waarbij de vooropgestelde valorisatiedoelstellingen en/of aanpak een significante wijziging ondergingen. Mogelijk situeren deze nieuwe SBO-projecten zich voor een of beide onderscheiden valorisatiedimensies in een andere categorie (ttz. 'synergetische gedreven' en/of 'hoog participatief').

Ten slotte merken we nog op dat, net als in de twee cases binnen het voorgaande aanbodgestuurde valorisatietype, in case A de kunsten als discipline zijn betrokken. Samen zijn deze drie 'kunstencases' dus te typeren als aanbodgedreven niet- tot matig participatieve valorisatietypes. Hun ontstaan en verloop dient allicht te worden begrepen tegen de achtergrond van het academiseringsproces van de kunsten. De vaststelling van een mogelijke gezamenlijke typering roept de vraag op naar een mogelijke specifieke eigenheid van valorisatie in de kunsten.

c) Synergetisch gedreven, hoog participatief valorisatietype

In het *synergetisch gedreven, hoog participatief valorisatietype* ligt, wat de totstandkoming van de betrokken projecten betreft, de oorsprong van de onderzoeksvraag in een synergie van vraag (allerhande signalen en opmerkingen van potentiële gebruikers) en aanbod (de beschikbare kennis). Hier situeren zich ook veranderingen in de ruimere maatschappij – maatschappelijke trends of veranderingen in het wettelijk kader of regelgeving – die een *window of opportunity* vormen voor valorisatie van onderzoek. Het zijn dan niet de (potentiële) gebruikers, die signalen of opmerkingen uitsturen, maar het beleid of andere maatschappelijke actoren. Wat betreft de mate waarin en de wijze waarop de potentiële gebruikers participeren in de betrokken projecten, wordt de participatiediamant hier overwegend door de derde cirkel omsloten.

Zes van de 14 hier beschouwde cases laten zich in dit type onderbrengen (we noemen ze hier cases A, B, C, D, E en F). Wat de 5 onderscheiden participatie-aspecten betreft, laten ook deze cases zich voor drie aspecten op dezelfde wijze karakteriseren.

- De potentiële gebruikers participeren in substantiële fasen van of doorheen het gehele project, het gaat met andere woorden om een brede participatie.
- De locus van de gebruikersparticipatie heeft een extra versterkende potentie.
- De intensiteit van de gebruikersparticipatie ligt op de hoogst onderscheiden sport van consulteren en/of samenwerken.

Voor de twee andere participatie-aspecten varieert de karakterisering van de zes cases.

- De inclusiviteit van de gebruikersparticipatie is voor case A als selectief te karakteriseren, voor de andere geldt hier het label van representatieve selectiviteit.
- De karakterisering van de financiële inbreng varieert het meest tussen de cases. In de cases A en B is de financiële inbreng volledig afkomstig vanuit het onderzoeksveld. In de cases C, E en F is financiële inbreng hoofdzakelijk afkomstig vanuit het onderzoeksveld, maar is er ook, onder de vorm van al of niet verplichte cofinanciering, financiële inbreng

vanuit het gebruikersveld. In de case D ten slotte, is de financiële inbreng hoofdzakelijk afkomstig vanuit private intermediairen (mecenaat, sponsoring).

Opmerkelijk is dat vier van deze zes cases geheel (B en C), overwegend (A) of deels (D) gefinancierd worden met PWO-middelen. De bijkomende vaststelling dat in de cases B en C de vooropgestelde valorisatieoutput deels niet werd gerealiseerd (met name de vooropgestelde instrumenten) terwijl in de cases A en D de vooropgestelde valorisatieoutput wel werd gerealiseerd (en zelfs meer dan dat) suggereert de bevestiging van een knelpunt dat ook in de evaluatieve bevindingen van het instrumentarium aan bod komt (cf. infra): dat PWO-financiering alleen niet volstaat voor het realiseren van de ambitieuze doelstellingen die dit financieringskanaal stelt op vlak van onderzoek, maatschappelijke dienstverlening en onderwijs.

De twee andere cases betreffen de IWT-competentiepool (E) en het IWT-Tetra-project (F) onder onze cases. De analyse gericht op de beknopte reconstructie van elke case leerde al dat voor elk van beide cases een 'vermarketingstraject' naar zelfbedruipendheid in het verschiet wordt gesteld. Op de vragen en twijfels omtrent dit valorisatievervolgtraject van deze cases komen we verder nog terug wanneer we het niveau van de structurele verankering van valorisatie bespreken.

d) Vraaggedreven, hoog-participatief valorisatietype

Het vierde en laatste valorisatietype dat we op basis van de analyse van de 14 cases kunnen onderscheiden is het *vraaggedreven, hoog participatief* valorisatietype. Wat de totstandkoming van de betrokken projecten betreft, ligt de oorsprong van de onderzoeksvraag in het gebruikersveld. Wat betreft de mate waarin en de wijze waarop de potentiële gebruikers participeren in de betrokken projecten, wordt de participatiediamant hier volledig of overwegend door de derde cirkel omsloten.

Drie van de 14 hier beschouwde cases laten zich in dit type onderbrengen (A, B en C). Twee van deze drie cases (A en B) betreffen contractonderzoeken en laten zich voor alle 5 de onderscheiden participatie-aspecten op dezelfde wijze karakteriseren: de financiële inbreng is volledig afkomstig uit het gebruikersveld (i.c. de opdrachtgever) en precies uit hoofde van dit opdrachtgeverschap zijn de inclusiviteit, de breedte, de locus en de intensiteit van de gebruikersparticipatie maximaal versterkend. Op basis van vaststellingen in de cross-case analyse dient zich hierbij evenwel de vraag aan of en hoe dit grote potentieel voor gebruikersparticipatie in dit valorisatietype wel steeds door de betrokken gebruiker(s) wordt benut. Zo werden in het bijzonder ten aanzien van gebruikers uit het beleid enkele specifieke uitdagingen en knelpunten opgetekend, waaronder de niet vanzelfsprekende openheid voor het leveren van input en verschuivende aandacht voor thematieken door het politieke gegeven dat speelt. Mogelijk ook wordt het participatiepotentieel hier niet steeds (ten volle) door de gebruiker(s) benut omdat de interactie gebruiker(s)-onderzoeker(s) wordt aangegaan vanuit een logica van complementariteit, eerder dan vanuit een logica van samenwerking. De derde case (C) in dit valorisatietype ten slotte, betreft een vraaggestuurd PWO-project dat naar opzet en verloop ook als een vorm van consultancy zou kunnen worden opgevat.

Ter afronding van deze paragraaf waarin we een aanzet voor een typologieconstructie van projectgebonden valorisatie schetsten, dient benadrukt dat deze een beschrijvend en geenszins een evaluatief opzet van valorisatietypes heeft. Zo bijvoorbeeld, lijkt gebruikersparticipatie in cases in de kunsten die naar opzet en uitvoering de ontwikkeling van een artistiek product voor 'het grote publiek' beogen, niet aan de orde. Ook moet duidelijk zijn dat de gevoerde participatiepraktijk in tal van andere projecten in belangrijke mate wordt bepaald door de

beschikbare middelen (lees vooral: tijd). Het gaat in deze projecten dan ook steeds om het aftoetsen van de gewenste mate van gebruikersparticipatie aan de haalbaarheid ervan in de gegeven omstandigheden. De mate waarin essentiële voorwaarden voor participatie gerealiseerd zijn of kunnen worden, spelen hierin een belangrijke rol. We verwijzen hier naar de faciliterende factoren voor enerzijds de bereidheid tot participatie en anderzijds een geslaagde participatie die in het vorige hoofdstuk aan bod kwamen. Ten slotte bracht met name het als laatste onderscheiden valorisatietype de kwestie aan de orde dat de wenselijkheid en haalbaarheid van gebruikersparticipatie niet enkel een zaak van de onderzoekers is, maar ook van de potentiële gebruikers.

4.3 Valorisatie op het niveau van onderzoekslijnen en –programma's

De projectgebonden cases, zo werd duidelijk in de twee voorgaande analyses, staan zelden op zichzelf. Ze maken dikwijls deel uit van of geven vaak aanleiding tot een dynamiek waarin zich via zij- en vervolgprojecten onderzoekslijnen en –programma's ontwikkelen. Ook op dit projectoverstijgende niveau evolueren de processen van kenniscreatie en valorisatie. Gestreefd wordt naar een ideale, dit is maximaal synergetische, onderlinge wisselwerking in de projectproliferatie.

Het ontbreekt ons aan voldoende data (en tijd) om op dit niveau een aanzet van typologie uit te werken. Op basis van de cross-case analyse kunnen wel alvast mogelijke relevante dimensies en categorieën worden gesuggereerd. Het gaat dan om:

- de inhoudelijke ontwikkeling, met:
 - reactieve en/of proactieve continuering en groei,
 - een focus op kenniscreatie, valorisatie en/of onderwijs.
- De organisatorische uitbouw tot of van een onderzoeksgroep, met:
 - al of geen managementondersteuning,
 - al of geen aanwezigheid van verschillende competentieprofielen,
 - al of geen aanwezigheid van een ZAP- en/of middenkader,
 - al of geen bijzondere middelen/initiatieven voor valorisatie (zoals bijvoorbeeld een valorisatiemanager).

4.4 Structurele verankering van valorisatie

De twee voorgaande analyses brachten aan dat er naast projectgebonden valorisatie en valorisatie op het niveau van de ontwikkeling van onderzoekslijnen en –programma's ook sprake kan zijn van de oprichting van nieuwe entiteiten waarin valorisatie van onderzoek als het ware structureel wordt verankerd. We beschouwen dit als het derde niveau van valorisatie van onderzoek in de humane en sociale wetenschappen.

Zes van de 20 cases hebben geheel en rechtstreeks betrekking op dit niveau, 1 case heeft er deels betrekking op, 2 andere cases zitten in een traject dat mogelijk op dit niveau zal uitmonden en wat de vraag naar 'plannen en mogelijkheden voor de toekomst' betreft, werd in enkele cases gewag gemaakt van de mogelijkheid van de oprichting van ('een soort') kennis- of expertisecentrum.

Op basis van onze analyse kunnen we voor dit niveau een aanzet van typologieconstructie geven met het onderscheid tussen volgende twee types:

- entiteiten die primair gestructureerd zijn rond de bundeling van onderzoeksexpertise ten dienste van (onder meer) valorisatie van onderzoek,
- entiteiten die primair gestructureerd zijn rond de commercialisering van producten of diensten.

4.4.1 Entiteiten gestructureerd rond de bundeling van onderzoeksexpertise

3 van onze cases hebben geheel en rechtstreeks betrekking op dit valorisatietype. Tijdens de caseselectie en de bevragingen van de cases kregen we, net zoals wie gericht rondkijkt in het onderzoeksveld, echter al gauw de indruk dat er als het ware een wildgroei van deze entiteiten plaatsvindt waarbij het niet altijd meer eenvoudig is om door de bomen het bos te zien. Verder onderzoek met het oog op een meer verfijnde typologieconstructie en de detectie van knelpunten en aanbevelingen op dit vlak is zeker aangewezen.

Op basis van onze analyse kunnen alvast enkele mogelijke relevante dimensies en categorieën worden gesuggereerd. Het gaat om:

- het ontstaan van de entiteiten (op initiatief van onder meer onderzoekers, kennisinstellingen, middenveldorganisaties en/of de overheid),
- de locus van de entiteiten (geïntegreerd in, gelieerd aan of los van erkende 'kennisinstellingen'),
- de organisatievorm van de entiteiten (die varieert van 'samenwerkingsverbanden' over 'speerpunten' en 'expertisecentra' tot steunpunten en instituten),
- het tijdsperspectief van de entiteiten (van bepaalde of onbepaalde duur),
- de financiering van de entiteiten (wat? door wie? hoe?).

Onze drie betrokken cases (A, B, C) laten zich in dit opzicht als volgt karakteriseren.

- Case A is een 'steunpunt' dat ontstaan is uit de fusie van twee vzw's, niet gerelateerd is aan een erkende kennis- of onderzoeksinstelling en, in principe voor onbepaalde duur, wordt gefinancierd door de Vlaamse Gemeenschap.
- Case B is een van de 14 Vlaamse steunpunten voor beleidsrelevant onderzoek dat is gelieerd aan 4 erkende kennis- of onderzoeksinstellingen en dat voor een tijdelijke duur wordt gefinancierd door de Vlaamse overheid.
- Case C is een samenwerkingsverband van 9 erkende kennisinstellingen dat in principe voor onbepaalde duur is ontstaan op initiatief van onderzoekers en over geen andere middelen beschikt dan de eigen tijd en energie die de leden er zelf in investeren.

Opmerkelijke vaststelling hier is het gedeelde signaal van de onderzoekers van case C en onderzoekers van cases met plannen (of eerder: dromen) voor de oprichting van een expertise-entiteit dat er voor de structurele verankering van valorisatie op initiatief van onderzoekers geen ondersteunende middelen voorhanden zijn.

4.4.2 Entiteiten gestructureerd rond de commercialisering van producten of diensten

3 van onze cases hebben geheel en rechtstreeks betrekking op dit niveau (A, B en C), 1 case heeft er deels betrekking op (D) en 2 andere cases zitten in een traject dat mogelijk op dit niveau zal uitmonden (E en F).

De eerste drie cases betreffen spin-offs. Opmerkelijk hier is de vaststelling dat we de vragen en twijfels in case C omtrent de haalbaarheid van commerciële zelfbedruipendheid tevens zien terugkomen in case E (een IWT-competentiepool). Beide cases bieden hoofdzakelijk consultancy aan bedrijven en organisaties op het vlak van HR-management. Precies in dit gegeven ligt mogelijk ook de oorsprong van de precaire haalbaarheid van commerciële zelfbedruipendheid: hun activiteiten richten zich niet op de 'core business' van hun potentiële gebruikers, maar op een contextgegeven daarvan. Deze vaststelling roept de vraag op of de oprichting van spin-offs, die in essentie zelfbedruipend en liefst ook winstgevend moeten zijn, in relatie tot de humane en sociale wetenschappen wel altijd als doel kan worden vooropgesteld.

Deze vraag wordt nog verscherpt door de eveneens opmerkelijke case D. Het betreft hier een case waarin voor het productbeheer recurrente financiering vanwege de Vlaamse overheid werd verworven. Enkel middels deze financiering is het mogelijk om de gecommmercialiseerde vormingen ook betaalbaar te houden voor de beoogde gebruikers. Enerzijds gaat het hier, scherp gesteld, in feite om gesubsidieerde commercialisering, een vaststelling die mogelijk bij menigeen een wenkbrauw zal doen fronsen. Anderzijds betreft het hier een van de sectoren die ook door de interfacediensten van de kennisinstellingen worden beschouwd als ondergefinancierd, zodat de recurrente financiering ook kan worden beschouwd als een (kleine) tegemoetkoming in de gecreëerde tekorten.

De vraag die zich hier bij wijze van concluderende bedenking stelt, is of het voorzien van middelen voor het ene type (de structurele verankering van valorisatie middels expertisebundeling en op initiatief van onderzoeker) niet een aantal risico's op verloren middelen en energie en een aantal aberraties binnen het andere type (de structurele verankering van valorisatie middels entiteiten gestructureerd rond de commercialisering van producten en diensten) kan helpen oplossen en voorkomen.

DEEL III Het instrumentarium voor valorisatie. Faciliterende condities voor de realisatie van het valorisatiepotentieel in de humane en sociale wetenschappen

Inleiding

Waar in vorig deel de klemtoon voornamelijk lag op het zichtbaar maken van processen en types van valorisatie in de humane en sociale wetenschappen, nemen we in dit deel het in Vlaanderen aanwezige instrumentarium ter ondersteuning van valorisatie onder de loep en presenteren we de resultaten van een exploratieve analyse van innovatief valorisatiebeleid, met name ook ten aanzien van valorisatie in de humane en sociale wetenschappen, in het buitenland.

Hoewel financiering een bijzonder belangrijk en noodzakelijk instrument is ter ondersteuning van valorisatie, dekt de term ‘valorisatie-instrumentarium’ in feite een veel ruimere lading. Het valorisatie-instrumentarium in de brede zin van het woord refereert naar een geheel van instrumenten die ter ondersteuning van valorisatie kunnen worden ingezet, waaronder:

- Financieringsinstrumentarium
- Personeelsbeleid in de kennisinstellingen met adequate waarderingsmechanismen voor valorisatie van onderzoek
- Valorisatie-ondersteunende diensten en mandaten
- Vormings- en opleidingsbeleid gericht op de bevordering van valorisatie

Dit deel is opgebouwd uit drie hoofdstukken. In hoofdstuk 1 zoomen we in op het in Vlaanderen aanwezige financieringsinstrumentarium voor onderzoek en ontwikkeling dat ter beschikking staat van onderzoekers aan universiteiten en hogescholen. We geven er een overzicht van de generieke onderzoeksprogramma’s van de Vlaamse overheid die gericht zijn op valorisatie. Naast dit generieke instrumentarium kunnen onderzoekers en gebruikers in Vlaanderen ook een beroep doen op thema-gebonden programmafinancieringen en subsidies voor onderzoek en ontwikkeling van overheden op alle niveau’s (lokaal, federaal en Europees). Ten slotte zijn er ook nog de vele vormen van wetenschappelijke dienstverlening aan derden, betaald door derden. Aangezien deze betaalde vormen van wetenschappelijke dienstverlening niet onmiddellijk het domein vormen van advies vanwege de Vlaamse Raad voor Wetenschap en Innovatie, op wiens vraag dit onderzoek wordt uitgevoerd, worden ze niet in detail besproken.

Bij onze analyse van het generieke financieringsinstrumentarium geven we ook de reflecties weer die hierover gemaakt werden door de respondenten in het kader van de case-studies en in het kader van de interviews met vertegenwoordigers van de Interfacediensten van de associaties.

Deze Interfacediensten vormen zelf het voorwerp van hoofdstuk 2. Op basis van documentanalyse en interviews met vertegenwoordigers van deze diensten beschrijven we hoe deze diensten valorisatie invullen en trachten te bevorderen. We rapporteren eveneens de knelpunten en hinderpalen die hierbij door de diensten zelf, zowel als door de respondenten van de case-studies werden aangehaald. Naast de Interfacediensten vervullen ook de Expertiscellen voor wetenschapscommunicatie een intermediaire en ondersteunende rol op vlak van valorisatie van onderzoek. Ze verlenen ondersteuning aan wetenschappers bij de communicatie van de resultaten van hun onderzoek en bemiddelen op vlak van contacten tussen onderzoekers en maatschappelijke actoren, brengen vraag naar en aanbod van kennis met elkaar in verbinding. De Expertiscellen werden echter niet apart bevroegd. We argumenteren hier dat de werking van de Expertiscellen onderhevig is aan gelijkaardige mechanismen als deze van de Interfacediensten.

In hoofdstuk 3 werpen we tenslotte een blik over de grenzen, op zoek naar innovatieve valorisatie-stimulerende beleidsinstrumenten in het buitenland. Op basis van voorkennis op vlak van wetenschaps- en innovatiebeleid in deze landen, selecteerden we Nederland, Finland, het Verenigd Koninkrijk en Canada. De keuze voor deze landen werd bekrachtigd door de stuurgroep. Het valorisatiebeleid werd er onder de loep genomen op basis van documentanalyse en aanvullende telefonische en e-mailbevraging van contactpersonen van de raden voor wetenschap en wetenschapsbeleid in deze landen. Tezamen met de bedenkingen en suggesties van de respondenten in Vlaanderen, vormen de inzichten uit deze analyse de basis voor de formulering van conclusies en beleidsaanbevelingen in het volgend deel.

1 Het Vlaams financieringsinstrumentarium ter ondersteuning van valorisatie

Sannen, L. & Gijselinckx, C.

1.1 Inleiding

Er bestaan in Vlaanderen heel wat financieringskanalen voor onderzoekers, die gericht zijn op onderzoek en ontwikkeling in de brede betekenis van het woord. Of en de mate waarin deze financieringskanalen tevens aangewend kunnen worden in de humane en sociale wetenschappen is niet steeds duidelijk.

In wat volgt wordt getracht een overzicht te geven van het bestaande financieringsinstrumentarium gericht op onderzoek en ontwikkeling. Dit gebeurde op basis van bestaande schriftelijke en elektronische gegevensbronnen. We concentreren ons op de 'generieke' financieringskanalen. Deze werden gerangschikt naar doelstelling (gericht op ondersteuning van valorisatie of niet) en naar beleidsniveau (lokale overheden, Vlaams niveau, federaal niveau, Europees niveau, mondiaal niveau).

Voor elk kanaal werden, voor zover beschikbaar, volgende aspecten in kaart gebracht:

- Benaming van de actie
- Beknopte beschrijving van de actie
- Link met valorisatie
- Toegangsvoorwaarden: al dan niet toegankelijk voor de humane en sociale wetenschappen

Na een overzicht en analyse, geven we de reacties mee van de respondenten uit de case-studies, zowel als van respondenten van de Interfacediensten op het bestaande instrumentarium.

1.2 Overzicht van het bestaande financieringsinstrumentarium

Onderstaande tabellen bevatten een aanzet tot inventaris van het bestaande financieringsinstrumentarium voor valorisatie, al dan niet expliciet gericht naar de humane en sociale wetenschappen. We maken een onderscheid tussen het generieke financieringsinstrumentarium van de Vlaamse overheid, gericht op valorisatie (tabel 9) en overige in Vlaanderen beschikbare financieringskanalen voor valorisatie (tabel 10).

Tabel 9 Generieke financieringsinstrumenten voor onderzoek en ontwikkeling van de Vlaamse overheid

Benaming	Beknopte beschrijving	Link met valorisatie	Toelatingsvoorwaarden
IWT-Vlaanderen (Instituut voor de Aanmoediging van Innovatie door Wetenschap en Technologie in Vlaanderen)	(zie deelprogramma's)	IWT staat in voor de financiering van onderzoek met een economische en maatschappelijke finaliteit.	(zie deelprogramma's)
a) <i>IWT Doctoraatsbeurzen van Strategisch basisonderzoek met economische finaliteit</i> (Voormalige IWT Specialisatiebeurzen)	<p>Beurzen voor doctorandi met promotor aan een Vlaamse universiteit.</p> <p><u>Economische finaliteit</u> of <u>ruime aansluiting bij de zes VRWI-clusters</u>:</p> <p>http://www.iwt.be/subsidies/sb</p> <p>=> logistech, i-healthtech, meditech, nanotech, <u>sociotech</u> en ecotech. Kennisinstellingen en bedrijven moeten deze clusters samen vertalen in businessmodellen.</p> <p>=> <u>Sociotech</u>: Een bussinessgericht kennisplatform voor innovatie in de dienstensector, met actoren uit de bedrijfswereld, het onderzoek, de dienstensector en de overheid. Denktank om Vlaamse ondernemers te ondersteunen in hun groeipad van ideeën en kennisopbouw naar de concrete ontwikkeling van innovatieve en vermarktbare diensten en bijhorende processen.</p>	Focus op strategisch basisonderzoek met economische finaliteit; in een <u>latere fase</u> , van zodra er meer financiële middelen zijn, zal ook <u>maatschappelijke finaliteit</u> mogelijk zijn	Humane en sociale wetenschappen expliciet vermeld

	<p><u>Socio-economische innovatie</u> heeft nood aan een kennisplatform om Vlaamse ondernemers te ondersteunen in hun groeipad naar vernieuwende vermarktbaar diensten en bijhorende processen.</p> <p>www.vrwi.be/publicaties/clusterbrochure</p>		
<p>b) <i>IWT - Baekeland-mandaten voor doctoraten in samenwerking met de industrie</i></p>	<p>Met Baekeland-mandaten wil het IWT individuele onderzoekers de kans bieden een doctoraat uit te voeren in <u>nauwe samenwerking met het bedrijfsleven</u>. We voorzien in cofinanciering van de personeels- en werkingskosten die gepaard gaan met de projectuitvoering.</p> <p>Bij het Baekeland-mandaat is enerzijds een Vlaams bedrijf betrokken; dit bepaalt de strategische oriëntatie van het project en zorgt voor cofinanciering. Anderzijds staat een Vlaamse universiteit in voor de begeleiding naar en de toekenning van een doctoraat volgens de gangbare kwaliteitsnormen. Ook andere kennisinstellingen - strategische onderzoekscentra, onderzoeksinstituten, hogescholen, enz. - kunnen optreden als gastinstelling voor de doctorandus, indien zij samenwerken met een promotor verbonden aan een Vlaamse universiteit.</p> <p>Het bedrijf - dat een samenwerkingsovereenkomst afsluit met de kennisinstelling - treedt op als de hoofdaanvrager naar het IWT. Na goedkeuring wordt aan het bedrijf</p>	<p>Elke aanvraag wordt gewaardeerd op twee evaluatiedimensies: de wetenschappelijke kwaliteit en de <u>valorisatiedimensie</u>.</p>	<p>Baekeland staat open voor iedereen die door de universiteit wordt toegelaten tot het doctoraat. Het IWT stelt geen bijkomende voorwaarden.</p> <p>Opmerking: betreft samenwerking met industrie => niet specifiek ook toegespitst op humane en sociale wetenschappen</p>

	<p>projectmatige steun toegekend. De werkzaamheden kunnen plaatsgrijpen bij zowel de kennisinstelling als het bedrijf.</p> <p>http://www.iwt.be/subsidies/baekeland-mandaten</p>		
c) <i>IWT-onderzoeksmandaten</i>	<p>Een onderzoeksmandaat is bestemd om gevorderde wetenschappers toe te laten een belangrijke bijdrage te leveren tot de <u>valorisatie</u> van wetenschappelijke onderzoeksresultaten naar de <u>industrie</u> toe. Dit gebeurt onder de begeleiding van een wetenschappelijke en een industriële promotor.</p> <p>Om de betrokkenheid van de begeleidende bedrijven te verhogen, wordt momenteel gewerkt aan een reorganisatie van het OZM-programma.</p> <p>http://www.iwt.be/subsidies/onderzoeksmandaten</p>	<p>Er zijn drie types onderzoeksmandaten:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Type 1: gericht op de voorbereiding van een spin-off onderneming • Type 2: gericht op de transfer van basisonderzoek vanuit een onderzoeksinstelling naar een bestaande onderneming met het oog op een latere effectieve valorisatie/implementatie door het bedrijf • Type 3: gericht op de valorisatie of de voorbereiding tot valorisatie van onderzoeksresultaten bekomen binnen een onderzoeksinstelling <p>De eerste 2 types zijn georiënteerd op de <u>economische valorisatie van onderzoeksresultaten</u>. Ze beogen bovendien de mobiliteit van de onderzoeker te vergroten, weg van hun universiteit of onderzoeksinstelling. Bij type 3 ligt de nadruk vooral op de <u>uitdieping van het basisonderzoek met een duidelijk valorisatiepotentieel in Vlaanderen</u>.</p>	<p>Momenteel NIET voor humane en sociale wetenschappen</p>

		<p>Voor alle types is de <u>relevantie van het onderzoeksmandaat voor het Vlaamse economische weefsel</u> van essentieel belang, net als het <u>valorisatie-inzicht van de mandataris</u></p> <p>De onderzoeksactiviteiten moeten de hoofdmoot uitmaken van het project. Daarnaast kan in de OZM-types 1 en 2 voldoende (tijds)ruimte voorzien worden voor <u>activiteiten die een optimaal valorisatietraject toelaten</u>:</p> <ul style="list-style-type: none">• de vertaling van onderzoeksresultaten naar praktische toepassingen (proof of concept/principle), zonder uit te monden in activiteiten die normaliter in aanmerking komen voor O&O-bedrijfssteun;• vorming en opleiding over ondernemingsvaardigheden;• bijdragen tot het opstellen van een bedrijfsplan;• voorbereidingen voor de oprichting van een nieuwe onderneming gericht op de economische valorisatie van de onderzoeksresultaten <p>http://www.iwt.be/subsidies/onderzoeksmandaten</p>	
--	--	--	--

<p>d) IWT - SBO-voortraject projecten met een primaire maatschappelijke finaliteit</p>	<p>Deze projectvorm beoogt de voorbereiding van een volwaardig SBO-projectvoorstel met een <u>primaire maatschappelijke finaliteit</u>.</p> <p>Bij projecten met een primaire maatschappelijke finaliteit bestaat het <u>valorisatiepotentieel</u> uit de bijdrage die het project kan leveren aan het oplossen van bepaalde maatschappelijke problemen of uitdagingen, of aan het creëren van nieuwe opportuniteiten met een perspectief voor maatschappelijke waardecreatie in Vlaanderen.</p> <p>Belangrijk is hierbij om een 'goede mix' te bekomen tussen de <u>aanbodgedrevenheid</u> vanuit de kenniscentra (innovatieve ideeën, grensverleggend onderzoek, benutting wetenschappelijke expertise en potentieel) en de <u>vraaggedrevenheid</u> vanuit maatschappelijke actoren in Vlaanderen (alignering met maatschappelijke behoeften/opportuniteiten, benutting voorhanden expertise en resources vanuit deze maatschappelijke actoren).</p> <p>Met '<u>maatschappelijke actoren</u>' worden bedoeld : (combinaties van) overheidsdepartementen of -entiteiten (op uiteenlopende horizontale domeinen en verticale beleidsniveaus), maatschappelijke organisaties (m.i.v. het 'middenveld' en de 'social profit' sector) en maatschappelijke of 'social profit' gerichte beroepsgroepen.</p>	<p>Het kanaal van de SBO-voortrajecten voor projecten met een maatschappelijke finaliteit staat <u>niet meer open sinds 2011</u>.</p> <p>Voor de oproep van 2010 werden er enkele belangrijke vernieuwingen doorgevoerd. Hoewel de 'strategisch-basis'-gerichtheid onverminderd van kracht blijft, vraagt het IWT met name een <u>meer concrete invulling van mogelijke valorisatietrajecten</u>; meer bepaald in verband met de <u>valorisatiestappen</u> die worden gepland met de resultaten van het SBO-project.</p> <p>http://www.iwt.be/subsidies/sbo</p>	<p>Het financieringskanaal is horizontaal en staat open voor <u>alle disciplines</u> en toepassingsdomeinen, waardoor het zeer geschikt is voor <u>multidisciplinair onderzoek</u>.</p>
--	---	---	---

	<p>Vroegtijdige en betekenisvolle interacties tussen de kenniscentra en de specifiek betrokken maatschappelijke actoren bij de projectdefiniëring en uitwerking zijn bijgevolg aangewezen.</p> <p>http://www.iwt.be/subsidies/sbo</p>		
<p>e) IWT - Strategisch Basisonderzoek (SBO)</p>	<p>Strategisch Basisonderzoek is kwalitatief hoogwaardig, op langere termijn gericht onderzoek dat het opbouwen van wetenschappelijke en/of technologische capaciteit beoogt die de basis vormt voor <u>economische en/of maatschappelijke toepassingen</u> in Vlaanderen.</p> <p>SBO situeert zich tussen het algemeen kennisverruimend onderzoek enerzijds en de specifiek geïntereerde onderzoeks- en ontwikkelingsprojecten anderzijds.</p> <p>(http://www.iwt.be/sites/default/files/subsidies/documenten/SBO_handleiding_econ_september2010.pdf)</p>	<p>Voor de oproep van 2010 werden er enkele belangrijke vernieuwingen doorgevoerd. Hoewel de 'strategisch-basis'-gerichtheid onverminderd van kracht blijft, vraagt het IWT met name een <u>meer concrete invulling van mogelijke valorisatietrajecten</u>; meer bepaald in verband met de <u>valorisatiestappen</u> die worden gepland met de resultaten van het SBO-project.</p> <p>Er wordt een onderscheid gemaakt tussen:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Projecten met een primaire economische finaliteit ○ Projecten met een primaire maatschappelijke finaliteit <p>Indien de voorziene verdere benutting van de onderzoeksresultaten primair zal verlopen via economische actoren (d.i. bedrijven) met het oog op economische waardecreatie kadert het SBO-projectvoorstel binnen het <u>economisch finaliteitsdeel</u>.</p> <p>Indien de benutting daarentegen primair gericht is op maatschappelijke</p>	<p>Het financieringskanaal is horizontaal en staat open voor <u>alle disciplines</u> en toepassingsdomeinen, waardoor het zeer geschikt is voor <u>multidisciplinair onderzoek</u>.</p>

		<p>actoren (overheidsdepartementen, maatschappelijke organisaties, social profit sector,...) en op maatschappelijke waardecreatie hoort een SBO-projectvoorstel binnen het <u>maatschappelijk finaliteitsdeel</u></p> <p>http://www.iwt.be/sites/default/files/subsidies/documenten/SBO_handleiding_econ_september2010.pdf</p>	
f) IWT-VIS-trajecten	<p>De belangrijkste doelstelling van het VIS-trajecten programma is om vanuit een concrete probleemstelling of vraaggedreven opportuniteit van een <u>collectief van bedrijven</u>, innovatieve oplossingen aan te bieden die op korte termijn toepasbaar zijn en die een <u>duidelijk economisch effect realiseren bij de ruime doelgroep</u>.</p> <p>De doelgroep van het VIS trajecten programma zijn in eerste instantie kmo's, hoewel ook grote (al dan niet O&O-intensieve) bedrijven een rol kunnen spelen in een VIS-traject. Veel bedrijven beschikken niet over eigen middelen of onderzoekscapaciteit om innovatieve oplossingen te vinden en vormen van collectieve kennisverwerving kunnen een belangrijke impact hebben op hun innovatievermogen. Andere bedrijven kunnen een belangrijke rol spelen in een netwerk van bedrijven en op die manier de doelgroepbedrijven betrekken in het innovatieproces.</p>	<p>De doelstelling van VIS trajecten is dat zij een <u>belangrijke toegevoegde waarde leveren zowel op het gebied van innovatiecapaciteit als op economisch vlak</u> en dit voor een ruime doelgroep.</p> <p>Kenmerkend voor VIS trajecten is een <u>geïntegreerde aanpak</u>, waarbij alle activiteiten die kunnen gesteund worden onder het VIS-besluit, gaande <u>van kennisverwerving tot kennisgebruik</u> in aanmerking komen, zolang deze activiteiten bijdragen aan de oplossingen. Het verwerven van kennis speelt een belangrijke rol in een VIS-traject, maar dient steeds in functie te staan van het ingang doen vinden van de projectresultaten bij de doelgroep van bedrijven. In functie van de specifieke noden kan de kennis/technologie hiervoor zelf ontwikkeld worden dan wel kan eerder en/of in het buitenland ontwikkelde (geavanceerde)</p>	<p>Gericht op netwerken van bedrijven.</p> <p>Niet duidelijk of dit programma open staat voor humane en sociale wetenschappen.</p>

	<p>Het succes van de VIS-trajecten wordt in sterke mate bepaald door de snelheid en mate van implementatie van de projectresultaten en het duidelijk zichtbaar economisch effect ervan bij de bedrijven. Om in deze opdracht te slagen dienen de projectuitvoerders zowel te beschikken over een realistisch en overtuigend implementatieplan afgestemd met de doelgroep, als over een goede mix van competenties en expertise. Eveneens dient er na afloop van het project ook bij de doelgroep een duidelijke kennismeerwaarde en een verhoging van het innovatievermogen (O&O&I-horizon) bij de doelgroep gerealiseerd te worden.</p> <p>http://www.iwt.be/subsidies/vis-trajecten</p>	<p>kennis/ technologie aangewend worden ('make or buy'). Activiteiten zoals <u>informatieverspreiding, sensibilisering, kennisopbouw en -transfer, vertaal- en demonstratieonderzoek, kennisverspreiding, netwerkvorming en aanzet tot implementatie van de projectresultaten bij de doelgroepbedrijven</u> kunnen aan bod komen en kunnen afhankelijk van de noden parallel (of lineair) uitgevoerd worden. Er dient sterk over gewaakt te worden dat er voldoende onderlinge samenhang bestaat tussen de activiteiten.</p> <p>VIS-trajecten beogen concrete gerealiseerde innovaties en de projectresultaten moeten gevaloriseerd kunnen worden door een ruime groep van bedrijven. Valorisatie houdt in dat de projectresultaten reeds tijdens of op korte termijn na afloop van het traject <u>effectief gebruikt worden door de bedrijven en/of organisaties uit de doelgroep</u>. De projectaanvraag moet een duidelijke <u>omschrijving van de voorziene implementatie-acties en valorisatie-activiteiten</u> bevatten. Er moet daarbij focus zijn op die <u>valorisatie-activiteiten die het meest kans bieden op een concrete toepassing van de projectresultaten bij</u></p>	
--	---	---	--

		<p><u>de doelgroep</u>. In dit verband is het bijvoorbeeld mogelijk om een bedrijf een beperkt aantal dagen te begeleiden bij de voorbereiding of uitvoering van een intern implementatieproject, al dan niet met eigen middelen dan wel via IWT kmo-haalarheidsstudies of -innovatieprojecten, Europese projecten, bilaterale samenwerkingen, enz. Verder zijn bepaalde projectresultaten mogelijks niet onmiddellijk implementeerbaar of zijn er 'spill-overs'.</p> <p>De kennisborging en de activiteiten die <u>voorzien worden na afloop van het project (natraject)</u> met betrekking tot deze resultaten worden eveneens beschreven in de projectaanvraag.</p> <p>http://www.iwt.be/subsidies/vis-trajecten</p>	
<p>g) IWT - TETRA-Fonds (TEchnologieTRAnsfer door instellingen hoger onderwijs)</p>	<p>Met projecten van TEchnologieTRAnsfer beoogt het IWT een dubbele doelstelling:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Verhogen van de innovatiecapaciteit bij bedrijven en andere organisaties door het omzetten van technologie en kennis naar concrete toepassingen via toepassingsgericht onderzoek, aangepaste informatie en demonstraties. <u>Bedrijven en andere organisaties uit de doelgroep cofinancieren</u> het project met 7,5%. • Verhogen van de kennisbasis van de 	<p>Het TETRA-fonds steunt toepassingsgerichte projecten die een innovatief concept bestuderen, waarvan de <u>resultaten door bedrijven in Vlaanderen kunnen gebruikt worden</u>. Het onderzoeksonderwerp bevat minimaal een <u>technologische component</u> en de resultaten zijn gericht op <u>economische valorisatie</u>.</p> <p>De projecten stimuleren hogescholen ook om te <u>netwerken met technologische, economische en</u></p>	<p>Prioritaire doelgroep zijn de <u>hogescholen</u></p> <p>Voor kennisdiffusie wordt de prioritaire doelgroep gevormd uit <u>niet-hoogtechnologische Vlaamse kmo's en socialprofitorganisaties</u>. Ook andere bedrijven en organisaties - grote ondernemingen, hoogtechnologische kmo's, buitenlandse bedrijven en organisaties - kunnen deelnemen, indien het project voldoet aan de</p>

	<p>hogescholen en universiteiten. TETRA-projecten zetten niet alleen het onderwijs zelf kracht bij, maar versterken ook de <u>maatschappelijke rol van hogescholen en universiteiten door interactie met bedrijven</u>. Deze tweede doelstelling verantwoordt het hoge steunpercentage van 92,5%</p> <p>http://www.iwt.be/subsidies/tetra</p>	<p><u>maatschappelijke spelers</u>. De onderzoeksresultaten zijn <u>nuttig voor de onderwijsopdracht van de hogescholen</u>. Het TETRA-fonds wil het technologisch onderzoek aan de Vlaamse instellingen van hoger onderwijs ondersteunen en hen actief laten bijdragen tot het innovatieproces in Vlaamse bedrijven, meer in het bijzonder in kmo 's</p> <p>http://www.iwt.be/subsidies/tetra</p>	<p>doelstellingen van het programma</p> <p>http://www.iwt.be/subsidies/tetra Betreft louter technologie-gedreven kennisoverdracht => n.v.t. op humane en sociale wetenschappen</p>
--	---	--	--

<p>Industrieel Onderzoeksfonds (IOF)</p>	<p>Een Industrieel Onderzoeksfonds (IOF) is een intern bestemmingsfonds van een associatie (een universiteit en één of meerder hogescholen) of (mogelijk tot 2014) een universiteit. De middelen van een IOF worden aangewend <u>voor strategisch basisonderzoek en toegepast wetenschappelijk onderzoek, met economische finaliteit</u>, in de schoot van de associatie/universiteit. De doelstellingen van een IOF zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> • op korte tot middellange termijn, de <u>wisselwerking tussen de associatie en het bedrijfsleven</u> te stimuleren en een <u>portefeuille van toepassingsgerichte kennis bij de associatie</u> op te bouwen. • op middellange tot lange termijn moet een IOF resulteren in de <u>betere afstemming van het strategisch basisonderzoek en toegepast wetenschappelijk onderzoek op de economische behoeften en de toepassing en valorisatie van de opgebouwde portefeuille van kennis in het bedrijfsleven</u>. <p>De IOF passen zo in het ruimere geheel van inspanningen om de wisselwerking tussen instellingen voor hoger onderwijs en economische actoren te versterken.</p> <p>De verdeling van de middelen over de verschillende associaties is gebaseerd op</p>	<p>Het IOF is gedefinieerd als een financieringskanaal dat elke associatie moet toelaten een beleid te voeren gericht op het opbouwen van een portefeuille aan potentieel <u>toepassingsgerichte kennis, met economische en/of maatschappelijke finaliteit</u>. Het IOF moet daarbij aansluiten bij het valorisatiebeleid van de universiteit en haar interfacewerking. En het moet leiden tot een <u>economisch/maatschappelijke valorisatie</u> en overdracht van de opgebouwde kennis. <u>De finale doelstelling is resultaten van onderzoek naar de markt brengen.</u> (Memorandum VRWB: 20)</p>	<p>Sinds 2006 naast universiteiten ook voor hogescholen toegankelijk</p> <p>Gezien de finaliteit vermarkting van de ontwikkelde producten is, is dit niet geschikt voor alle types van onderzoek binnen de humane en sociale wetenschappen.</p>
--	--	--	---

	<p>een verdeelsleutel. In de periode 2009-2014 krijgen de resultaatgerichte parameters een groter gewicht en wordt het aantal parameters gereduceerd tot zes:</p> <ul style="list-style-type: none"> • doctoraatsdiploma's • publicaties en citaties • industriële contractinkomsten • contractinkomsten uit het Kaderprogramma van de Europese Unie • octrooien • spin-offbedrijven <p>Binnen de associatie/universiteit worden de middelen toegekend door het associatie- of universiteitsbestuur, na gemotiveerd advies door een IOF-raad en middels een open oproep.</p> <p>Ten minste 30% van de middelen wordt besteed aan mandaten van onbepaalde duur voor postdoctorale onderzoekers of kandidaten met gelijkwaardige kwalificaties. Ten hoogste 10% kan door de associatie worden aangewend voor overheadkosten. De overige IOF-middelen dienen voor de financiering van onderzoeksprojecten.</p> <p>http://www.ewi-vlaanderen.be/ewi/wat-doen-we/programmas-subsidies/financiering-van-onderzoek/industrieel-onderzoeksfonds</p>		
--	--	--	--

Risicokapitaalinstrumentarium	<p>Vlaanderen heeft de afgelopen jaren een uitgebreid instrumentarium voor risicokapitaalinvesteringen op poten gezet. De Participatiemaatschappij Vlaanderen (PMV) beheert heel wat van deze instrumenten. Het risicokapitaalinstrumentarium van de overheid moet, aldus VRWI, vooral gericht zijn naar het marktrijp maken van waardevolle projecten die zonder publieke tussenkomst geen kans zouden krijgen. (Memorandum VRWB 2009-2014: 40)</p>	Gericht op economische valorisatie	Gezien de finaliteit vermarkting van de ontwikkelde producten is, is dit niet geschikt voor alle types van onderzoek binnen de humane en sociale wetenschappen
OPB = onderzoek in de praktijkgerichte bachelors (voorheen PWO)	<p>Sinds 2003 investeert de Vlaamse overheid expliciet geld in projectmatig wetenschappelijk onderzoek (PWO) binnen de professionele bacheloropleidingen. Die overheidsfinanciering werkt bovendien als een hefboom. Bedrijven, overheidsinstanties en organisaties zoals IWT-Vlaanderen zijn nu sneller geneigd om in PWO te investeren. (bron: 1)</p> <p>Het hogescholendecreet van 1994 definieert PWO als: 'onderzoek in samenwerking met de universiteiten of derden, waarbij vooraf het onderwerp, de duur en de modaliteiten worden vastgelegd'. De band met de praktijk is essentieel. Drie aspecten kenschetsen PWO: het maakt gebruik van wetenschappelijke resultaten; het vertrekt vanuit de praktijk, vanuit het werkveld; en de resultaten in de vorm van producten, instrumenten of methoden, hebben een impact op het onderwijs aan de hogeschool. (bron: 1)</p>	<p>Een werkgroep binnen de Associatie K.U.Leuven stelde een raamreglement op met afspraken rond procedures voor de toekenning van de middelen. Hij geeft ook beleidsadvies. Dat vertaalde zich concreet in een <u>visietekst</u>. "Een tijd geleden zijn we gestart met de uitwerking van <u>instrumenten waarmee we de kwaliteit en relevantie van het onderzoek kunnen meten</u>. "Dat resulteerde in een reeks output-indicatoren die bruikbaar zijn voor alle studierichtingen. Binnen het Vlaamse hogeschoollandschap is onze associatie de enige die zover staat. De ministeries voor Onderwijs en Wetenschapsbeleid kondigden aan dat ze de toekenning van de middelen in de toekomst willen koppelen aan <u>performantiecriteri</u>a. En daar heb je meetinstrumenten voor nodig." (bron: 1)</p>	<p>Uitsluitend gericht naar Hogescholen</p> <p>Uit visietekst (p. 3) blijkt dat momentel heel wat valorisatiepotentieel als resultaat van praktijkgebaseerd onderzoek onderbenut blijft.</p> <p>De 'buitenwereld' kent vaak onvoldoende de maatschappelijke meerwaarde van de resultaten van praktijkgebaseerd onderzoek en <u>valorisatie</u> gerealiseerd door de hogescholen. Het werkveld daarentegen is ervan sterk overtuigd. (visietekst)</p>

	<p>Praktijkgebaseerd onderzoek is onderzoek dat activiteiten omvat die gerelateerd zijn aan ontwerp en ontwikkeling van nieuwe producten, diensten, methodieken, (beleids)maatregelen en structuren waarbij een <u>vertaling en integratie van theoretische kennis naar concrete toepassingen of nieuwe contexten</u> centraal staat. Het betreft ook onderzoeksactiviteiten die verband houden met het implementeren, evalueren en testen van al deze aspecten. (...) Vanuit de analyse van het onderzoeksobject en mede gebaseerd op een theoretische wetenschappelijke onderbouw worden oplossingen gezocht en verder ontwikkeld naar <u>een gericht resultaat dat bruikbaar is in de praktijk</u>. (bron: visietekst)</p>	<p>Praktijkgebaseerd onderzoek levert een bijdrage aan de kwaliteitsverbetering, dynamiek en innovatie van de opleidingen. Op deze wijze wordt bovendien aan <u>valorisatie</u> gedaan via de studenten in opleiding, door het afleveren van startklare jonge professionals die beschikken over voldoende kennis en kunde om in het werkveld ingezet te worden.</p> <p>PWO-middelen worden vandaag ingezet met als doel concrete vraagstukken uit het beroepenveld of de arbeidsmarkt op een wetenschappelijk verantwoorde wijze te analyseren en van een <u>relevante oplossing</u> te voorzien, of met andere woorden om praktijkgebaseerd onderzoek mee te financieren. (bron: visietekst)</p>	
<p>Steunpunten voor Beleidsrelevant Onderzoek</p>	<p>In 2007 erkende de Vlaamse regering voor een periode van 5 jaar (2007-2011) 14 Steunpunten voor Beleidsrelevant Onderzoek:</p> <ul style="list-style-type: none"> . Buitenlands Beleid, Toerisme en Recreatie . Bestuurlijke Organisatie Vlaanderen . Cultuur, Jeugd en Sport . Duurzame Ontwikkeling . Fiscaliteit en Begroting . Gelijkekansenbeleid . Milieu & Gezondheid 	<p>Opmerking:</p> <p>De omschrijving 'beleidsrelevant' onderzoek veronderstelt impliciet op valorisatie gericht onderzoek..</p>	<p>Veel disciplines uit de humane en sociale Wetenschappen zijn betrokken bij diverse lopende Steunpunten</p>

	<ul style="list-style-type: none"> . Mobiliteit en Openbare Werken . Ondernemen en Internationaal Ondernemen . O&O Indicatoren . Ruimte en Wonen . Studie en Schoolloopbanen . Werkgelegenheid en Sociale Economie . Welzijn, Volksgezondheid en Gezin <p>Zij bieden gedurende een langere periode wetenschappelijke ondersteuning aan de Vlaamse overheid en andere relevante actoren.</p>		
--	--	--	--

Uiteraard is het in Vlaanderen beschikbare financieringsinstrumentarium gericht op valorisatie van onderzoek ruimer dan dit generieke, door de Vlaamse overheid gefinancierde instrumentarium. In Vlaanderen is eveneens financiering beschikbaar vanwege lokale, Vlaamse, federale, Europese overheden en instellingen voor beleidsgeoriënteerd of beleidsrelevant onderzoek, alsook vanwege private partners (for profit zowel als non-profit). Zonder hier exhaustief te willen zijn, vermelden we algemene categorieën van financieringen die op valorisatie gericht zijn in volgende tabel.

Tabel 10 Overige in Vlaanderen beschikbare financieringskanalen gericht op valorisatie van onderzoek

Benaming	Beknopte beschrijving	Link met valorisatie	Toelatingsvoorwaarden
Diverse programma's voor financiering van onderzoek ter ondersteuning van het overheidsbeleid op verschillende beleidsniveau's (lokaal, Vlaams, federaal, Europees, internationaal)	We verwijzen hier onder andere naar programma's van de Vlaamse overheid (zoals o.m. VIONA, OBPWO, het onderzoeksprogramma van het Departement Cultuur,...), programmafinancieringen van het Federaal Wetenschapsbeleid (zoals o.m. het programma Samenleving en Toekomst, Sociaal-Economisch onderzoek, Interuniversitaire Attractiepolen,...), Europese programma's (o.a. kaderprogramma Levenslang Leren, programma Science in Society,...) e.d.	Gericht op onderzoek van hoge kwaliteit dat <u>ondersteuning biedt aan het overheidsbeleid</u> .	De programma's richten zich ook op humane en sociale wetenschappen
Specifieke studies en onderzoeksopdrachten van overheden op lokaal, Vlaams, federaal en Europees niveau, alsook vanwege internationale instellingen	Punctuele studie- en onderzoeksopdrachten vanwege overheden.	Veelal <u>beleidsgeoriënteerd, beleidsvoorbereidend, beleidsondersteunend, beleidsevaluatief</u> onderzoek Of onderzoek waarin <u>andere specifieke wetenschappelijke input</u> wordt gevraagd.	De programma's richten zich ook op humane en sociale wetenschappen
VLIR-UOS - Onderzoekplatformen voor ontwikkelingssamenwerking (O*platformen)	In 1998 nam de VLIR het beheer van de federale fondsen voor universitaire ontwikkelingssamenwerking van de Vlaamse universiteiten op zich. Hiervoor werd het VLIR-secretariaat voor universitaire ontwikkelingssamenwerking (VLIR-UOS-secretariaat) opgericht. VLIR-UOS is een koepelorganisatie met een mandaat inzake: beleid en programmering, selectie, opvolging en evaluatie.	<u>Brug tussen theorie en praktijk</u> Met de O*platformen wil VLIR-UOS zowel investeren in capaciteit aan de Vlaamse universiteiten en hogescholen voor beleidsgericht onderzoek voor ontwikkelingssamenwerking, als in de netwerking tussen diverse ontwikkelingsactoren, met het oog op wetenschappelijke ondersteuning van het beleid voor	Gericht naar Vlaamse universiteiten en hogescholen

	<p>De belangrijkste kenmerken van dit nieuwe programma:</p> <p>Onderzoekers en beleidsactoren in één platform: een O*platform is een flexibele samenwerkingsvorm tussen enerzijds onderzoekers en anderzijds actoren van de ontwikkelingssamenwerking. Een O*platform voert wetenschappelijk onderzoek uit en ondersteunt van daaruit het beleid van Belgische actoren actief op het vlak van ontwikkelingssamenwerking door wetenschappelijke diensten te verlenen op maat van de beleidsmakers. Beleid definiëren we in ruime zin. Het komt niet enkel tot stand binnen administraties of ministeries, maar is evenzeer in handen van internationale organisaties, mensen op het terrein, NGO's, instellingen in ontwikkelingslanden etc.</p> <p>Een brug tussen theorie en praktijk: een O*platform gaat op zoek naar onderbouwde antwoorden op noden en probleemstellingen op het vlak van ontwikkelingssamenwerking, zowel in het noorden als in het zuiden. Een O*platform brengt mensen, sectoren en disciplines samen en bouwt bruggen tussen theorie en praktijk.</p> <p>Betere ontwikkelingssamenwerking door een wetenschappelijke onderbouw: VLIR-UOS is overtuigd van het belang van kennisbeheer en wetenschappelijke</p>	<p>ontwikkelingssamenwerking.</p>	
--	---	-----------------------------------	--

	<p>onderbouw voor de kwaliteit van de (Belgische) ontwikkelingssamenwerking. Wetenschappelijk praktijkgericht onderzoek vormt immers de basis voor een evidence based ontwikkelingsbeleid.</p>		
<p>Wetenschappelijke dienstverlening voor private partners</p>	<p>Contractonderzoek, en andere vormen van wetenschappelijke dienstverlening voor private (for profit en non-profit partners)</p> <p>De term 'contractonderzoek' moet hier zeer ruim geïnterpreteerd worden als alle mogelijke samenwerkingen met derden die gefinancierd worden door die derden</p>	<p><u>Intrinsiek op valorisatie gericht.</u></p> <p><u>Met als finaliteit de creatie van economische of andere meerwaarde.</u></p>	<p>Diverse disciplines uit de humane en sociale wetenschappen worden aldus gesolliciteerd om wetenschappelijke kennis ter beschikking te stellen van derden.</p>

1.3 Analyse van het bestaande financieringsinstrumentarium

1.3.1 Op basis van de documentanalyse

Op basis van de inventaris komen volgende instrumenten als meest bruikbaar naar voor in functie van valorisatie binnen de humane en sociale wetenschappen:

- Vlaams en federaal niveau:

a) Algemeen:

- IWT - SBO-voortraject projecten met een primaire maatschappelijke finaliteit (stopgezet sinds 2011)
- IWT - Strategisch Basisonderzoek (SBO) met economische finaliteit
- IWT – Strategisch Basisonderzoek (SBO) met maatschappelijke finaliteit
- OPB (Onderzoek in de Praktijkgeoriënteerde Bachelor) (voorheen PWO)

b) Specifieke domeinen:

- Steunpunten voor Beleidsrelevant Onderzoek
- diverse financieringsprogramma's voor beleidsgericht onderzoek van de lokale, Vlaamse, federale en Europese overheden
- VLIR-UOS - Onderzoeksplatformen voor ontwikkelingssamenwerking (O*platformen)
- Contractonderzoek met en subsidies voor onderzoek van niet-gouvernementele organisaties en private partners (for profit, zowel als non-profit)

IWT – VIS trajecten zijn potentieel interessant, in het bijzonder omwille van het feit dat (<http://www.iwt.be/subsidies/vis-trajecten>):

“activiteiten zoals informatieverspreiding, sensibilisering, kennisopbouw en -transfer, vertaal- en demonstratieonderzoek, kennisverspreiding, netwerkvorming en aanzet tot implementatie van de projectresultaten bij de doelgroepbedrijven aan bod kunnen komen en afhankelijk van de noden parallel (of lineair) uitgevoerd kunnen worden.”

Alsook gegeven het feit dat ze eveneens ruimte scheppen voor (<http://www.iwt.be/subsidies/vis-trajecten>):

“de kennisborging en de activiteiten die voorzien worden na afloop van het project (natraject) met betrekking tot deze resultaten.”

Momenteel zijn deze VIS-trajecten evenwel enkel gericht op de creatie van economische waarde, waardoor hun potentiële bruikbaarheid voor de humane en sociale wetenschappen en de creatie van andere meerwaarden gering is.

Ook het O*Platvorm concept is een interessant concept. Meer nog dan de steunpunten beleidsrelevant onderzoek fungeert het als een brug tussen beleid, actoren in het veld en wetenschappers.

Naast het generieke, door de Vlaamse overheid gefinancierde financieringsinstrumentarium gericht op valorisatie van onderzoek bestaan er in Vlaanderen nog andere financieringskanalen voor valorisatie.

We verwezen reeds naar de lokale, federale, Europese en internationale overheidsprogramma's en – opdrachten, alsook naar private financieringsbronnen.

Het betreft dus een brede waaier aan financieringsinstrumenten. Dit is enerzijds toe te juichen, anderzijds is het soms moeilijk om door de bomen het bos nog te zien en alle kanalen te kennen. VRWI pleitte voorheen ook al voor een vereenvoudiging en stroomlijning van het instrumentarium. We verwijzen hier ook naar de doorlichting van het Vlaamse innovatie-instrumentarium in het rapport Soete (Soete et al., 2007). Er bestaat momenteel zelfs geen globaal overzicht van de financieringskanalen en hun oriëntatie op valorisatie. Elke associatie ziet zich daarom genoodzaakt zelf een overzicht op te stellen.

Er wordt bovendien niet altijd duidelijk gespecificeerd wat men verstaat onder 'valorisatie'. Ook het onderscheid met termen zoals 'innovatie' is niet altijd duidelijk. En als er al gesproken wordt over valorisatie wordt dit vaak verengd tot economische valorisatie, in de zin van commercialiseerbaarheid. Heel wat onderzoeksresultaten zijn echter maatschappelijk waardevol zonder dat ze commercialiseerbaar zijn. Dit is, bijzonder vanuit de humane en sociale wetenschappen een belangrijk aandachtspunt. Knelpunt hierbij is, zoals we eerder ook al in de literatuur lazen (cf. deel 1) dat deze vormen van valorisatie niet makkelijk of eenduidig meetbaar zijn. Waar financieringskanalen ook opengesteld worden voor projecten die op 'maatschappelijke valorisatie' gericht zijn, is de vertaalslag niet altijd volledig gemaakt. Het taalgebruik is nog sterk doordeesemd van een economische en technologische logica. Maatschappelijke valorisatie wordt recentelijk ook in meerdere steunkanalen als mogelijk voorzien, maar wordt dan afgezet ten opzichte van economische valorisatie. Dit terwijl maatschappelijke valorisatie in feite een generieke term is voor elke vorm van waarde-creatie bovenop de wetenschappelijke meerwaarde. Economische valorisatie is dan één van de vormen van maatschappelijke valorisatie, namelijk maatschappelijke valorisatie gericht op de creatie van economische waarde.

Tenslotte krijgen we op basis van de documentanalyse de indruk dat valorisatie in heel wat programma's wel wordt vermeld, maar dat het niet altijd even duidelijk is welke valorisatieprocessen en –activiteiten precies worden gefinancierd. Vaak blijft valorisatie beperkt tot de oplevering van een onderzoeksrapport en eventueel de organisatie van een studiedag ten aanzien van een doelgroep of het brede publiek die in de kosten van het projectvoorstel worden verrekend. Voor andere vormen van valorisatie zoals lezingen, artikels in vaktijdschriften en algemene media, begeleiden van veranderingsprocessen in het veld,... na afronding van het project,... worden doorgaans geen middelen voorzien.

1.3.2 Reflecties van de respondenten uit de case-studies

Bovenstaande analyse wordt gedeeld en aangevuld door de praktijkervaring van de respondenten in ons onderzoek. Bij de beschrijving van de verschillende fasen in het valorisatieproces (deel II) vermeldden we reeds volgende bemerkings van onderzoekers en gebruikers op vlak van financiering:

- De communicatie aangaande mogelijke financieringskanalen is vaak gebrekkig en ondoorzichtig.
- De schotten tussen de verschillende beleidsdomeinen kunnen ertoe leiden dat mogelijke financiering van een onderzoeks- en/of valorisatiethema, vaak na heel wat heen en weer draven, tussen twee of meerdere beleidsstoelen valt. Voorbeelden op dit vlak werden onder meer gegeven voor: onderzoek in de kunsten (dat vaak tussen de stoelen van 'wetenschap',

'cultuur' en 'onderwijs' valt), onderzoek in de erfgoedsector (dat vaak tussen de stoelen van 'wetenschap' en 'cultuur' valt), ontwikkeling en vorming op vlak van armoedebestrijding (dat vaak tussen de stoelen van tussen 'onderwijs' en 'welzijn' valt). Gevraagd wordt:

- algemeen: naar oplossingen voor deze structurele vorm van ontoegankelijkheid van financieringsbronnen.
- specifiek voor artistiek onderzoek: naar een aangepaste wetgeving om hogere privé-financiering van kunst en cultuur mogelijk te maken.
- Het uitwerken van kwalitatief hoogstaande onderzoeksvorstellen is (te) tijdsintensief in verhouding tot de mogelijke personeelsinzet ervoor. Hieraan gekoppeld is er vraag naar:
 - meer personeelondersteuning voor het uitwerken van onderzoeksvorstellen.
 - Algemeen: meer administratieve ondersteuning.
 - Specifiek voor hogescholen: een kader vergelijkbaar met het ZAP-kader aan de universiteiten.
 - Specifiek voor universiteiten: het realiseren van een middenkader en meer postdocs.
 - Een 'beloning' indien een ingediend voorstel in een arbeidsintensieve procedure (vb. SBO) een goede beoordeling krijgt, maar (net) niet wordt geselecteerd. Verschillende mogelijke pistes worden geopperd: honorering niet goedgekeurde voorstellen in personeelsdossier, hoogste rangschikking in ander financieringskanaal toekennen, middelen voor personeel om dossiers gericht op valorisatie van onderzoek voor te bereiden,
- De samenstelling van evaluatie- en beoordelingscommissies is niet altijd voldoende interdisciplinair.⁹ De vraag wordt gesteld naar:
 - evaluatie- en beoordelingscommissies die voldoende interdisciplinair zijn samengesteld (dit is: met experts op alle betrokken domeinen), in het bijzonder voor:
 - artistiek onderzoek.
 - sociaal wetenschappelijke luiken in technologische of industriële projecten.

Ten aanzien van de generieke financieringskanalen maakten de respondenten volgende evaluatieve bemerkingen:

- Strategisch BasisOnderzoek (SBO).
 - Vaststelling: het netwerk op voorhand is cruciaal.
 - Genoemde pluspunten:
 - stuurt aan op een interdisciplinair aanpak,
 - middelen voor valorisatie kunnen goed worden voorzien in de projectbegroting,
 - stimuleert interactie met (potentiële) gebruikers.
 - Genoemde minpunten:
 - (te) zware aanvraagprocedure,
 - te weinig flexibel terwijl valorisatietrajecten organisch groeien.
- TechnologieTRAnSfer door instellingen van hoger onderwijs (TETRA-fonds).
 - Genoemd pluspunt:
 - het instrument is expliciet gericht op valorisatie.
 - Genoemde minpunt:
 - er kunnen onvoldoende personeelsmiddelen worden voorzien.

⁹ Alvast binnen FWO werd in 2010 een interdisciplinair expertenpanel opgericht.

- Er is nood aan aanpassing van de modaliteiten i.f.v. humaan en sociaalwetenschappelijk onderzoek / het non-profitgegeven.
- Projectmatig Wetenschappelijk Onderzoek (PWO).
 - Genoemd pluspunt:
 - het wordt flexibel ingezet.
 - Genoemd minpunt:
 - het voorziet in te weinig middelen om aan alle vereisten te voldoen (vernieuwend, versterking onderwijs, maatschappelijke valorisatie).

1.3.3 Reflecties van de respondenten van de Interfacediensten

Aanvullend konden uit de interviews met vertegenwoordigers van de Interfacediensten volgende evaluatieve bemerkingen ten aanzien van het bestaande financieringsinstrumentarium worden genoteerd:

- Financieringskanalen voor valorisatie van onderzoek zijn te sterk op economische finaliteit en industriële actoren gericht
- De handleidingen en criteria van de overheidsinstrumenten voor valorisatie van onderzoek die recentelijk ook voor de humane en sociale wetenschappen werden opgesteld worden tot dusver nog onvoldoende vertaald en doorgedacht voor de humane en sociale wetenschappen.
- De eisen die ten aanzien van het valorisatieluk worden gesteld zijn ook afschrikwekkend voor veel wetenschappers uit de humane en sociale wetenschappen.
- IOF-middelen zijn toegankelijk voor de humane en sociale wetenschappen, zij het enkel voor onderzoek en valorisatie met een economische finaliteit. De gebruikers van de resultaten die voorkomen uit het IOF en hun valorisatie zijn steeds 'industriële' partners. Interessant aan IOF is de mogelijkheid tot de creatie van IOF-consortia met elk hun eigen IOF-mandataris die fungeert als valorisatiemanager. De consortia genereren ook voldoende capaciteit en schaalgrootte. Pooling zorgt niet enkel voor interessante samenwerkingen, opbouw van data, theorie- en methodologie-ontwikkeling, maar ook voor sterke track records, waardoor de consortia als het ware 'incontournable' worden. Al deze elementen maken dat ze een bijzonder potentieel hebben om grote projectvoorstellen uit te schrijven en binnen te halen (ook van SBO-projecten, cf. infra). Keerzijde van de medaille is wel dat er een soort Mattheüs-effect optreedt: aan zij die reeds hebben zal nog meer gegeven worden.¹⁰ Men vreest dat dit op termijn tot een verschraving van het wetenschappelijk onderzoek zal leiden en dat nieuwe/vernieuwende

¹⁰ Het begrip 'Mattheüseffect' is typisch zo'n concept uit de sociale wetenschappen dat ondertussen genoegzaam bekend is en gebruikt wordt in de samenleving. De uitdrukking van de evangelist Mattheüs in de parabel van de talenten 'Want wie heeft zal nog meer krijgen, en wel in overvloed, maar wie niets heeft, hem zal zelfs wat hij heeft nog worden ontnomen' (Mattheüs 25.29), inspireerde de socioloog Robert K. Merton in 1968 tot het benoemen van het mechanisme dat juist wie al veel van een materieel of immaterieel goed bezitten hier meer van zullen krijgen. Merton beschreef het overigens in zijn analyse van de wetenschap. Het effect beschrijft hoe de kloof tussen veel en weinig bezitters steeds groter wordt (zie Merton, 1968).

initiatieven geen of te weinig kansen krijgen. Een uitbreiding van de consortia voor thema's van maatschappelijk belang, zonder directe economische finaliteit en in partnerschap met niet-industriële actoren zou volgens de respondenten interessant zijn. Mocht men de middelen van overheidswege voor het stimuleren van valorisatie van onderzoek in de humane en sociale wetenschappen willen uitbreiden, dan zijn alle Interfacediensten vragende partij voor een uitbreiding van het IOF. Dit verleent de universiteiten/associaties meer autonomie, laat hen toe verschillende accenten te leggen naargelang de in de instituten aanwezige expertise en de humane en sociale wetenschappen meer in consortia te betrekken en hen IOF-mandatarissen (=valorisatiemanagers) toe te kennen, wat een belangrijke hefboom kan zijn voor valorisatie van hun onderzoek.

- SBO-financiering is een nuttig overheidskanaal voor de stimulering van valorisatie van onderzoek, ook in de humane en sociale wetenschappen. Alle respondenten merken echter op het kanaal interessanter is voor en meer benut wordt door de sociale dan door de humane wetenschappen. Men ervaart tevens de nood aan een degelijke vertaling en doordenken van de handleidingen en criteria van de verschillende valorisatie-instrumenten. De eisen inzake het aantonen van valorisatiepotentieel zijn te hoog geworden. Een projectaanvraag opstellen vraagt bovendien een maandenlange voorbereiding. Voor groepen met een grote onderwijslast of een kleinschalige onderzoekscultuur (vooral in de humane wetenschappen) is het welhaast onbegonnen werk. Het systeem van het voortraject wordt gewaardeerd, maar men stelt zich de vraag of je, gezien de eis dat je een 'betekenisvol voortraject' moet kunnen aantonen, nog wel een project met maatschappelijke finaliteit kunt toegekend krijgen zonder een voortraject-financiering.¹¹ Men merkt tenslotte ook op dat het gevaar erin bestaat dat het SBO de projecten teveel in een standaard keurslijf duwt, terwijl de trajecten van valorisatie en de dynamieken van ondernemerschap precies dynamisch en case-afhankelijk zijn.

¹¹ Deze bemerking wordt des te problematischer nu er geen voortrajecten voor projecten met maatschappelijke finaliteit meer worden toegekend.

2 De Interfacediensten van de associaties

Gijselinckx, C. m.m.v. Callaert, J., Hubeau, B., Van Looy, B., Verlinden, V., Ysebaert, W.

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk zoomen we in op de rol van de Interfacediensten van de associaties in de ondersteuning van valorisatie van onderzoek, en met name van onderzoek in de humane en sociale wetenschappen. In de Beleidsnota 2009-2014 'Wetenschappelijk Onderzoek en Innovatie' van Minister Lieten¹² lezen we hierover het volgende:

“De Interfacediensten van de universiteiten en onderzoeksinstellingen vervullen een essentiële rol in het proces van kennisoverdracht tussen wetenschappelijke instellingen en industrie door middel van spin-off creatie, contractonderzoek,... Een stimulerend ondernemerschapklimaat voor academische spin-offs wordt hiertoe ondersteund via incubatoren, wetenschapsparken, toegang tot risicokapitaalfondsen, betere bescherming van IP, training van onderzoekers.”

Het Departement Economie, Wetenschap en Innovatie van de Vlaamse overheid (EWI) omschrijft op haar website¹³ de taak van de Interfacediensten als volgt:

“De Interfacediensten van de associaties staan in voor de bevordering van de wisselwerking tussen de associatie en het bedrijfsleven en de economische valorisatie van het wetenschappelijk onderzoek uitgevoerd bij de partners van de associatie. Mogelijke interfaceactiviteiten zijn o.a. de stimulering en organisatie van contactmomenten, de juridische en financiële ondersteuning bij het opstellen van contracten, sensibiliserings- en opleidingsactiviteiten voor de valorisatie van onderzoek, begeleiding bij het opstellen van een valorisatieplan, opsporing van bedrijven voor mogelijke exploitatie, bescherming van intellectuele eigendom (octrooiaanvraag en -beheer, licentie-overeenkomsten, auteursrechten) en de oprichting van spin-offbedrijven. De subsidie voor de interfaceactiviteiten van de associaties past in het ruimere geheel van inspanningen om de wisselwerking tussen instellingen voor hoger onderwijs en economische actoren te versterken.”

Naast de Interfacediensten vervullen ook de expertiscellen voor wetenschapscommunicatie een intermediaire en ondersteunende rol op vlak van valorisatie van onderzoek. De Vlaamse overheid besteedt binnen haar globaal wetenschaps- en technologische innovatiebeleid veel aandacht aan de popularisering van wetenschap, techniek en technologische innovatie. Jaarlijks stelt EWI een actieplan 'Wetenschapscommunicatie' op om het beleid ter zake te implementeren. Voor het totale actieplan was in 2009 een budget voorzien van ca. 9,3 miljoen euro. De meeste partners waar de Vlaamse overheid een beroep op doet voor de uitvoering van haar beleid zijn terug te vinden in het

¹² Lieten, I., *Beleidsnota 2009-2014 Wetenschap en Innovatie*. Brussel. (<http://www.ewi-vlaanderen.be/sites/default/files/documents/Beleidsnota%20Wetenschap%20&%20Innovatie%202009-2014.pdf>)

¹³ www.ewivlaanderen.be

Wetenschapsinformatienetwerk. De beleidsdoelstellingen worden omschreven in de Beleidsnota's van de minister voor Wetenschap en Innovatie. Op de website van EWI¹⁴ worden ze omschreven als:

“Beleidsdoelstelling 1: Het maatschappelijk draagvlak en imago van wetenschap, techniek en technologische innovatie verbeteren zodat er een grotere instroom is van jongeren naar het hoger onderwijs en meer specifiek naar wetenschappelijke en technisch/technologische studies.

Beleidsdoelstelling 2: Een werkbaar en integrerend kader aanbrenge voor zowel de eigen initiatieven als deze van overige actoren (of intermediairen: bedrijven, universiteiten en overige kennisinstellingen). Door de interactie tussen de actoren te bevorderen, kan de overheid, als katalysator de beoogde resultaten maximaliseren.”

Huidige doelstellingen zijn, nog steeds volgens de EWI-website¹⁵:

- *Het grote publiek sensibiliseren over het belang van wetenschap en technologie in onze samenleving;*
- *Gepopulariseerde informatie verstrekken over wetenschappelijke ontwikkelingen zodat de maatschappelijke debatten hierover op een correcte manier kunnen worden gevoerd;*
- *In samenwerking met het onderwijs bij jongeren interesse wekken voor wetenschap en technologie;*
- *De instroom van jongeren in wetenschappelijke en technologische richtingen verhogen.*

De expertisecellen voor wetenschapscommunicatie van de Vlaamse universiteiten en hogescholen werden evenwel niet apart bevroegd. We argumenteren dat de mechanismen die aan de werking ervan ten grondslag liggen gelijkaardig zijn aan deze van de Interfacediensten.

We interviewden respondenten van deze Interfacediensten met de vraag hun visie op valorisatie te verwoorden, de plaats van de humane en sociale wetenschappen hierin aan te geven, drempels en hinderpalen die ze onderkennen te verwoorden en pistes voor een versterking van het valorisatiepotentieel in de humane en sociale wetenschappen en hun rol daarbij aan te duiden. We geven hierbij een samenvatting van de inzichten uit de interviews. Vervolgens bundelen we de suggesties van de respondenten van de case studies ter versterking van de ondersteuning door de Interfacediensten voor valorisatie in de humane en sociale wetenschappen.

2.2 De Interfacediensten bevroegd

2.2.1 Conceptualisering van valorisatie

Alle respondenten van de Interfacediensten zijn het eens over een algemene definitie van valorisatie. Valorisatie van onderzoek betekent volgens hen dat er meerwaarde gecreëerd wordt uit vindingen die verder gaan dan voortschrijdend wetenschappelijk inzicht. Essentieel is dat onderzoekers ervoor zorgen dat hun inzichten en bevindingen gecommuniceerd geraken en gebruikt worden. De universiteit is aldus een actieve partner in de kenniscreatie, in het innovatietraject dat gericht is op de creatie van welvaart en welzijn.

Valorisatie is volgens hen gericht op de toepassing van kennis. Disseminatie is een belangrijk aspect van valorisatie, maar is op zich niet voldoende om van valorisatie te kunnen spreken. De overgedragen kennis moet ook effectief gebruikt worden om effectief van valorisatie te kunnen spreken.

¹⁴ www.ewivlaanderen.be

¹⁵ www.ewivlaanderen.be

Waar de respondenten minder eensgezind over zijn is de economische oriëntatie van valorisatie. In algemene zin beaamt iedereen dat valorisatie inhoudt dat kennis en kunde nuttig gemaakt wordt op sociaal en economisch vlak. Sommigen leggen er daarbij vooral de nadruk op dat er een duidelijke economische meerwaarde moet gecreëerd worden. Initiatieven moeten minstens break-even zijn en liefst ook voordeel genereren voor de betrokken maatschappelijke actor én de universiteit. Anderen nuanceren dit en argumenteren dat het niet altijd hoeft te gaan over beschermde kennis of om kennis waarvan de toepassing een economische weerslag heeft. Het is uiteraard des te beter als men extra inkomsten kan genereren en deze kan gebruiken om extra kennis en kunde op te doen. Deze respondenten menen een verandering te merken in de conceptualisering van valorisatie. Waar het in oorsprong in de eerste plaats focuste op economische rentabiliteit, wordt nu ook maatschappelijke rentabiliteit nagestreefd, ook van projecten die economisch gezien een moeilijk leefbare zaak zijn. Al merkt men wel op dat op lange termijn ook die maatschappelijke rentabiliteit uiteindelijk een economische weerslag heeft.

2.2.2 Verschillen qua valorisatie tussen disciplines?

Alle respondenten van de Interfacediensten zijn het erover eens dat er in feite geen scheidingslijn loopt tussen de humane en sociale wetenschappen en de andere wetenschappen. Of er aan valorisatie van onderzoek wordt gedaan is wel afhankelijk van het type van onderzoek en de gerichtheid van de onderzoekers, maar dit doorkruist de verschillende wetenschapsgroepen.

In alle wetenschappen vormt contractonderzoek de kern van valorisatie. Het vormt het grootste aandeel in de inkomsten uit valorisatie. Contractonderzoek met de publieke sector en de non-profit sector vindt dan weer verhoudingsgewijze meer plaats binnen de humane en sociale wetenschappen dan in de andere wetenschappen. Voor alle wetenschappen geldt echter dat spin-offs, patenten en licenties slechts het topje van de ijsberg vormen. Dit topje wordt wel door disciplinaire verschillen doorkruist.

De meeste spin-offs worden niet vanuit de humane en sociale wetenschappen gecreëerd. Toch is het aantal spin-offs vanuit humane en sociale wetenschappen groeiend. Binnen de humane en sociale wetenschappen zijn spin-offs vooral van het consulting-type, eerder dan van het productgedreven type. Het eerste type vindt men ook terug in de andere wetenschappen, het laatste is quasi onbestaande in de humane en sociale wetenschappen.

Spin-offs uit de humane en sociale wetenschappen zijn vaak minder risicovol en hebben doorgaans een lagere hefboom en rendement dan de productgedreven spin-offs uit de biomedische en de exacte en technologische wetenschappen. Ze vereisen in de regel een veel lager startkapitaal. Het gaat veeleer om het kunnen inzetten van specifieke mensen die de vereiste know-how hebben opgebouwd, eerder dan om de uitbouw van zware infrastructuur. In de humane en sociale wetenschappen geldt dat: mensen = kennis. Mensen met die kennis aan boord kunnen houden is cruciaal.

Patentering is een vorm van valorisatie die volgens de respondenten moeilijker is op basis van onderzoek in de humane en sociale wetenschappen. De kennis blijft er niet binnen één organisatie, maar is per definitie gericht naar een bredere gemeenschap. De humane en sociale wetenschappen moeten dus een andere strategie volgen dan patentering.

Voor alle wetenschappen liggen er volgens de respondenten overigens grote toekomstmogelijkheden in het multi- of interdisciplinair onderzoek. Men merkt hierbij op dat verschillende disciplines ieder een verschillende complementariteit hebben met andere wetenschappen. Men ziet dan dat in projecten verschillende disciplines op een verschillende plaats in het onderzoeks- en valorisatietraject binnenkomen.

2.2.3 Vormen van valorisatie

Alle respondenten geven aan dat er bij valorisatie klassiek wordt gedacht aan vormen als patenten, licenties en spin-offs. Ze voegen er meteen aan toe dat dit men hiermee slechts een zeer beperkt zicht krijgt op valorisatie. Het zijn in feite de laatste stappen achteraan de keten, slechts elementen in een gans spectrum van valorisatie. En dit in alle disciplines.

De echte kern van valorisatie wordt volgens de Interfacediensten gevormd door het contractonderzoek. Contractonderzoek omvat een veelheid aan vormen van samenwerking met derden. Die 'derden' beperken zich niet tot het bedrijfsleven. Men vindt ze ook en in belangrijke mate in de publieke sector en de non-profit sector.

Onderzoekers en afgestudeerden die zelf een bedrijf oprichten en daarbij de kennis die ze in hun opleiding of hun onderzoekswerk opdeden benutten doen ook aan valorisatie. Nog ruimer zien de respondenten ook de tewerkstelling van ex-onderzoekers en afgestudeerden op de arbeidsmarkt als een vorm van valorisatie. Maar deze vormen van valorisatie zijn minder zichtbaar en meetbaar, minder gemakkelijk aan een welbepaald wetenschappelijk idee of inzicht toe te wijzen en genereren ook geen return voor de instelling.

Wel zichtbaar en enigszins meetbaar als activiteit, maar veel minder qua impact en toewijsbaarheid van de impact zijn bijvoorbeeld ook de volgende vormen van valorisatie die door de respondenten werden aangehaald: deelname van experts aan het publieke debat/de publieke opinievorming, deelname van onderzoekers aan experten- en stuurgroepen, organisatie door onderzoekers van vormingen, workshops, seminars en studiedagen ten behoeve van het veld, e.d.

Een respondent maakt in dit verband onder de derde pijler van taken van de universiteit (= dienstverlening) het onderscheid tussen 'gestructureerde' en 'niet-gestructureerde' valorisatie. Gestructureerde valorisatie betreft het valoriseren van bepaalde transacties. Niet-gestructureerde valorisatie omhelst zaken zoals de organisatie van workshops, de deelname aan stuur- en expertengroepen, e.d.

Een respondent stelt zeer expliciet dat het niet mogelijk is een limitatief lijstje op te stellen van valorisatievormen of -trajecten. Een andere bedoelt hetzelfde wanneer hij stelt dat de universiteit haar functie van innovatiepartner in een veelheid van rollen vervult. Beiden wijzen op het dynamische van het gegeven. Men moet case-by-case kijken naar de nieuwe rollen die de universiteit vervult, de nieuwe vormen of trajecten die ontwikkeld worden.

2.2.4 Individuele en institutionele drempels voor valorisatie van onderzoek

De respondenten van de Interfacediensten geven aan dat ze voor de Interfacediensten een rol weggelegd zien in het mee helpen doorbreken van een aantal drempels en hinderpalen voor valorisatie

van onderzoek – al dan niet specifiek in de humane en sociale wetenschappen. We kunnen de vermelde drempels onderverdelen in individuele en institutionele drempels:

a) Individuele drempels

Volgens de respondenten stelt een segment van onderzoekers, uit alle disciplines (wellicht minder in de ingenieurswetenschappen), stelt zich de vraag of wetenschappelijke dienstverlening/consultancy wel een taak voor academische onderzoekers is. Ze vrezen dat dit de autonomie en de onafhankelijkheid van het academisch onderzoek kan aantasten (onderzoekers die 'hun ziel verkopen'), en marktverstoring kan werken. Er is wel een mentaliteitswijziging aan de gang.

Volgens de Interfacediensten leeft er bij onderzoekers ook een vrees dat men geen onderzoeksplezier zal kunnen putten uit dienstverlening en dat contract- of toegepast onderzoek te weinig 'scientific leverage' oplevert. Individuele onderzoekers vrezen visibiliteit te verliezen wanneer ze opgaan in een grotere onderzoeksgroep. Er zou ook een grote reserve heersen bij onderzoekers uit de humane en sociale wetenschappen om als ondersteunend luik te fungeren in een groter, multi-disciplinair onderzoeksproject. Men wil liever geen 'dienstmaagd van anderen' zijn. In de humane en sociale wetenschappen leeft ook nog vaak de idee dat onderzoeksresultaten 'gratis' moeten ter beschikking gesteld worden, waardoor men niet/te weinig de reflex heeft om er inkomsten uit te genereren.

Een fundamenteel probleem is volgens de Interfacediensten dat 'onbekend ook echt onbemind is'. Veelal kennen onderzoekers onvoldoende het onderzoek van collega-wetenschappen uit andere disciplines om mogelijke aansluiting te vinden.

Veel onderzoekers denken volgens de Interfacediensten vaak nog te weinig strategisch over de valorisatiemogelijkheden van hun onderzoek. Dit is een vaardigheid die kan worden aangeleerd. Wat houdt hun onderzoek voor valorisatiemogelijkheden in? Wat hebben ze nodig om die mogelijkheden te realiseren? Welk traject moeten ze daarvoor uittekenen en welke financiering moeten ze hiervoor vinden?

Onderzoekers bezitten volgens de Interfacediensten over het algemeen nog niet veel ervaring met ondernemen en met netwerking in het bedrijfsleven. Er zijn (in de humane en sociale wetenschappen) nog weinig inspirerende voorbeelden van 'ondernemende onderzoekers'. Er is nog weinig 'serial entrepreneurship' bij onderzoekers uit de humane en sociale wetenschappen (vooral uit de humane wetenschappen).

b) Institutionele drempels

De respondenten van de Interfacediensten wijzen, naast drempels op individueel niveau, ook op drempels op institutioneel niveau.

Onderzoeksgroepen in de sociale wetenschappen, en in het bijzonder in de humane wetenschappen, hebben volgens hen over het algemeen weinig schaalgrootte. Onderzoekers werken er minder onderling samen dan in de exacte, toegepaste en biomedische-wetenschappen. Professoren werken er meer op eilandjes. Ook de publicatiecultuur is eerder van 'individuele aard'.

In de humane en sociale wetenschappen zou doorgaans ook minder nood gevoeld aan onderlinge samenwerking of samenwerking met externen. De kennis is er veeleer persoonsgebonden (niet productgebonden) en niet afhankelijk van zware onderzoeksinfrastructuur die tot samenwerking en exploitatie noopt.

Veel faculteiten in de humane en sociale wetenschappen zouden onderzoekers die veel externe middelen aantrekken en aan valorisatie van onderzoek doen niet specifiek aanmoedigen. Ze krijgen even veel/weinig faciliteiten als onderzoekers (lokalen, administratief personeel, assistenten) die dit niet doen. In de mate dat bij de evaluatie-criteria geen rekening wordt gehouden met valorisatie zien onderzoekers er de zin niet van in en ervaren ze het zelfs als iets wat in directe concurrentie staat met het realiseren van de output die wel gevaloriseerd wordt (aantal publicaties in internationale peer-reviewed wetenschappelijke tijdschriften, aantal citaties, aantal doctoraten).

Financieringskanalen voor valorisatie van onderzoek zijn ook volgens de Interfacediensten te sterk op economische finaliteit en industriële actoren gericht. De vereisten voor valorisatie zijn afschrikwekkend hoog voor onderzoekers uit de humane en sociale wetenschappen.

Omwille van hun opdracht en financiering leggen de Interfacediensten van de universiteiten/associaties sterk de nadruk op economische (in de zin van commerciële) valorisatie van wetenschappelijk onderzoek. Hierdoor worden de humane en sociale wetenschappen verhoudingsgewijze minder ondersteund dan die wetenschappen die sterk op economische valorisatie en samenwerking met industriële partners gericht zijn.

Men merkt ook op dat men in de humane en sociale wetenschappen tot dusver weinig ervaring heeft met het werken met 'valorisatiemanagers' of 'projectmanagers'.

Tenslotte wijzen ook de respondenten van de Interfacediensten erop dat de handleidingen en criteria van de overheidsinstrumenten voor valorisatie van onderzoek die recentelijk ook voor de humane en sociale wetenschappen werden opgesteld tot dusver nog onvoldoende vertaald en doorgedacht werden voor de humane en sociale wetenschappen. De eisen die ten aanzien van het valorisatielook worden gesteld zijn ook afschrikwekkend voor veel wetenschappers uit de humane en sociale wetenschappen.

2.2.5 Het bestaande instrumentarium voor valorisatie (in de humane en sociale wetenschappen)

Alle respondenten geven aan dat de oprichting van de Interface diensten aan de Vlaamse universiteiten en associaties een belangrijke doorbraak is geweest op het vlak van de ondersteuning en stimulering van valorisatie. De Interface diensten fungeren als schakel tussen de universitaire associaties en de maatschappelijke actoren. Ze brengen ook onderzoekers met elkaar in contact die mogelijk interessante partijen kunnen zijn voor samenwerking. Ze sensibiliseren de universiteiten en associaties om aan valorisatie te doen en ondersteunen valorisatie-initiatieven. Ze stimuleren de ondernemersgeest aan de universiteiten en associaties en verlenen ondernemende onderzoekers financiële en juridische ondersteuning.

Het belangrijkste financieringskanaal voor valorisatie (in alle disciplines) is volgens alle respondenten het contractonderzoek. De term ‘contractonderzoek’ moet hierbij breed opgevat worden als alle vormen van wetenschappelijke dienstverlening op vraag van derden en betaald door die derden. Dit kunnen bedrijven zijn, maar ook non-profits, overheden en publieke instellingen. De meeste respondenten geven aan dat er hier nog veel mogelijkheden onderbenut blijven door onderfinanciering. Een respondent maakt de bedenking dat veel maatschappelijke actoren die in onderzoek uit de humane en sociale wetenschappen geïnteresseerd zijn en het zouden willen benutten niet over voldoende middelen beschikken om wetenschappelijke dienstverlening te financieren. Dit moet volgens deze respondent gesubsidieerd worden.

Spin-offs zijn een (zij het beperkte, cf. supra) andere financiering voor valorisatie van onderzoek. Enkele respondenten wijzen op de problematische financiering van spin-offs met een minder sterke groeivoet. De consulting spin-offs uit de humane en sociale wetenschappen zijn typisch van deze aard. De minder sterke groeivoet maakt hen niet interessant voor externe investeerders die op zoek zijn naar ‘hockey stick’-ondernemingen (i.c. ondernemingen die een hoog risico combineren met een hoge return on investment). Eén respondent formuleerde de nood aan meer ‘business angels’ en fondsen voor traag groeiende ondernemingen (typisch maar niet alleen aanwezig binnen de humane en sociale wetenschappen).¹⁶ Een andere respondent argumenteert voor ‘meer sociaal ondernemerschap’. Een bijkomend probleem met de consulting spin-offs heeft te maken met feit dat ze slechts een beperkt startkapitaal nodig hebben. Op zich maakt dit uiteraard de drempel tot opstart lager, maar vaak blijkt het een beperking te vormen die latere groei bemoeilijkt. Het feit dat consulting spin-offs ook geen zware infrastructuurkosten te dragen hebben, heeft als neveneffect dat ze minder mogelijkheden zien om infrastructuur te exploiteren in dienstverlening aan derden, wat dan weer minder extra inkomsten genereert.

Zoals eerder vermeld worden patenten en licenties door de respondenten als minder geschikte instrumenten voor valorisatie van onderzoek in de humane en sociale wetenschappen aangegeven.

Naast deze financieringskanalen zijn er tevens de overheidsinstrumenten voor valorisatie van onderzoek. Deze worden door de respondenten in wisselende mate als geschikt ervaren voor de humane en sociale wetenschappen.

O&O-bedrijfsprojecten (IWT financiering) wordt als een minder geschikt kanaal gezien voor de humane en sociale wetenschappen.

IOF-middelen zijn toegankelijk voor de humane en sociale wetenschappen, zij het enkel voor onderzoek en valorisatie met een economische finaliteit. De gebruikers van de resultaten die voorkomen uit het IOF en hun valorisatie zijn steeds ‘industriële’ partners. Interessant aan IOF is de mogelijkheid tot de creatie van IOF-consortia met elk hun eigen IOF-mandataris die fungeert als valorisatiemanager. De consortia genereren ook voldoende capaciteit en schaalgrootte. Pooling zorgt niet enkel voor interessante samenwerkingen, opbouw van data, theorie- en methodologie-ontwikkeling, maar ook voor sterke track records, waardoor de consortia als het ware ‘incontournable’ worden. Al deze elementen maken dat ze een bijzonder potentieel hebben om grote projectvoorstellen uit te schrijven en binnen te halen (ook van SBO-projecten, cf. infra). Keerzijde van de medaille is wel dat er een soort Mattheüs-effect optreedt: aan zij die reeds hebben zal nog meer gegeven worden. Men vreest dat dit op

¹⁶ Het dient opgemerkt dat veel spin-offs met eigen middelen gefinancierd worden en dat niet in alle gevallen externe investeerders betrokken zijn.

termijn tot een verschraving van het wetenschappelijk onderzoek zal leiden en dat nieuwe/vernieuwende initiatieven geen of te weinig kansen krijgen. Een uitbreiding van de consortia voor thema's van maatschappelijk belang, zonder directe economische finaliteit en in partnerschap met niet-industriële actoren zou volgens de respondenten interessant zijn. Mocht men de middelen van overheidswege voor het stimuleren van valorisatie van onderzoek in de humane en sociale wetenschappen willen uitbreiden, dan zijn alle Interfacediensten vragende partij voor een uitbreiding van het IOF. Dit verleent de universiteiten/associaties meer autonomie, laat hen toe verschillende accenten te leggen naargelang de in de instituten aanwezige expertise en de humane en sociale wetenschappen meer in consortia te betrekken en hen IOF-mandatarissen (=valorisatiemanagers) toe te kennen, wat een belangrijke hefboom kan zijn voor valorisatie van hun onderzoek.

SBO-financiering (IWT-financiering) is een nuttig overheidskanaal voor de stimulering van valorisatie van onderzoek, ook in de humane en sociale wetenschappen. Alle respondenten merken echter op het kanaal interessanter is voor en meer benut wordt door de sociale dan door de humane wetenschappen. Men ervaart tevens de nood aan een degelijke vertaling en doordenken van de handleidingen en criteria van de verschillende valorisatie-instrumenten. De eisen inzake het aantonen van valorisatiepotentieel zijn te hoog geworden. Een projectaanvraag opstellen vraagt een maandenlange voorbereiding. Voor groepen met een grote onderwijslast of een kleinschalige onderzoekscultuur (vooral in de humane wetenschappen) is het welhaast onbegonnen werk. Het systeem van het voortraject wordt gewaardeerd, maar men stelt zich de vraag of je, gezien de eis dat je een 'betekenisvol voortraject' moet kunnen aantonen, nog wel een project met maatschappelijke finaliteit kunt toegekend krijgen zonder een voortraject-financiering.¹⁷ Men merkt tenslotte ook op dat het gevaar erin bestaat dat het SBO de projecten teveel in een standaard keurslijf wil duwen, terwijl de trajecten van valorisatie en de dynamieken van ondernemerschap precies dynamisch en case-afhankelijk zijn.

2.3 Vragen naar meer uitgebreide ondersteuning en meer flexibiliteit vanuit de humane en sociale wetenschappen

In de interviews die we in het kader van de case-studies van valorisatie in de humane en sociale wetenschappen afnamen, kwam de ondersteuning vanwege de Interfacediensten ook ter sprake. Respondenten uit het onderzoeksveld gaven aan dat sommige onderzoekers niet op de hoogte zijn van het bestaan van deze dienst of van de mogelijkheid om er ook vanuit hun discipline een beroep op te doen. Sommige kennisinstellingen beschikken ook (nog) niet over een dergelijke dienst. De opdracht van de Interfacediensten is wel verruimd naar de hogescholen, maar in de praktijk moet dit zich nog uitkristalliseren.

Een steeds weerkerende vraag was alvast deze naar een meer uitgebreide én voldoende flexibele ondersteuning.

- Sommige onderzoekers ervaren steun op zowel het juridische als het marketingdomein, anderen enkel op het juridische domein. De onderzoekers vragen allen een uitbreiding van de dienstverlening
- Sommige onderzoekers geven aan dat de visie van de Interfacedienst op intellectuele eigendom niet strookt met die van hen en/of hun gebruikers hetgeen de samenwerking

¹⁷ Nu de voortrajecten on hold gezet zijn, is de situatie wederom verschillend van deze tijdens het moment van interview van de respondenten, i.c. winter 2009-2010.

bemoelijk. Ze pleiten in deze zin voor meer flexibiliteit, voor het niet doodknippen van samenwerkingen in allerlei *legal issues*.

Respondenten gaven ten slotte ook aan dat sommige onderzoekers zich afvragen of deze diensten, die toch van oorsprong georiënteerd zijn op het bevorderen en faciliteren van interactie tussen wetenschap en industrie wel voldoende kennis (kunnen) hebben van bijvoorbeeld de welzijnssector.

3 Internationale exploratieve studie van innovatief valorisatiebeleid

Steenssens, K. & Gijssels, C.

3.1 Inleiding

Internationaal neemt de beleidsmatige aandacht voor valorisatie van wetenschappelijk onderzoek binnen de humane en sociale wetenschappen gedurende het voorbije decennium sterk toe. De mate waarin en de snelheid waarmee deze toenemende aandacht zich ook vertaalt in aansturende beleidskaders en een uitgebouwd instrumentarium verschillen echter van land tot land. In deze paragraaf brengen we op beknopte wijze een aantal inzichten uit een exploratieve studie van het beleid en instrumentarium ten aanzien van valorisatie in de humane en sociale wetenschappen in Canada, het Verenigd Koninkrijk, Nederland en Finland. De informatie waarop we ons baseren werd verkregen op basis van deskresearch van documenten en bijkomende telefonische of schriftelijke verzoeken om informatie bij een aantal relevante raden voor wetenschapsbeleid en financiering van wetenschappelijk onderzoek:

- Voor Canada: de ‘Social Sciences and Humanities Research Council’ (SSHRC),¹⁸ een van de drie Canadese federale agentschappen met het mandaat om universitair onderzoek en universitaire opleiding te promoten en te ondersteunen (i.c. in de humane en sociale wetenschappen).
- Voor het Verenigd Koninkrijk: de ‘Arts and Humanities Research Council’ (AHRC)¹⁹ en de ‘Economic and Social Research Council’ (ESRC),²⁰ twee van de zeven onderzoeksraden die elk verantwoordelijk zijn voor de coördinatie en financiering van fundamenteel, strategisch en toegepast onderzoek in een bepaald onderzoeksgebied.²¹
- Voor Nederland: de Adviesraad voor het Wetenschaps- en Technologiebeleid (AWT)²², de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO)²³ en de Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen (KNAW).²⁴ De AWT is de tegenhanger van de Vlaamse Raad voor Wetenschap en Innovatie. De raad adviseert de regering en het parlement over het beleid voor wetenschappelijk onderzoek, technologische ontwikkeling en innovatie. Ze financiert geen onderzoek. Daartegenover zijn de NWO en de KNAW wel financiers van wetenschappelijk onderzoek aan Nederlandse universiteiten en/of aan eigen onderzoeksinstituten. De KNAW adviseert de regering eveneens over aangelegenheden op gebied van de wetenschapsbeoefening.
- Voor Finland: het ‘Research and Innovation Council’ (tegenhanger van de Vlaamse Raad voor Wetenschap en Innovatie)²⁵, de ‘Academy of Finland’²⁶ en haar ‘Research Council for Culture and

¹⁸ www.sshrc.ca

¹⁹ www.ahrc.ac.uk

²⁰ www.esrc.ac.uk

²¹ Onder het duale ondersteuningssysteem geven de Research Councils subsidies voor specifieke projecten en programma’s terwijl de UK’s Funding Councils eenmalige toelagen voorzien voor onderzoeksinfrastructuur en om instituten toe te laten baanbrekend onderzoek van hun keuze op te zetten.

²² www.awt.nl

²³ www.nwo.nl

²⁴ www.knaw.nl

²⁵ www.minedu.fi

²⁶ www.aka.fi

Society' (een van de vier wetenschapsraden binnen de Academie die verantwoordelijk zijn voor de academische opdrachten van de Academie binnen hun expertisedomeinen)²⁷, het 'Committee for Public Information' (een operationele eenheid binnen het Ministerie van Onderwijs dat de ontwikkelingen op het gebied van wetenschap, technologie en innovatie op de voet volgt en de communicatie erover stimuleert, o.a. via toelagen voor de realisatie van populariserende publicaties)²⁸ en 'Tekes' (het fonds voor technologie en innovatie, de Finse tegenhanger van IWT).²⁹ In opdracht van het Ministerie van Onderwijs en het Ministerie van Werk en Economie heeft een internationaal panel onder leiding van prof. Reinhilde Veugelers (K.U.Leuven) een evaluatie doorgevoerd van het Finse innovatiesysteem. Het onderzoeksrapport hiervan (Veugelers, et al. 2009) werd eveneens geraadpleegd.

In de volgende paragraaf bespreken we de rationale en de conceptualisering van valorisatie in humaan- en sociaalwetenschappelijk onderzoek in de onderzochte landen en de gevolgen die deze hebben voor de uitbouw van een effectief en efficiënt valorisatieinstrumentarium zoals dit naar boven komt in een eerste analyse van de landencases. Hierna brengen we enkele specifieke valorisatieinstrumenten en -mechanismen onder de aandacht.

3.2 Het denken over en de ontwikkeling van een beleid ten aanzien van valorisatie (in de humane en sociale wetenschappen) in de vier onderzochte landen

3.2.1 (Mede)responsabilisering t.a.v. grote maatschappelijke uitdagingen

In Canada, Finland en het Verenigd Koninkrijk kan de ontwikkeling van een valorisatiesysteem binnen de humane en sociale wetenschappen worden geduid binnen een sterke revitalisering van het kennis- en innovatiedebat op het maatschappelijk beleidsniveau. Exponent van deze revitalisering zijn ambitieuze, nationale beleidsnota's en plannen met wervende titels zoals 'Mobilizing science and technology to Canada's advantage' (Industry Canada, 2007), 'Innovation nation' (Secretary of State for Innovation, Universities & Skills, 2008) en 'The Finnish innovation system' (Finnish Science and Technology Information Service). Gedeeld uitgangspunt van deze nota's en plannen is de herkenning van de rol en het belang van het kennis- en innovatiesysteem ten aanzien van de huidige, grote maatschappelijke uitdagingen (zoals: de globalisering van de economie en de ecologische vraagstukken, de vergrijzing, ...), en daarmee voor het behoud en de ontwikkeling van het nationale welvaarts- en welzijnspeil. Men wil alle waargenomen betrokkenen in dit systeem stimuleren, ondersteunen en (daarmee) tevens responsabiliseren hiertoe bij te dragen. De beleidsdocumenten en strategische plannen van de betrokken humane en sociale wetenschappen - onderzoeksraden (resp. SSHRC in Canada, AHRC/ESCR in de UK) refereren uitdrukkelijk naar dit aansturend kader. De Academy of Finland stelt in haar strategisch plan duidelijk dat wetenschappelijk onderzoek en de praktische toepassing ervan van cruciaal belang zijn voor de ontwikkeling van de welvaart in de samenleving en dat het een zaak is van samenwerking tussen alle betrokken partijen: onderzoekers, instellingen voor financiering van onderzoek én eindgebruikers (Academy of Finland, 2003, 2006).

In Nederland situeert de Adviesraad voor het Wetenschaps- en Technologiebeleid (AWT) haar advies aangaande een valorisatiebeleid voor de alfa- en gammawetenschappen (AWT, 2007) in de discussie

²⁷ www.aka.fi

²⁸ www.research.fi

²⁹ www.tekes.fi

over valorisatie als aparte taak van de universiteiten (naast het geven van onderwijs en het voeren van onderzoek). Het advies is geschreven in antwoord op de vragen uit de Tweede Kamer wat valorisatie, als één van de drie hoofdtaken van universiteiten, inhoudt in de alfa- en gammawetenschappen en hoe dit beleidsmatig kan worden beïnvloed. Dit meer afgebakende valorisatiedebat speelt evenwel tegen de achtergrond van eenzelfde rationale van grotere responsabilisering van (humaan- en sociaal-) wetenschappelijk onderzoek ten aanzien van de grote maatschappelijke uitdagingen. We vinden deze onder meer terug onder de noemer 'Wetenschap voor de samenleving' als één van de drie grote actielijnen in de huidige strategienota van het NWO (NWO, 2006).

Gradueel wordt hierbij de specifieke bijdrage van de humane en sociale wetenschappen aan dit innovatiesysteem erkend en geëxpliciteerd. Het Research Council for Culture and Society, ingebed in de Academy of Finland, vraagt specifieke aandacht voor de eigen aard van het humaan en sociaal-wetenschappelijk onderzoek (Academy of Finland, 2007). In het Finse beleidsrapport 'Science, Technology and Innovation' van het Science and Technology Policy Council (2006), dat in januari 2009 omgevormd werd tot 'Science and Innovation Council', wordt expliciet gesteld dat er ook nood is aan een vastberaden investering in de productie en commercialisering van sociale innovaties. Die moeten ervoor zorgen dat economische en technologische ontwikkelingen niet divergeren van de rest van de samenleving en dat er een vruchtbare grond is voor economische en technologische ontwikkeling (Science and Technology Policy Council of Finland, 2006: 8). De Finse Academie gaat nog een stap verder in haar publicatie "*Civilisation cannot be imported*" (Academy of Finland, 2007). Een bevraging bij onderzoekers in de humane en sociale wetenschappen leert de Academie dat de waarde van wetenschappelijk onderzoek niet tot het puur instrumentele moet beperkt worden, maar dat ook het constitutieve moet erkend worden en dat wetenschappelijke kennis over de constitutie van mens, samenleving en menselijke interactie leidt tot producten die, hoewel 'niet tastbaar', een zeer belangrijke bijdrage leveren tot welvaart en welzijn (Academy of Finland, 2007).

Bijkomende overkoepelende vaststelling voor de vier landen is dat valorisatie van (humaan- en sociaal-) wetenschappelijk onderzoek telkens uitdrukkelijk wordt gesitueerd in de context van een ruimer kennis- en innovatiesysteem. Het betreft een "innovation ecosystem" (Department for Innovation, Universities & Skills, 2008: 8-10). Van belang is "*dat het systeem als geheel goed werkt*" (AWT, 2007: 14-15). In Finland wordt het nationale innovatie systeem door de Finnish Science and Technology Information Service omschreven als een uitgebreid geheel dat zowel producenten als gebruikers van nieuwe informatie, kennis en know-how omvat en de interactielijnen hiertussen. Onderwijs, onderzoek, productontwikkeling en kennisinstensief ondernemen worden vermeld als de kern van het innovatiesysteem. Wat de producenten betreft verwijst men naar universiteiten en hogescholen, onderzoeksinstituten en ondernemingen. Als gebruikers wordt gerefereerd naar ondernemingen, individuele burgers, beleidsmakers en overheden die verantwoordelijk zijn voor de economische en sociale ontwikkeling van het land. Men wijst erop dat de rol van wetenschappelijke informatie in de samenleving voortdurend aan het groeien is en dat hiermee ook de nood aan samenwerking tussen de betrokken actoren toeneemt.³⁰

³⁰ www.research.fi

3.2.2 Een brede opvatting van valorisatie ... en impact

Het begrip 'valorisatie' dat stilaan in Nederland en België gangbaar wordt, vinden we niet of nauwelijks terug in de Britse, Canadese en Finse documenten en instrumenten. De centrale begrippen in de UK en Canada zijn respectievelijk 'knowledge transfer', 'knowledge mobilisation'. In Finland houdt men het gewoonlijk bij 'utilization' (gebruik) of 'application' (toepassing) van onderzoek.

De begrippen 'knowledge transfer' (KT) and 'knowledge mobilization' (KMb) delen eenzelfde, brede opvatting met het begrip 'valorisatie' zoals dat door AWT (2007) (ten aanzien van onderzoek in de humane en sociale wetenschappen) uitvoerig wordt omschreven.

Deze brede opvatting houdt ten eerste in dat valorisatie (KT, KMb) in de humane en sociale wetenschappen wordt beschouwd:

- als een krachtig *middel voor het realiseren van een veelsoortige impact* (c.q. (meer)waarde), en -als dusdanig -
- als een *aandrijver van innovatie in de verschillende maatschappelijke sectoren*: de publieke sector, de private sector en de zgn. derde sector van NGO's.

Wat de veelsoortige impact betreft, wijst AWT (2007: 25) naast de algemeen onderkende economische, sociale en culturele waarde ook op de democratische waarde van humaan en sociaalwetenschappelijk onderzoek. Het gaat hier dan om impact op respectievelijk de producerende, de samenhangende, de lerende en de argumenterende samenleving.

Ten tweede wordt valorisatie (KT, KMb) in de vier landen beschouwd als een *interactief, tweerichtings proces* tussen academische en niet-academische partijen. Het gaat om méér dan disseminatie van onderzoeksresultaten, ofschoon doelgerichte disseminatie wel deel kan uitmaken van dit proces. Illustratief hier is de Canadese case waarin we de begrippen 'dissemination', 'knowledge brokering', 'knowledge transfer' en 'co-creation' (die reeds opduiken in de vroegere geschiedenis van de SSHRC) allen terugvinden in SSHRC's huidige conceptualisering van het KMb-begrip (Bhatti, 2008). 'Knowledge mobilization' lijkt dan te moeten worden begrepen als een soort van overkoepelende term voor deze begrippen die allen betrekking hebben op de verbinding van de onderzoeksgemeenschap (de 'campus') met de ruimere Canadese gemeenschap (de 'community'). In de genoemde volgorde lijken de begrippen graduele verschillen uit te drukken in de mate van wederkerigheid, omvattendheid en/of verregaandheid van de tot stand gebrachte verbinding tussen de onderzoeksgemeenschap en de gemeenschap daarbuiten.

Zowel in Canada als in het Verenigd Koninkrijk is daarbij bijzondere aandacht voor de *co-productie* van wetenschappelijk onderzoek als een tweerichtingsproces doorheen alle fasen: van het bepalen van de onderzoeksagenda tot en met de disseminatie en/of het evalueren van de impact. In Canada gaat de ervaring van SSHRC met de 'co-creation approaches' terug tot de tweede helft van de jaren '90 met de opstart van onder meer het 'Community University Alliances' (CURA) programma (CFHSS, 1998b). Dit programma wordt nog steeds beschouwd als een bijzonder succesvol en gewaardeerd mechanisme van KMb (cf. infra). Ook in het Verenigd Koninkrijk reiken de ambities ver, zelfs in de geformuleerde KT-strategie van de op dit terrein minder ervaren AHRC (z.d.).

Ten derde en ten slotte stellen we vast dat, met de karakterisering van valorisatie als een middel voor het realiseren van maatschappelijke impact, het valorisatiedenken en -handelen vergezeld gaat van een complement met betrekking tot *impactmeting en -evaluatie*. Dit vraagstuk valt buiten het opzet en het

bereik van onze opdracht. In de marge van onze focus op valorisatie maken we terzake wel al twee opmerkelijke vaststellingen.

Vooreerst betreft de rationale hier een financiële logica waarbij het gaat om het vergroten van verantwoording ('enhancing accountability') in termen van 'value for money' en 'return on investment'. In het Verenigd Koninkrijk betreft het een algehele verplichting (AHRC, z.d.: 10):

"The Department of Innovation, Universities and Skills (DIUS)³¹ requires that all Research Councils demonstrate value for money and impact from the research they support."

Vervolgens en hierbij aansluitend is de grote uitdaging dan gelegen in het conceptualiseren en bepalen van de genoemde, veelsoortige maatschappelijke impact van humaan- en sociaalwetenschappelijk onderzoek en zo de inhoud van het klassieke idee van 'return on investment' te verruimen tot méér dan alleen maar de commerciële voordelen (SSHRC, 2005: 10):

"The challenge for the social sciences and humanities is to expand the idea of 'return on investment' to include benefits other than mere commercial ones."

De Academy of Finland onderzoekt in haar publicatie '*Civilisation cannot be imported*' (2007) precies de beperkingen en mogelijkheden om de veelsoortige impact van onderzoek (in de humane en sociale wetenschappen) te meten, naar manieren om naast het instrumentele ook het constitutieve te ontdekken, om naast tastbare ook niet-tastbare onderzoeksresultaten te vatten en te kunnen beschrijven, om naast de traditioneel reeds sterker ontwikkelde parameters voor wetenschappelijke en techno-economische impact ook te zoeken naar parameters voor de sociale, culturele en milieu-impact van onderzoek (Academy of Finland, 2007).

Uitgangspunt is dan ook niet de idee dat er geen of weinig impact is, maar wel de zogenaamde 'paradox van alomtegenwoordigheid en onzichtbaarheid' ('paradox of ubiquity and invisibility') waarin de humane en sociale wetenschappen gevangen zitten (Provençal, 2009):

"present everywhere, but for all intents and purposes, visible almost nowhere."

3.2.3 Emergerende principes voor een effectief en efficiënt valorisatiebeleid en -instrumentarium

Valorisatiemechanismen hebben op méér betrekking dan op (specifieke) onderzoeks- en uitwisselingsprogramma's en -oproepen. Onder meer ook beleidsontwikkeling, het uitbouwen van strategische partnerschappen, het verbinden van partners (kennismakelaar), institutionele hervormingen en adequate waarderingsmechanismen in onderzoeksinstellingen kunnen ten dienste van valorisatie worden ingezet.

Volgende zes grote principes voor een effectief en efficiënt valorisatiebeleid komen uit de analyse van de landencases naar voren:

³¹ Recent (juni 2009) fuseerden het 'Department for Innovation, Universities and Skills' (DIUS) en het 'Department for Business, Enterprise and Regulatory Reform' (BERR) tot het 'Department for Business, Innovation and Skills' (BIS).

- Samenwerking.
- Ondersteuning van de verschillende partijen op vlak van valorisatie.
- Institutionele hervormingen.
- Het zichtbaar maken en waarderen van valorisatieactiviteiten in kennisinstellingen.
- Bijzondere aandacht voor de humane wetenschappen.
- De uitbouw van een coherent, flexibel op valorisatie gericht instrumentarium.

a) Samenwerking

Vooreerst gaat de toenemende aandacht voor valorisatie van wetenschappelijk onderzoek binnen de humane en sociale wetenschappen gepaard met het inzicht dat (complexe) praktijkgerichte (vaak mondiale) vraagstukken zich niet door één discipline (en/of één land) laten oplossen en dat bij alle betrokkenen (vormen van) kennis aanwezig zijn. **Samenwerking** wordt daarmee een te veralgemenen basisprincipe in onderzoeksbeleid en –praktijk. Het gaat dan om de onderkende noodzaak van het stimuleren en ondersteunen van samenwerking tussen onderzoeksgroepen, in multi- en interdisciplinair onderzoek, in internationaal onderzoek en met niet-academische sectoren en actoren.

b) Ondersteuning van de verschillende partijen op vlak van valorisatie

Het inzicht dat lang niet alle betrokken partijen over voldoende valorisatiekennis en -kunde beschikken, vestigt daarnaast de aandacht op de nood aan **ondersteuning van de verschillende partijen op vlak van valorisatie**. Zo zet men programma's op voor de ontwikkeling van vaardigheden van gebruikers voor adequate vraagstelling en –sturing, en organiseert men opleiding en training in valorisatie (KT, KMB) van studenten, onderzoekers en niet-academische professionals.

c) Institutionele hervormingen

We stellen vast dat in die landen waar het valorisatiedenken en –handelen binnen de humane en sociale wetenschappen zich het meest krachtig en veralgemeend doorzet (het Verenigd Koninkrijk en Canada), dit gepaard gaat met **institutionele hervormingen** binnen en tussen de betrokken organisaties en instellingen. Het valorisatiedenken en –handelen wordt hiermee gestructureerd, structureel verankerd en gecoördineerd. Het gaat hier onder meer om volgende hervormingen.

- In het Verenigd Koninkrijk:
 - De oprichting in 2002 van een overkoepelend secretariaat voor de zeven onderzoeksraden: 'Research Councils UK' (RCUK).³² De huidige missie van RCUK omvat onder meer het optimaliseren van de samenwerking van de onderzoeksraden middels 'cross-council' multidisciplinair onderzoek en het versterken van de performantie en de impact van onderzoek, opleiding en kennistransfer. De RCUK beheert tevens het 'Knowledge Transfer Portal' dat als één centraal toegangspunt alle informatie over KT-activiteiten, -programma's en –instrumenten van en voor alle onderzoeksraden bundelt en ontsluit.

³² www.rcuk.ac.uk

- De versterking anno 2007 van de ‘Technology Strategy Board’ (TSB),³³ onder meer door van overheidswege opgelegde financiële targets voor alle onderzoeksraden voor hun engagement in TSB-programma’s in de periode 2007-2011.
 - De oprichting van ‘Knowledge Transfer Teams’ binnen de onderzoeksraden, i.c. de AHRC en de ESRC.
 - De uitbouw van strategische partnerschappen door de AHRC en de ESRC in functie van ‘collaborative research’-programma’s en -oproepen. Voor de AHRC gaat het onder meer om partnerschappen met de BBC en BT (British Telecommunications plc).
- In Canada:
- De grondige heroriëntering van de SSHRC in 2003-2004 die ze zelf benoemt als een transformatie in een ‘value-added knowledge council’ (SSHRC, 2005 en 2004a). Het doel dat de SSHRC zich vooropstelde, was het exploreren van haar potentiële rol als een ‘kennismakelaar’ of ‘-gangmaker’ in de snel veranderende onderzoeks- en maatschappelijke context. Vooral de nood aan meer systematische interactie tussen de onderzoeksgemeenschap en de rest van de samenleving wordt hierbij benadrukt.
 - De oprichting binnen de SSHRC van een ‘Partnership Directorate’ met een KMB-divisie die in 2007 operationeel werd.
 - De huidige herziening van het inter-agentschaps financieringsmechanisme.
- In Finland:
- Finland zet in haar jongste beleidsstrategie ten aanzien van wetenschap en innovatie sterk in op clustergebaseerde netwerking in brede, thematisch georganiseerde maar interdisciplinaire onderzoeksprogramma’s (Academy of Finland, 2003), Centres of Excellence in Research (CoES) en Strategic Centres for Science, Technologie en Innovation (SHOKs). Centrale thema-gebieden zijn, volgens het beleidsrapport 2006 van het toenmalige Science, Technology and Policy Council (sinds 2009 omgevormd tot Research and Innovation Council), (1) energie en milieu, (2) metaal producten en mechanische techniek, (3) bossen, (4) gezondheid en welzijn, (5) informatie en communicatie industrie en diensten (Science and Technology Policy Council, 2006). Hier werd ondertussen een zesde cluster aan toegevoegd: (6) milieuvriendelijke innovatie in de bouw. De Academie ontwikkelde een strategie voor programma-financiering (Academy of Finland, 2003) en wil hiermee door een thematische clustering de verspreide kennis en expertise bundelen, onderzoeksomgevingen creëren en inter-, multi- en transdisciplinair onderzoek bevorderen. Naast clustergebonden programma-financiering blijft er echter ook ruimte voor specifieke calls en voor financiering van projecten op initiatief van onderzoekers en/of eindgebruikers (Academy of Finland, s.d.).
 - Finland kent een aantal overkoepelende structuren die de uitwisseling en samenwerking tussen de verschillende wetenschapsdomeinen van haar ledenorganisaties moeten stimuleren (de ‘Delegation of the Finnish Academies of Science and Letters’, een samenwerkingsverband de Finnish Society for Science and Letters, de Finnish Academy of Science and Letters, de Finnish Academy of Technology en de Swedish Academy of Engineering Sciences in Finland, en de Federation of Finnish Learned Societies, een koepel van ‘learned societies’ uit alle disciplines.³⁴

³³ www.innovateuk.org

³⁴ www.minedu.fi

d) Zichtbaar maken en waarderen van de valorisatieactiviteiten in onderzoeksinstellingen

Zowel de Nederlandse AWT (2007: 39-40) als de Canadese SSHRC (2007: 13) wijzen uitdrukkelijk op het motiverende belang van het **zichtbaar maken en waarderen van valorisatieactiviteiten in onderzoeksinstellingen**. In haar analyse van SSHRC's Kmb-discours grijpt Provençal (2009) deze oproep tot gedeelde verantwoordelijkheid aan om met Mathieu (2003: 35-36) te wijzen op de 'paradox van de innovatieve universiteit': veranderingen in de verwachtingen van de maatschappij t.a.v. universiteiten en de daarmee gepaard gaande aanpassingen van de 'mission statements' van universiteiten (bijv. naast 'onderzoek' en 'onderwijs' nu ook: 'maatschappelijke dienstverlening') gaan weinig of niet vergezeld van evenwaardige veranderingen in de organisatie- en beleidsinstrumenten binnen de universiteiten (bijv. benoemings-, promotie- en allocatiemechanismen).

Het Kmb-imperatief van de SSHRC gericht op het aanpakken van de paradox van 'alomtegenwoordigheid en onzichtbaarheid', creëert aldus Provençal op die manier een tweede paradox voor de gemeenschap van de humane en sociale wetenschappen. Ten aanzien van onderzoekers en studenten uit de humane en sociale wetenschappen benoemt ze deze als een 'zero sum language game'. Kmb gebeurt ten koste van het succesvol bijdragen tot wat als in het academische milieu als legitieme kennis gezien wordt. Het AWT (2007: 40) voegt hier nog aan toe dat

"het smalle begrip van wetenschappelijke excellentie dat doorgaans wordt gehanteerd, maakt dat bijdragen aan valorisatieprocessen niet worden gewaardeerd door de peers."

e) Bijzondere aandacht voor de humane wetenschappen

Er zijn aanwijzingen dat voor sommige groepen van disciplines binnen de humane en sociale wetenschappen, en dan met name de **humane wetenschappen, bijzondere aandacht** vereist is bij de ontwikkeling van een valorisatiebeleid en –praktijk. Voor Nederland wijst Zürcher (2009), voorzitter van de KNAW Raad voor Geesteswetenschappen en Hoogleraar Turkse taal en cultuur aan de Universiteit Leiden, op enkele specifieke knelpunten in de relatie tussen geesteswetenschappen en beleid:

- vraagarticulatie (vertaling) naar deze disciplines toe is moeilijk voor beleidsmakers,
- de geesteswetenschappen kennen een ondoorzichtige structuur,
- er is een gebrek aan makelaars,
- denken in oplossingen is moeilijk voor wetenschappers.

Het veranderende valorisatieklimaat en het besef dat het maatschappelijk belang van de geesteswetenschappen daarin ondergesneeuwd dreigt te geraken, hebben de geesteswetenschappers in Nederland aangezet tot de ontwikkeling van het 'Actieplan actuele geesteswetenschappen'³⁵ in het kader van het Alfaberaad. Het Alfaberaad is het overlegorgaan van NWO Geesteswetenschappen, KNAW Raad voor Geesteswetenschappen en de geesteswetenschappelijke faculteiten. Het actieplan heeft als doel geesteswetenschappers meer oog te laten krijgen voor de vragen die bij beleidsmakers leven en beleidsmakers te wijzen op de bij geesteswetenschappers aanwezige rijkdom aan kennis en inzicht. Na

³⁵ www.actuelegeesteswetenschappen.nl

de startconferentie van 12 mei 2007, volgde op 6 november 2008 een tweede conferentie. Zowel PM,³⁶ magazine voor de overheid, als ScienceGuide,³⁷ magazine voor de kennissector, publiceerden een artikel over de bijeenkomst op 6 november 2008. Beiden wijzen op de kloof tussen beide groepen, maar ook op gesuggereerde mogelijkheden voor toenadering, zoals de oprichting van vraagarticulatie teams en een platform waar wetenschappers en beleidsmakers elkaar kunnen ontmoeten.

f) Een ruim en flexibel valorisatieinstrumentarium

We stellen vast dat het krachtig en veralgemeend doorzetten van een breed valorisatiedenken en – handelen in de AHRC en ESRC van het Verenigd Koninkrijk leidt tot:

- het ontwikkelen van een flexibele, generieke portfolio van valorisatie-instrumenten, gericht op:
 - valorisatie van kennis (KT) in de verschillende fasen van het onderzoeksproces, en
 - interactie tussen alle betrokken actoren (van kennismaking over samenwerking tot uitwisseling);
- het ontwikkelen van specifieke programma's,
- het inbedden (onder impuls van de RCUK) van een 'culture of impact and KT'. In het bijzonder betreft het hier mainstreaming van impact- en KT-denken en -plannen door:
 - het heroriënteren van bestaande initiatieven,
 - het invoeren van nieuwe secties in de indiening- en assesmentprocedures van alle financieringskanalen.
- de hervorming van de klassieke peer review beoordelingcommissies in 'knowledge transfer peer review panels' door aanpassing van de samenstelling van deze commissies.

De generieke KT-portfolio van de ESRC omvat twee clusters: kennistransferprogramma's en opleidings- en trainingsprogramma's ter bevordering van kennistransfer. Hierin worden zowel studenten, onderzoekers als gebruikers van wetenschappelijke kennis betrokken. De ESRC beschouwt de 'flow of people' tussen deze drie groepen van betrokkenen als een van de meest effectieve mechanismen voor kennisuitwisseling en het faciliteren van dialoog om verbindingen en wederzijds begrip tot stand te brengen. Daarnaast worden ook verder doorgedreven valorisatie- en/of disseminatieactiviteiten na afronding van onderzoek gestimuleerd en wordt er ook specifiek ingezet op instrumenten die het gebruik van onderzoeksexpertise door de niet-academische partner in functie van zijn strategische ontwikkeling bevorderen.

Met haar 'Capacity building clusters'³⁸ (vier gericht op de industrie en twee die het werk van het Third Sector Research Centre ondersteunen ten behoeve van sociale ondernemingen en van empowerment van lokale gemeenschappen) wil de ESRC de uitwisseling en coproductie van kennis tussen onderzoekers en industrie/derde sector stimuleren.

³⁶ Van de Wetering, C. (2008), Alfa's zoeken gehoor in bestuurlijk Den Haag. In: *PM*, vierde jaargang, nr. 19, 21 november 2008, pp. 32-33. (www.pm.nl).

³⁷ z.n. (2008), Haagse antenne voor geesteswetenschappers. In: *ScienceGuide*, 9 december 2008. (<http://www.scienceguide.nl/200812/haagse-antenne-voor-geesteswetenschappers-.aspx#intro>).

³⁸ www.esrcsocietytoday.ac.uk/esrcinfocentre/research/CapacityBuildingClusters

Ook in Canada krijgt de sleutelstrategie 'Mobilize knowledge for greater impact' uit het strategisch plan 2006-2011 van de SSHRC concreet gestalte met het:

- het herzien en verfijnen van bestaande programma's,
- het ontwikkelen van nieuwe programma's en benaderingen.

Het gaat hierbij onder meer om:

- de verankering van het succesvolle, 'groundbreaking' 'Community University Research Alliances' (CURA-) programma in de kern van SSHRC's programma-architectuur. Deze verankering gaat gepaard met de ontwikkeling van nieuwe, specifieke doelgroep- en of themagericht programma's geënt op het CURA-model, naast het voortbestaan van het generieke CURA-programma;
- het in 2005-2006 gelanceerde Knowledge Impact in Society (KIS-) programma met als doel nieuwe KMB-strategieën aan de Canadese universiteiten te ontwikkelen;
- de ontwikkeling van 'Public Outreach Grants' die betrekking hebben op een aparte betoelaging van allerlei disseminatie-initiatieven.

Het CURA-model heeft tot doel de creatie van allianties tussen onderzoekers en derde sector organisaties tot stand te brengen om door samenwerking en wederzijds leren innovatief onderzoek tot stand te brengen, en de ontwikkelde kennis te verspreiden via opleidingen en vormingen, alsook via kennismobilisatie onder de vorm van workshops, conferenties, colloquia, handboeken, publicaties in de vakliteratuur etc., om aldus bij te dragen tot de besluitvormende en probleemoplossende vaardigheden van lokale gemeenschappen.³⁹ Opmerkelijke elementen in dit programma zijn ons inziens de volgende.

- Drie mogelijke aspecten van maatschappelijke impact worden uitdrukkelijk (h)erkend: het kan gaan om *sociale, culturele óf economische* ontwikkeling.
- Valorisatie neemt hier de vorm van co-creatie aan waarbij vanuit een evenwaardig partnerschap het *wederzijds* delen van kennis, bronnen en expertise wordt beoogd.
- De *wederzijdse input* moet niet enkel leiden tot gezamenlijk gecreëerde, vernieuwende output ten dienste van de gemeenschap, maar *moet zich ook op specifieke wijze doen gelden aan beide zijden van het partnerschap*: aan de kant van de postsecundaire instituten door verrijking van onderzoek, onderwijsmethoden en curricula, aan de kant van de gemeenschap door een versterking van de capaciteiten op vlak van besluitvorming en probleemoplossing.
- Ook het betrekken van onderwijs aan en *training van studenten* krijgt uitdrukkelijk een plaats.

Via SSHRC's zoekmachine van goedgekeurde projecten kan worden nagegaan welke tot nu toe de vele en sterk gevarieerde goedgekeurde CURAs zijn.⁴⁰

In de Finse strategie voor onderzoek en innovatie wordt sinds het einde van de jaren 1980 ingezet op grote excellentiecentra en bij het begin van het nieuwe millennium werd de strategie om in te zetten op clustergebaseerde programma's nog verder versterkt. Het is belangrijk hieraan toe te voegen dat ook financiering voor losstaande projecten – op initiatief van onderzoekers, al dan niet in samenwerking met eindgebruikers - voorzien blijft.

³⁹ Voor de volledige oproep: www.sshrc.ca [laatst geraagpleegd 14 oktober 2009].

⁴⁰ www.outil.ost.ugam.ca/CRSH/RechProj.aspx?vLangue=Anglais.

- In een beleidsdocument van de Academy of Finland over Centres of Excellence in Research (1987) beschrijft de academie een strategie voor oprichting van dergelijke excellentiecentra. Centres of Excellence in Research zijn in de eerste plaats gericht op inter- en multidisciplinair onderzoek van hoogstaande academische kwaliteit. Ze kunnen een onderdeel vormen van een Strategic Centre for Science Technology and Innovation (SHOK). Finland telt momenteel 18 Centres of Excellence in Research (FCoES), waaronder vier binnen het domein van de humane en sociale wetenschappen: FCoE in Public Choice Research, FCoE in Interdisciplinary Music Research.⁴¹
- Financieringstermijnen bedragen telkens 6 jaar, maar men kan telkens opnieuw vervolfinanciering aanvragen. Financiering voor deze excellentiecentra is afkomstig van de Academy of Finland, samen met universiteiten en onderzoeksinstituten, stichtingen, bedrijven en andere financierende instanties.⁴²
- In haar 'Science, Technology and Innovation' beleidspaper (2006) schuift de Science and Technology Policy Council (sinds januari 2009 omgedoopt tot Research and Innovation Council) domeinen naar voren die ze van groot belang acht voor de nationale economie, de samenleving en de welvaart van de Finse burgers en waarin de overheid wil investeren in grote strategische centra.
- Momenteel zijn er zes Strategic Centres for Science Technology and Innovation (SHOK) operationeel in de volgende domeinen: (1) energie en milieu, (2) metaal producten en mechanische techniek, (3) bossen, (4) gezondheid en welzijn, (5) informatie en communicatie industrie en diensten, en (6) milieuvriendelijke innovaties in de bouw. Deze centra zijn publiek-private samenwerkingen. Ze worden deels gefinancierd vanuit de overheid, deels vanuit de private sector. Kennisinstellingen en bedrijven werken er samen aan de opbouw van kennis. Hun samenwerking wordt vorm gegeven in een non-profit limited company. Hun doel is om innovatie in de betreffende gebieden te versnellen in nieuwe methodes voor samenwerking, co-creatie en interactie. De looptijd van deze samenwerking bedraagt tussen 5 en 10 jaar.⁴³
- TEKES is de voornaamste organisatie in Finland voor de implementatie van het technologie en innovatiebeleid. Het is onderdeel van het Ministerie van Handel en Industrie en ondersteunt ondernemingen in risicovolle projecten van productontwikkeling, maar ook in projecten van samenwerking tussen kennisinstellingen (waaronder universiteiten en hogescholen) en ondernemingen.⁴⁴ Daarnaast heeft de overheid ook een onafhankelijk investeringsfonds opgericht onder toezicht van het parlement, SITRA genaamd, voor de financiële ondersteuning van innovatieve ondernemingen en initiatieven.⁴⁵ Samen met de Finse Academie ondersteunen TEKES en SITRA innovatieve onderzoeksprojecten en samenwerkingen tussen onderzoeksinstituten en private partners. Onder andere de Strategic Centres for Science Technology and Innovation worden langs deze kanalen van overheidswege ondersteund.
- De Finse Academie definieerde in haar Research Programme Strategy (2003) een onderzoeksprogramma als een geheel van onderzoeksprojecten die zich richten op een specifiek terrein of probleemset, die voor een bepaalde tijd zullen lopen en die een gecoördineerd management kennen. Ze kunnen opgebouwd worden naar aanleiding van wetenschappelijke vragen, interne ontwikkelingen in wetenschapsdisciplines of de nood aan ondersteuning voor een opkomend nieuw veld. Maar ze kunnen ook gevoed worden door wat in de samenleving

⁴¹ www.aka.fi

⁴² www.aka.fi

⁴³ www.tekes.fi

⁴⁴ www.tekes.fi

⁴⁵ www.sitra.fi

erkend wordt als fenomenen of problemen met een maatschappelijke impact. Ze hebben tot doel nieuwe onderzoeksomgevingen te ontwikkelen, verspreide onderzoekscapaciteit te bundelen en multi-disciplinair, interdisciplinair en transdisciplinair onderzoek te bevorderen. Met transdisciplinair onderzoek verwijst men enerzijds naar een nieuw gedeeld theoretisch kader dat aanleiding kan vormen tot de ontwikkeling van een nieuwe discipline, anderzijds naar de betrokkenheid van eindgebruikers van begin tot eind in het onderzoeksproces. Het is expliciet de bedoeling van programma's dat ze langdurige contacten tussen onderzoekers en eindgebruikers bevorderen. De Academie wil blijvende contacten ondersteunen, ook nadat het betreffende programma formeel is afgelopen. Ze hecht veel belang aan de disseminatie van de onderzoeksresultaten, naar eindgebruikers, maar ook naar beleidsmakers en het brede publiek. Naast academische publicaties van hoge kwaliteit, beoordeelt ze de (voorstellen voor) onderzoeksprogramma's ook op publicaties en andere kanalen voor communicatie met het brede publiek, kinderen en jeugd en beleidsmakers. De Academie waardeert expliciet deze niet-academische communicaties en publicaties en verwacht van de programma-coördinator dat die een communicatie- en publicatiestrategieën ontwikkelt en in het programma-voorstel opneemt. Van in het programma-voorstel moet ook een strategie opgenomen zijn voor het gebruik van de onderzoeksresultaten. Onderzoeksprogramma-voorstellen moeten ook een duidelijk plan bevatten voor de bewaring en het gebruik van de verzamelde data en ontwikkelde materialen met contactpersonen bij wie men hiervoor terecht kan. Intellectuele eigendomsrechten moeten goed overdacht worden (Academy of Finland, 2003).

- Om onderzoekers hun weg te laten vinden in het ingewikkelde kluwen van intellectuele eigendomsrechten heeft de Finse Academie een IPR (Intellectual Property Rights) Handboek uitgegeven.
- Programma evaluaties in Finland hebben aandacht voor de maatschappelijke (sociale, culturele, milieu) impact, naast de economische en technologische impact, voor zover deze opgenomen zijn in de programma-doelstellingen. De Academie beveelt aan dat evaluaties pas een tijd na afloop van het programma plaats vinden, om ermee rekening te houden dat impacts zich over het algemeen pas een hele tijd nadien laten observeren (Academy of Finland, 2003).
- Het Committee for Public Information is een expertise-organen binnen het Ministerie van Onderwijs en verantwoordelijk voor het opvolgen van ontwikkelingen in onderzoek, kunsten en technologie en voor het stimuleren van de disseminatie hiervan. Het geeft onder meer beurzen voor het schrijven van populariserende boeken, radio en televisieprogramma's, artikels in kranten en tijdschriften en elektronische publicaties. Men kan hierbij professionals betrekken uit verschillende domeinen zoals schrijvers, illustratoren en grafische ontwerpers.

Wat Nederland betreft, kwam eerder al het 'Actieplan actuele geesteswetenschappen' in het kader van het Alfaberaad ter sprake. Van een coherent uitgebouwd valorisatie-instrumentarium voor onderzoek uit de humane en sociale wetenschappen is momenteel nog niet echt sprake.

Naast het instrument van 'academische praktijkateliers' voor ontmoeting tussen wetenschap, beleid en/of praktijk, is ook het NWO-programma 'Continuous Access to Cultural Heritage' (CATCH) hier van toepassing. CATCH financiert onderzoeksteams die zich richten op de kruisbestuiving tussen wetenschappelijk onderzoek en cultureel erfgoed. Het is erop gericht generieke methoden en technieken te ontwikkelen op het snijvlak van geesteswetenschappen en informatica ten dienste van en in interactie met collectiebeherende instellingen. In een CATCH-team werken een promovendus, een post-doc en een informaticus samen.⁴⁶

⁴⁶ www.nwo.nl/nwohome.nsf/pages/NWOP_5XSKYG

Twee kernpunten uit de nieuwe NWO-strategie 2011-2014 (NWO, 2009) kunnen ook voor valorisatie van humaan- en sociaalwetenschappelijk onderzoek gevolgen hebben.

- Minder NWO-thema's, meer ruimte voor specifieke programma's met derden:

“NWO wil voor de komende periode de eigen investeringen concentreren en het aantal NWO-thema's beperken. NWO wil tegelijkertijd meer flexibiliteit en ruimte bieden voor nieuwe, vanuit overheid, bedrijfsleven of maatschappelijke partijen geïnitieerde programma's. Een leidend criterium hierbij is in hoeverre vernieuwend wetenschappelijk onderzoek een bijdrage kan leveren aan de beoogde oplossingen.”

- De impact van het gefinancierde onderzoek versterken door kennisbenutting te bevorderen:

“In de breedte wil NWO in de komende periode de benutting van kennis in de hele organisatie bevorderen door (voorstellen tot) kennisbenutting als vast onderdeel mee te nemen bij de indiening van onderzoeksvoorstellen. Wellicht ten overvloede willen wij benadrukken dat de mogelijke impact en toepassing van grensverleggend onderzoek zich vaak niet laat sturen noch voorspellen. Echter, NWO wil – waar mogelijk – de kansen op toekomstige impact vergroten. NWO ziet ook mogelijkheden om nieuwe, gerichte subsidies in te zetten waarmee concrete uitkomsten van excellent onderzoek (proof of concept principle) een stap verder naar toepassing kunnen worden geholpen.”

Het gebiedsbestuur geesteswetenschappen van de NWO werkt momenteel een 'kennisbenuttingsbeleid' uit langs drie lijnen.

1. In elk onderzoeksprogramma wordt een op het programma toegesneden plan voor kennisbenutting opgesteld (voor de uitvoering waarvan een deel van het budget beschikbaar wordt gesteld) en in elke onderzoeksaanvraag wordt de vraag gesteld naar de te verwachten maatschappelijke effecten.
2. In het genoemde Alfaberaad wordt samengewerkt met de KNAW en de decanen van de faculteiten rond het verbeteren van de verbinding tussen geesteswetenschappen en beleid door gerichte activiteiten op te zetten. Resultaten tot nu toe zijn, naast genoemde conferenties, de opname van een Cursus geesteswetenschappen voor beleidsambtenaren in het palet van het Rijkopleidingsinstituut (ROI), en twee articulatiesessies rondom zingeving en religie als bindmiddel. Op stapel staan het opzetten van een netwerk met politieke partijen, de inrichting van een "ambassadeursnetwerk" en het opzetten van 'stageateliers'.
3. Met het onderzoek Impact assessment is een derde spoor gekozen, namelijk via een onderzoek naar door NWO-G gefinancierd onderzoek te komen tot een breder in de geesteswetenschappen toe te passen meetmethodiek voor maatschappelijke effecten van geesteswetenschappelijk onderzoek. Het rapport bouwt voort op het AWT-rapport "Alfa en gamma stralen" dat met name gaat over de verschillende vormen van kennisbenutting van geesteswetenschappelijk onderzoek.

Ten slotte vestigen we de aandacht op de valorisatieagenda 'kennis moet circuleren', een agenda die in december 2008 onder impuls van de verantwoordelijke ministeries (OCW en EZ) tot stand kwam met als doel om het valorisatieproces van wetenschappelijke en technische kennis te verbeteren.⁴⁷ Vijftien organisaties op het gebied van kennis en innovatie zetten hier gezamenlijk hun schouders onder een twaalfstal acties gericht op het bevorderen van kennisbenutting. Naast het al toegezegde fonds (van 25

⁴⁷ www.valorisatie.nu

miljoen euro) voor valorisatieprogramma's van kennisinstellingen zal in 2011 opnieuw geld vrijkomen voor de plannen van de kennisinstellingen. De agenda en de programmatie van de met de lancering gepaard gaande 'Dag van de valorisatie' doen voornamelijk vermoeden dat de betrokkenheid van de humane en sociale wetenschappen in de totstandkoming en implementatie van deze initiatieven (voorlopig) eerder gering is. Zo lezen we in de Valorisatieagenda van het Innovatieplatform & Nederland Ondernemend Innovatieland (2008):

“De onderstaande agenda heeft betrekking op de benutting van kennis in alle domeinen, maar is gebaseerd op ervaringen met de valorisatie van medisch, technisch en bèta onderzoek en met R&D intensieve bedrijfsleven. Dit komt omdat op deze terreinen de meeste initiatieven zijn ontstaan. De ondertekenaars zullen ook valorisatie in het alfa en gamma domein, de kunsten en het interdisciplinair onderzoek stimuleren. Daarvoor zijn overigens vaak andere modellen nodig.”

DEEL IV Conclusies en aanbevelingen voor een beleid ter ondersteuning van een meer optimale realisatie van het valorisatiepotentieel in de humane en sociale wetenschappen

Inleiding

In dit vierde en laatste deel trekken we de voornaamste besluiten uit de gevoerde studie en formuleren op basis hiervan een reeks aanbevelingen. Deze aanbevelingen werden afgetoetst tijdens een workshop met een uitgebreide vertegenwoordiging van stakeholders van valorisatie van onderzoek in de humane en sociale wetenschappen. Maar eerst vatten we kort de onderzoeksvragen en –aanpak nog eens samen.

1 De onderzoeksvragen en –aanpak kort samengevat

Steenssens, K., Ysebaert, W., Gijselinckx, C.

Het maatschappelijk belang van valorisatie van onderzoek van kennisinstellingen, kan worden omschreven vanuit de specifieke rol ervan in een kennis- en innovatiesysteem: universiteiten en hogescholen leveren een bijdrage tot de innovatieve capaciteit van het kennis- en innovatiesysteem gericht op welvaarts- en welzijns-groei in de samenleving.

In deze context kan de dubbele doelstelling van het voorliggend onderzoek als volgt kernachtig worden omschreven.

1. Het in kaart brengen van de valorisatieprocessen van wetenschappelijk onderzoek in de humane en sociale wetenschappen met bijzondere aandacht voor knelpunten en uitdagingen.
2. Het komen tot beleidsaanbevelingen voor de verdere ondersteuning van valorisatie in de humane en sociale wetenschappen.

Met het oog op het realiseren van deze doelstellingen ondernamen wij drie grote onderzoeksluiken.

Vooreerst betreft het hier een voorbereidend onderzoeksluik met een literatuurstudie en een exploratieve kwantificering. De literatuurstudie was enerzijds gericht op een verkenning van de theoretische en empirische benaderingen van valorisatie in de humane en sociale wetenschappen in vergelijking met valorisatie in de (toegepaste) wetenschappen en anderzijds het komen tot een zinvolle afbakening van de begrippen ‘valorisatie’ en ‘humane en sociale wetenschappen’. We rondden dit voorbereidende onderzoeksluik af middels een exploratieve kwantificering van valorisatie in de humane en sociale wetenschappen aan de Vlaamse universiteiten.

Ten tweede ondernamen we een exploratief kwalitatief onderzoeksluik naar de veelsoortige maatschappelijke valorisatieprocessen van humaan- en sociaalwetenschappelijk onderzoek aan de Vlaamse universiteiten en hogescholen. Centraal in dit onderzoeksluik stonden een diepgaande analyse van 20 weloverwogen geselecteerde cases. De dataverzameling bij onderzoekers en gebruikers stond in functie van het in kaart brengen van concrete valorisatieprocessen en –praktijken, het verwerven van inzicht in faciliterende en belemmerende factoren voor valorisatie en het bekomen van input voor de ontwikkeling van een valorisatietypologie.

In het derde onderzoeksluik verruimden we onze blik middels een beschrijving en analyse van het bestaande, generieke ondersteuningsinstrumentarium in Vlaanderen, een bevraging van de Interfacediensten van de associaties in Vlaanderen en een internationale exploratieve studie van innovatief valorisatiebeleid, met name ten aanzien van de humane en sociale wetenschappen. In deze internationale exploratie namen we volgende landen onder de loep: Nederland, de UK, Canada en Finland.

2 Conclusies

Steenssens, K. & Gijssels, C. m.m.v. Callaert, J., Hubeau, B., Van Looy, B., Verlinden, V., Ysebaert, W.

Valorisatie van onderzoek in de humane en sociale wetenschappen dient breed te worden opgevat.

In verband met de conceptualisering van valorisatie van onderzoek in de humane en sociale wetenschappen leidde de literatuurstudie tot een vaststelling die we naderhand door onderzoekers en gebruikers in de casestudies en in de internationale exploratie van innovatieve beleidsinitiatieven bevestigd vonden: valorisatie van onderzoek in de humane en sociale wetenschappen dient breed te worden opgevat. Het gaat om:

- een interactief proces tussen academische en niet-academische partners,
- waarbij die laatsten niet beperkt mogen ingevuld worden (naast industriële partners gaat het ook om partners uit de publieke sector en de civiele maatschappij),
- in de verschillende fasen van het onderzoeksproces (van het opstellen van de onderzoeksagenda tot de disseminatie en/of evaluatie),
- als een krachtig middel voor het realiseren van een veelsoortige impact (economische, sociale, culturele, democratische en ecologische),
- in de verschillende maatschappelijke sectoren (publiek, privaat, NGO's).

Bij deze vaststellingen horen enkele belangrijke kanttekeningen.

Valorisatie wordt heden ten dage vaak nog in de zin van een bijdrage aan de creatie van economische meerwaarde opgevat. Het merendeel van de generieke Vlaamse financieringsinstrumenten voor onderzoek en ontwikkeling zijn typisch gericht op een economische finaliteit. Sommige van deze financieringsinstrumenten werden de jongste jaren ook opengesteld voor projecten met andere dan economische finaliteiten. Steeds in de lijn van de oorspronkelijke oriëntatie op economische finaliteit, maakt men dan het onderscheid tussen 'economische valorisatie' en 'maatschappelijke valorisatie'. Economische valorisatie is echter een vorm van maatschappelijke valorisatie, namelijk deze waar de focus ligt op de creatie van economische waarde. Andere, *evenwaardige*, vormen van maatschappelijke valorisatie richten zich op de creatie van andere meerwaarden: sociale, culturele, democratische, ecologische. Vaak worden overigens combinaties van meerwaarden gecreëerd.

We merken op dat vooral de Interfacediensten, en met name deze van kleinere associaties, aangeven gevangen te zitten in de oriëntatie op economische waarde. In algemene zin wordt beaamd dat valorisatie inhoudt dat kennis en kunde nuttig gemaakt wordt op meerdere vlakken. Echter, sommigen leggen er daarbij vooral de nadruk op dat er, naast een eventuele andere meerwaarde, ook steeds een duidelijke economische meerwaarde moet gecreëerd worden. Dit heeft veel te maken met het financieringssysteem van de Interfacediensten dat erg op output in termen van economische waarde en op partenariaten met industriële actoren is gericht. Ook beleids(adviserende)instanties op vlak van wetenschappelijk onderzoek sluiten vaak nog aan bij de heersende opvatting waarin valorisatie in eerste

instantie in termen van de creatie van economische meerwaarde wordt gedacht, wat tot uiting komt in de beperkte, gefragmenteerde en vaak onduidelijke aandacht voor 'maatschappelijke' in vergelijking met 'economische' finaliteiten.

Een tweede punt waar de Interfacediensten van mening verschillen met de bovenstaande conceptualisering van valorisatie zit vevat in de vaststelling dat ze stellen dat de effectieve benutting of het effectieve gebruik van de overgedragen kennis voor hen een essentieel element is om van valorisatie te kunnen spreken, daar waar in bovenstaande conceptualisering valorisatie wordt opvat als een *middel* voor het realiseren van 'impact' als doel. Ook de beleids(adviserende) instanties beklemtonen sterk dat benutting van kennis het ultieme einddoel is en hebben veel aandacht voor het valorisatieplan of de beschrijving van de manier waarop geïnterageerd wordt tussen onderzoekers en gebruikers, waarbij men er zo'n sterk mogelijke waarborgen wil inbouwen dat kennis effectief zal benut worden. Onderzoekers geven vaker aan dat ze geen invloed hebben op de uiteindelijke benutting van de overgedragen of ge-co-creëerde kennis door gebruikers en dat hier heel wat factoren een rol spelen. Ook gebruikers geven aan dat er steeds factoren zijn die bepalen of de wetenschappelijke of gezamenlijk gecreëerde kennis uiteindelijk benut wordt, factoren waar zijzelf en de onderzoekers niet altijd grip op hebben.

Maatschappelijke valorisatie van humaan en sociaal wetenschappelijk onderzoek bestaat. Door de kleinschaligheid van veel valorisatie-initiatieven en de moeilijke meetbaarheid van valorisatie in brede zin, zitten de humane en sociale wetenschappen evenwel gevangen in een 'paradox van alomtegenwoordigheid en onzichtbaarheid'.

De literatuurstudie wijst uit dat met name een gebrek aan overeengekomen criteria en indicatoren repercussies heeft op de beschikbaarheid en de aard van empirische studies rond het thema en op de te gebruiken evaluatie-instrumenten die beleidsbeslissingen op verschillende niveaus kunnen ondersteunen. Een groot deel van de literatuur rond valorisatie in de humane en sociale wetenschappen is gebaseerd op kwalitatieve onderzoeksmethoden, zoals interviews en gevalstudies. Vooralsnog is er weinig kwantitatieve empirische evidentie beschikbaar over de omvang en eigenheid van valorisatie in de humane en sociale wetenschappen. Ook media-aandacht is in sterkere mate gericht op spectaculaire doorbraken in de exacte, toegepaste en bio-medische wetenschappen.

De cijfermatige analyses op het niveau van de disciplines tonen alvast aan dat er voor verschillende disciplines binnen de humane en sociale wetenschappen – vooral pedagogie en theologie – geen sprake is van een deficit wat betreft de derde en vierde geldstroomfinanciering, ook niet in vergelijking met sommige disciplines binnen de domeinen van medische en exacte & toegepaste wetenschappen. De eerder lage positie van economie en rechten binnen de valorisatiegerichte geldstromen kan tevens duiden op de aanwezigheid van andere valorisatiehefbomen die via de bestudeerde geldstromen niet worden gecapteerd.

Valorisatie kan op drie niveau's gebeuren en laat zich verder structureren in een typologie op basis van onderliggende dimensies.

Op basis van onze diepgaande analyse van de cases stellen we vast dat valorisatie op drie niveaus kan gebeuren:

- projectgebonden valorisatie,
- valorisatie op niveau van een onderzoeksprogramma of onderzoekslijn,
- structurele verankering van valorisatie in nieuwe entiteiten.

Met het gebruik van het begrip niveau suggereren we geenszins dat het niveau van de structurele verankering het ultieme of hoogste niveau zou zijn. De niveau's zijn evenwaardig. Ze kunnen verschillende fasen zijn in een evolutie van valorisatie, maar dit is niet noodzakelijk zo. Entiteiten kunnen ook zonder voorafgaande projecten gecreëerd worden en niet alle projecten leiden tot de uitbouw van onderzoekslijnen of –programma's rond de valorisatiethematiek.

Verdere analyse van de projectgebonden valorisatie deed ons een onderscheid maken naargelang de origine van de valorisatievraag:

- Science push
- Synergie van vraag en aanbod van kennis
- Demand pull

We onderkennen eveneens vijf dimensies in een gebruikersparticipatiepatroon, gevisualiseerd in een 'participatiediamant':

- financiële inbreng,
- inclusiviteit,
- breedte,
- locus en
- intensiteit

De analyse volgens de twee onderscheiden valorisatiedimensies en hun categorieën leidde, op basis van onze cases, tot een onderscheid in vier valorisatietypes:

- het aanbodgestuurd, niet-participatief valorisatietype,
- het aanbodgestuurd, laag tot matig participatief valorisatietype,
- het synergetisch gedreven, hoog participatief valorisatietype,
- het vraaggedreven, hoog participatief valorisatietype.

Elk van deze types brengt eigen mogelijkheden en uitdagingen mee.

Op basis van onze analyse kunnen we voor het niveau van de structureel verankerde entiteiten van valorisatie twee types onderscheiden:

- entiteiten die primair gestructureerd zijn rond de bundeling van onderzoeksexpertise ten dienste van (onder meer) valorisatie van onderzoek,
- entiteiten die primair gestructureerd zijn rond de commercialisering van producten of diensten.

Voor het eerste type entiteit blijken geen ondersteunende middelen voorhanden te zijn voor initiatieven van onderzoekers.

Een analyse van het tweede type entiteit geeft aanleiding tot de vraag of, gegeven het feit dat inzichten uit de humane en sociale wetenschappen niet altijd tot de 'core business' van bedrijven behoren, de

oprichting van spin-offs, die in essentie zelfbedruipend en liefst ook winstgevend moeten zijn, in relatie tot de humane en sociale wetenschappen wel altijd als doel kan worden vooropgesteld. Middelen voor ondernemerschap m.b.t. het eerste type entiteit en gesubsidieerde commercialisering voor gebruikers uit ondergefinancierde sectoren kunnen hier soelaas bieden.

Met als basisvoorwaarde de (h)erkenning van het belang van valorisatie van onderzoek in de humane en sociale wetenschappen door alle betrokken partijen, is een stimulerend valorisatiebeleid een beleid dat gericht is op de motivering, responsabilisering, ondersteuning, en verbinding van alle betrokkenen op alle niveaus.

Uit de lezing van de internationale literatuur en beleidsgerichte rapporten en adviezen, alsook uit de internationale exploratie van innovatieve beleidsinitiatieven emergeren verschillende basisprincipes voor een stimulerend valorisatiebeleid in de humane en sociale wetenschappen. Deze worden voorafgegaan door de soms impliciete, maar in de literatuur en cases studies vaak ook expliciet benoemde basisvoorwaarde van (h)erkenning van het belang van valorisatie van onderzoek in de humane en sociale wetenschappen door alle betrokken partijen op de verschillende niveaus. Aldus kunnen wij volgende vijf basisprincipes voor een stimulerend valorisatiebeleid formuleren.

1. Het (h)erkennen van het belang van valorisatie van onderzoek, breed geconceptualiseerd, in de humane en sociale wetenschappen in het kennis- en innovatiesysteem door het Vlaamse wetenschaps- en innovatiebeleid, door de Vlaamse kennisinstellingen, door de onderzoekers werkzaam in deze instellingen en door de (potentiële) gebruikers van de onderzoeksresultaten.
2. Het stimuleren en ondersteunen van netwerking en samenwerking binnen en tussen alle betrokken partijen.
3. Het stimuleren en ondersteunen van de verschillende betrokken partijen.
4. Bijzondere aandacht voor de humane wetenschappen.
5. Het ontwikkelen van een breed en flexibel instrumentarium, mede afgestemd op de veelvormigheid van valorisatie (in de humane en sociale wetenschappen):
 - a. voor valorisatie en voor competentieontwikkeling op het vlak van valorisatie,
 - b. via heroriëntering van bestaande instrumenten en de ontwikkeling van nieuwe instrumenten.

Voor het vervolg van onze conclusies structureren we onze bevindingen met deze basisprincipes als leidraad. Onze aandacht gaat hier in het bijzonder naar de vastgestelde knelpunten en uitdagingen als aanknopingspunten voor verbetervoorstellen.

Zowel op het niveau van het Vlaams wetenschaps- en innovatiebeleid als op de niveaus van de kennisinstellingen en van de onderzoekers wordt de basisvoorwaarde van (h)erkenning van het belang van valorisatie van onderzoek in de humane en sociale wetenschappen in het kennis- en innovatiesysteem slechts in beperkte mate gerealiseerd.

Voorliggend onderzoek is een van de exponenten van de toenemende aandacht van het beleid voor maatschappelijke valorisatie van onderzoek in de humane en sociale wetenschappen. Op basis van de literatuurstudie, de case studies en de analyse van het valorisatieinstrumentarium moeten we evenwel concluderen dat er vooralsnog onvoldoende expliciete (h)erkenning is van de waarde en het belang ervan door beleids(adviserende) instanties.

Cruciale aspecten van deze onderwaardering zijn, ten eerste, het deficit aan middelen dat wordt ingezet voor O&O-projecten en andere valorisatietrajecten die andere dan economische finaliteiten nastreven en, ten tweede, de gefragmenteerde en vaak beperkte of onduidelijke aandacht voor en vereisten ten aanzien van valorisatie in het financieringsinstrumentarium (cf. infra).

Op het mesoniveau van de kennisinstellingen wordt evenmin vrijuit gegaan op het vlak van daadwerkelijke (h)erkenning van het belang van valorisatie van onderzoek in de humane en sociale wetenschappen. Er is (in het bijzonder aan de universiteiten, en dit zowel op het niveau van de instelling als op het niveau van de faculteiten) gebrek aan waardering in beoordelings- en allocatiemechanismen en aan ondersteunende incentives voor valorisatie en toegepast onderzoek in de humane en sociale wetenschappen.

Op het microniveau van de individuele onderzoekers zijn de vaststellingen minder eensluidend. Op basis van de crosscase analyse kan de grootst gemeenschappelijke deler in de houding van de onderzoekers onder onze respondenten als bedachtzaam positief worden omschreven: valorisatie van wetenschappelijk onderzoek “moet”. Het wordt als een sociale plicht ervaren, een democratische plicht en/of de financiële verantwoordingsplicht. Maar men stelt duidelijk dat niet alle onderzoek intentioneel (onmiddellijk) op valorisatie gericht moet zijn: toegepast én fundamenteel onderzoek zijn belangrijk en moeten op gelijkwaardige en interagerende wijze naast elkaar bestaan. De interviews met de vertegenwoordigers van de Interfacediensten geven evenwel aan dat deze bedachtzame oriëntatie op valorisatie (nog) niet door alle (universitaire) onderzoekers wordt gedeeld. Zij wijzen op individuele dispositionele drempels ten aanzien van toegepast onderzoek, zoals de vrees voor verlies van autonomie, onderzoeksplezier, ‘scientific leverage’ en visibiliteit en de vrees om marktverstoring te werken. Verder wordt de in grote mate gedeelde houding bij onze respondenten in de case studies enigszins doorkruist door verschillen in hun opvattingen over waar en hoe de gelijkwaardige, interagerende relatie tussen toegepast én fundamenteel onderzoek dient te worden gerealiseerd: in samenwerkingsrelaties tussen hogescholen en universiteiten, binnen de universiteiten en/of binnen de hogescholen. Hierbij plaatsen we de kanttekening dat door de inkanteling en voortschrijdende academisering van de hogescholen de samenwerkingsrelaties volop in evolutie zijn en de ervaringen terzake eveneens zullen wijzigen.

Allerhande schotten tussen betrokken partijen en een tekort aan tijd(middelen) bemoeilijken de netwerking onder onderzoekers. Ze bemoeilijken ook netwerking tussen onderzoekers, gebruikers en opdrachtgevers. Deze vormen van netwerking zijn nochtans van primair belang om te komen tot maatschappelijk relevant en innovatief onderzoek.

Onderzoekers en gebruikers in de case studies zijn het erover eens dat netwerking van primair belang is om te komen tot maatschappelijk relevant onderzoek. Het gaat om:

- Netwerking tussen onderzoekers in functie van multidisciplinair onderzoek en interregionaal en internationaal onderzoek.
- Netwerking tussen onderzoekers en gebruikers in functie van het creëren van wederzijdse ingangen en het uitwisselen van ideeën.
- Netwerking tussen opdrachtgevers en gebruikers in functie van onderlinge afstemming over relevante vragen en opdrachten.

Ook hier worden evenwel knelpunten gesignaleerd.

- Er bestaan schotten tussen de kennisinstellingen en tussen de disciplines.
- De relevantie van overheidsopdrachten is voor het werkveld niet altijd duidelijk.
- Netwerking vraagt veel (onbezoldigde) tijd.

Samenwerking (interdisciplinair, tussen hogescholen en universiteiten, met gebruikers) biedt een grote meerwaarde voor het realiseren van valorisatie van onderzoek, maar is tevens een grote uitdaging op organisatorisch en inhoudelijk vlak waaraan voldoende tijd moet kunnen worden besteed.

De literatuur zowel als de case studies wijzen uit dat het aangaan van samenwerking (interdisciplinair, tussen hogescholen en universiteiten, met gebruikers) een grote meerwaarde biedt voor het realiseren van valorisatie van onderzoek, maar dat het tevens een grote uitdaging is op organisatorisch en inhoudelijk vlak. Dit enerzijds omwille van eigen structuren, culturen en prioriteiten en anderzijds omwille van wederzijds onbegrip door verschillen in discours en taalgebruik. Voornaamste knelpunt hier is het ontbreken van voldoende tijd (middelen) om deze uitdaging daadwerkelijk aan te gaan en zo geslaagde samenwerkingsverbanden uit te werken.

In het bijzonder blijkt de meervoudige meerwaarde die een participatief engagement van de (potentiële) gebruikers kan bieden. Toch zijn gebruikers niet altijd voldoende toegerust om een participatief engagement aan te gaan.

Een participatief engagement van (potentiële) gebruikers wordt zowel door onderzoekers als door gebruikers als een meerwaarde ervaren. Op basis van de case studies stellen we echter vast dat participerende (potentiële) gebruikers niet altijd voldoende toegerust zijn om deze taak ten volle op te nemen. Dit geldt in het bijzonder in:

- organisaties waar het om erg ingrijpende ingrepen gaat (vb. een ommekeer in visie en aanpak).
- organisaties waar in het personeelsbeleid te weinig incentives aanwezig zijn om vernieuwingen binnen te brengen.
- organisaties waar te weinig tijd om te participeren en een te korte tijd van engagement in een valorisatietraject kan worden vrijgemaakt.

Vaak, maar zeker niet altijd, gaat het hier om kleine(re) organisaties of weinig kapitaalkrachtige organisaties (vb. de welzijns- en de cultuursector).

Een belangrijke basisvoorwaarde voor een participatief engagement van (potentiële) gebruikers is de (h)erkenning van het bestaan en de evenwaardigheid van verschillende vormen van kennis: praktijk- of ervaringskennis en wetenschappelijke kennis. Verder kunnen tal van faciliterende factoren worden geïdentificeerd, en dit zowel ten aanzien van de *bereidheid* tot participatief engagement van de (potentiële) gebruikers (zoals een duidelijke win-win situatie) als ten aanzien van de een *geslaagd* participatief engagement van de (potentiële) gebruikers (zoals het realiseren van psychologisch eigenaarschap ('ownership') en een duidelijke rol- en taakverdeling).

Twee bijzondere uitdagingen in de samenwerking tussen onderzoekers en (potentiële) gebruikers zijn:

- het vinden van een flexibel evenwicht tussen een aanbod- en een vraaggerichte aanpak i.f.v. respect voor de verschillen in autonomie en creativiteit tussen verschillende participerende (potentiële) gebruikers,
- samenwerking en communicatie met verschillende gebruikerscontexten.

Ten aanzien van gebruikers uit het beleid komen een aantal specifieke uitdagingen en knelpunten in het vizier.

Vastgesteld wordt dat openheid bij beleidsvoerders als participerende (potentiële) gebruikers zelfs in het geval van contractonderzoek niet vanzelfsprekend is. Onder meer volgende factoren spelen hierin een rol.

- De vooraf ingenomen positie m.b.t. de relativiteit van de resultaten, de opvatting of en hoe zij bindend zullen zijn. (Hoe meer bindend de resultaten vooropgesteld worden, hoe minder openheid er is voor het leveren van input.)
- Opvattingen over wat de mogelijke impact kan zijn. (Wantrouwen bij beleidsmensen kan alleen worden voorkomen wanneer vooraf of tijdens het valorisatieproces al duidelijk gemaakt is wat de impact zou kunnen zijn en hoe daarmee zou kunnen worden omgegaan, wanneer rekening wordt gehouden met het hele operationele en politieke gegeven dat speelt.)
- Het respect voor de autonomie van elk bestuur/bestuursniveau. (Een gemeenschappelijk standpunt is soms nog een brug te ver.)

Andere genoemde knelpunten zijn:

- de logica van de politieke besluitvorming.
- verschuivende politieke verantwoordelijkheden die maken dat de aandacht voor een thematiek plots kan wegvallen.
- de schotten tussen de verschillende beleidsdomeinen die ertoe kunnen leiden dat mogelijke financiering en/of valorisering van een onderzoeksthema, vaak na heel wat heen en weer draven, tussen twee of meerdere beleidsstoelen valt.
- de lange duurtijd voor het storten van de overeengekomen middelen versus het korte tijdspectief van de onderzoeksvragen.

In de culturele en welzijnssector stelt zich een ander specifiek knelpunt: hier is het gebruikersveld te weinig kapitaalkrchtig.

Op basis van onze case studies stellen we vast dat er met name in de culturele en de welzijnssector vaak een grote vraag is naar toegepast onderzoek, consultancy en ontwikkelde valorisatieproducten, maar te weinig kapitaalkracht om deze in te kopen.

Onderzoekers, gebruikers en opdrachtgevers beschikken niet altijd over voldoende valorisatiekennis en –kunde.

Op basis van de crosscase analyse en inzichten uit het exploratieve internationale onderzoeksluik stellen we vast dat onderzoekers, gebruikers en opdrachtgevers niet altijd beschikken over voldoende valorisatiekennis en –kunde. Waar het bij gebruikers vooral gaat om vaardigheden op vlak van adequate vraagstelling en –sturing gaat het bij onderzoekers vaak om kennis en kunde in functie van een efficiënte planning en budgettering en op vlak van participatieve valorisatiemethoden en -technieken. Bij opdrachtgevers/financierders (tevens al dan niet gebruikers) gaat het om een goed begrip van middelen nodig voor het realiseren van de geplande én gaandeweg aangewezen gebleken valorisatie.

Wat het gebrek aan voldoende valorisatiekennis en –kunde bij onderzoekers betreft, dient gewezen op de rol hierin van kennisinstellingen als opleiders en werkgevers van onderzoekers. Zo wordt er, vanuit de achterliggende opvatting dat efficiënte valorisatie vaak zowel een interdisciplinaire benadering als inzicht in de logica en werkingsprincipes van het praktijk- en beleidsveld vereist, gewezen op de knelpunten dat de opleiding van studenten te vak- en wetenschapsspecifiek is en dat het opgelegde/aangemoedigde carrièrepad van onderzoekers te strikt academisch is.

Omwille van de formulering van hun opdracht en het financieringsmechanisme zien Interfacediensten zich genoodzaakt sterk de nadruk te leggen op economische valorisatie van wetenschappelijk onderzoek. Hierdoor worden de humane en sociale wetenschappen verhoudingsgewijze minder ondersteund door de Interfacediensten dan die wetenschappen die sterk op economische valorisatie en samenwerking met industriële partners gericht zijn.

De oprichting van de Interface-diensten aan de Vlaamse universiteiten en associaties is een belangrijke doorbraak geweest op het vlak van de ondersteuning en stimulering van valorisatie. Knelpunt ten aanzien van de humane en sociale wetenschappen is dat de Interfacediensten omwille van hun opdracht en financiering sterk de nadruk leggen op economische valorisatie van wetenschappelijk onderzoek (cf. supra). Hierdoor worden de humane en sociale wetenschappen verhoudingsgewijze minder ondersteund dan die wetenschappen die sterk op economische valorisatie en samenwerking met industriële partners gericht zijn. De uiteenlopende ervaringen van onderzoekers uit de humane en sociale wetenschappen met ondersteuning door deze diensten wijzen op meer specifieke knelpunten:

- sommigen zijn niet op de hoogte van de mogelijkheid van ondersteuning door deze diensten (voor onderzoek vanuit hun discipline),
- sommigen ervaren enkel ondersteuning op juridisch vlak, anderen ook op het vlak van marketing. Dit terwijl we vaststellen dat wat de gehele of gedeeltelijke commercialisering van een ontwikkeld valorisatieproduct betreft (een strategie die vaak wordt overwogen of toegepast met het oog op het verwerven van middelen noodzakelijk voor het productbeheer), er bij de onderzoekers een gebrek is aan specifieke know how / competenties en middelen op juridisch vlak en op vlak van marketing.

Algemeen heeft men in de humane en sociale wetenschappen tot dusver weinig ervaring met het werken met ‘valorisatiemanagers’ of ‘projectmanagers’.

Contractonderzoek blijft onderbenut door onderfinanciering in specifieke gebruikerssectoren van de humane en sociale wetenschappen en door schotten tussen de verschillende beleidsdomeinen.

We stellen vast dat het belangrijkste kanaal voor valorisatie het contractonderzoek is. Hierbij dient opgemerkt dat de term 'contractonderzoek' ruim moet worden geïnterpreteerd. Het gaat hier om elke vorm van wetenschappelijke dienstverlening op vraag van derden, betaald door derden. Op basis van de case studies en de interviews met de vertegenwoordigers van de Interfacediensten stellen we tevens vast dat er hier nog veel mogelijkheden onderbenut blijven door:

- onderfinanciering in bepaalde gebruikerssectoren,
- de schotten tussen de verschillende beleidsdomeinen, die ertoe leiden dat mogelijke financiering van een onderzoeks- en/of valorisatiethema, vaak na heel wat heen en weer draven, tussen twee of meerdere beleidsstoelen valt.

Problematisch is de financiering van spin-offs met een minder sterke groeivoet. De consulting spin-offs uit de humane en sociale wetenschappen zijn typisch van deze aard.

Spin-offs zijn een ander valorisatietraject. Op basis van de case studies en de interviews met vertegenwoordigers van de Interfacediensten kunnen we stellen dat de oprichting van een Spin-off wordt gekenmerkt door volgende heikele punten .

- Het veronderstelt een voldoende grote en voldoende rijpe markt.
- Het noodzaakt het wegwerken van maatschappelijke barrières.
- Het noodzaakt voldoende startkapitaal, risicofondsen, overbruggingskredieten. In het bijzonder problematisch is de financiering van spin-offs met een minder sterke groeivoet. De consulting spin-offs uit de humane en sociale wetenschappen zijn typisch van deze aard. Het maakt dat ze niet interessant zijn voor externe investeerders die op zoek zijn naar 'hockey stick'-ondernemingen (i.c. ondernemingen die een hoog risico combineren met een hoge return on investment). Hierbij dient wel opgemerkt dat veel spin-offs met een beperkt kapitaal werken en vaak geheel met eigen middelen gefinancierd worden.
- Het noodzaakt het binnenhalen van managementcompetenties.
- Een Spin-off biedt een onveilig statuut.

Algemeen kan over het bestaande generieke overheidsinstrumentarium voor financiering van valorisatie van onderzoek worden gesteld dat er nog heel wat ruimte is voor het meer toegankelijk en geschikt maken ervan voor de humane en sociale wetenschappen. Belangrijke deelaspecten hier zijn:

- *de communicatie aangaande mogelijke financieringskanalen is vaak gebrekkig en ondoorzichtig.*
- *financieringskanalen voor valorisatie van onderzoek zijn te sterk op de economische finaliteit en industriële actoren gericht.*

- waar financieringskanalen ook opengesteld worden voor projecten die op ‘maatschappelijke valorisatie’ gericht zijn, zijn de handleidingen en criteria onvoldoende vertaald en doorgedacht voor de humane en sociale wetenschappen.

- het uitwerken van kwalitatief hoogstaande onderzoeksvorstellen is vaak (te) tijdsintensief in verhouding tot de mogelijke personeelsinzet ervoor.

- er zijn geen middelen voor ‘nazorg’ terwijl valorisatie grotendeels pas na afloop van het project op gang komt en er vaak middelen nodig zijn in functie van kennis- en productbeheer of voor verdere doorvertaling of herwerking van de valorisatieoutput om het valorisatiepotentieel te realiseren.

Doorheen een projectverloop wordt de valorisatieaanpak vaak gekenmerkt door een organische evolutie die zich in mindere of meerdere mate doorzet doorheen verschillende te onderscheiden modaliteiten. Deze op efficiëntie en effectiviteit gerichte evolutie noodzaakt flexibele financieringsinstrumenten om dergelijke wijzigingen toe te laten en, meer nog, te ondersteunen.

Er bestaan in Vlaanderen heel wat financieringskanalen voor onderzoekers, die gericht zijn op valorisatie in de brede betekenis van het woord. Of en de mate waarin deze financieringskanalen tevens aangewend kunnen worden in de humane en sociale wetenschappen is niet steeds duidelijk.

De brede waaier aan financieringsinstrumenten is enerzijds toe te juichen, anderzijds is de communicatie aangaande mogelijke financieringskanalen vaak gebrekkig en ondoorzichtig.

Er wordt bovendien niet altijd duidelijk gespecificeerd wat men verstaat onder ‘valorisatie’. Ook het onderscheid met termen zoals ‘innovatie’ is niet altijd duidelijk. En indien er al gesproken wordt over valorisatie wordt dit vaak verengd tot economische valorisatie, in de zin van commercialiseerbaarheid. Of nog: financieringskanalen voor valorisatie van onderzoek zijn te sterk op de economische finaliteit en industriële actoren gericht.

Waar financieringskanalen ook opengesteld worden voor projecten die op ‘maatschappelijke valorisatie’ gericht zijn (in onze brede conceptualisering spreken wij van ‘andere vormen van maatschappelijke valorisatie’ of ‘maatschappelijke valorisatie met andere dan economische finaliteiten’), is de vertaalslag niet altijd volledig gemaakt. Het taalgebruik is nog sterk doordoesemd van een economische en technologische logica. Of nog: de handleidingen en criteria van de overheidsinstrumenten voor valorisatie van onderzoek die recentelijk ook voor de humane en sociale wetenschappen werden opgesteld worden tot dusver nog onvoldoende vertaald en doorgedacht voor de humane en sociale wetenschappen.

De samenstelling van evaluatie- en beoordelingscommissies is niet altijd voldoende interdisciplinair.

Het uitwerken van kwalitatief hoogstaande onderzoeksvorstellen is (te) tijdsintensief in verhouding tot de mogelijke personeelsinzet ervoor.

Vaak blijven middelen voor valorisatie beperkt tot de oplevering van een onderzoeksrapport en eventueel de organisatie van een studiedag ten aanzien van een doelgroep of het brede publiek die in

de kosten van het projectvoorstel worden verrekend. Voor andere vormen van valorisatie zoals lezingen, artikels in vaktijdschriften en algemene media, begeleiden van veranderingsprocessen in het veld,... na afronding van het project,... worden doorgaans geen middelen voorzien. Of nog: Er zijn geen middelen voor 'nazorg' terwijl valorisatie grotendeels pas na afloop van het project op gang komt middels het ingaan op vragen naar advies, deelname aan expertgroepen, het geven van lezingen en workshops, het schrijven van artikels en bijdragen, het antwoorden op vragen van andere gebruikers, het maken van een populariserende vertaalslag, enz. Er is in dit verband ook nood aan:

- kennisbeheer, gezien:
 - de onderzoekers ondertussen in andere projecten geëngageerd zijn.
 - de verworven expertise op iemand anders overbrengen moeilijk is.
- middelen voor productbeheer, in functie van:
 - instrumenten die als flexibele open-end constructen een zo groot mogelijk gebruikersveld beogen.
 - instrumenten die voor gebruik blijvend geactualiseerd dienen te worden
 - producten of kanalen die technisch onderhoud of inhoudelijke opvolging behoeven (vb. website).

Er zijn evenmin middelen voor verdere doorvertaling of herwerking van de valorisatieoutput op basis van het gegroeide inzicht in mogelijke gebruiksdoelen en mogelijke gebruikersgroepen.

Specifieke overheidsinstrumenten voor financiering van valorisatie van onderzoek worden in wisselende mate als toegankelijk of geschikt ervaren voor de humane en sociale wetenschappen.

Op basis van de case studies, de interviews met de vertegenwoordigers van de Interfacediensten en de analyse van het Vlaams instrumentarium komen we tot volgende evaluatie bemerkings over een aantal financieringskanalen.

- Strategisch BasisOnderzoek (SBO).
 - Vaststellingen:
 - het netwerk op voorhand is cruciaal.
 - het kanaal is interessanter voor en wordt meer benut door de sociale dan door de humane wetenschappen.
 - Genoemde pluspunten:
 - stuurt aan op een interdisciplinair aanpak,
 - middelen voor valorisatie kunnen goed worden voorzien in de projectbegroting,
 - stimuleert interactie met (potentiële) gebruikers.
 - Genoemde minpunten:
 - (te) zware aanvraagprocedure, i.h.b. voor groepen met een grote onderwijslast of een kleinschalige onderzoekscultuur (vooral in de humane wetenschappen).
 - er is nood aan een degelijke vertaling en doordenken van de handleidingen en criteria van de verschillende valorisatie-instrumenten.
 - De eisen inzake het aantonen van valorisatiepotentieel zijn te hoog geworden.
 - te weinig flexibel terwijl de trajecten van valorisatie en de dynamieken van ondernemerschap precies dynamisch en case-afhankelijk zijn.
- TechnologieTRANSfer door instellingen van hoger onderwijs (TETRA-fonds).

- Genoemd pluspunt:
 - het instrument is expliciet gericht op valorisatie.
- Genoemde minpunt:
 - er kunnen onvoldoende personeelsmiddelen worden voorzien.
 - Er is nood aan aanpassing van de modaliteiten i.f.v. humaan- en sociaalwetenschappelijk onderzoek / het non-profitgeven.
- Onderzoek in de Praktijkgeoriënteerde Bachelor (OPB), voorheen Projectmatig Wetenschappelijk Onderzoek (PWO).
 - Genoemd pluspunt:
 - het wordt flexibel ingezet.
 - Genoemd minpunt:
 - het voorziet in te weinig middelen om aan alle vereisten te voldoen (vernieuwend, versterking onderwijs, maatschappelijke valorisatie).
- IOF-middelen
 - Vaststelling:
 - toegankelijk voor de humane en sociale wetenschappen, zij het enkel voor onderzoek en valorisatie met een economische finaliteit. De gebruikers van de resultaten die voorkomen uit het IOF en hun valorisatie zijn steeds 'industriële' partners.
 - Genoemde pluspunten:
 - de mogelijkheid tot de creatie van IOF-consortia met elk hun eigen IOF-mandataris die ook fungeert als valorisatiemanager,
 - het genereren van voldoende capaciteit en schaalgrootte. Pooling zorgt niet enkel voor interessante samenwerkingen, opbouw van data, theorie- en methodologie-ontwikkeling, maar ook voor sterke track records, waardoor de consortia als het ware 'incontournable' worden. Al deze elementen maken dat ze een bijzonder potentieel hebben om grote projectvoorstellen uit te schrijven en binnen te halen (ook van SBO-projecten, cf. infra).
 - Genoemd minpunt (de 'keerzijde van de medaille'):
 - Er treedt een soort Mattheüs-effect. Op termijn kan dit tot een verschraving van het wetenschappelijk onderzoek leiden en bewerkstelligen dat nieuwe/vernieuwende initiatieven geen of te weinig kansen krijgen.

Projectproliferatie, als succesvolle strategie van onderzoekers voor het creëren van een breder financieel draagvlak voor valorisatie, noodzaakt het organisatorisch uitbouwen van een voldoende grote onderzoeksgroep met aanwezigheid en ondersteuning van alle nodige competenties.

Bij ondernemende onderzoekers stellen we naast het beroep doen op ondersteunende diensten voor valorisatie en het verwerven van onderzoeksprojecten op zich nog een waaier aan andere strategieën vast met het oog op het verbreden van het financiële draagvlak voor valorisatie. Met name projectproliferatie wordt hier als succesfactor ervaren. Zij merken evenwel op dat dit met nieuwe

uitdagingen/knelpunten gepaard gaat, i.h.b. : het organisatorisch uitbouwen van een voldoende grote onderzoeksgroep met aanwezigheid en ondersteuning van alle nodige competenties.

Wat, nog een stap verder, de oprichting van structuren of entiteiten met het oog op toegepast onderzoek en valorisatie betreft, stellen we vast dat deze zeer verscheiden zijn naar oorsprong en organisatie. Knelpunten die worden genoemd zijn de volgende.

- Er is een gebrek aan generieke structurele middelen hiertoe, of nog: er is geen of weinig structurele verankering van valorisatie.
- Er is vaak onzekerheid over hun voortbestaan (bijvoorbeeld voor de steunpunten).
- Er is een verschil in regimes/mogelijkheden tussen 'erkende' en 'niet erkende' kennisinstellingen.

In het geheel van het instrumentarium stellen we grijze zones vast:

- *tussen enerzijds valorisatie van onderzoek en anderzijds commercialisering,*
- *tussen enerzijds de spin-off als vorm van commercialisering en anderzijds onderzoek.*

Op basis van de cases studies stellen we in het geheel van het instrumentarium het bestaan van enkele grijze zones vast.

- Er is een grijze zone tussen enerzijds valorisatie van onderzoek en anderzijds commercialisering. Het gaat om een onduidelijke grens tussen incubatie en marktverstoring, een onduidelijke aflijning tussen datgene wat nog door academische onderzoekers kan worden opgenomen en datgene wat aan privé-bedrijven (consultancy) toebehoort.
- Er is een grijze zone tussen enerzijds de spin-off als vorm van commercialisering en anderzijds onderzoek. Het gaat om een onduidelijkheden over de mate waarin of de wijze waarop deze bedrijven commerciële bedrijven nog beroep kunnen of mogen doen op financieringskanalen bestemd voor onderzoek (bijvoorbeeld: SBO).

In het licht van al het voorgaande, stelt zich de vraag of er nood is aan institutionele hervormingen en of er bijzondere aandacht nodig is voor de humane wetenschappen.

Aangaande twee principes voor een stimulerend valorisatiebeleid die we detecteerden in de exploratieve studie van buitenlands wetenschaps- en innovatiebeleid kunnen we op basis van onze gegevens slechts weinig uitspraken doen.

Ten eerste betreft het hier het principe van institutionele hervormingen in functie van structurering, structurele verankering, coördinatie, synergie en toegankelijkheid. In onze internationale exploratie van innovatief valorisatiebeleid, stellen we vast dat in die landen waar het valorisatiedenken en –handelen binnen de humane en sociale wetenschappen zich het meest krachtig en veralgemeend doorzet dit gepaard gaat met institutionele hervormingen binnen en tussen de betrokken organisaties en instellingen. Het valorisatiedenken en –handelen wordt hiermee gestructureerd, structureel verankerd

en gecoördineerd. Weerkerende vaststelling betreft de oprichting op kennisinstellingsoverkoepelend niveau van specifieke entiteiten gericht op de verzameling en ontsluiting van kennis op vlak van valorisatie voor alle betrokken partijen.

Eenzijds komt in de door ons verzamelde data met betrekking tot onderzoek in de humane en sociale wetenschappen in Vlaanderen de oprichting van dergelijke entiteiten niet ter sprake. Anderzijds stelden we een duidelijke nood vast aan een gedeelde conceptualisering en duidelijke en overzichtelijke informatie in verband met financieringskanalen. We beluisterden ook duidelijke vragen naar opleiding op vlak van vraag van vraagarticulatie en –sturing bij gebruikers en opleiding op vlak van valorisatieplanning, -budgettering en methoden bij onderzoekers.

Ten tweede betreft het hier het principe van bijzondere aandacht voor de humane wetenschappen. Eveneens in onze internationale exploratie van innovatief valorisatiebeleid, en dan met name in de Nederlandse case, zijn er aanwijzingen dat voor de humane wetenschappen bijzondere aandacht vereist is bij de ontwikkeling van een valorisatiebeleid en –praktijk. In verband hiermee wordt onder meer gewezen op de vaststellingen dat vraagarticulatie naar deze disciplines toe moeilijk is voor beleidsmakers en deze wetenschappen een ondoorzichtige structuur kennen. Het veranderende valorisatieklimaat en het besef dat het maatschappelijk belang van de geesteswetenschappen daarin ondergesneeuwd dreigt te geraken, hebben de geesteswetenschappers in Nederland aangezet tot de ontwikkeling van het ‘Actieplan actuele geesteswetenschappen’. In de door ons verzamelde data brengen vooral de vertegenwoordigers van de Interfacediensten enkele specifieke knelpunten voor de humane wetenschappen aan. Het gaat hier met name over een specifieke organisatorische structuur (weinig schaalgrootte, onderzoekers zijn vaak ‘eilandjes’) en een specifieke publicatiecultuur (eerder van ‘individuele aard’) die ervaringen en behoeften op vlak van onderlinge samenwerking of samenwerking met externen beperken.

3 Aanbevelingen

Gijssels, C. m.m.v. Hubeau, B., Steenssens, K., Verlinden, V., Ysebaert, W.

Voortbouwend op de conclusies van ons onderzoek, formuleren we hier beleidsaanbevelingen die een optimale benutting van het valorisatiepotentieel in de humane en sociale wetenschappen beogen. De aanzetten voor deze beleidsaanbevelingen werden in een workshop voorgelegd en afgetoetst bij een ruime groep van stakeholders. Samen met de onderzoeksresultaten vormde de input die tijdens de workshop werd verkregen de basis voor de hier voorgestelde definitieve beleidsaanbevelingen.

We herinneren hierbij aan de definiëring van valorisatie en de afbakening van het domein van de humane en sociale wetenschappen die het voorwerp van dit onderzoek vormden.

Geïnspireerd door het beleidsadvies van AWT (2007: 17) voor een valorisatiebeleid voor de humane en sociale wetenschappen, definieerden we valorisatie als:

“een proces dat ervoor zorgt dat wetenschappelijke kennis kan gebruikt worden in de praktijk. Valorisatie is het geschikt en bruikbaar maken van onderzoeksresultaten opdat de kans groter wordt dat derden ze zouden kunnen benutten.”

Valorisatie heeft betrekking op de verbindingen van de onderzoeksgemeenschap met de ruimere gemeenschap, anders gezegd van onderzoekers met andere maatschappelijke actoren. Hierbij beperkten we ons tot onderzoekers en hun onderzoek aan Vlaamse universiteiten en hogescholen (met de FARO-case als uitzondering omwille van de leemte die ze vult op vlak van valorisatie van onderzoek naar cultureel erfgoed). De aanbevelingen betreffen derhalve, wat het onderzoeksveld betreft, de universiteiten en hogescholen. Andere (erkende) kennisinstellingen, hoewel onderdeel van het kennis- en innovatiesysteem, komen hier niet in het vizier. Een voorname vorm van valorisatie van onderzoek, met name onderwijs, werd niet onderzocht in het kader van deze studie. De hierna geformuleerde beleidsaanbevelingen betreffen dus deze valorisatie-vorm niet. Hoewel we in deze studie, om reden van tijdsbeperking, evenmin inzoomden op wetenschapscommunicatie als vorm van valorisatie, erkennen we het belang hiervan en argumenteren we dat de werking van deze Expertiscellen die voor wetenschapscommunicatie verantwoordelijk zijn aan gelijkaardige mechanismen onderhevig is als de Interfacediensten.

De beleidsaanbevelingen spruiten voort uit een analyse van valorisatie van onderzoek in de humane en sociale wetenschappen. De analyse legt processen en factoren bloot die zich evenwel niet beperken tot de humane en sociale wetenschappen. De meeste van de hieronder geformuleerde aanbevelingen betreffen dan ook valorisatie van onderzoek in het algemeen.

De humane en sociale wetenschappen werden afgebakend als de disciplines en subdisciplines die vallen onder de rubrieken ‘Cultuurwetenschappen’ en ‘Gedragswetenschappen’ zoals ze in de nieuwe indeling van disciplinecodes (FWO) worden opgelijst. Bij de cultuurwetenschappen gaat het om: linguïstiek, literatuurwetenschappen, kunsten en kunstwetenschappen, historische wetenschappen, wijsbegeerte, theologie en godsdienstwetenschappen en studie van regio’s. Bij de gedragswetenschappen gaat het om rechten, criminologie, economie, psychologie, pedagogiek, sociologie, politieke wetenschappen, communicatiewetenschappen en antropologie.

Voor de beleidsaanbevelingen vertrekken we telkens van een conclusie, of combinatie van conclusies geformuleerd in het vorige hoofdstuk. Tevens hebben we aandacht voor de verschillende bestemmelingen van de aanbevelingen. Immers, een stimulerend valorisatiebeleid is een beleid dat gericht is op het motiveren, responsabiliseren, ondersteunen en verbinden van alle betrokkenen op alle niveaus. Aanbevelingen kunnen uitgewerkt worden ten aanzien van al deze niveaus. Ze kunnen zich richten tot de overheid en haar instellingen die verantwoordelijk zijn voor het wetenschapsbeleid. Ze kunnen ook gelden ten aanzien van de kennisinstellingen (universiteiten en hogescholen), waarbij nog een onderscheid kan gemaakt worden tussen het algemene onderzoeks- en personeelsbeleid, de interfacediensten en de eenheden waartoe de onderzoekers behoren (onderzoeksgroepen en -instituten, faculteiten, departementen). Aanbevelingen kunnen ook betrekking hebben op het gebruikersveld, evenals op het onderzoeksveld.

We beginnen met een algemene aanbeveling. Alle volgende zijn bouwstenen om deze algemene aanbeveling te realiseren op verschillende niveaus.

3.1 Valorisatie breed conceptualiseren

Een basisvoorwaarde voor een stimulerend valorisatiebeleid is een gedeelde visie op en conceptualisering van valorisatie van onderzoek. Het is essentieel de verschillende finaliteiten die ermee beoogd worden en de veelvormigheid die ze aanneemt te erkennen.

Gegeven de onderzoeksresultaten, pleiten we voor een brede invulling van valorisatie.

- Het betreft verschillende finaliteiten, of verschillende mogelijke meerwaarden die kunnen worden gecreëerd: economische, sociale, culturele, democratische en/of ecologische. Hier kan zeker ook nog een meerwaarde op vlak van fysisch en psychisch welbevinden aan worden toegevoegd.
- Het betreft interacties met verschillende mogelijke maatschappelijke partners (for profit, non profit, publieke sector)
- Het kan op verschillende niveaus (projectgebonden, in onderzoeksprogramma's en -lijnen, in structureel verankerde entiteiten) en volgens verschillende types naargelang enerzijds de vraagsturing en anderzijds het gebruikersparticipatiepatroon (als combinatie van de oorsprong van de financiële inbreng en de inclusiviteit, de intensiteit, de breedte en de locus van de interactie met de gebruikers).

Gegeven de vaststelling dat dit vandaag de dag nog geen verworvenheid is, laat staan ingebouwd is in het ondersteunende beleidsinstrumentarium, in kennisinstellingen, bij onderzoekers en gebruikers, bevelen we aan hierover samen met alle disciplines (dus ook deze die niet tot de humane en sociale wetenschappen behoren) een consensus op te bouwen en een beleid en praktijk te ontwikkelen dat hierop geënt is. Volgende aanbevelingen zijn hiertoe bouwstenen.

3.2 Valorisatie operationaliseren en zichtbaar maken

Valorisatie in haar breedheid en veelvormigheid dient zichtbaar gemaakt te worden. Gegeven de vaststelling dat er omwille van ontbrekende overeengekomen criteria en indicatoren voor valorisatie te weinig empirische evidentie beschikbaar is over de omvang en de veelvormigheid van valorisatie in brede zin, de focus momenteel eenzijdig ligt op grote doorbraken en op economische impact, en de

humane en sociale wetenschappen in het bijzonder hierdoor gevangen zitten in een paradox van alomtegenwoordigheid en onzichtbaarheid, bevelen we het volgende aan.

Onder impuls van de Vlaamse overheid kunnen de kennisinstellingen en hun onderzoekers, met aandacht voor de eigenheid van de verschillende disciplines en het type instelling, het voorgestelde brede concept operationaliseren in valorisatieindicatoren. Dit veldwerk kan dan als basis dienen om, middels een participatief besluitvormingsproces, te komen tot een gedeeld gedragen valorisatiekader op Vlaams niveau.

Op basis van dit kader kunnen kennisinstellingen en hun onderzoekers, gestimuleerd door de Vlaamse overheid, valorisatie in de humane en sociale wetenschappen inventariseren en zichtbaar maken.

Ook het gebruikersveld kan manieren ontwikkelen om op een meer systematische wijze over het gebruik van wetenschappelijke inzichten te communiceren.

3.3 Valorisatie waarderen

Valorisatie in haar breedheid en veelvormigheid dient gewaardeerd te worden. Gegeven de vaststelling dat vandaag de dag ‘maatschappelijke dienstverlening’ wel als derde opdracht van de kennisinstellingen geformuleerd wordt, maar ze er niet op afgerekend worden en er geen basisfinanciering voor voorzien wordt, én bovendien de inspanningen van onderzoekers op vlak van valorisatie onvoldoende erkend worden in waarderings- en beoordelingssystemen, bevelen we het volgende aan.

De Vlaamse overheid kan de kennisinstellingen stimuleren om valorisatie als een volwaardige taak te zien en te waarderen door de financiering van deze instellingen onder meer hierop te richten en de instellingen, waar zinvol, ook af te rekenen op deze opdracht.

De kennisinstellingen (universiteiten en hogescholen) kunnen valorisatie van onderzoek meer waarderen in het loopbaantraject van wetenschappelijk personeel, door valorisatie op te nemen en te waarderen in de beoordelingscriteria van haar wetenschappelijk personeel en door meer heterogene wetenschappelijke loopbanen toe te laten en te waarderen.

Onderzoekers kunnen zich meer bezinnen over mogelijkheden tot valorisatie (breed gedefinieerd) van hun onderzoek. Ze kunnen ook meer over valorisatie van hun wetenschappelijke kennis communiceren en meer “ondernemerschap” ontwikkelen. In een verruimde Schumpeteriaanse betekenis van het woord bedoelen we hiermee dat meer onderzoekers zich als ‘ondernemers’ zouden gedragen, i.c. als verstoorders van het evenwicht, zoekend naar nieuwigheden, als detecteerdere van opportuniteiten voor kennisbenutting en co-creatie, en daartoe pro-actief op zoek gaan naar bronnen hiervoor (financiële middelen, netwerken, medewerkers). Onderzoekers kunnen ook meer actief deelnemen aan het maatschappelijk debat.

3.4 Valorisatie ondersteunen

Zo men het belang van valorisatie (breed gedefinieerd) van onderzoek door kennisinstellingen in de hedendaagse en toekomstige samenleving werkelijk onderkent, dient men hiervoor – op alle niveau’s – voldoende middelen vrij te maken.

De erkenning van het belang van valorisatie en de daarmee gepaard gaande financiële ruimte die hiervoor wordt gecreëerd, mag evenwel niet ten koste gaan van financiering van onderzoek dat niet initieel op valorisatie is gericht. Dit onderzoek (dat vaak ook 'fundamenteel onderzoek' wordt genoemd) mag niet in de verdrukking komen door een verhoogde aandacht en waardering voor valorisatie. Valorisatie is maar mogelijk als er een stevige wetenschappelijke basis voor is.

Gegeven de vaststelling dat het financieringsinstrumentarium en de ondersteunende diensten nog steeds in belangrijke mate gevangen zitten in de beperkende logica van creatie van economische meerwaarde in interactie met industriële partners, dat de communicatie aangaande mogelijke financieringskanalen vaak als gebrekkig en ondoorzichtig wordt ervaren, en dat ze (door dit alles) in wisselende mate als toegankelijk of geschikt worden ervaren voor de humane en de sociale wetenschappen, bevelen we het volgende aan.

De financiering vanuit de Vlaamse overheid moet een weerspiegeling zijn van haar beleid en wat ze ermee wil bereiken, en dit zowel op programmaniveau als op niveau van de verdeelsleutels. Zo ze valorisatie van onderzoek wil stimuleren, bevelen we aan om de derde geldstroom:

- op een meer doorzichtige wijze te presenteren,
- beter bekend te maken bij die disciplines die er momenteel verhoudingsgewijze minder beroep op doen,
- meer en beter af te stemmen op de creatie van andere meerwaarden, naast economische meerwaarde, en op de interactie met niet-industriële, naast industriële partners,
- voldoende flexibel te maken,
- naar beschikbare middelen af te stemmen op de verwachtingen ten aanzien van de wetenschappelijke kwaliteit enerzijds en de valorisatie anderzijds.

Naast de derde geldstroom beschikt de overheid ook over een andere belangrijke hefboom ter ondersteuning van valorisatie van onderzoek: de verdeelsleutels. Een verruiming van deze sleutels voor de verdeling van middelen en programma's (bv. IOF), waarbij deze zich niet enkel richten op economische finaliteit en op samenwerking met industriële partners, creëert ruimte voor ondersteuning van valorisatie van onderzoek in brede zin, o.m. door de interfacediensten.

Ten aanzien van weinig kapitaalkrachtige (potentiële) gebruikers kan de overheid een ondersteunend beleid voeren door:

- de vraag naar valorisatie van onderzoek vanwege deze (potentiële) gebruikers te subsidiëren,
- de inzet van welwillend privaat kapitaal (mecenaat, sponsoring, participatie met lage kapitaalsvergoeding, interest met lage rente of renteloze lening) dat door derden ten behoeve van deze potentiële gebruikers ter beschikking wordt gesteld, te faciliteren (bv. via fiscale gunstmaatregelen).

Op niveau van de kennisinstellingen (universiteiten en hogescholen) is een voldoende, heldere en correcte communicatie over de generieke financieringsinstrumenten en programma's voor onderzoek- en ontwikkeling naar de onderzoekers toe, met aandacht voor de eigenheid van de verschillende disciplines, een basisvoorwaarde.

Daarnaast bevelen we aan dat kennisinstellingen (universiteiten en hogescholen) de instrumenten die ze voor het voeren van een eigen onderzoeks- en ontwikkelingsbeleid ter beschikking krijgen:

- richten op de creatie van de genoemde verschillende meerwaarden en op de interactie met verschillende types partners (industriële partners én andere),
- voldoende flexibel houden,
- zodanig inzetten dat op voldoende grote schaal (in functie van voldoende kritische massa), maar ook voldoende kleine schaal (in functie van voldoende specifieke expertise) gerichte ondersteuning voor valorisatie van onderzoek kan gerealiseerd worden.
- inzetten om een ruim pallet aan ondersteuningsvragen (niet alleen boekhoudkundige, fiscale, juridische ondersteuning) te kunnen beantwoorden.

De kennisinstellingen (universiteiten en hogescholen) kunnen hun onderzoekers en studenten in vorming en opleiding ook kennis en kunde bijbrengen op het vlak van valorisatie, breed geconceptualiseerd.

Aan het onderzoekersveld, ook uit de humane en sociale wetenschappen, bevelen we aan sneller met ideeën voor valorisatie naar de interfacediensten te stappen en voorstellen af te toetsen bij financierende instanties. Het verdient ook aanbeveling zich op dusdanige schaalgrootte te organiseren dat valorisatie van onderzoek op afdoende wijze kan georganiseerd worden (waarbij er enerzijds voldoende kritische massa aanwezig is, maar anderzijds ook voldoende specifieke expertise en competenties).

Onze studie toont ook aan dat de wetenschappelijke kennis over valorisatie in brede zin nog verder kan uitgebreid en verfijnd worden, om aldus de ondersteuning van valorisatie verder te onderbouwen. Zo is er een lacune in de wetenschappelijke kennis omtrent de aard en omvang van valorisatie in brede zin. De valorisatietypologie en de analyse van de geldstromen in deze studie zijn eerste vingeroefeningen die verdere uitbreiding, aftoetsing en verfijning behoeven. Zo kan ook de oefening tot indicatorenontwikkeling die in punt 3.2 voorgesteld wordt begeleid worden op basis van de zich verder ontwikkelende wetenschappelijke kennis. Tevens kan wetenschappelijke ondersteuning geboden worden bij de ontwikkeling van instrumenten die toelaten om valorisatie op alle niveaus effectief en efficiënt vorm te geven.

3.5 Samenwerking ruimte geven en ondersteunen

Samenwerking (tussen onderzoekers van verschillende disciplines, tussen onderzoekers van verschillende (types) kennisinstellingen, tussen onderzoekers en gebruikers) biedt een grote meerwaarde voor een effectieve en efficiënte realisatie van het valorisatiepotentieel. Gegeven dat in het bijzonder het participatief engagement van de (potentiële) gebruikers een meervoudige meerwaarde biedt, gegeven dat samenwerking (tussen onderzoekers, zowel als met gebruikers) ook een grote uitdaging vormt, en gegeven dat het tijd vraagt maar dat hiertoe momenteel de middelen ontbreken, formuleren we volgende aanbevelingen.

Een belangrijke voorwaarde voor samenwerking is tijd. Onderzoekers zowel als gebruikers moeten tijd kunnen nemen voor netwerking en afstemming, van incubatie van een idee voor valorisatie tot nazorg. Het financieringsinstrumentarium voor onderzoek en ontwikkeling kan dit bevorderen door middelen te voorzien voor inter- en multidisciplinaire projecten, programma's en entiteiten en voor interactie tussen onderzoekers onderling en tussen onderzoekers en gebruikers.

Daarnaast kunnen generieke financieringsinstrumenten en programma's voor onderzoek en ontwikkeling multi- en interdisciplinaire projecten (Vlaamse, federale zowel als instellingsspecifieke) ook een plaats geven en waarderen door hun beoordelingscommissies dermate samen te stellen dat multi- en interdisciplinaire projecten een adequate beoordeling kunnen krijgen.

Kennisinstellingen kunnen door 'knowledge brokering' en wetenschapscommunicatie onderzoekers in contact brengen met elkaars kennis en mogelijkheden voor samenwerking, alsook gebruikers in contact brengen met de aanwezige wetenschappelijke kennis die mogelijks voor hen nuttig kan zijn. De communicatie tussen onderzoekers onderling en tussen onderzoekers- en gebruikersveld dient ook in een taal te gebeuren die voor iedereen begrijpelijk is. Ook fysieke en virtuele ruimten voor inter- en multidisciplinaire samenwerking kunnen erg bevorderlijk zijn.

Een volgende belangrijke voorwaarde voor samenwerking is de mentaliteit dat kennis uit verschillende disciplines, maar ook kennis die gegenereerd wordt aan verschillende types van kennisinstellingen, én wetenschappelijke kennis en praktijk- of ervaringskennis gelijkwaardig en complementair is. Ook is het belangrijk dat onderzoekers bereid zijn tot samenwerking over disciplines en over types van kennisinstellingen heen, evenals met het gebruikersveld. De onderzoeksresultaten wijzen uit dat nog sterk gewerkt kan worden aan deze mentaliteitswijzigingen in opleidingen van studenten en onderzoekers. Ze wijzen tevens op de nood aan een debat over en de ontwikkeling van een strategie voor optimale vormen en voorwaarden van samenwerking tussen verschillende disciplines en types van kennisinstellingen op niveau van de kennisinstellingen.

Tenslotte vormen goede afspraken een belangrijke succesfactor voor efficiënte en effectieve samenwerking: duidelijk gespecificeerde win-win's voor de betrokken actoren, duidelijke taakverdeling, toegewezen eindverantwoordelijkheid voor de opvolging van valorisatie, geschikte duurtijd en diepgang van het valorisatie-initiatief in functie van wetenschappelijkheid enerzijds en praktisch nut anderzijds. Dit is een zaak van alle betrokkenen in valorisatie-initiatieven, onderzoekers zowel als gebruikers. De onderzoeksresultaten wijzen er tevens op dat beleidsniveau een debat dient gevoerd te worden aangaande de grijze zones tussen markt en onderzoek.

REFERENTIES

- Academy of Finland (s.d.), *Academy of Finland Research Programme Strategy*. Helsinki. (via: <http://www.aka.fi>)
- Ackoff, R. L. (1981), *Creating the corporate future*. Chichester: Wiley.
- Acs, Z. J. et al. (2002), 'Patents and innovation counts as measures of regional production of new knowledge' *Research Policy*, 31(7).
- Aghion P., Dewatrimont , Hoxby, C., Mas-Colell, A. & Sapir, A. (2007), 'Why reform Europe's universities?' *Bruegel Policy brief*. Issue 2007, 4.
- AHRC (2009), *Leading the World. The economic impact of UK arts and humanities research*.
- AHRC (z.d.), *The Arts and Humanities Research Council's (AHRC) Knowledge Transfer (KT) Strategy 2008-2011*. (via <http://www.ahrc.ac.uk/About/Policy/Documents/KT%20Strategy.pdf>)
- Alferoff, C., & Knights, D. (2009), 'Making and Mending your Nets: Managing Relevance, Participation and Uncertainty in Academic-Practitioner Knowledge Networks' *British Journal of Management*, 20(1), 125-142.
- Allen, M. (1988), *The Goals of Universities*. Milton Keynes: Society for Research into Higher Education, Open University Press.
- Anselin, L. et al. (1997), 'Local geographic spillovers between university research and high technology innovations' *Journal of Urban Economics*, 42 (3), 422–448.
- Arrow K.J. (1962), *Economic welfare and the allocation of resources for invention. The rate and direction of inventive activity: economic and social factors*. Princeton NJ, Princeton University Press.
- Arthur, W. B. (2007), 'The structure of invention' *Research Policy*, 36 (2), 274–287.
- AWT (2007), *Alfa en Gamma stralen. Valorisatiebeleid voor de Alfa- en Gammawetenschappen*. Rijswijk: Quantes.
- Bakhshi, H., Schneider, P. WALKER, C. (2008), *Nesta Arts and Humanities Research and Innovation*, AHRC.
- Baumol, W.J. (1968), 'Entrepreneurship in economic theory' *The American Economic Review*, 58, 64-71.

- Baumol, W.J. (2002), *The Free-Market Innovation Machine*. Princeton University Press, Princeton, 2002
- Beaudry, D. N., Régnier, L. & Gagné, S. (2006), *Development chaines for the results of university research with a potential for use by a firm or in another environment*. Québec: Conseil de la science et de la technologie du Québec.
- Benneworth, P. & Jongbloed, B.W. (2009), 'Who matters to universities? A stakeholder perspective on humanities, arts, and social sciences valorisation' *Higher Education*, Published online, July 31, 2009.
- Best, A., Trochim, W. Moor, G., Haggerty, J., & Norman, C. (2008), 'Systems thinking for knowledge integration: New models for policy-research collaboration' In: Ferlie, E., Hyde, P. & McKee, L. (Eds.). *Organizing and Reorganizing: Power and Change in Health Care Organizations*. London: Routledge.
- Bhatti, T. (2008), *SSHRC and Knowledge Mobilization*. Presentation slides. Ottawa: SSHRC.
- Blind, K. & Grupp, H. (1999), 'Interdependencies between the Science and Technology Infrastructure and Innovation Activities in German Regions: Empirical Findings and Policy Consequences' *Research Policy*, 28(5), 451-468.
- Bozeman, B. (2000), 'Technology transfer and public policy: A review of research and theory' *Research Policy*, 29, 627-655.
- Branscomb, L.M., Kodama, F., and Florida, R. (1999), *Industrializing Knowledge: University-Industry Linkages in Japan and the United States*. London: MIT Press.
- British Academy (The) (2004), *'That full complement of riches': the contributions of the arts, humanities and social sciences to the nation's wealth*.
- Broek, S.D. & Nijssen, A.J. (2009), Impact Assessment Geesteswetenschappen. *Rapport van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek*, Mei 2009. (Via [http://poac.nl/files.nsf/pages/NWOA_7SPFAP/\\$file/Rapport%20Impact%20Assessment.pdf](http://poac.nl/files.nsf/pages/NWOA_7SPFAP/$file/Rapport%20Impact%20Assessment.pdf))
- Callon, M. (1994), 'Is science a public good?' *Science, Technology and Human Values*, 19(4), 395-424.
- Casson, M. (1982), *The Entrepreneur: An Economic Theory*. Totowa, NJ: Barnes & Noble Books.
- CFHSS (1998b), 'SSHRC Council Bolsters Core Activities / New Initiatives to include Pilot of CRICs Program' In: *Perspectives*, June 1998, Vol. 2, n° 4. Ottawa: Canadian Federation for the Humanities and Social Sciences.
- Cohen, L.R., Noll, R.G. (1994), 'Privatising Public Research' *Scientific American*, 271, 72-77.

- Creso M. S., Li, S.X., & Faubert, B. (2010), "Faculties of education and institutional strategies for knowledge mobilization: an exploratory study," *Higher Education*, DOI: 10.1007/s10734-010-9344-4.
- Davies, H. (2009), *Models and frameworks for understanding research use and knowledge transfer*. Lecture at University of Stirling 'Keywords' seminar, 11/11/2009. (Via <http://www.ruru.ac.uk/news.html>)
- Debackere, K. and R. Veugelers (2005), 'The Role of Academic Technology Transfer Organizations in Improving Industry Science Links' *Research Policy*, 34(3), 321–342.
- Debackere, K. (2000), 'Academic R&D as a Business: Context, Structure and Processes' *R&D Management*, 30(4): 323–329.
- Debackere, K. and R. Veugelers (2005), 'The Role of Academic Technology Transfer Organizations in Improving Industry Science Links' *Research Policy*, 34(3), 321–342.
- Department for Innovation, Universities & Skills (2008), *Implementing "The Race to the Top"*. *Lord Sainsbury's Review of Government's Science and Innovation Policies*. Norwich: The Stationary Office.
- D'Este, P.D. & Patel, P. (2007), 'University-industry linkages in the UK: What are the factors underlying the variety of interactions with industry?' *Research Policy*, 36: 1295-1313.
- Di Gregorio D., Shane S. (2003), 'Why do some universities generate more start-ups than others?' *Research Policy*, 32, 209-227.
- Donovan, C., & Butler, L. (2006), 'Testing novel quantitative indicators of research 'quality', esteem and 'user engagement': an economics pilot study' *Research Evaluation*, 16(4), 231-242.
- Dosi, G. (2000), *Innovation, Organization and Economic Dynamics*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishers.
- Dosi G., Llerena P. & Labini M.S. (2006) 'The relationships between science, technologies and their industrial exploitation: An illustration through the myths and realities of the so-called European Paradox' *Research Policy*, 35(10), 1450-1464.
- European Commission (2007), *The European Research Area: New Perspectives*. EC Green paper.
- Etzkowitz H. (1999), 'Bridging the Gap: The evolution of Industry-University links in the United States' In: Branscomb et al. (eds.) *Industrialising Knowledge*. London: MIT Press.
- Etzkowitz, H. & Leydesdorff, L. (1997), 'Introduction to special issue on science policy dimensions of the Triple Helix of university-industry-government relations' *Science and Public Policy*, 24(1): 2-5.

- Etzkowitz, H. (1983) 'Entrepreneurial scientists and entrepreneurial universities in American Academic Science' *Minerva*, 21, 271-288.
- Etzkowitz, H., Webster, A., & Healy, P. (1998), *Capitalizing Knowledge: New Intersections of Industry and Academia*. New York: State University of New York Press.
- Etzkowitz, H., Webster, A., and Healey, P. (1998), *Capitalizing Knowledge: New Intersections of Industry and Academia*. Albany: State University of New York Press.
- Fischer, M.M., & Varga, A. (2003), 'Spatial knowledge spillovers and university research: Evidence from Austria.' *Annals of Regional Science*, 37(2), 303-322.
- Foray, D. (2004). *Economics of Knowledge*. Cambridge, US and London, UK: MIT Press.
- Freeman, C. (1994), 'The economics of technical change' *Cambridge Journal of Economics*, 18, 463-514.
- Freeman, C., (1987), *Technology Policy and Economic Performance*. London: Pinter.
- Gascoigne, T. & Metcalfe, J. (2005), *Commercialisation of research activities in the humanities, arts and social sciences in Australia*. Council for Humanities, Arts and Social Sciences (CHASS), CHASS Occasional Papers 1.
- G elinas, A. & Pilon, J. (1994), 'Le transfert des connaissances en recherche social et la transformation des pratiques sociales' *Nouvelles pratiques sociales*, 7(2), 75-91.
- Gibbons, M., Limoges, C., Nowotny, H., Schwartzman, S., Scott, P. and Trow, M. (1994), *The New Production of Knowledge: The Dynamics of Science and Research in Contemporary Societies*. London, Sage.
- Gijssels, C. (2002), 'Kritisch realisme en sociologisch onderzoek' *Tijdschrift voor Sociologie*, 23(1): 21-43.
- Gijssels, C. (2006a), *Kritisch realisme en sociologisch onderzoek*. Gent: Academia Press.
- Gijssels, C. (2006b), 'Over de kritisch realistische visie op causaliteit en de implicaties ervan voor sociologisch onderzoek' *Tijdschrift voor Sociologie*, 27(4): 310-336.
- Gomez-Caridad, I. (1999), 'Bibliometric indicators for research evaluation: Inter-field differences' *Science Evaluation and its Management, NATO Advanced Science Institutes Series, Sub-Series 4, Science and Technology Policy*, vol. 28, 256-265.
- Gordon, C. & Beilby-Orrin, H. (2006), *International Measurement of the Economic and Social Importance of Culture*, OECD Statistics Directorate.

- Hane, G. (1999), 'Comparing university-industry linkages in the United States and Japan' pp. 20-61 In: L.M. Branscomb, F. Kodama and R. Florida (Eds), *Industrializing Knowledge: University-Industry linkages in Japan and the United States*. London: MIT Press.
- Huang, M.H., & Chang, Y.W. (2008), 'Characteristics of research output in social sciences and humanities: From a research evaluation perspective' *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 59(11), 1819-1828.
- Industry Canada (2007), *Mobilizing science and technology to Canada's advantage*. Ottawa: Industry Canada Science and Innovation sector.
- Innovatieplatform & Nederland Ondernemend Innovatieland (2008), *Valorisatieagenda. Kennis moet circuleren*. Via http://www.ez.nl/pv_obj_cache/pv_obj_id_21929BAB846F23A7AA855B06EE5F4A8C6A051600
- Johannisson, B., Kwiatkowski, S., & Dandridge, T. (1997), *Intellectual entrepreneurship - Emerging identity in a learning perspective*. Paper submitted to the 42nd ICSB Conference. San Francisco. June 21-24, 1997.
- KEA European Affairs (2009), *The impact of culture on creativity. A study prepared for the European Commission*.
- Kieser, A. & Leiner, L. (2009), 'Why the rigour-relevance gap in management research is unbridgeable' *Journal of Management Studies*, 46(3), 516-533.
- Kluge, S. (2000), Empirically Grounded Construction of Types and Typologies in Qualitative Social Research [14 paragraphs]. Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research, 1(1), Art. 14 <http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/1124>
- Kodama, F., and Branscomb, L.M. (1999), 'University research as an engine for growth: how realistic is the vision?' pp. 3-19 In: Branscomb, L.M., Kodama, F. and Florida, R. (Eds), *Industrializing Knowledge: University-Industry Linkages in Japan and the United States*. London, MIT Press.
- Landry, R., Amara, N., & Lamari, M. (2001), 'Utilization of social science research knowledge in Canada' *Research Policy*, 30(2), 333-349.
- Layder, D. (1998), *Sociological Practice: Linking theory and social research*. London: Sage.
- Lester, R.K., & Piore, M.J. (2004). *Innovation-The Missing Dimension*. Harvard University Press.
- Leydesdorff, L. & Etzkowitz, H. (1996), 'Emergence of a Triple Helix of University-Industry-Government Relations' *Science and Public Policy*, 23(5), 279-286.

- Leydesdorff, L. & Etzkowitz, H. (1998), 'Triple Helix of Innovation: Introduction' *Science and Public Policy*, 25(6), 358-364.
- Lieten, I., *Beleidsnota 2009-2014 Wetenschap en Innovatie*. Brussel. (<http://www.ewi-vlaanderen.be/sites/default/files/documents/Beleidsnota%20Wetenschap%20&%20Innovatie%202009-2014.pdf>)
- Lundvall, B. A. (1992), *National Systems of Innovation: Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning*. London: Pinter Publishers.
- Mahoney, J. (2004), 'Revisiting general theory in historical sociology.' *Social Forces*, 83(2): 459-489.
- Mansfield, E., (1995), 'Academic research underlying industrial innovations: sources, characteristics, and financing' *The Review of Economics and Statistics*, 55-56.
- Mansfield, E., Lee, J.Y. (1996), 'The modern university: contributor to industrial innovation and recipient of industrial support' *Research Policy*, 25(7), 1047-1058.
- Martin, S., & Scott, J.T. (2000), 'The nature of innovation market failure and the design of public support for private innovation' *Research Policy*, 29(4-5), 437-447.
- Martínez, E.C., Fernández de Lucio, I., Pérez Marín, M., & Boado, F.C. (2008), 'The knowledge transfer from the humanities: Possibilities and characteristics' *ARBOR Ciencia, Pensamiento y Cultura*, CLXXXIV 732, 619-636. (Via <http://digital.csic.es/bitstream/10261/7270/3/212.pdf>)
- Mathieu, M. (2003), 'An Integrated Approach to Academic Reinforcement Systems' *Higher Education Management and Policy*, 15(3), 25-40.
- Merton, R.K. (1968), The Matthew-effect in Science. *Science*, 159(3810): 56-63.
- Mowery, D.C., and Nelson, R.R. (1999), *Sources of Industrial Leadership*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nelson, R. R. & Rosenberg, N. (1993), 'Technical Innovation and National Systems' In: R. R. Nelson (Ed.), *National Innovation Systems. A comparative Analysis*. New York: Oxford University Press, Inc.
- Nelson, R. R. (1993), *National Innovation Systems: A Comparative Analysis*. New York: Oxford University Press Inc.
- Niosi, J., & Bas, T.G. (2001), 'The competencies of regions - Canada's clusters in biotechnology' *Small Business Economics*, 17(1-2), 31-42.
- Nowotny, H., Scott, P., & Gibbons, M. (2001), *Re-thinking Science: Knowledge and the Public in an Age of Uncertainty*. Polity Press, Cambridge, UK.

- NWO (2009), *Startmotor NWO-strategie. Gespreksnotitie voor externe consultatie over de NWO-strategie 2011-2014*. Den Haag: NWO.
- NWO (2006), *Wetenschap gewaardeerd! NWO-strategie 2007-2010*. Den Haag: NWO.
- Nutley, S.M., Jung, T. & Walter, I. (2008), The many forms of research-informed practice: a framework for mapping diversity. *Cambridge Journal of Education*, 38(1), 53-71.
- OECD (1999), University Research in Transition. *OECD STI-Report*. OECD Publications, France.
- O'Mara M. P. (2005), *Cities of knowledge: Cold war science and the search for the next Silicon Valley*. Princeton University Press.
- O'Shea, R., et al.(2005), 'Entrepreneurial orientation, technology transfer and spinoff performance of U.S. universities' *Research Policy*, 34(7), 994-1009.
- Provençal, J. (2009), *Public knowledge and knowledge mobilization: social sciences and humanities research funding policy in Canada, 1979-2009*. Paper presented at the International PKP Scholarly Publishing Conference 2009, Simon Fraser University, Vancouver, 2009 July 8 – 10.
- Rynes, S.L., Bartunek, J.M., & Daft, R.L. (2001), "Across the great divide: Knowledge generation and transfer between practitioners and academics," *Academy of Management Journal*, 44(2), 340-355.
- Roy, M., Guindon, J. & Fortier, L. (1995), *Transfert de connaissances – revue de littérature et proposition d'un modèle*. Montréal: Institut de Recherche en Santé et Sécurité du Travail de Québec (IRSST).
- Sapsalis, E., Van Looy, B., van Pottelsberghe, B., Callaert, J., Debackere, K. (2005), *On the Patenting Performance of European Universities*. Paper presented at the Triple Helix Conference, Turin.
- Saxenian, A. (1994), *Regional advantage – Culture and Competition in Silicon Valley and Route 128*. Boston: Harvard Business School Press.
- Sayer, A. (1992), *Method in Social Science. A realist approach. Second edition*. London: Routledge.
- Schartinger, D., Rammer, C., Fischer, M.M., Frohlich, J. (2002), 'Knowledge interactions between universities and industry in Austria: sectoral patterns and determinants' *Research Policy*, 31(3), 303-328.
- Schumpeter, J.A. (1961), *The theory of Economic Development : An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle*. New York: OUP.
- Schuyt, C. J. M. (1991), *Filosofie van de sociale wetenschappen*. Leiden: Martinus Nijhoff.

- Science and Technology Policy Council of Finland (2009), *Science, Technology and Innovation*. Helsinki. (via: <http://www.research.fi>)
- Secretary of State for Innovation, Universities & Skills (2008), *Innovation Nation*. z.p.: Department for Innovation, Universities & Skills.
- Shane, S. (2004), *Academic Entrepreneurship: University Spinoffs and Wealth Creation*. Cheltenham UK and Northampton, US: Edward Elgar.
- Shier, H. (2001), 'Pathways to participation: openings, opportunities and obligations' *Children and Society*, Vol. 15: 107-117.
- Slaughter, S., & Leslie, L. (1997), *Academic Capitalism: Politics, Policies and the Entrepreneurial University*. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Soete, L. et al. (2007), *Eindrapport Expertgroep voor de Doorlichting van het Vlaams Innovatie-instrumentarium*. (via <http://www.iwt.be/nieuws/het-eindrapport-van-de-expertgroep-voor-de-doorlichting-van-het-vlaams-innovatie-instrumentar>)
- SSHRC (2004a), *Annual Report 2003-2004. Social Sciences and Humanities Research Council of Canada*. Ottawa: Social Sciences and Humanities Research Council of Canada.
- SSHRC (2005), *Knowledge Council: Strategic Plan 2006-2011*. Ottawa: Social Sciences and Humanities Research Council of Canada.
- SSHRC (2007b), *Framing Our Direction*. Ottawa: Social Sciences and Humanities Research Council of Canada.
- Stuart, T.E. & Ding, W.W. (2006), 'When do scientists become entrepreneurs? The social structural antecedents of commercial activity in the academic life sciences' *American Journal of Sociology*, 112(1), 97-144.
- Academy of Finland (2007), *Civilisation cannot be imported. Researcher commentary on the impact of cultural and social research*. Publication of the Academy of Finland. (via <http://www.aka.fi/publications>)
- Van de Wetering, C. (2008), 'Alfa's zoeken gehoor in bestuurlijk Den Haag' *PM*, 4(19), 32-33. (via www.pm.nl)
- Van Looy, B., Debackere K. & Andries P. (2003), 'Policies to stimulate regional innovation capabilities via university-industry collaboration: an analysis and assessment' *R&D Management*, 33(2), 209-229.

- Van Looy, B., Landoni, P., Callaert, J., van Pottelsberghe, B., Sapsalis, E., & Debackere, K. (forthcoming 2011), 'Entrepreneurial effectiveness of European universities: An empirical assessment of antecedents and trade-offs' *Forthcoming in Research Policy*.
- Van Looy B. (2009), 'The role of universities within innovation systems: an overview and assessment' *Review of Business and Economics*, 56 (2), 62-81.
- Varga, A. (1998), *University Research and Regional Innovation. A Spatial Econometric Analysis of Academic Technology Transfers*. Kluwer Academic Publishers.
- Varga, A. (2000), 'Local academic knowledge transfers and the concentration of economic activity' *Journal of Regional Science*, 40, 289-309.
- Veugelers, R. et al. (2009), *Evaluation of the Finnish National Innovation System – Policy Report*. Taloustieto Oy, Helsinki: Helsinki University Print.
- Yin, R. (1994). *Case Study Research: Design and Methods*. Newbury Park: Sage Publications.
- z.n. (2008), 'Haagse antenne voor geesteswetenschappers' *ScienceGuide*, 9 december 2008. (Via <http://www.scienceguide.nl/200812/haagse-antenne-voor-geesteswetenschappers-.aspx#intro>)
- Zürcher, E. J. (2009), *Valorisatie. Zo oud als de mensheid*. Presentatie op de 'Dag van de Valorisatie', woensdag 17 Juni 2009, Beurs van Berlage, Amsterdam.

Geraadpleegde websites i.v.m. wetenschapsbeleid

<http://www.actuelegeesteswetenschappen.nl>

<http://www.ahrc.ac.uk>

<http://www.aka.fi>

<http://www.awt.nl>

<http://www.esrc.ac.uk>

<http://www.esrcsociety.ac.uk>

<http://www.ewivlaanderen.be>

<http://www.ez.nl>

<http://www.innovateuk.org>

<http://www.iwt.be>

<http://www.knaw.nl>

<http://www.minedu.fi>

<http://www.nwo.nl>

<http://www.outil.ost.uqam.ca>

<http://www.pm.nl>

<http://www.rcuk.ac.uk>

<http://www.research.fi>

<http://www.scienceguide.nl>

<http://www.sitra.fi>

<http://www.sshrc.ca>

<http://www.tekes.fi>

<http://www.valorisatie.nu>

BIJLAGEN

BIJLAGE 1 Contactpersonen

3.6 Leden van het projectteam

- Julie Callaert (ECOOM – K.U.Leuven)
- Koenraad Debackere (Onderzoekseenheid Bedrijfseconomie, Strategie en Innovatie - K.U.Leuven)
- Caroline Gijssels (HIVA – K.U.Leuven)
- Bernard Hubeau (UALS – Universiteit Antwerpen)
- Leen Sannen (HIVA – K.U.Leuven)
- Katrien Steenssens (HIVA – K.U.Leuven)
- Bart Van Looy (ECOOM – K.U.Leuven)
- Victoria Verlinden (UALS – Universiteit Antwerpen)
- Walter Ysebaert (Departement R&D – VUB)

3.7 Leden van de VRWI-stuurgroep ‘Valorisatie van onderzoek in de Humane en Sociale Wetenschappen

- Filip Abraham (voorzitter stuurgroep, vice-rector Humane Wetenschappen K.U.Leuven)
- Anne Adams
- Peter Bakema
- Paul Berckmans
- Johan Bil
- Bruno Deborger
- Godelieve Laureys
- Paul Schreurs
- Tom Vanpuyenbroeck
- Christine Van den Buys
- Geert Wets
- Hans Willems

3.8 Respondenten van de Interfacediensten van de Vlaamse associaties

- Anne Adams (Hoofd Dienst Basis- en Toegepast Onderzoek, Departement Onderzoek UA)
- Anne-Pascale Bijmens (Directeur Interface, UHasselt)
- Johan Bil (Valorisatiecel, UGent Interface)
- Sonja Haesen (Afdelingshoofd Technology Transfer Interface, Departement R&D, VUB)
- Bruno Hoste (Verantwoordelijke Industrieel Onderzoeksfonds, Dienst Onderzoekcoördinatie K.U.Leuven)
- Hugo Loosvelt (Technology Transfer Officer – Valorisatie, Departement R&D, VUB)
- Pascale Redig (Hoofd Interfacedienst, Departement Onderzoek UA)
- Paul Van Dun (Algemeen Directeur Technology Transfer, LRD)

3.9 Contactpersonen die cases aanbrachten voor de case-studies

- Ann-Pascale Bijmens
- Mieke Gijsemans
- Guido Van Limbergen
- Anne Adams
- Hilde Van Den Bulck
- Patrick De Pelsmacker
- Tinne Borremans
- Tim Joosen
- Freddy Mortier
- Hilde Van Peteghem
- Piet Taelman
- Paul Ponsaers
- Lieven Boeve
- Nele Hillewaere
- Leen d'Haenens
- Bart Van Beek
- Hans Cools
- Patrick Onghena
- Peter De Graeve
- Paul Van Orshoven
- Jos Dumortier
- Jan Cools
- Sarah Kessene
- Katrien Vandendorpe
- Carl Vaneyndhoven
- Ward Colen
- Selina Schepers
- Greet van der Wielen
- Caroline Feryn
- Benoît De Baere
- Marleen Verbeke
- Karolien Steen
- Pieter Verachtert

3.10 Respondenten in het kader van de case-studies

- Hilde Van Houte
- Jacques Dhondt
- Kelly Demeyere
- Liesbeth Huybrechts
- Laurence Claeys
- Bérenice Storms
- Eric Nysmans
- Kristel Driessens

- Inge Roseeuw
- Didier Pollefeyt
- Peter Knapen
- Bert Leers
- Heidi Vandebosch
- Michel Walrave
- Gie Deboutte
- Geert Wets
- Eddy Klynen
- Veronique Hoste
- Omer Van den Bergh
- Dirk Antonissen
- Jo Delabastita
- Geert Van Hootegem
- Els Den Haerynck
- Luc Rosseel
- Jeroen Poblome
- Bruno Vandermeulen
- Danny Veys
- Christine Van den Buys
- Pieter Kuijken
- Jo Sollie
- Michel Stockhem
- Pieter Laloo
- Karolien Steen
- Jozefien Muylle
- Leen De Wilde
- Goedele Van Egghen
- Jan Verschelden
- Geert Van Goethem
- Paule Verbruggen
- Marc Jacobs
- Jeroen Walterus
- Walter Daelemans
- Jakub Zavrel
- Thierry Vansweevelt
- Evelien Delbeke
- Isabelle François
- Mieke Vogels
- Patricia Popelier
- Ellen Vermoesen
- Patricia Van den Bossche
- Hans De Canck
- Caroline Pauwels
- Serge Gutwirth
- Sari Depreeuw

3.11 Geïnterviewde contactpersonen in het kader van de exploratieve studie van buitenlands valorisatiebeleid

- Babs van den Bergh (Directeur Onderzoek en Wetenschapsbeleid, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW), NL)
- Nico Klaasen (Projectleider Valorisatie en Open Innovatie, Ministerie van Economische zaken (EZ)/Kennis en Innovatie & Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW)/Onderzoek en Wetenschapsbeleid, NL)
- Koen Hilberdink (Secretaris Raad voor Geesteswetenschappen, Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen (KNAW), NL)
- Ans Vollering (Beleidsmedewerker/secretaris Sociaal-Wetenschappelijke Raad (SWR), NL), Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen (KNAW), NL)
- Paul Diederens (Directeur Adviesraad Wetenschaps- en Technologiebeleid (AWT), NL), Mevr. Annemarie Bos (Directeur Geesteswetenschappen, Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO), NL)
- Adrian Alsop (Director Research, Training and Development Directorate, Economic and Social Research Council (ESRC), UK)
- Susan Amor (Knowledge Transfer Programme Manager, Arts and Humanities Research Council (AHRC), UK)
- David Way (Director of Knowledge Exchange and Special Projects, Technology Strategy Board (TSB), UK)
- Craig McNaughton (Director Knowledge Mobilization and Program Integration Division, Social Sciences and Humanities Research Council (SSHRC), Ca)
- Elise Ramstad (TEKES, Finnish Funding Agency for Technology and Innovation, Workplace innovation and development)

BIJLAGE 2 Bij de kwantitatieve analyse van de geldstromen

Hier presenteren we de resultaten van analyses van relaties tussen de geldstromen. Voor de drie domeinen worden de verbanden tussen de verschillende geldstromen (per ZAP) bestudeerd aan de hand van correlaties. De onderstaande tabellen geven de correlaties voor Humane en sociale wetenschappen (tabel 11), Medische wetenschappen (tabel 12) en Exacte, toegepaste en biomedische wetenschappen (tabel 13).

Tabel 11 Relaties tussen de geldstromen voor de Humane en sociale wetenschappen

G1per ZAP = 1e geldstroommiddelen verworven per ZAP

G2per ZAP = 2e geldstroommiddelen verworven per ZAP

G3per ZAP = 3e geldstroommiddelen verworven per ZAP

G4per ZAP = 4e geldstroommiddelen verworven per ZAP

Correlations ^a					
		G1perZAP	G2perZAP	G3perZAP	G4perZAP
G1perZAP	Pearson Correlation	1	,269*	,523**	,047
	Sig. (2-tailed)		,049	,000	,738
	N	54	54	54	54
G2perZAP	Pearson Correlation	,269*	1	,177	-,034
	Sig. (2-tailed)	,049		,113	,776
	N	54	81	81	72
G3perZAP	Pearson Correlation	,523**	,177	1	,240*
	Sig. (2-tailed)	,000	,113		,043
	N	54	81	81	72
G4perZAP	Pearson Correlation	,047	-,034	,240*	1
	Sig. (2-tailed)	,738	,776	,043	
	N	54	72	72	72

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

a. DOMAIN = Humane Wetenschappen

Tabel 12 Relaties tussen de geldstromen voor de Medische wetenschappen

Correlations ^a					
		G1perZAP	G2perZAP	G3perZAP	G4perZAP
G1perZAP	Pearson Correlation	1	-,040	-,360	-,270
	Sig. (2-tailed)		,846	,071	,182
	N	26	26	26	26
G2perZAP	Pearson Correlation	-,040	1	,546**	,282
	Sig. (2-tailed)	,846		,000	,087
	N	26	42	42	38
G3perZAP	Pearson Correlation	-,360	,546**	1	,213
	Sig. (2-tailed)	,071	,000		,199
	N	26	42	42	38
G4perZAP	Pearson Correlation	-,270	,282	,213	1
	Sig. (2-tailed)	,182	,087	,199	
	N	26	38	38	38

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

a. DOMAIN = Medische Wetenschappen

Tabel 13 Relaties tussen de geldstromen voor de Exacte, toegepaste en biomedische wetenschappen

Correlations ^a					
		G1perZAP	G2perZAP	G3perZAP	G4perZAP
G1perZAP	Pearson Correlation	1	,161	,401**	,222
	Sig. (2-tailed)		,200	,001	,075
	N	65	65	65	65
G2perZAP	Pearson Correlation	,161	1	,340**	,482**
	Sig. (2-tailed)	,200		,000	,000
	N	65	106	106	93
G3perZAP	Pearson Correlation	,401**	,340**	1	,505**
	Sig. (2-tailed)	,001	,000		,000
	N	65	106	106	93
G4perZAP	Pearson Correlation	,222	,482**	,505**	1
	Sig. (2-tailed)	,075	,000	,000	
	N	65	93	93	93

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

a. DOMAIN = Exacte & Toegepaste Wetenschappen

BIJLAGE 3 Methodologie van de case studies

1 De selectie van de cases

1.1. Selectiecriteria

Aan de basis van de selectie van cases ligt de al eerder aangehaalde brede definitie van valorisatie die we in dit onderzoeksproject hanteren. De drie concrete selectiecriteria waarop onze selectie is gebaseerd, zijn:

1. een spreiding over empirisch onderscheiden, mogelijke valorisatiepaden,
2. een spreiding over de verschillende wetenschapsgebieden in de humane en sociale wetenschappen,
3. een spreiding over de verschillende Vlaamse universiteiten en hogescholen.

Criteria 1 en 2 behoeven nadere toelichting.

Voor het selectie criterium van de spreiding over empirisch onderscheiden valorisatiepaden, stelden we, op basis van de literatuur, zes mogelijke valorisatiepaden voorop:

- Publicaties, presentaties, producties, performances
- Spin-offs / patenten / licenties
- Contractonderzoek en collectief onderzoek
- Uitwisseling van mensen
- Training en opleiding
- Consultancy

Wat het selectie criterium van de spreiding over de verschillende wetenschapsgebieden uit de humane en sociale wetenschappen betreft, bakenden we deze aanvankelijk op pragmatische wijze af volgens het onderstaande classificatieschema van de Europese Unie dat door FWO, IWETO, VLIR en DWTC wordt gehanteerd.

Menswetenschappen (Humanities)	Sociale Wetenschappen
Wijsbegeerte Theologie Archeologie Geschiedenis Kunstgeschiedenis Kunst Filologie	Rechtswetenschappen Politieke en administratieve wetenschappen Economische en Toegepaste Economische Wetenschappen Sociologie Psychologie Pedagogiek & Didactiek

De opdeling in disciplines was gedurende het verloop van het onderzoeksproject aan verandering onderhevig. Het FWO publiceerde in de loop van 2010 een nieuwe lijst van discipline codes. Dit evenwel

nadat de selectie van de cases in het kader van ons onderzoek reeds was afgerond. De nieuwe discipline-codes werden in figuur 8 in deel I weergegeven. Ten aanzien van onze oorspronkelijke opdeling werden door verscheidene contactpersonen volgende opmerkingen en suggesties gemaakt.

Wat de humane wetenschappen betreft, ging het hier vooral om het apart vermelden van 'kunstgeschiedenis' als wetenschapsgebied en om de benaming van 'filologie' als wetenschapsgebied, die verouderd en onjuist zou zijn. Wat de sociale wetenschappen betreft, ging het hier om het ontbreken van het wetenschapsgebied 'communicatiewetenschappen en mediastudies'. Bij het opmaken van de long list van de cases (zie verder) werd daarom besloten om, in afwachting van een meer grondige herziening van de opdeling in wetenschapsgebieden voor het verdere verloop van het onderzoek, de cases met de code 'kunstgeschiedenis' mee op te nemen onder de code 'geschiedenis' en om een aparte code te voorzien voor de cases die betrekking hadden op 'communicatiewetenschappen en mediastudies'.

1.2 Werkwijze

De selectie van de cases verliep in drie fasen.

Een eerste fase beoogde *het opstellen van een zo uitgebreid en gevarieerd mogelijke 'long list' van mogelijke cases*. Hiertoe werden via e-mail een 60-tal sleutelfiguren uit de verschillende Vlaamse universiteiten en hogescholen persoonlijk aangeschreven met de vraag om vanuit hun instelling mogelijke cases voor dit onderzoeksluik aan te brengen. In de mail zelf werden het doel en de uitgangspunten van deze vraag toegelicht. In bijlage werden twee documenten toegevoegd ter ondersteuning bij het beantwoorden van onze vraag.

- Een eerste document, 'oplijsting mogelijke cases', betrof een excel-document waarvan wij vroegen het in te vullen en terug te sturen.
- Het tweede document, 'achtergrondinformatie en toelichting', diende ter ondersteuning hierbij. We gaven in dit document een beknopte toelichting van de gehanteerde omschrijving en afbakening van de begrippen 'valorisatie' en 'humane en sociale wetenschappen', evenals van de onderscheiden categorieën in het invulformulier.

Gelet op de krappe timing van onze vraag (in totaal kregen de contactpersonen ongeveer 2 weken om de gevraagde suggesties aan te leveren) werden het gevraagde aantal cases en de opgevraagde informatie per case bewust beperkt gehouden.

- In het excel-document onderscheidde we horizontaal naast de 6 reeds vermelde valorisatiepaden, nog een 7de, open categorie 'andere'. Wij vroegen om –voor zover mogelijk– voor elk van de 7 onderscheiden paden maximum 3 mogelijke cases voor te stellen, liefst zo gevarieerd mogelijk. Daarbij stelden we voor dat cases werden aangebracht die recent (dit is in de loop van de voorbije drie jaar) werden gerealiseerd.
- Verticaal vroegen we voor elke voorgestelde case op beknopte wijze drievoudige basisinformatie:
 - o de titel van de case,
 - o wetenschapsdomein(en) waarop de case betrekking heeft,
 - o het e-mailadres van de aangewezen contactpersoon voor deze case.

Het aantal contactpersonen dat cases aanbracht bedroeg 26. U vindt ze opgelijst in bijlage 1.

De fase van het opstellen van een 'long-list' werd afgerond met het samenvoegen van alle aangebrachte suggesties in één excel-document. Het excel-document werd daarbij uitgebreid met een kolom 'instelling' en een kolom 'financiering'. Aan de opgelijste cases voegden we tevens de cases toe uit eerdere oplijstingen van enerzijds spin-offs, patenten, licenties en anderzijds contractonderzoek en collectief onderzoek (de steunpunten, SBO, SBO-voortrajecten, TETRA) uit de humane en sociale wetenschappen. In totaal beschikten we over een 'long list' van ongeveer 250 mogelijke cases.

De tweede fase beoogde *het opstellen van een zo gevarieerd mogelijke 'short list'* van cases volgens de vooropgestelde selectiecriteria. We merken daar nog bij op dat wat de verschillende wetenschapsgebieden betreft, enerzijds rekening werd gehouden met het aantal cases dat betrekking had op een bepaald wetenschapsgebied, maar anderzijds ook met de overweging om bijzondere aandacht te schenken aan minder gekende (i.c. 'zichtbare') valorisatieprocessen in de humane en sociale wetenschappen.

De fase van het opstellen van een 'short list' werd afgerond met het opstellen van een lijst van 20 effectief geselecteerde cases, aangevuld met een lijst van 8 reservecases.

De derde fase van de caseselectie, tenslotte, bestond uit de *bespreking en bekrachtiging door de stuurgroep* van de voorgestelde lijst van effectief geselecteerde en reservecases.

1.3 Resultaten

De 20 effectief geselecteerde en tevens onderzochte cases waren, op basis van hun toewijzing door de contactpersonen, als volgt over de *onderscheiden valorisatiepaden verdeeld*.

Valorisatiepad	Aantal
Publicaties, presentaties, producties, performances	4
Spin-offs / patenten / licenties	3
Contractonderzoek en collectief onderzoek	6
Uitwisseling van mensen	1
Training en opleiding	2
Consultancy	2
Andere	2

De spreiding van deze cases over de verschillende disciplines in de humane en sociale wetenschappen, ziet er, op basis van de discipline van waaruit zij werden aangebracht, als volgt uit.

HUMANE EN SOCIALE WETENSCHAPPEN-discipline	Aantal
<i>Pedagogiek</i>	2
<i>Psychologie</i>	1
Communicatiewetenschappen en mediastudies	2
<i>Sociologie</i>	3
<i>ETEW</i>	1
<i>Rechten</i>	3

<i>Filologie</i>	2
<i>Geschiedenis en archeologie</i>	2
<i>Theologie</i>	1
<i>Kunsten</i>	3

Bij bijna de helft van de cases waren nog 1 of meerdere andere disciplines betrokken. Zij waren met andere woorden interdisciplinair van opzet.

Op de 19 cases afkomstig van *hogeschool- en universitaire instellingen*, waren 11 hogescholen en 5 universiteiten betrokken. De 11 hogescholen waren op 12 verschillende cases betrokken, de 5 universiteiten waren op 17 verschillende cases betrokken. Dit betekent meteen dat bij 2 cases enkel hogescholen waren betrokken en bij 7 cases enkel universiteiten. In 10 cases was er sprake van een samenwerkingsverband hogeschool(-scholen) – universiteit(en). Wat deze 10 cases betreft, lag de aanvoerende rol 7 keer bij een hogeschool en 3 keer bij een universiteit.

2 Selectie van de respondenten

Per case en in overleg met de opgegeven contactpersoon werden betrokkenen uit het onderzoeksveld geselecteerd. Na telefonische en of schriftelijke contactname met de vraag naar bereidheid tot medewerking aan een interview, kregen de onderzoekers-respondenten een mail toegestuurd met:

- een bevestiging van de interviewafspraken,
- een achtergrondnota over het doel en opzet van het interview,
- een invulformulier ter voorbereiding van het interview evenals een toelichting hierbij,
- de vraag naar relevante documenten in verband met de case, in het bijzonder het valorisatietraject ervan.

Eveneens per case en in overleg met de opgegeven contactpersoon en/of de onderzoeker(s)-respondenten werden betrokkenen uit het zogenaamde 'gebruikersveld' geselecteerd. Na telefonische en of schriftelijke contactname met de vraag naar bereidheid tot medewerking aan een interview, kregen de gebruikers-respondenten een mail toegestuurd met:

- een bevestiging van de interviewafspraken,
- een achtergrondnota over het doel en opzet van het interview.

Wat de resultaten van deze selectie betreft, werden met betrekking tot de 20 cases in 41 interviews 53 respondenten geïnterviewd. U vindt ze opgelijst in bijlage 1. Van deze 53 respondenten zijn er 31 betrokken op het onderzoeksveld, 21 op het gebruikersveld en 1 op beide velden. Deze aantallen geven meteen weer dat voor een aantal cases meerdere onderzoekers en/of meerdere gebruikers werden bevroegd.

Wat de interviews met betrokken uit het onderzoeksveld betreft, werd voor elke case minimum 1 rechtstreeks betrokken uitvoerend onderzoeker geïnterviewd. Verder werden, al of niet in hetzelfde interview, ook nog anderen geïnterviewd. Het kon hier gaan om: een tweede rechtstreeks betrokken uitvoerende onderzoeker, de projectcoördinator, de onderzoekscoördinator en/of de valorisatiecoördinator van het project of de onderzoeksinstelling.

Wat de interviews met betrokkenen uit het onderzoeksveld betreft, dient opgemerkt dat terwijl er voor 3 cases 2 gebruikers werden geïnterviewd, er voor 4 cases geen gebruiker kon worden geïnterviewd. In twee gevallen had dit te maken met het feit dat de gecontacteerde gebruikers zich als 'louter klant' van de betrokken spin-off beschouwden en als zodanig oordeelden dat zij geen relevante input konden leveren. In de twee andere gevallen, kwam het na herhaalde contactpogingen niet tot een interview in de voorziene tijdsperiode.

3 Bevraging van de respondenten

Voor de interviews met enerzijds de betrokkenen uit het onderzoeksveld en anderzijds de betrokkenen uit het gebruikersveld, werden, naast de opvraging van relevante schriftelijke documenten en raadpleging van websites, verschillende dataverzamelinstrumenten ontwikkeld.

Vooraleer we deze instrumenten verder toelichten dienen nog twee belangrijke opmerkingen gemaakt.

- Om een veilige interviewcontext te garanderen waarin ze vrijuit zouden spreken over hun ervaringen en opinies beloofden we de respondenten uit zowel onderzoeks- als gebruikersveld dat de verslagen niet letterlijk of toewijsbaar zouden worden weergegeven of geciteerd.
- De interviews werden afgenomen door 4 verschillende leden van het onderzoeksteam. De bekommernis om vertekenende interview- en interviewervariantie maximaal te voorkomen, beïnvloedde mee de beslissing om te werken met gestructureerde open bevraginginstrumenten. Deze werden vooraf in team grondig doorgenomen en besproken.

3.1 Het onderzoeksveld

3.1.1 Een voorbereidend invulformulier

Voor de betrokkenen uit het onderzoeksveld werd ten eerste een invulformulier ontwikkeld ter voorbereiding van het interview. Middels dit invulformulier vroegen we aan de respondenten om op voorhand de genese of ontwikkelingsgeschiedenis van de case en het hierbij betrokken netwerk van actoren schriftelijk te schetsen.

Wat de *wordingsgeschiedenis* betreft, vroegen we middels het voorgestructureerde formulier en met een tijdsaanduiding minimaal een onderscheid te maken tussen volgende vier fasen.

1. De (vroege) wortels van de case: wat vooraf ging. Het kon hier gaan om voorafgaand (fundamenteel, strategisch en/of toegepast) onderzoek, informele contacten met (potentiële) gebruikers, enz.
2. De totstandkoming van de case: het ontstaan van het idee voor, de vraag naar en het opzet van de case. Voorbeelden zijn:
 - a. eigen idee, vraagontwikkeling en uitwerking voorstel door onderzoeker(s),
 - b. een oproep in kader van een onderzoeksprogramma al of niet gevolgd door contactname met andere actoren voor de ontwikkeling van vraag en voorstel,
 - c. voorstel in het kader van contractonderzoek via openbare aanbesteding, al of niet in samenwerking met andere actoren.
3. De ontwikkeling van de case.
4. Eventuele toekomstmogelijkheden en/of –plannen.

Een belangrijke bemerking hierbij is dat we expliciet aangaven dat deze wordingsgeschiedenis geen lineair caseverloop hoefde te suggereren: mogelijk dienden fasen aangeduid waarin stappen werden teruggezet, zoals bijvoorbeeld een herdefiniëring van de doelstellingen of van de agenda. Het stond de onderzoekers uitdrukkelijk vrij tussen of binnen de vier onderscheiden fasen naar eigen inzicht relevante bijkomende of subfasen te onderscheiden.

Wat het netwerk of *de betrokken actoren* betreft, vroegen wij om per onderscheiden fase aandacht te besteden aan volgende categorieën van actoren:

- kennisinstellingen (universiteiten en hogescholen),
- opdrachtgever(s),
- (co-)financierder(s),
- (potentiële) gebruiker(s),
- intermediairen (Het kan hier gaan om gespecialiseerde Interfacediensten van de kennisinstellingen, maar deze categorie is niet tot deze diensten beperkt. Het kan bijvoorbeeld ook gaan om een koepel- of beroepsorganisatie, collega's of een informele brugfiguur.)
- andere (te specificeren).

Afrondend vroegen we in het invulformulier tevens een oplistijng van de verschillende *valorisatieactiviteiten* die verband houden met de case.

3.1.2 Een gestructureerde lijst met open vragen

Voor het interview zelf werd een gestructureerde lijst met open vragen ontwikkeld. Deze bestond uit twee delen. In het eerste deel focusten we op *de geselecteerde valorisatiecase*. De schriftelijke voorbereiding middels het invulformulier diende hier als vertrekbasis om enkele grote topics in verband met de geselecteerde valorisatiecase te concretiseren. Deze topics hadden betrekking op:

- de totstandkoming en ontwikkeling van de valorisatie in deze case,
- de relatie met de (potentiële) gebruikers,
- de beoogde doelstelling(en) en aanpak van valorisatie en de gerealiseerde valorisatieactiviteiten,
- belemmerende en faciliterende condities/factoren voor valorisatie in deze case en verbetervoorstellen dienaangaande.

In het tweede deel verruimden we de aandacht naar de *algemene houding ten aanzien van en ervaring met valorisatie in de humane en sociale wetenschappen*. We ronden ook dit deel af met de vragen naar belemmerende en faciliterende condities/factoren voor valorisatie en verbetervoorstellen dienaangaande.

3.2 Het gebruikersveld

Voor de betrokkenen uit het gebruikersveld werd een aangepaste gestructureerde lijst met open vragen ontwikkeld. Deze bestond eveneens uit twee delen.

In het eerste deel focusten we op de geselecteerde valorisatiecase, met name op:

- de relatie onderzoeksveld - (potentiële) gebruikers,
- belemmerende en faciliterende condities/factoren voor valorisatie in deze case en verbetervoorstellen dienaangaande.

In het tweede deel verruimen we ook hier de aandacht naar de algemene ervaring met en houding ten aanzien van valorisatie. Vragen naar belemmerende en faciliterende condities/factoren voor valorisatie vanuit het gebruikersperspectief en verbetervoorstellen dienaangaande ronden deze bevraging af.

3.4 Data-analyse

Van elk afgenomen interview werd door de betrokken interviewer een uitvoerig, gestructureerd verslag opgemaakt en ter goedkeuring en eventuele aanvulling aan de betrokken respondent voorgelegd. Samen met de doorgenomen schriftelijke bronnen en het invulformulier vormden deze verslagen de dataverzameling waarop we onze analyses toepasten.

Ten eerste betreft het hier een *beknopte reconstructie van elke case*. Op een systematische, objectiverende wijze schetsen deze reconstructies of 'vignetten' het verloop van de case en de elementen die hierin, vanuit onze vraagstelling, als betekenisvol voorkomen. Ze geven een eerste zicht op de variatie en complexiteit van valorisatieprocessen in de humane en sociale wetenschappen.

Ten tweede voerden we een *'cross-case'-analyse* uit. Met bijzondere aandacht voor de vastgestelde knelpunten, uitdagingen en mogelijkheden als aanknopingspunten voor verbetervoorstellen, werden de verzamelde data over de verschillende cases heen geënt op een ideaaltypisch chronologisch caseverloop: van het idee voor het project tot de 'nazorg', continuering en proliferatie ervan.

Ten derde analyseerden we de data met het oog op een *typologieconstructie*. Mede op basis van de literatuur werden de verschillende cases naar mogelijke relevante analysedimensies en criteria onderling vergeleken op betekenisvolle overeenkomsten en verschillen. Zodoende werden 'types' van valorisatie in de humane en sociale wetenschappen geconstrueerd die intern homogeen zijn (de cases ervan zijn onderling zo gelijkend mogelijk) en extern heterogeen (de verschillen tussen de types zijn zo groot mogelijk).

4 Lijst van cases in de betreffende valorisatiepaden

Hieronder volgt de lijst van cases met de betreffende valorisatiepaden van waaruit ze geselecteerd werden. Uiteraard is het mogelijk dat cases in meerdere valorisatiepaden ondergebracht worden. Dit was in de praktijk ook voor veel van de door de contactpersonen doorgegeven cases het geval. De uiteindelijke selectie van de case was, zoals gezegd, gedreven door additionele criteria: de betrokken kennisinstellingen en de wetenschappelijke discipline.

Tabel 14 Verdeling van de bestudeerde cases over de valorisatiepaden, met korte omschrijving van de cases

Casenr.	Titel	Valorisatiepad	Korte omschrijving
CASE01	Beestig gezond	Publicaties, presentaties, producties, performances	Ontwikkeling van een interventie om in het kleuteronderwijs aan een gezondheidsbeleid op vlak van voeding en beweging te werken.
CASE02	Cyberbullying	Publicaties, presentaties, producties, performances	Fundamenteel en toegepast onderzoek naar pestgedrag op internet. Meerdere publicaties en conferenties werden gerealiseerd. De onderzoeker is tevens lid van het Management Committee van COST actie IS0801 "Cyberbullying: coping with negative and enhancing positive uses of new technologies, in relationships in educational settings".
CASE03	(In)site	Publicaties, presentaties, producties, performances	Binnen dit onderzoeksproject wordt de oude relatie tussen fotografie en archeologie theoretisch en praktisch onderzocht en hertaald naar een hedendaagse beeldtaal. Door fotografie als "mode of engagement" te hanteren, als praktijk waarbij een foto gemaakt wordt en niet als techniek waarbij een foto genomen wordt, kunnen met input vanuit de kunstpraktijk nieuwe presentatie- en interpretatiemodellen ontwikkeld worden die zowel relevant zijn binnen de archeologie als binnen de beeldende kunsten. Naast publicatie van het theoretisch onderzoek zal het praktisch onderzoek tentoongesteld worden in partnerschap met de stad Leuven en het Fotomuseum van de provincie Antwerpen
CASE04	Schumann: de dansende dichter	Publicaties, presentaties, producties, performances	Onderzoek naar de interpretatie van de pianowerken van 1838-1839 op een authentieke pianoforte van het type Streicher door Piet Kuijken. Het resultaat van dit onderzoek is de realisatie van een dubbel CD bij het label Fuga Libera. Om deze CD voor te bereiden heeft de onderzoeker dit repertoire gebracht in verschillende culturele centra, op internationale festivals en heeft hij er lezingen over gegeven.
CASE05	"Interface Our Space"	Contractonderzoek & collectief onderzoek	In het <i>Interface our Space project</i> , wordt er via verschillende media een mapping systeem ontwikkeld om te onderzoeken hoe participatieve mediakunst en design projecten evolueren. Deze mapping faciliteert observatie en analyse van hoe individuen en organisaties zich gedragen in een participatief proces.

			Omdat er geen kant en klare ontologische set van elementen kon worden gevonden die het participatieve artistieke en design productie process voldoende kan beschrijven, heeft het team zelf een 'mapping set' ontwikkeld.
CASE06	Minimumbudgettenonderzoek	Contractonderzoek & ollectief onderzoek	In het aanvankelijke onderzoek werden budgetten opgesteld die mensen in Vlaanderen in staat moeten stellen om gezond te leven en autonoom te handelen. In het vervolgproject zal een Waalse partner experts en lage inkomensgezinnen bevragen met het oog op het checken (en aanpassen) van de minimumbudgetten met het oog op aanvaardbaarheid en relevantie in de Waalse en Brusselse samenleving. Eveneens een doelstelling van dit project vormt de evaluatie van de Belgische minimuminkomens-bescherming in het licht van de ontwikkelde budgetstandaard.
CASE07	Steunpunt Mobiliteit & Openbare Werken. Spoor Verkeersveiligheid.	Contractonderzoek & ollectief onderzoek	Van 2002 tot en met 2006 voerde het voormalige Steunpunt Verkeersveiligheid met succes beleidsrelevant, wetenschappelijk onderzoek uit. Ruim 100 onderzoeksrapporten werden afgeleverd. Deze activiteiten worden verder gezet binnen het nieuwe Steunpunt Mobiliteit & Openbare Werken, spoor Verkeersveiligheid 2007-2011. Dit nieuwe Steunpunt telt een 18-tal onderzoekers die verbonden zijn aan de onderzoeksgroepen van de partnerinstellingen: de Universiteit Hasselt (coördinator), de Provinciale Hogeschool Limburg, de Vrije Universiteit Brussel, de Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek en de Universiteit Gent.
CASE08	FLEET - FLEmish E-publishing Trends	Contractonderzoek & ollectief onderzoek	Multidisciplinair onderzoeksproject naar Vlaamse e-publishing trends. Centraal staat de veranderende rol van aanbieders en ontvangers van informatie in een gedigitaliseerde netwerkmaatschappij (uitgevers, journalisten, gebruikers). Het project zal een grondige analyse geven van het medialandschap in Vlaanderen en over de grenzen, om zo te komen tot een duurzame strategie voor de Vlaamse media-industrie. Het project combineert onderzoekers uit verschillende disciplines, zoals journalistiek, mediastudies, economie, rechten, informatica en informatiekunde.
CASE09	ABOP- Automatische Bijsluiters Optimalisator	Contractonderzoek & ollectief onderzoek	Ontwikkeling auteursomgeving (software-prototype) die auteur van bijsluiters helpt bij het leesbaar formuleren van bijsluiterteksten voor geneesmiddelen.
CASE10	MELC - Monitoring quality of End-of-Life Care	Contractonderzoek & ollectief onderzoek	End of Life Care: bio-ethisch onderzoek naar de kwaliteit van ondersteunende zorg bij het levenseinde. Adviezen aan medische wereld en middenveld.

CASE11	GATE -Gent Archaeological Team (spin off)	Spin-offs / patenten / licenties	Ghent Archaeological Team (GATE) werd in januari 2010 opgericht als spin-off vanuit de onderzoeksgroep Noordwest-Europese archeologie van de UGent. GATE legt zich in hoofdzaak toe op preventief archeologisch onderzoek (vooronderzoek, opgravingen en rapportage) met betrekking tot de prehistorie, protohistorie en historische periode in Vlaanderen en Noordwest-Europa.
CASE12	TextKernel (spin-off)	Spin-offs / patenten / licenties	Opgericht in 2001. Ontwikkeling en ter beschikking stelling van nieuwe technologie voor geavanceerde informatie-extractie uit teksten, intelligente content management systemen en oplossingen voor de verwerking van grote tekstvolumes. <i>(Textkernel is a privately held commercial R&D spin-off from research in Natural Language Processing and Machine Learning of the ILK group at the University of Tilburg, the CNTS group at the University of Antwerp, and the Computational Linguistics group at the University of Amsterdam. Textkernel was founded in 2001.)</i>
CASE13	ISW Limits (spin-off)	Spin-offs / patenten / licenties	ISW Limits is een spin-off bedrijf van de Katholieke Universiteit Leuven en de Université Catholique de Louvain en is gespecialiseerd in het optimaliseren van menselijke relaties binnen organisaties en welzijn op het werk.
CASE14	Bind-Kracht	Training & opleiding	Doel van het project is een kwaliteitsverbetering van de hulpverlening aan mensen in armoede. Het ontwikkelen van krachtgerichte hulpverleningsrelaties, omgaan met afhankelijkheid in de hulpverlening, werken aan duurzame resultaten inzake autonomieverhoging en integratie, werken aan inspraak, participatie en empowerment zijn daarbij kernthema's. De vormingen zijn bedoeld voor hulpverleners en vrijwilligers die mensen in armoede begeleiden.
CASE15	Opleidingen aan Vlaamse ambtenaren (via Interuniversitair centrum voor wetgeving (ICW))	Training & opleiding	Het Interuniversitair Centrum voor Wetgeving vzw (ICW) werd opgezet als een overkoepelende structuur voor het wetenschappelijk onderzoek over wetgeving. Het centrum is samengesteld uit academici van alle Vlaamse universiteiten. Aangezien wetgeving in zeer grote mate een overheidsproduct is, wordt het centrum ook gekenmerkt door structurele banden met een aantal overheidsinstellingen die zich inlaten met wetgeving. Het ICW kan fungeren als aanspreekpunt voor (overheids)instellingen met het oog op wetenschappelijke dienstverlening, het uitvoeren van onderzoeksprojecten inzake wetgeving en het geven van vormingsseminaries

			inzake wetgeving. Het onderhoudt eveneens contacten met buitenlandse organisaties en instellingen. Om als aanspreekpunt te kunnen fungeren en om de doorstroming van informatie te bevorderen, houdt het permanent contact met relevante overheidsinstellingen inzake wetgeving via corresponderende leden.
CASE16	Katholieke identiteit in een post-christelijke en post-seculiere samenleving: on-line instrumenten voor analyse en vorming	Consultancy	Ontwikkeling van online-instrumenten om de identiteitsstructuur van katholieke organisaties empirisch in kaart te brengen. Na interpretatie van de resultaten kunnen we gegronde aanbevelingen doen omtrent de beleidsstappen gericht op het verder doorontwikkelen van de katholieke identiteit. Deze empirische instrumenten zijn inzetbaar op drie niveau's: ze kunnen gebruikt worden door individuen, door groepen of door organisaties als geheel. De instrumenten worden geïntegreerd in een volledig geautomatiseerd webplatform, waarmee eenieder op lange termijn zelfstandig empirisch onderzoek zal kunnen uitvoeren naar katholieke identiteit.
CASE17	Labour market tendencies, new production concepts, work organisation, team based work, work load; qualification profiles; redesign of work organisation; flexibility; wellbeing at work; information society	Consultancy	Consultancy & workshops op basis van kwantitatief en kwalitatief onderzoek naar ontwikkelingen op de arbeidsmarkt, nieuwe tendenzen op de arbeidsmarkt, nieuwe productieconcepten, werkorganisatie, teamwerk, werkbelasting, competentieprofielen, reorganisatie van de arbeid, flexibiliteit, welzijn op het werk, de informatie-samenleving.
CASE18	Agressie in de welzijnssector	Uitwisseling mensen	Een orthopedagoog uit een begeleidingstehuis bijzondere jeugdbijstand, werkte gedurende enkele jaren halftijds als onderzoeker aan een onderzoeksproject over agressie in de welzijnssector.
CASE19	Kindvriendelijk ziekenhuis	Andere	Onderzoek naar het belang van interieurvormgeving en kunst op de ziekenhuisbeleving van kinderen, met gedeeltelijke inrichting van een ziekenhuis.
CASE20	FARO- Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed vzw	Andere	Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed: een dienstverlenende organisatie die een intermediaire rol vervult tussen het cultureel-erfgoedveld en de overheid.